

EYLÜL 2020

Yüksek Lisans Tezi-Mimarlık

İPEK OZAN

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TARİHİ YAPILARIN YENİDEN KULLANIMI VE
İŞLEVLENDİRİLMESİNİN MEKANSAL ALGIYA ETKİSİ,
GAZİANTEP ÖRNEĞİ

MİMARLIK
YÜKSEK LİSANS TEZİ

İPEK OZAN
EYLÜL 2020

**TARİHİ YAPILARIN YENİDEN KULLANIMI VE
İŞLEVLENDİRİLMESİNİN MEKANSAL ALGIYA ETKİSİ,
GAZİANTEP ÖRNEĞİ**

Gaziantep Üniversitesi

Mimarlık

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Esra GÜRBÜZ YILDIRIM

İkinci Danışman

Prof. Dr. Mustafa ÖZAKÇA

İpek OZAN

Eylül 2020

©2020[İpek OZAN]

İlgili tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını ve kullanılan tüm literatür bilgilerinin referans gösterilmek suretiyle tezde yer aldığını beyan ederim.

İpek OZAN

ABSTRACT

THE EFFECT OF RESTORATION AND FUNCTIONING OF HISTORICAL BUILDINGS ON SPATIAL PERCEPTION, EXAMPLE OF GAZİANTEP

OZAN, İpek

M.Sc. in Architecture

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Esra GÜRBÜZ YILDIRIM

Co-Supervisor: Prof. Dr. Mustafa ÖZAKÇA

September 2020

281 pages

The space communicates with the user through perception and is in constant interaction. Either or both can change in course of time. Over time, historical buildings are not used for various reasons such as functional invalidity or insufficiency. In this case, the buildings should be given a new function while preserving their original character. In the thesis study, how the user communicates with the spaces conceptually, physically, psychologically and perceptually in the refunctioned historical buildings was investigated, and how the spaces affect the spatial perception with their new function was discussed. The factors determining the spatial perception have been studied over the two inns in Gaziantep, "Bayazhan" and "Hışvahan", which have been transformed with a new function. These buildings, which were used for commercial and accommodation purposes in the period they were built, have been transformed into uses that include various functions in their new function. The same functions given for both buildings were analyzed by comparing them with personal observations made by supporting with photographs through different or similar spatial features. In addition, a survey was conducted to determine the spatial perception for various users, and the findings were analyzed using two different methods. As a result of the observations and the survey, the positive and negative aspects affecting the spatial perception for these two historical buildings, which are used with the new function, were discussed and suggestions were made on the improvements that could be made.

Key Words: Space, Perception, Spatial Perception, Historical Building, Refunctioning

ÖZET

TARİHİ YAPILARIN YENİDEN KULLANIMI VE İŞLEVLENDİRİLMESİNİN MEKANSAL ALGIYA ETKİSİ, GAZİANTEP ÖRNEĞİ

OZAN, İpek

Yüksek Lisans Tezi, Mimarlık

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Esra GÜRBÜZ YILDIRIM

İkinci Danışman: Prof. Dr. Mustafa ÖZAKÇA

Eylül 2020

281 sayfa

Mekan kullanıcısıyla algı yoluyla iletişime geçmekte ve sürekli etkileşim içindedir. Biri veya her ikisi de zaman içinde değişim gösterebilmektedir. Tarihi yapılar da zamanla beraber işlev geçersizliği veya yetersizliği gibi çeşitli nedenlerle kullanılmamaya başlar. Bu durumda yapılara özgün karakterini koruyarak yeni işlev verilmelidir. Tez çalışmasında, yeni işlev verilen tarihi yapılarda kullanıcının mekanlarla kavramsal, fiziksel, psikolojik ve algısal boyutta ne şekilde iletişim kurduğu araştırılmış, mekanların yeni işleviyle mekânsal algıyı nasıl etkilediği tartışılmıştır. Mekânsal algıyı oluşturan etkenler, çalışma alanı olarak belirlenen işlev dönüşümü yapılmış Gaziantep'teki iki han yapısı olan “Bayazhan” ve “Hışvahan” üzerinden incelenmiştir. Yapıldığı dönem ticaret ve konaklama amaçlı kullanılan bu yapılar yeni işlevinde çeşitli fonksiyonları içeren kullanımlara dönüştürülmüştür. Verilen aynı işlevler farklı veya benzer mekân özellikleri üzerinden fotoğraflarla desteklenerek kişisel gözlemlerle karşılaştırmalı olarak iki yapı için incelenmiştir. Bununla beraber mekânsal algıyı çeşitli kullanıcılar için belirlemeye yönelik anket çalışması yapılarak farklı iki yöntemle bulgular analiz edilmiştir. Gözlemler ve anket sonucunda yeni işlevle kullanılan bu iki tarihi yapı için mekansal algıyı etkileyen olumlu ve olumsuz yönler tartışılmış, yapılabilecek geliştirmeler konusunda önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mekan, Algı, Mekânsal Algı, Tarihi Yapı, Yeniden İşlevlendirme

TEŞEKKÜR

Bu çalışma süresince tüm bilgilerini benimle paylaşmaktan kaçınmayan, her türlü konuda desteğini benden esirgemeyen, Gaziantep Üniversitesi öğretim üyelerinden danışman hocam, sayın Öğr. Üyesi Dr. Esra Gürbüz Yıldırım'a ve yardımcı danışman hocam sayın Prof. Dr. Mustafa Özakça'ya sonsuz minnet ve teşekkürlerimi sunarım.

Fikir alma ve çalışmamı başarıyla tamamlamam konusunda desteklerini benden esirgemeyen değerli arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Çalışma süresince bana hep güvenen çok sevdiğim canım aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ABSTRACT	v
ÖZET.....	vi
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xxvi
BÖLÜM I: GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Amacı	1
1.2. Çalışmanın Kapsamı.....	2
1.3. Çalışmanın Yöntemi.....	4
BÖLÜM II: MEKAN KAVRAMLARI	6
2.1. Mekan.....	6
2.1.1. Mimari Mekanın Oluşumu ve Öğeleri.....	11
2.1.2. İç Mekan-Dış Mekan İlişkisi	13
BÖLÜM III: YENİDEN İŞLEVLENDİRME KAVRAMLARI.....	16
3.1. Yeniden İşlevlendirme	16
3.2. Yapıların Yeniden İşlevlendirilmesini Gerektiren Nedenler.....	18
3.2.1. Tarihsel ve Kültürel Nedenler.....	18
3.2.2. Ekonomik Nedenler	19
3.2.3. Çevresel Nedenler	20
3.3. Korumaya Değer Tarihi Yapılarda Uygun İşlev Seçimini Etkileyen Faktörler.	22

3.3.1. Yapının Mekansal Kurgusu, Hacmi ve Boyutları.....	23
3.3.2. Yapının Bulunduğu Konum.....	24
3.3.3. Yapının İşlevsel Kurgusu.....	25
BÖLÜM IV: ALGI PSİKOLOJİSİ VE MEKANSAL ALGI	26
4.1. Algı ve Algılama	26
4.1.1. Algı Kuramları	29
4.1.1.1. Bilgiye Dayalı Algı Kuramları	30
4.1.1.2. Duyuma Dayalı Algı Kuramları	31
4.1.2. Çevresel Algı	33
4.1.3. Görsel Algı.....	34
4.1.4. Mekansal Algı.....	36
4.1.4.1. Mekânsal Algıyı Uyaran ve Etkileyen Faktörler.....	38
BÖLÜM V: ALAN ÇALIŞMASI	87
5.1. Bayazhan	88
5.1.1. Yapının Konumu.....	88
5.1.2. Yapının Genel Tarihi	90
5.1.3. Yapının Mimarisi, Restorasyonu ve İşlev Dönüşümü	91
5.2. Hışvahan.....	96
5.2.1. Yapının Konumu.....	96
5.2.2. Yapının Genel Tarihi	98
5.2.3. Yapının Mimarisi, Restorasyonu ve İşlev Dönüşümü	99
BÖLÜM VI: BULGULAR	107
6.1. Gözlemler Sonucu Elde Edilen Bulgular	107
6.2. Anket Çalışmaları.....	184
6.2.1. Anket Tekniğine İlişkin Bilgiler ve Elde Edilen Bulgular.....	185
BÖLÜM VII: DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER	242
KAYNAKLAR	248
EKLER.....	258

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 4.1	Algı kuramları tablosu (Lang (1987)'dan geliştirilmiştir)..... 29
Tablo 4.2	Renklerin tonunun, değerinin ve yoğunluğunun algılama üzerine etkisi (Faulkner, 1979)..... 68
Tablo 4.3	Mekanların duvar, tavan ve döşeme yüzeylerinde kullanılan renk türü ve değerlerinin mekan algısına etkisi (Heuser, 1975 ve Çetindağ, 2007'den uyarlanmıştır)..... 70
Tablo 4.4	Sınırlayıcı yüzeylere bağlı olarak mekan çeşitleri ve algısı (Çakmaklı,1992)..... 86
Tablo 5.1	Bayazhan için karşılaştırmalı eski işlev-yeni işlev tablosu 96
Tablo 5.2	Hışvahan için karşılaştırmalı eski işlev-yeni işlev tablosu..... 106
Tablo 6.1	Sınırın mekansal algıya etkisi ile Bayazhan ve Hışvahan üzerinden incelenmesi 119
Tablo 6.2	Rengin mekansal algıya etkisinin Bayazhan ve Hışvahan üzerinden incelenmesi 125
Tablo 6.3	Hareket ve bakış açısının mekânsal algıya etkisi ile Bayazhan ve Hışvahan için incelenmesi..... 136
Tablo 6.4	Işık ve gölgenin mekânsal algıya etkisinin Bayazhan ve Hışvahan üzerinden incelenmesi 147
Tablo 6.5	Zamanın mekânsal algıya etkisinin Bayazhan ve Hışvahan üzerinden analizi 153
Tablo 6.6	Detay ve ambiyansın mekânsal algıya etkisi ile Bayazhan ve Hışvahan üzerinden incelenmesi 161
Tablo 6.7	Malzeme ve dokunun mekânsal algıya etkisi ile Bayazhan ve Hışvahan üzerinden incelenmesi 171

Tablo 6.8	Oran ve ölçeğin mekansal algıya etkisi ile Bayazhan ve Hışvahan üzerinden incelenmesi	178
Tablo 6.9	Form-biçimin mekansal algısı, Bayazhan ve Hışvahan için incelenmesi	183
Tablo 6.10	Bayazhan'ın ilk işlevi hakkında kullanıcı bilgisi	199
Tablo 6.11	Hışvahan'ın ilk işlevi hakkında kullanıcı bilgisi	200
Tablo 6.12	Bayazhan'da restoran mekanının ilk işlevi hakkında kullanıcı bilgisi	201
Tablo 6.13	Hışvahan'da restoran mekanının ilk işlevi hakkında kullanıcı bilgisi	201
Tablo 6.14	Bayazhan'da meyhane mekanının ilk işlevi hakkında kullanıcı bilgisi	202
Tablo 6.15	Hışvahan'da meyhane olarak kullanılan susamhane mekanının ilk işlevi hakkında kullanıcı bilgisi.....	202
Tablo 6.16	Bayazhan'da avlu ya da iç mekanda karşılaşıldığı anda dikkati çeken ilk öge ve rengiyle ilgili kullanıcı gözlemleri.....	223
Tablo 6.17	Hışvahan'da avlu ya da iç mekanda karşılaşıldığı anda dikkati çeken ilk öge ve rengiyle ilgili kullanıcı gözlemleri.....	224
Tablo 6.18	Bayazhan'dan ayrıldıktan sonra kullanıcıların akıllarında kalan detayların dağılımı.....	238
Tablo 6.19	Hışvahan'dan ayrıldıktan sonra kullanıcıların yapıyla ilgili akıllarında kalan detayların dağılımı	239
Tablo 6.20	Bayazhan'da yapının orijinal işlevinin merak edilmesini sağlayacak eski veya yeni elemanlarla ilgili kullanıcı görüşleri.....	240

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1.1	Tez çalışmasının içeriğini ifade eden akış diyagramı..... 5
Şekil 2.1	Mekanın sürekliliği (Ching,2007) 8
Şekil 2.2	Kullanıcı ihtiyacına göre şekillenen ve hareketleriyle deneyimlenen mekan (Zevi, 1993) 9
Şekil 2.3	Tek bir düzlemle mekanın tanımlanması (Ashihara, 1981) 12
Şekil 2.4	Dairesel formda mekanın sabit olmayan öğelerdeki belirleyiciliği (https://www.themodernhouse.com/) 13
Şekil 2.5	San Petro Kilisesi iç ve dış mekanı (Zevi, 2015) 14
Şekil 2.6	Dış mekan, kabuk-iç mekan ilişkisi (Telyakar, 2018'den düzenlenerek) 15
Şekil 2.7	Beyazıt Camii'nde avlu, revak ve iç mekanla kurulmuş iç-dış mekan ilişkisi, Edirne (www.tripadvisor.com) 15
Şekil 3.1	Yeniden kullanım çizelgesi (Douglas (2002)'ın performans yönetimi çizelgesinden yararlanılarak oluşturulmuştur) 17
Şekil 3.2	Cibali Tütün Fabrikası soldaki şekil 20. yüzyıldan fotoğraf, sağdaki şekil restorasyon sonrası Kadir Has Üniversitesi, 2007 21
Şekil 3.3	Rahmi Koç Müzesi ve çevresi saoldakii şekil dönüşüm öncesi, sağdaki şekil dönüşüm sonrası (https://ituarchinzonguldak.com)..... 22
Şekil 4.1	Gestalt Prensipleri (https://uxplanet.org/) 32
Şekil 4.2	Rapoport'un çevresel algı süreçleri şeması (Rapoport, 1977)..... 33
Şekil 4.3	Bireylerin fiziksel ve sosyo-psikolojik özelliklerine bağlı olarak süzgeçlerden geçerek algı oluşum süreci (Rapoport, 1977)..... 34
Şekil 4.4	Mekan-kullanıcı ilişkisi bağlamında mekanın algılanması 36

Şekil 4.5	Mekan algısını uyaran ve etkileyen faktörler	40
Şekil 4.6	Peter Eisenman'ın Ev III ve biçimsel oluşum aşamaları (https://eisenmanarchitects.com/)	42
Şekil 4.7	Guggenheim Müzesi, Frank Lloyd Wright	43
Şekil 4.8	Gözlemcinin üç düzeydeki bakışı (Yürekli, 1977)	46
Şekil 4.9	Mekanın insan hareketlerine yön vermesi, mekandaki yönelim ve sirkülasyon (Schulz, 1996)	46
Şekil 4.10	Şehirdeki dış mekânların insan gözü seviyesinden bir sıralamaya göre perspektiflerle anlatımı (Cullen, 1996)	47
Şekil 4.11	Mesafe, bakış açısı ve algı (Gehl, 2006)	48
Şekil 4.12	Mekana farklı açılardan bakmak ve farklı algıları (Ching, 2007)	49
Şekil 4.13	Farklı mevsimlerde mekanın farklı algılanışı, Farnsworth House	50
Şekil 4.14	Tepe aydınlatmalı geçiş alanı, Olivetti Merkezi, 1971 (Ching, 2007)	51
Şekil 4.15	Aynı yapının farklılaşan gündüz ve gece algısı, Peter Hall Performans Sanatları Merkezi (https://www.archdaily.com/)	51
Şekil 4.16	Cephe kompozisyonları içinde oluşturulan ölçek farklılıkları (Ching, 2007)	54
Şekil 4.17	Piazza San Pietro, Vatikan (www.architizier.com)	55
Şekil 4.18	Soldaki şekil, Vitruvius Adamı, Leonardo Da Vinci, sağdaki şekil, Le Modulor, Le Corbusier	56
Şekil 4.19	Yapı tasarımında bir geometrik oran uygulaması (Wölfflin; Kuban, 2002)	57
Şekil 4.20	Rönesans mimari örneği, Pitti Sarayı, Floransa, İtalya	58
Şekil 4.21	Gotik mimari örneği, Notre Dame Katedrali, Paris, Fransa	58
Şekil 4.22	Güneşin mevsimlere göre geliş yönü (Lechner, 1991)	60
Şekil 4.23	Mekanda kullanılan pencere boşluklarının etkisi (Altan, 1983)	61
Şekil 4.24	Ronchamp Katedrali, Le Corbusier	62
Şekil 4.25	Therme Vals, Peter Zumthor (www.archdaily.com)	63
Şekil 4.26	Kimbell Sanat Müzesi, Louis Kahn, 1972, https://www.wsj.com	64
Şekil 4.27	La Tourette Manastırı	64
Şekil 4.28	Mekanın renk kullanılarak ayrıştırılması	66
Şekil 4.29	Sıcak ve soğuk renklerin duvarlarda kullanımı (Özsavaş, 2016)	69

Şekil 4.30	Tavanda sıcak ve soğuk renk Kullanımı (Özsavaş, 2016)	69
Şekil 4.31	Kullanılan açık ve koyu renk döşeme (Özsavaş, 2016)	70
Şekil 4.32	Döşemede farklı malzeme ve doku kullanımı ile yeme bölümünün ayrıştırılması (https://www.archdaily.com/).....	72
Şekil 4.33	Dış mekanda malzeme ve doku farklılıklarıyla sınırlandırılmış alanlar (https://www.gecekitapligi.com/)	73
Şekil 4.34	Malzeme farklılığıyla tavanda sağlanan yönelim.....	73
Şekil 4.35	La Tourette Manastırı, Le Corbusier (https://v3.arkitera.com/)	75
Şekil 4.36	İki farklı bağlamda, ışığın etkisiyle malzemenin doku farklılığının ve yansıtma özelliğinin algılanması (Fleming, 2014)	76
Şekil 4.37	Tarihi yapı önüne geçmeyen ekler, Santral İstanbul Enerji Müzesi...	77
Şekil 4.38	Tarihi Orsay Garı eski-yeni diyalogu (http://www.doganhasol.net/). 77	
Şekil 4.39	Işık etkisiyle mekanda kimlik ve ambiyans oluşturma, Işık Kilisesi, Tadao Ando (https://www.archdaily.com/).....	78
Şekil 4.40	Açılı yüzeylerle oluşturulmuş mekan ambiyansları	78
Şekil 4.41	Dairesel formlarla oluşturulmuş mekan ambiyansları.....	79
Şekil 4.42	Mekanda farklı ölçek ve oranlarla oluşturulmuş açıklıklar.....	79
Şekil 4.43	Mekanda farklı ambiyans oluşturan renk	80
Şekil 4.44	Yeniden işlevlendirilen tarihi yapı içindeki modern ek strüktür ve mobilyalar, Tuz Ambarı (http://www.ecarch.com/)	81
Şekil 4.45	Yüzeylerde yer alan açıklıkların oluşturduğu dolaşım ve kullanım düzeni (Ching, 2007)	82
Şekil 4.46	Mekan sınırlayıcılarının görsel algısı (Ching, 2007).....	82
Şekil 4.47	Duvar şekilleri (Thiis-Evensen, 1989)	83
Şekil 4.48	Çin’de farklı konseptleri içeren bir mağazanın farklı zemin yükseklikleriyle bölünmesi (www.archdaily.com).....	84
Şekil 4.49	Kişinin konumuna bağlı olarak mekânsal algı (Joedicke, 1985).....	85
Şekil 4.50	Düşey sınırlayıcılar üzerindeki camekanın yansıma etkisi, Esmâ Sultan Yalısı (https://www.gadarchitecture.com/)	85
Şekil 5.1	Araştırma alanı yapıları; Bayazhan’ın ve Hışvahan’ın kent içindeki konumları (Gaziantep imar planından işlenerek)	87
Şekil 5.2	Bayazhan’ın bulunduğu konum (Gaziantep İmar Planı’ndan işlenmiştir).....	89

Şekil 5.3	Bayazhan'ın giriş cephesinin bulunduğu Atatürk Bulvarı, 1900'lerin başı (https://www.bayazhan.com.tr/).....	90
Şekil 5.4	Restorasyon öncesi hanın avlusundan kuzey ve doğu bölümüne bakış, 2004 (Bayazhan Kent Müzesi, 2020).....	90
Şekil 5.5	Simetrik olarak tasarlanmış kuzey, güney, doğu ve batı kanatlarıyla Bayazhan (www. bayazhan.com.tr).....	91
Şekil 5.6	Önem derecesine göre farklı sistem ve malzemeyle örtülü tavanlar; soldaki şekil işleviyle meyhane, sağdaki şekil yeni işleviyle restoran bölümü.....	92
Şekil 5.7	Soldaki şekil, kare kolonlarla ve çapraz tonozlarla oluşturulmuş restoran (orijinal işleviyle ahır), sağdaki şekil, avludan geçerek ulaşımı	92
Şekil 5.8	Hanın doğu ve batı kanadı.....	93
Şekil 5.9	Bayazhan'ın kuzey cephesi işlev dönüşümü sonrası kullanımı zemin kat planı (KUDEB, Restorasyon projesinden işlenerek).....	94
Şekil 5.10	İşlev dönüşümü sonrası hanın kullanımı, birinci kat planı (KUDEB'ten temin edilen Bayazhan Restorasyon Projesi'nden işlenerek)	95
Şekil 5.11	Hışvahan'ın bulunduğu konum (Gaziantep İmar Planı'ndan işlenerek)	97
Şekil 5.12	Gaziantep hanlar bölgesi ve Hışvahan (2020 hava fotoğrafı)	97
Şekil 5.13	Hışvahan, 1890 (Abdülhamit Arşivi'nden; G.B.B Arşivi).....	98
Şekil 5.14	Kazı çalışmaları, Hışvahan, 2007 (Ağar, 2009)	99
Şekil 5.15	Hışvahan zemin kat planı (KUDEB arşivinden işlenerek).....	100
Şekil 5.16	Hanın caddeye bakan kuzey cephesi ve dükkanlar	103
Şekil 5.17	Hışvahan revaklı doğu kanadının bir bölümü	103
Şekil 5.18	Soldaki şekil, restorasyon sonrası hanın batı kanadı (http://hsvhn.com/), sağdaki şekil merkezdeki büyük oda	104
Şekil 5.19	İşlev dönüşümü sonrası meyhane kullanımı ile Susamhane	104
Şekil 5.20	Güney kanadındaki dehlizle ahıra (yeni işleviyle restorana) giriş kapısı ve Develik restorandan görünüş.....	105
Şekil 5.21	Ahırın altında bulunan doğal kayadan oyulmuş kat ve üzeri çelik-cam örtü	105
Şekil 5.22	Güney kanat revaklı alan	106

Şekil 6.1	Bayazhan'ın dış çeperi	108
Şekil 6.2	Hışvahan'ın dış çeperi	108
Şekil 6.3	Bayazhan'da avluda farklı işlevleri bölmek için peyzaj elemanlarının kullanımı ile oluşturulan sınırlar	109
Şekil 6.4	Bayazhan'da avluda farklı mekanları bölmek için peyzaj kullanımı (KUDEB'ten alınan Hışvahan'ın restoran projesi, zemin planına işlenerek)	109
Şekil 6.5	Avluya giriş, meyhane ve odalara giriş aksları, resroran-avlu geçişleri, Hışvahan (KUDEB'ten alınan Hışvahan restorasyon projesinden işlenerek).....	110
Şekil 6.6	Susamhane-Meyhane girişi ve batı kanadında bulunan otel odalarına giriş bölümü, ahşap bölücüler ve peyzaj elemanları, Hışvahan	111
Şekil 6.7	Doğu kanadında bulunan otel odalarına ve oturma alanlarına giriş bölümü, Hışvahan.....	111
Şekil 6.8	Doğu ve batı kanadındaki otel odalarına ve meyhane bölümüne geçişte bulunulan ortak alan, Hışvahan.....	111
Şekil 6.9	Bayazhan'da restoran-avlu arasında sınır oluşturan geniş ölçekli camlar, avludan bakış	112
Şekil 6.10	Bayazhan'da restoran-avlu arasında sınır oluşturan geniş ölçekli camlar, restoran iç mekandan bakış.....	112
Şekil 6.11	Avlu-revaklı alan ilişkisi, avludan bakış, Hışvahan	113
Şekil 6.12	Avlu-revaklı alan ilişkisi, revaklı alandan bakış, Hışvahan	113
Şekil 6.13	Hışvahan'da iç mekan (Develik restoran)-revaklı alan ilişkisi	114
Şekil 6.14	Hışvahan'da revaklı alanın mevsimsel (yaz-kış) sınır farklılıkları ..	114
Şekil 6.15	Develik restoranda kullanılan ahşap bölücüler, Hışvahan	115
Şekil 6.16	Avluda kullanıcı alanlarını tanımlayan ahşap bölücüler, Hışvahan .	115
Şekil 6.17	Doğu kanadındaki oturma alanı olarak kullanılan revaklı bölüm, Hışvahan.....	116
Şekil 6.18	Doğu ve batı kanadındaki revaklı bölümlerin kullanımı, Hışvahan (KUDEB'ten alınan Hışvahan restorasyon projesinden işlenerek) ..	116
Şekil 6.19	Güney kanadındaki restoran olarak kullanılan revaklı bölüm ve metal strüktür, Hışvahan.....	117

Şekil 6.20	Restoran bölümünde oluşturulan kademelerle ve ahşap korkuluklarla oturma bölümleri arasında yaratılan sınırlar, Bayazhan 117
Şekil 6.21	Yapı orijinal kapısının avlu girişinde sergilenişi ve yapıya girişte ikinci bir sınır oluşturması, Hışvahan..... 118
Şekil 6.22	Yapı orijinal kapısının avlu içinden algılanmaması, Hışvahan 118
Şekil 6.23	Yapının giriş taçkapısında farklı renk taş kullanımı, Hışvahan 120
Şekil 6.24	Koyu renk zemin döşemesi ve açık sarı renk taş duvarlar, Hışvahan..... 120
Şekil 6.25	Restoran bölümünde kullanımı hakim olan kahverengi renk, Hışvahan (www.tripadvisor.com) 121
Şekil 6.26	Restoran bölümünde yansıtılan ışık renginin değişkenliği, Hışvahan (www.tripadvisor.com)..... 121
Şekil 6.27	Revaklı bölümdeki oturma alanı malzeme uyumları, Hışvahan 122
Şekil 6.28	Avludaki oturma alanları malzeme uyumları, Hışvahan..... 122
Şekil 6.29	Restoran bölümünde yapı orijinal dokusu ve siyah beyaz renkler, Bayazhan 123
Şekil 6.30	Giriş kapıları üzerindeki renkli vitray camlar ve mekana yansıması, Bayazhan 123
Şekil 6.31	Bar bölümünde bulunan renkli camlar, Bayazhan 124
Şekil 6.32	Meyhane bölümünde bulunan renkli camlar, Bayazhan 124
Şekil 6.33	Atatürk Bulvarı'ndan batı yönde yapıya yaklaşım, Bayazhan 126
Şekil 6.34	Atatürk Bulvarı'ndan doğu yönde yapıya yaklaşım, Bayazhan 126
Şekil 6.35	Gazi Muhtarpaşa Bulvarı'ndan kuzey yönünde yapıya yaklaşım, Bayazhan 127
Şekil 6.36	Lala Paşa Caddesi, yapıya doğu yönden yaklaşım, Hışvahan..... 127
Şekil 6.37	Lala Paşa Caddesi, yapıya batı yönden yaklaşım, Hışvahan .. 128
Şekil 6.38	Tek katlı restoranın üzeri olan terastan avluya bakış, Bayazhan..... 128
Şekil 6.39	Ahşap bölücülerle engellenen bakış açısı, Hışvahan..... 129
Şekil 6.40	Kuzey ve batı kanadında peyzaj elemanları ve ahşap bölücülerle engellenen bakış açısı, Hışvahan..... 129

Şekil 6.41	Soldaki şekil; avluda üst örtü amaçlı kullanılan asma germe sistemiyle Hışvahan, sağdaki şekil avluda bakış açısını engelleyen üst örtü amaçlı kullanılan şemsiyelerle Bayazhan.....	130
Şekil 6.42	Avluda ahşap bölücülerle oluşturulan farklı bakış açıları, Hışvahan	130
Şekil 6.43	Batı kanadın en güneyinde yer alan merdiven giriş alanı, Bayazhan	131
Şekil 6.44	Güney kanadında restoran alanı olarak kullanılan revaklı bölüm, Hışvahan.....	132
Şekil 6.45	Doğu kanadında oturma alanı olarak kullanılan revaklı bölüm, Hışvahan.....	132
Şekil 6.46	Avlu ve geçiş alanı kullanımları, Hışvahan (www.hsvhn.com).....	133
Şekil 6.47	Farklı fonksiyonlar için kullanılan avlu, Bayazhan.....	133
Şekil 6.48	Avludan Gaziantep Kalesi'ne bakış, Hışvahan	134
Şekil 6.49	Mekanda farklı bakış açılarının oluşumunu sağlayan kemer, kolon strüktürleri, Hışvahan (www.tripadvisor.com).....	134
Şekil 6.50	Mekanda bakış açılarını engellemeyecek strüktürdeki restoran mekanı, Bayazhan	135
Şekil 6.51	Soldaki şekil güney yönde, sağdaki şekil kuzeydoğu yönünde arka fonda görülen konut dokusu Bayazhan	135
Şekil 6.52	Giriş dehlizi aydınlatması, Bayazhan	137
Şekil 6.53	Zeminden aydınlatılan yapıya giriş alanı gündüz ve gece görüntüsü, Hışvahan.....	138
Şekil 6.54	Develik restoran bölümünde aydınlatma, Hışvahan.....	138
Şekil 6.55	İç mekan-restoran bölümünde girişte bulunan tonoz aydınlatması, Hışvahan.....	139
Şekil 6.56	İç mekan-restoran bölümün tonozlu kısımda yapılan renkli aydınlatmalar, Hışvahan (www.tripadvisor.com)	139
Şekil 6.57	Güney kanat revaklı restoran bölümü ve geçiş alanında aydınlatma, Hışvahan (www.tripadvisor.com)	140
Şekil 6.58	Doğu kanat revaklı bölüm-oturma alanında aydınlatma, Hışvahan .	141
Şekil 6.59	Avlu aydınlatmaları, Hışvahan (www.geo-id.com)	141
Şekil 6.60	Avlu iç cephesinde duvara yansıtılan aydınlatmalar, Hışvahan.....	142
Şekil 6.61	Avlu aydınlatmaları, üstten görünüş, Hışvahan	142
Şekil 6.62	Soldaki şekil, sarkıt türde aydınlatma elemanı, sağdaki şekil nişlerin aydınlatması, Susamhane, Hışvahan (www.tripadvisor.com).....	143

Şekil 6.63	Avlu aydınlatmaları, Bayazhan (www.bayazhan.com.tr) 143
Şekil 6.64	Vitray camların gündüz görünüşü, Bayazhan 144
Şekil 6.65	Restoran bölümünün duvardan ve kolondan yapılan aydınlatmaları, gündüz saatleri, Bayazhan 145
Şekil 6.66	Bar bölümünün duvardan ve kolondan yapılan aydınlatmaları, Bayazhan 145
Şekil 6.67	Meyhane bölümünün aydınlatmaları, Bayazhan 146
Şekil 6.68	Merdiven aydınlatmasının yetersiz kalması, Bayazhan 146
Şekil 6.69	Güney kanat revaklı alanın yaz-kış kullanımı, Hışvahan 148
Şekil 6.70	Doğu kanat revaklı alanın yaz-kış kullanımı, Hışvahan..... 149
Şekil 6.71	Gündüz ve gece farklı algılanan avlu, Hışvahan 149
Şekil 6.72	Gündüz ve gece farklı algılanan restoran, Bayazhan 150
Şekil 6.73	Yaz mevsimlerinde avlunun yoğun kullanımı, Bayazhan 150
Şekil 6.74	Avluda şemsiye açıkken ve şemsiye yokken farklılaşan algı, Bayazhan 151
Şekil 6.75	Bar mekanının gündüz ve gece farklı ışık etkisi ve farklı algısı, Bayazhan 151
Şekil 6.76	Meyhane mekanının gündüz ve gece farklı ışık etkisi ve farklı algısı, Bayazhan 152
Şekil 6.77	Restoran mekanında yeni işlevinde üzeri camla kapatılmış olarak kullanılan sığınak bölümü, Hışvahan (www.tripadvisor.com)..... 154
Şekil 6.78	Restoran mekanında üzeri camla kapatılmış olan sığınakın yeni işlevinde üzerinin bar olarak kullanılması, Hışvahan..... 155
Şekil 6.79	Meyhane olarak kullanılan Susamhane mekanının yeni işlevinde üzeri camla kapatılmış olarak kullanılan sarnıç bölümü, Hışvahan . 155
Şekil 6.80	Develerin bağlandığı develik elemanlarının restoranda sergilenmesi, Hışvahan (Sağdaki şekil www.hsvhn.com)..... 156
Şekil 6.81	Giriş alanında bulunan nişte ve restoran girişinin iki yanında camekan içinde dekoratif olarak pamukların sergilenmesi, Hışvahan 156
Şekil 6.82	Geleneksel ve yöresel malzemeler olan sedef ve bakır malzemeden masalar, Hışvahan..... 157
Şekil 6.83	Soldaki şekil, giriş kapısının iki yanında bulunan sekiler, sağdaki şekil, avlunun kuzeyinde bulunan kuyu ve su deposu, Hışvahan..... 157

Şekil 6.84	Aydınlatmaların mekanda oluşturduğu loş atmosfer, Develik Restoran, Hışvahan (www.hsvhn.com).....	158
Şekil 6.85	Güney ve doğu revaklarının, avlunun aydınlatması, avluya yukardan bakış, Hışvahan (www.hsvhn.com).....	158
Şekil 6.86	Kullanıcının ilgisini çeken renkli vitray boyalı camlar, Bayazhan ..	159
Şekil 6.87	Soldaki şekil yapının restore edildiği ilk zamanlar, sağdaki şekil günümüz kullanımında avlu ortasındaki havuz, Bayazhan	159
Şekil 6.88	Gösterişli taç kapı detayı, Hışvahan	160
Şekil 6.89	Dikkat çekici giriş cephesi, Bayazhan.....	160
Şekil 6.90	Güney kanattaki revaklı alanın şeffaf camlarla dışarıya, avluya taşırılması, Hışvahan	162
Şekil 6.91	Doğu kanattaki revaklı alanın kayıtsız camlarla kapatılması, Hışvahan	163
Şekil 6.92	Kuzey kanattaki revaklı alanda kolon aralarında yer alan metal malzeme ve dokusu, Hışvahan	163
Şekil 6.93	Doğu kanattaki revaklı alanda kolon aralarında yer alan metal malzeme ve dokusu, Hışvahan	164
Şekil 6.94	Bakır ve sedef malzemeden masa üzerindeki geleneksel dokular, Hışvahan	164
Şekil 6.95	Avluda bulunan bar servis bankosu mavi renk kullanımı ve üzerindeki geleneksel doku, Hışvahan	165
Şekil 6.96	Meyhane bölümünde kullanılan soldaki arkası dokulu ahşap panel, sağdaki kasa olarak kullanılan dokulu ahşap banko, Hışvahan.....	165
Şekil 6.97	Develik-restoran bölümünde kullanılan dokulu ahşap bar bankosu ve paneller, Hışvahan (www.tripadvisor.com).....	166
Şekil 6.98	Geleneksel dokuyu ve modern çizgilerde birleştirerek tasarlanmış avluda ve iç mekanlarda kullanılan ahşap bölücü paneller, Hışvahan	166
Şekil 6.99	Soldaki şekil restoran kullanıcısı tarafından kullanılan wc lavabo arka paneli, sağdaki ise konaklama odasındaki lavabo arka paneli, Hışvahan	167
Şekil 6.100	Develik restoranda zeminde malzeme farklılığı ile oluşan farklı mekan, Hışvahan (www.geo-id.com).....	167

Şekil 6.101	Susamhane mekanında zeminde malzeme çeşitliliği ile oluşan algı farklılığı, Hışvahan.....	168
Şekil 6.102	Restoran bölümünde kolonlarda ve duvarlarda kullanılan ahşap kaplamalar ve taş malzeme uyumu, Bayazhan.....	168
Şekil 6.103	Restoranda girişte farklılaşan zemin, Bayazhan.....	169
Şekil 6.104	Farklı işlevlerin algılanmasını kolaylaştıran avlu zemininde siyah ve beyaz taş malzeme dokusu, Bayazhan.....	169
Şekil 6.105	Meyhane bölümünde taş duvar ve tavan üzerini kaplayan geometrik dokulu metal paneller, Bayazhan	170
Şekil 6.106	Bar mekanında, orta sahadaki banko üzeri tavanın malzeme farklılığıyla beraber verilen yeni işlevinde özelleştirilmesi, Bayazhan	170
Şekil 6.107	Develik restoran bölümünde kullanılan ayna ve yansıtıcılığı, Hışvahan (www.tripadvisor.com)	172
Şekil 6.108	Hışvahan'da ve Bayazhan'da restoran mekanının insan ölçeğine göre karşılaştırması, soldaki şekil Hışvahan, sağdaki şekil Bayazhan	173
Şekil 6.109	Yapı merkezinde olmayıp uç kısımda yer alan iki taraftaki merdivenlerden doğu kanatta bulunan, Bayazhan.....	173
Şekil 6.110	Yapının doğu ve batı kanadının en ucundan bulunan merdivenlerden batı kanattaki ve yapının boyutuyla karşılaştırılması, Bayazhan	174
Şekil 6.111	Yapının avluya bakan kuzey cephesindeki farklı ölçekteki pencereler, Bayazhan.....	174
Şekil 6.112	Taç kapısının yapıdan yüksekte, farklı bir ölçekte olması ve Susamhane yapısının kubbesinin dışardan ölçek olarak hissedilmesi, Hışvahan	175
Şekil 6.113	Solda Bayazhan'da ve sağda Hışvahan'da küçük mekanların büyük mekan olan avluya bağlanması ve verdiği ferahlık hissi (KUDEB'ten alınan restorasyon projelerinden işlenerek).....	176
Şekil 6.114	Avlunun kapsayıcılığı, Bayazhan	176
Şekil 6.115	Avlunun verdiği genişleme, rahatlık hissi, Hışvahan.....	177
Şekil 6.116	Mekan içine yerleştirilen nesnelerin ölçek bakımından mekana uygunluğu, soldaki şekil Bayazhan, sağdaki şekil Hışvahan	177

Şekil 6.117	Soldaki şekilde dörtgen formlardan oluşan Bayazhan zemin kat planı, sağdaki şekilde yamuk formlardan oluşan zemin kat planıyla Hışvahan (KUDEB'ten alınan restorasyon projelerinden işlenerek) 180
Şekil 6.118	Dikdörtgen formda restoran iç mekanı ve oluşturulan üç farklı kot, Bayazhan 180
Şekil 6.119	Dikdörtgene yakın yamuk formda restoran iç mekanı ve strüktürel elemanlar dolayısıyla sınırlı görsel algı, Hışvahan..... 181
Şekil 6.120	Kare formda farklı fonksiyondaki mekanların ortak kullanımındaki ve farklı kullanımındaki mekanları birleştiren avlu, Bayazhan..... 181
Şekil 6.121	Dikdörtgen formda avlu ve kullanılmayan bir bölümü, Hışvahan... 182
Şekil 6.122	Meyhane ve bar mekanlarının dış cepheyle ilişkisi olması ve biçim algısına etkisi, Bayazhan (www.tripadvisor.com)..... 182
Şekil 6.123	Caddeye hizmet veren dükkanlar dışında mekanların dış cepheyle ilişkisinin olmaması, Hışvahan..... 182
Şekil 6.124	Ankete katılanların cinsiyetlerini gösterir grafik..... 185
Şekil 6.125	Anket sorularını yanıtlayan kullanıcıların Gaziantep veya dışında ikamet ettiğini gösterir grafik 186
Şekil 6.126	Anket katılımcılarının eğitim durumu grafiği 186
Şekil 6.127	Ankete katılan kullanıcıların yaş aralıkları..... 187
Şekil 6.128	Mekanın ne zamandan beri kullanıldığına dair grafikler 187
Şekil 6.129	Yapıların hangi sıklıkla kullanıldığına dair veriler 188
Şekil 6.130	Kullanıma ait mevsimsel anket verileri..... 189
Şekil 6.131	Yapıların hafta içi ve hafta sonu kullanım verileri..... 189
Şekil 6.132	Yapıların günün en çok hangi vakitlerinde kullanıldığını gösteren grafikler 190
Şekil 6.133	Yapıların kullanım sebeplerini gösteren grafikler..... 191
Şekil 6.134	Yapıların dışarıdan iç mekana dair oluşturduğu kullanıcı algısı grafikleri 191
Şekil 6.135	Bayazhan'a dışarıdan yaklaşımda çevresindeki yapıların kullanıcı algısına etkisi grafiği 192
Şekil 6.136	Bayazhan'da yapı içerisindeyken çevresinde yer alan yapıların mekan ve çevre etkileşimi algısı grafiği..... 193
Şekil 6.137	Hışvahan'a dışarıdan yaklaşımda kalenin kullanıcı algısına etkisi grafiği 193

Şekil 6.138	Hışvahan içindeyken kaleyi görmenin kullanıcının mekansal algısına etkisi grafiği	194
Şekil 6.139	Bayazhan tarihi alan içinde olsa kullanım sıklığını gösterir grafik ..	194
Şekil 6.140	Hışvahan kent merkezinde olsa kullanım sıklığını gösterir grafik...	195
Şekil 6.141	Tarihi yapı olmasının yapıları tercih etme sebebine etki grafiği.....	196
Şekil 6.142	Tarihi yapıya verilen yeni işlevin mekanla uyumuna dair kullanıcı görüşlerini belirten grafik	196
Şekil 6.143	Yapılarda en çok kullanılan mekanları gösteren grafikler	198
Şekil 6.144	Yapıya yaklaşımda dışarıdan ilk algılanan bölüm grafikleri.....	203
Şekil 6.145	Yapıların hangi mekandayken daha kolay algılanabildiğini gösteren kullanıcı görüşleri grafikleri	204
Şekil 6.146	Kullanıcıların yapıya girişlerindeki hislerine dair görüşlerinin dağılımı.....	205
Şekil 6.147	Kullanıcıların yapı içindeki hislerine dair görüşlerinin dağılımı	205
Şekil 6.148	Yapılarda yönlenme konusunda bulunan tasarımlara dair kullanıcı görüşleri dağılımı.....	206
Şekil 6.149	Avludaki farklı işlevleri birbirinden ayıran sınırların tanımlı olup olmadığına dair kullanıcı görüşleri.....	207
Şekil 6.150	Hışvahan'da cam içerisinde sergilenen yapının orijinal kapısının avludayken kullanıcının algılayabilmesi ile ilgili görüşleri	208
Şekil 6.151	Yapılardaki avlu kullanımını yeterli bulup bulmadıklarına dair kullanıcı görüşleri	209
Şekil 6.152	Kullanıcıların yapıların avlusu hakkında biçim algısı görüşleri.....	209
Şekil 6.153	Avlunun yapıdaki farklı birimlerin algılanmasına ilişkin kurduğu ilişkiyi gösteren kullanıcı görüşleri	210
Şekil 6.154	Bayazhan'da avlunun mekanlar arası ilişkiye etkisi hakkında kullanıcı görüşleri.....	211
Şekil 6.155	Avlu ölçüsünün yapının boyutuna göre yeterli olup olmadığına dair kullanıcı görüşleri	211
Şekil 6.156	Yapılarda avlu ölçüsünü yetersiz bulan kullanıcıların yetersiz bulma sebeplerine dair görüşleri	212
Şekil 6.157	Hışvahan'da revak kullanımının mekanların birbiriyle ilişkisindeki etkisine dair kullanıcı görüşleri	213

Şekil 6.158	Yapıların restoran iç mekanlarının geometrik formuna dair kullanıcıların algısı	213
Şekil 6.159	Yapıların restoran bölümü genişliğinin/yüksekliğinin kullanıcıda bıraktığı etki görüşleri	214
Şekil 6.160	Yapıların restoran bölümünün tavan yüksekliklerinin mekânsal algıya etkisiyle ilgili olarak kullanıcı görüşleri	215
Şekil 6.161	Bayazhan'da yapının 2 katlı oluşunun yapıyı daha heybetli gösterdiğine dair kullanıcı görüşleri	216
Şekil 6.162	Bayazhan'da üst katın olmasının mekan algısına etkisine dair kullanıcı görüşleri	216
Şekil 6.163	Hışvahan'da yapının tek katlı oluşunun rahatlama, huzur hislerini oluşturduğu hakkında kullanıcı görüşleri	217
Şekil 6.164	Hışvahan'da yapının tek katlı oluşunun mekan hakimiyetine etkisi konusunda kullanıcı görüşleri	218
Şekil 6.165	Bayazhan'da merdivenlerin kolay bulunabilirliğine dair kullanıcı görüşleri	218
Şekil 6.166	Bayazhan'da merdiven boyutlarının yapı boyutuna oranla genişliğinin yeterliliği konusunda kullanıcı görüşleri	219
Şekil 6.167	Bayazhan'da restoran bölümünde oluşturulan kademelerin mekânsal algıya etkisine dair kullanıcı görüşleri	220
Şekil 6.168	Hışvahan'da Develik restoran mekanındaki yapı strüktürlerinin mekan algısına etkisi hakkında kullanıcı görüşleri	220
Şekil 6.169	Yapı genelinde algılanan renklerin kullanıcı görüşlerine göre dağılımı	221
Şekil 6.170	Yapılarda hakim olduğu düşünülen renklerin kullanıcı üzerinde bıraktığı etkiye dair katılımcı görüşleri	222
Şekil 6.171	Yapılardaki gündüz saatlerinde aydınlık düzeyinin yeterliliği hakkında kullanıcı görüşleri	225
Şekil 6.172	Bayazhan'da kapalı bar mekanında doğal ışıktan yararlanamamanın kullanıcıda bıraktığı etkiye dair katılımcı görüşleri	226
Şekil 6.173	Hışvahan'da Develik restoranda doğal ışıktan yararlanamamanın oluşturduğu psikolojik etkiye dair kullanıcıların görüşleri	227
Şekil 6.174	Yapılarda kullanılan yapay aydınlatmaların tarihi yapı dokusuna ve malzemesine uyumu konusunda kullanıcı görüşleri	227

Şekil 6.175	Yapıların restoran bölümündeki yapay aydınlatmaların mekan ambiyansına etkilerine dair kullanıcı görüşleri	228
Şekil 6.176	Yapıların meyhane bölümündeki yapay aydınlatma düzeyinin yeterliliği hakkında kullanıcı görüşleri.....	229
Şekil 6.177	Yapılara verilen yeni işlevde iç mekanda kullanılan malzemelerin tarihi yapı dokusuna uyumluluğuna dair kullanıcı görüşleri.....	230
Şekil 6.178	Cephede ve iç mekanlarda kullanılan ahşap ve taş malzemenin mekan algısında sıcaklık hissi oluşturmaya düşüncesiyle ilgili kullanıcı görüşleri.....	230
Şekil 6.179	Kullanıcılar tarafından tasarımın yeterli görüldüğü mekanların dağılımı.....	231
Şekil 6.180	Bayazhan'da avluda farklı zamanlarda kullanılan şemsiyelerin yapıya uyumu konusunda kullanıcı görüşleri.....	232
Şekil 6.181	Hışvahan'da avluda üst örtü olarak kullanılan asma germe sistemin yapıya uyumuyla ilgili kullanıcı görüşleri dağılımı	232
Şekil 6.182	Hangi aktiviteyi yaparken mekanda daha fazla detay algılanabildiğine dair kullanıcıların her iki yapı için görüşleri	233
Şekil 6.183	Avluda otururken restoran mekanının görülüp görülemediğine dair kullanıcı algısı dağılımları.....	234
Şekil 6.184	Avludaki bölücü elemanların mekanda kullanıcı algısına etkisiyle ilgili katılımcıların görüşleri dağılımı	234
Şekil 6.185	Avluda kullanılan peyzaj elemanlarının kullanıcıların gideceği bölüme gitmesini kolaylaştırması veya zorlaştırması hakkında kullanıcı görüşleri.....	235
Şekil 6.186	Hışvahan için kapalı restoran alanının ve revaklı alanın yemek yemek amaçlı tercih edilme oranları ve nedenleri hakkında kullanıcı görüşleri.....	236
Şekil 6.187	Yapılarda avlu kullanımının kullanıcılar da bıraktığı hisler hakkında katılımcı görüşleri.....	237
Şekil 6.188	Hışvahan'da Develik restoranda üzeri camla kapatılmış sığınak bölümünün kullanıcılar da oluşturduğu hislerle ilgili katılımcı görüşleri dağılımı.....	237

KISALTMALAR LİSTESİ

TDK	Türk Dil Kurumu
GBB	Gaziantep Büyükşehir Belediyesi
Yy	Yüzyıl
KUDEB	Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1 Çalışmanın Amacı

İnsanlar tarihi çağlardan günümüze kadar dış çevreden korunma iç güdüsü, sosyal ve kültürel birliktelik gibi nedenlerle mekana ihtiyaç duymaktadırlar. Günümüzün gereksinimleri geçmiştekinden farklı olabilmekte ve gelecekte de değişen koşullarla beraber yeni ihtiyaçlar oluşabilmektedir. Dolayısıyla zamanla değişmekte ve dönüşmekte olan mekân, içinde bulunan kullanıcıyı soyut ve somut karakteriyle fiziksel, psikolojik, duygusal ve algısal olarak etkilemektedir.

Mekanın ana ögesi olan insan mekanla sürekli etkileşim halindedir. Mekanların oluşturduğu yapı da mekânsal algı yoluyla kullanıcıyla iletişime girmektedir. Mekanın kullanıcısı olan insanların algıları sayesinde mekan içinde duygu ve davranışları değişim gösterebilmektedir. Dolayısıyla mekanın fiziksel oluşumlarının yanı sıra psikolojik etmenler de önemli olmaktadır. Kullanıcının, fiziksel boyutla beraber duygusal ve psikolojik boyutta mekanla etkileşime girmesini mekânsal algıyı uyaran ve etkileyen faktörler sağlamaktadır.

Mekana dair görülenler ve algılananlar zihinde tecrübe oluşturarak yer edinmekte ve anımlanmaktadır. Dolayısıyla, zihinsel belleği oluşturmaktadır. Toplumun kültürel ve tarihi mirasının en önemli temsilcileri olan tarihi yapılar da zihinsel toplum belleğini oluşturmakta, sürdürmekte ve yaşatmaktadır. Bu yapılar, zamanla beraber işlev geçersizliği veya yetersizliği gibi çeşitli nedenlerle güncelliğini yitirmesinden dolayı fiziksel olarak varlığını sürdürmekte ancak kullanılmamaktadır. Zihinsel bellek açısından değerli olan tarihi yapıların topluma tekrar kazandırılması, çevresiyle beraber ele alınıp günümüz koşulları göz önünde tutularak yeniden işlevlendirilmesi önemli olmaktadır.

Yeni bir yapı oluşturulurken; mekan etkisi, ışık etkisi, yüzey etkisi ve açıklık etkisi gibi mekan algısını etkileyen faktörler sayesinde yapı, kullanıcıyla fiziksel ve psikolojik olarak iletişime girmektedir. Yeniden işlevlendirilen tarihi yapılar ise, bu etkenlerle beraber özgün karakteri ve tarihi dokusu dolayısıyla yeni oluşturulan bir yapıya göre kullanıcıyla duygusal bağ kurduğundan psikolojik etkileşimi daha güçlü olmaktadır. Tarihi yapılara yeni işlev verilirken, mevcut mekan algısı, korunarak ön plana çıkarılabilmekte ve mekana katılan yeni atmosferle mekana dair çeşitli yeni algıların da oluşumu sağlanabilmektedir. Verilen yeni işlevle, yapı için yeni olanı keşfetme isteğiyle beraber tarihi mekana olan duygusal ve psikolojik bağ yoluyla kullanıcının yapıyı tercih etme sebebi etkilenmektedir.

“Yeniden işlevlendirilen tarihi yapılar hem kullanıcıyla duygusal bağ kurarak kullanıcının kendini mekana ait hissetmesini sağladığından hem de merak ve heyecan duygusunu ön plana çıkardığından kullanıcı tarafından tercih edilmektedir” hipotezi bu tez çalışmasının çıkış noktasını belirlemektedir. Bu doğrultuda yeni işlevle dönüştürülen tarihi yapılarda mekansal algıyı; yapının özgün özellikleri ve verilen yeni işlevle kazandığı özellikler doğrultusunda anlamlandırmak, tez çalışması için araştırma konusu olmaktadır.

Gaziantep örneği ele alındığında, yapıldığı dönem han olarak kullanılan ve günümüzde restoran, meyhane gibi çeşitli işlevlerle hizmet veren kentte benzer kullanımda iki tarihi yapı bulunmaktadır; Bayazhan ve Hışvahan. Bu sebeple bu iki yapı araştırma alanı olarak belirlenmiştir. İki han yapısı da kentte kullanıcılar tarafından yoğun olarak tercih edilmektedir. Bu yapıların, verilen yeni işleviyle kentle ve kullanıcılarıyla, mekân bileşenleri aracılığıyla kurduğu fiziksel, görsel, psikolojik, duygusal, algısal ve kavramsal boyutta ilişkilerin araştırılması çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Kendi içinde mekansal algı değerlendirmeleri yapılacak olan seçilen bu iki han yapısının, benzer çeşitli fonksiyonlarla işlevlendirilerek kullanılması ve kentte yapılan ilk ve son han olarak kentin farklı merkezlerinde konumlanmaları dolayısıyla benzerliklerinin ve farklılıklarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi amaçlanmıştır.

1.2 Çalışmanın Kapsamı

Bu tez çalışmasında yeniden işlevlendirilen tarihi yapıların yapıldığı zamana ait ve verilen yeni işleviyle beraber kazandığı mekana yönelik özelliklerin kullanıcıda oluşturdukları algısal, psikolojik ve davranışlarına yönelik etkileri araştırılmıştır.

“Yeniden işlevlendirme”, “yeniden kullanım”, “mekan”, “algı” ve “mekânsal algı” kavramlarının incelemelerinin ardından, bu kavramların birbirine nasıl etki ettiği incelenmiştir.

Mekan algısını oluşturan etkenler araştırılarak bu çalışmaya konu olmuş yapılar üzerinden incelenmiştir. Araştırma alanı olan tarihi han yapıları özgün dokusuyla beraber verilen yeni işlevinde mekanlara yapılan müdahaleler sonrası mekânın algısı incelenmiştir. Bu müdahalelerin tarihi yapıya uyumluluğu ve mekânsal algıya olan olumlu ya da olumsuz etkileri analiz edilmiştir.

Tez çalışmasının giriş bölümü olan ilk bölümde çalışmanın amacı, kapsamı ve yöntemi yer almaktadır.

İkinci bölümde; mekan kavramları irdelenmiş, konuyla ilgili literatür taramaları yapılmış ve mekan-kullanıcı ilişkisinin, birbirini nasıl etkilediği incelenmiştir.

Üçüncü bölümde; yeniden işlevlendirme kavramları literatür taramasıyla beraber incelenerek yapıların yeniden işlevlendirilmesini gerektiren nedenler ve yapılara uygun işlev seçimini etkileyen faktörler irdelenmiştir.

Dördüncü bölümde; algı psikolojisi ve mekânsal algı kavramları araştırılmış, literatür araştırmalarıyla beraber algı kuramları açıklanmıştır. Çalışmanın temelini oluşturan mekânsal algıyı uyaran ve etkileyen faktörler incelenerek açıklanmıştır.

Beşinci bölümde; Gaziantep’te yeniden işlevlendirilen han yapıları olan, Bayazhan ve Hışvahan’ın tez için araştırma alanı olarak seçilme nedenleri ifade edilerek, bu iki yapının konumu, tarihi, mimarisi, mekânsal özellikleri, restorasyonu ve işlev dönüşümünden bahsedilmiştir.

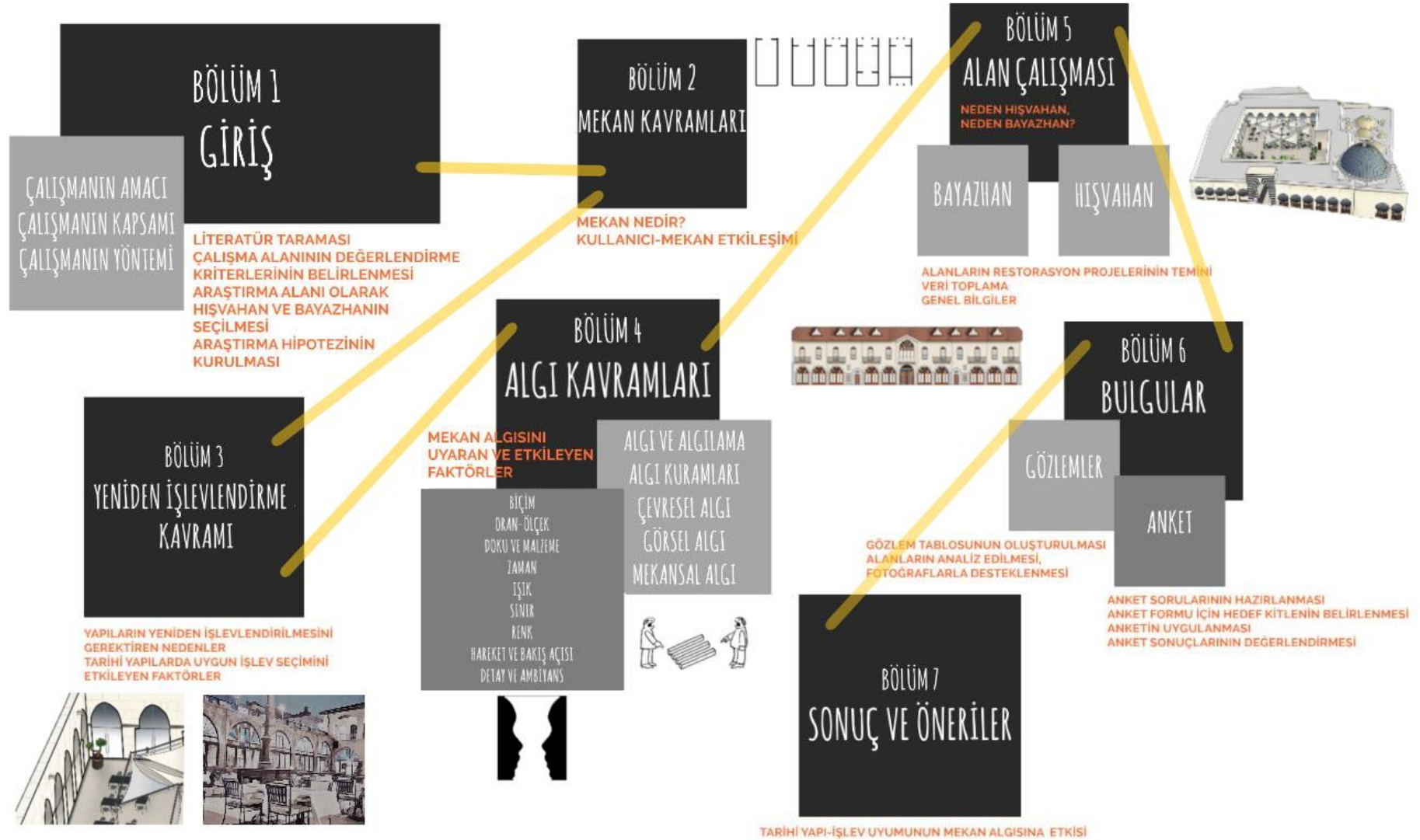
Altıncı bölümde; kişisel gözlemler ve bulgular yer almaktadır. Bulgular için, iki aşamalı veri toplama yönteminden yararlanılmıştır. İlk aşamada yapılara yönelik kişisel gözlemler yapılmış, çalışma alanı olarak belirlenen iki yapı karşılaştırmalı olarak fotoğraflar üzerinden analiz edilerek irdelenmiştir. Bu analizler belirlenen mekânsal algıyı uyaran ve etkileyen parametreler altında yapılmıştır. İkinci aşamada ise anket yönteminden yararlanılarak kullanıcıların yapılan gözlemlerle beraber ortaya atılan hipotezlerle örtüşüp örtüşmediği araştırılmış, buna yönelik değerlendirmeler yapılmıştır.

Sonuç ve önerilerin yer aldığı yedinci bölüm olan son kısımda, elde edilen bulgular sonucunda, tarihi yapıların işlevsel dönüşümüyle beraber mekanların fiziksel ve psikolojik etkisinin mekânsal algıyı nasıl şekillendirdiği seçilen yapılar üzerinden değerlendirilmiş, konuya yönelik çözüm önerileri sunulmuştur.

1.3 Çalışmanın Yöntemi

Kullanıcının mekanı algılayabilmesi, bunun sonucunda kişide fiziksel ve psikolojik etkilerin oluşarak mekanın zihinde yer edinebilmesi için çeşitli etkenlerin olması gerekmektedir. Mekânsal algıyı oluşturan bu etkenler literatür araştırmaları sonucu belirlenmiştir. Yeniden işlevlendirilen tarihi yapılarda bu etkenlerin hem mekanın özgünlüğü doğrultusunda hem de verilen yeni işlevle beraber oluşan etkilerin araştırılması amacıyla çok yönlü incelemeler yapılmıştır.

Alan çalışması kapsamında ise literatür araştırmaları sonucu yapılarla ilgili gerekli bilgiler edinilerek, aktarılmıştır. Bulgular için iki farklı yöntem yardımıyla veriler toplanmıştır. Bu yöntemlerden ilki, araştırma için seçilen yapılara yönelik gözlemlerin yapılması ve bu gözlemlerin fotoğraflarla desteklenmesidir. Yapılan bu gözlemlerin kullanıcı tarafından nasıl algılandığı, mimar olarak yapılan gözlemlerle ne kadar örtüştüğü sorgulanmıştır. Tek bir yöntemle yeterli veri elde etmenin mümkün olmayacağı düşünülerek kişisel gözlemin yanında ikinci yöntem olarak çeşitli kullanıcıların mekânsal algılarını ölçmeye yönelik anket tekniğinden faydalanılmıştır. Geliştirilen ankette kullanıcılara yapılara yönelik mekânsal, algısal ve duygusal durumlarını belirlemek amaçlı çoktan seçmeli sorular sorulmuştur. Kullanıcıların mekana ilişkin değerlendirmeleri açık uçlu sorular ve sorgulanan sıfatlar ile anlaşılmaya çalışılmıştır. Çalışma kapsamında mekânsal algıyı ölçmeye yönelik kullanılan araştırma şekli ve yöntemi birbirini tamamlamaktadır. Gözlemlerden elde edilen bulgular anket çalışması için altlık oluşturmakta, anket tekniğinde ise kullanıcı istek ve düşüncelerinin analiz edilerek gözlemlerle hangi düzeyde örtüştüğü belirlenmeye çalışılmıştır.

Şekil 1.1 Tez çalışmasının içeriğini ifade eden akış diyagramı

BÖLÜM II

MEKAN KAVRAMLARI

İnsanlar, varoluşundan bu yana doğadaki tehlikelerden korunma ve kendine ait bir yer oluşturma gereksinimi duymuştur. Böylelikle, içinde bulunduğu doğal çevreyi ihtiyaç ve istekleri yönünde şekillendirerek doğal çevreyle beraber yapay bir çevre oluşturma arayışına girmişlerdir. Bu doğrultuda mekan kavramı ortaya çıkmıştır. Boşluk olarak tanımlanan mekan; içinde yaşayan insan olan kullanıcı tarafından tanımlanabilir ve yaşanabilir kılınır. İnsan, bu boşluğu tanımlayıp şekillendirebileceği gibi, mekanla karşılıklı etkileşim içinde olduklarından, tam tersi olarak, mekanın insanın yaşamını biçimlendirmesi de olağandır. Dolayısıyla, bir yapıyı anlamak için başlıca mekanı kavrayabilmek gereklidir.

2.1 Mekan

Türk Dil Kurumu Sözlüğünde (2020) “yer, bulunulan yer, ev, yurt, uzay” şeklinde tanımlanan mekan, mimarlığın temelini oluşturan ve bütünü kapsayan bir olgudur. İnsan yaşamının önemli bir parçası olan mekan, birçok mimar ve kuramcı tarafından yorumlanarak tanımlanmıştır. Bu tanımların bir kısmına bu bölümünde yer verilmiştir.

Hasol (1998), mekanı Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğünde, “İnsanı çevreden belli bir ölçüde ayıran ve içinde eylemlerin sürdürülmesine elverişli olan boşluk, boşun. Mimari bir mekan yaratmak, geniş anlamdaki doğadan veya peyzaj mekanından insanın kavrayabileceği bir bölüm sınırlamaktır” diye tanımlanmaktadır.

Kuban (2002) da benzer şekilde mekanı; “Mimari içinde yaşanan, insanı doğal çevreden ayıran bir özel boşluğun ortaya çıkmasıyla başlıyor. “Mekan” diye adlandırdığımız bu özel boşluk, mimariyi diğer yapı eylemlerinden ayırmaktadır.” şeklinde tanımlamaktadır.

Cevizci’nin (2000) felsefe sözlüğünde ise; “Mekan, var olanların içinde yer aldığı, tüm sınırlı büyüklükleri içine alan uçsuz bucaksız büyüklük. Boşluk, hiçlik durumu.

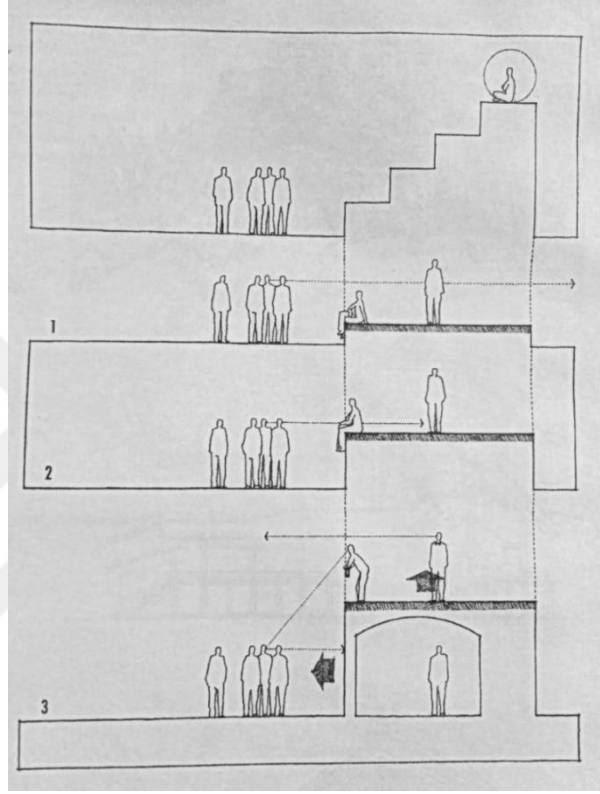
Sınırsız ortam, sonsuz büyük kap ya da hazne. Üç boyutlu, yani eni, boyu ve derinliği olan hacim, yer kaplama” olarak tanımlanmıştır.

Bu ifadeler doğrultusunda mekan doluluk ve boşluklarla tanımlanmış, fiziksel ve anlamsal oluşumlar olarak yorumlanabilir. Mekan kavramı insan boyutuyla beraber anlam kazandığından, içinde bulunan kullanıcının fizyolojik, psikolojik ve toplumsal gereksinimlerini de karşılaması gerekmektedir. Kullanıcı ve mekan sürekli olarak karşılıklı etkileşim içerisindedir. Mekan, insan ile iletişime geçtiği her an yeniden üretilir çünkü mekân kullanıcı algısıyla oluşmaktadır. Kullanıcıların davranışları ve hareketleri mekânın biçimlenişine göre oluşmakta, mekânın biçimlenişi de kullanıcıların tepkileri doğrultusunda yeniden şekillenmektedir. Böylelikle, kullanıcılar ihtiyaçları ve beklentileri doğrultusunda kültürel, fiziksel ve algısal değişkenlere bağlı olarak çevreleriyle iletişim kurmaktadır. Bu sürekli döngü içinde mekan her seferinde yeniden oluşmaktadır (Rapoport, 1987).

Mimarlığın temeli olan mekan üretilirken düşünülmesi gereken geometri, yükseklik, derinlik, genişlik, oran, ölçek, renk, ışık, malzeme, doku gibi somut özelliklerin yanı sıra, duygu oluşumunu sağlayan psikolojik ve soyut özelliklerin de göz önünde bulundurulması önem taşımaktadır. Duygu oluşturma etkisi olan mekanlar başka boyutlar da meydana getirmektedir. Bunlar, insan-mekân etkileşimini oluşturan mekanın ambiyansını, atmosferini ve ruhunu oluşturan detaylardır. Mekana yönelik oluşan duygular mekânsal algı ve daha sonrasında davranışa göre farklılaşmaktadır.

Kullanıcı olan insan, aktivitelerini soyut ve somut düşüncelerle üretilen mekanların içinde gerçekleştirir. Bir mekanın fonksiyonel olması ile, insan yaşamını kolaylaştırabileceği gibi, zorlaştırması da muhtemeldir. Nezih Eldem, mekânı, insanın içinde yaşadığı bir ‘yaşamsal çevre’ olarak tanımlamakta ve şu şekilde ifade etmektedir; “Yaşamsal çevre, birbirine takılı irili ufaklı, doğal ve yapay boşluklardan oluşan süngersi bir kurgudur. Odadan sokağa, meydandan stadyuma, şehirlerarası alanlara uzanan...” (Eldem, 1991). Kullanıcı odaklı tasarıma dikkat çeken Eldem (1991), “eğer yaşam zorluklarla dolu ise, bu durum mekanın elverişsizliğinden kaynaklanıyordur” ifadesiyle mekanın insan yaşamını etkilediğini ve içinde yaşayacak olan insan ihtiyaçlarına ve ölçeğine yönelik tasarlanması gerektiğini söylemektedir. Mekan ve kullanıcısının bakış açısı, ölçek, açıklıklar gibi kavramlarla mekan algısına yönelik de bir takım söylemlerde bulunmuştur; “mekânı oluşturan görsel geçirimsiz

yüzeyler insana kuşatılmışlık duygusunu hissettirir. Bu yüzeylerin birinde açılan bir delik, bu deliğin boyutları ve konumu mekanda çözülmenin başlangıcı olur ve mekanın süreklilik kazanmasını sağlar. Gerisini algılayamadığımız duvarların giderek alçalması ve duvarın gerisini algılayabildiğimiz bir yüksekliğe gelmesiyle mekan süreklilik kazanmış olur.” (Eldem, 1991). Ching (2007) de mekanın sürekliliği ve algısını Şekil 2.1’deki gibi şematik olarak ifade etmiştir.

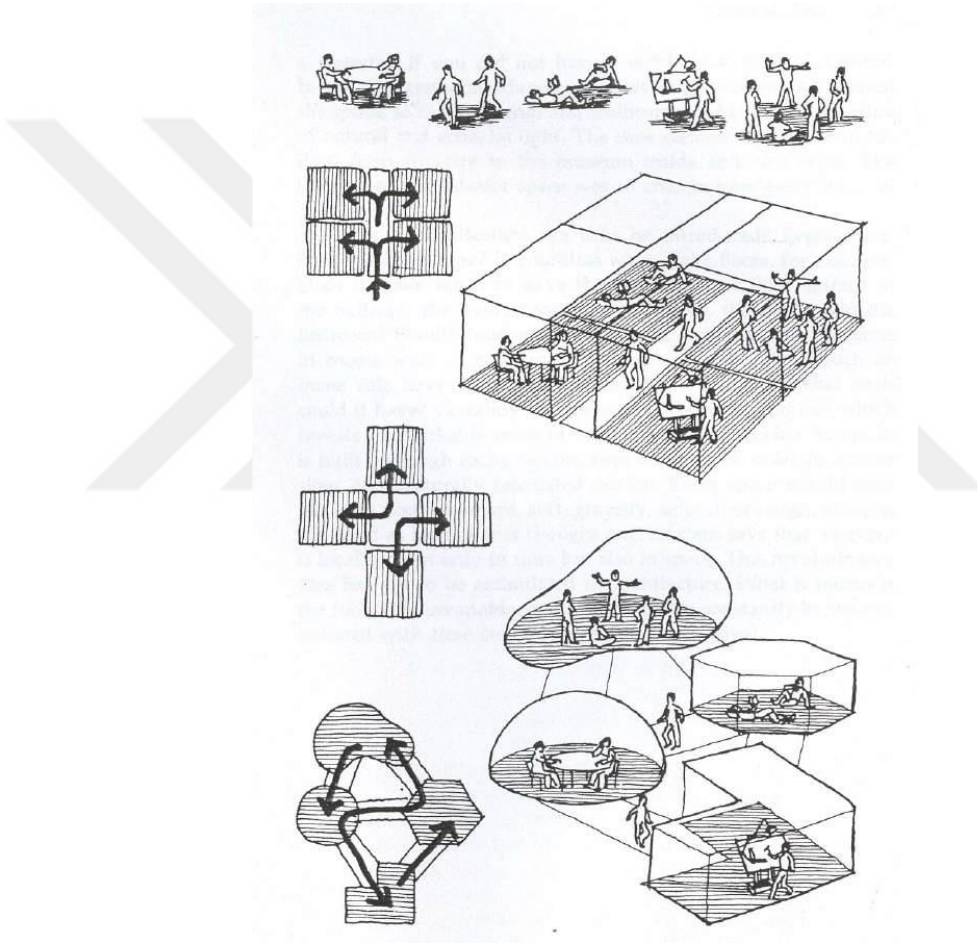
Şekil 2.1 Mekanın sürekliliği (Ching, 2007)

Algı açısından da önemli olan mekan kavramı uluslararası platformda da pek çok araştırmaya konu olmuştur. Zevi, Joedicke, Giedion, Piaget, Meiss, Rapoport, Lefebvre, Ching, Lang ve Schulz gibi birçok kuramcı, mekân ve mekânsal algı kavramlarını tanımlama ya da geliştirme amaçlı benzer veya aykırı çeşitli düşünce ve yaklaşımlarda bulunmuşlardır. Bu yaklaşımlar ve farklı mekan tanımları sonucu hareket, ışık, açıklıklar ve sınır kavramları mimari mekan ve mekanın algılanmasında önemli yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Çalışmanın mekan kavramlarının açıklandığı bu bölümünde yukarıda bahsi geçen kuramcılarının yaklaşım ve düşüncelerinin bir kısmına yer verilmiştir.

Frank Lloyd Wright (1954) mekânı, “belirli bir eylem, belirli bir işlev için oluşturulmuş ve örtülmüş bir uzay parçası” olarak ifade etmektedir. Mekan ve algıyı

ayrılmaz bir bütün olarak düşünmüştür, bu düşüncesi şu ifadesinden anlaşılmaktadır; “Bir odayı gerçek yapan, çatı ve duvar öğeleri değil, çatı ve duvarlarla çevrili olan mekandır.”

Zevi (1993), de Wright gibi mekanı sadece onu çevreleyen strüktürel elemanların genişliği, uzunluğu ve yüksekliğinden oluşmadığını söyler. Bu öğelerin aracılığıyla mekanın çevrelendiğini ancak sadece bu strüktürel elemanlardan oluştuğu anlamına gelmediğini belirtir, içinde yaşanılan, deneyimlenen yer, boşluk olarak tanımlar mekanı (Şekil 2.2).

Şekil 2.2 Kullanıcı ihtiyacına göre şekillenen ve hareketleriyle deneyimlenen mekan (Zevi, 1993)

Meiss (1992), sınır kavramının önemini vurgulayarak mekanı, içten sınırlandırılan dıştan doldurulan bir boşluk olarak tanımlar. Her mekanın sınırlayıcı öğelerin içinde ve dışında olmak üzere iki alan tanımladığını söylemektedir. Meiss’e (1992) göre, bir mekanın dışa açık olmasının, sınırlarının daha az tanımlandığı anlamına gelmekte ve mekanın tanımlı ya da daha az tanımlı oluşu doluluk ve boşluk oranıyla doğrudan ilişkili olmaktadır. Mekanın karakteristik özelliklerini, mekanın düşey öğeleri olan

duvar yüzeylerinin konumu ve boyutları ile duvardaki açıklık-kapalılık oranı belirlemektedir.

Lefebvre (1991) ise, mekan tanımında sınır kavramının yanıltıcı olabileceğini söylemektedir. Ona göre mekan kullanıcılar ile kurduğu ilişkiler sayesinde varlığını oluşturur. Mekânın oluşumunu, ‘algılanan, tasarlanan ve yaşanan mekân’ şeklinde kavramlaştırır. Bunlar sırasıyla fiziksel, zihinsel ve toplumsal mekânları tanımlamaktadır. Bu üç kavramı birbirinden farklı ancak mekanın ayrılmaz üçlü diyalektik boyutları olarak tanımlamıştır. Lefebvre’e (1991) göre, mekan boşluk değil, beden tarafından işgal edilen bir oluşumdur. Duvarları, sınırları ayırım olarak değil geçiş noktası olarak düşünmektedir ve bu sebepten dolayı her mekanın bir başka mekanla karşılıklı ilişki içinde olduğunu ve birbirine geçtiğini ifade etmektedir.

Schulz (1971) da benzer şekilde mekân içinde yaşayan insanların fizyolojik, psikolojik ve toplumsal ihtiyaçlarının karşılandığı bir uzay parçası, boşluk olarak tanımlamaktadır. Mekanın var olmasında hareket, süreklilik ve ışığın en önemli öğeler olduğunu belirterek insanın mekânın merkezinde olduğunu ve hareketleriyle mekândaki yönelimlerin gerçekleştiğini savunmaktadır.

Ching (2007) ise mekân için sürekli olarak varlığımızı çevrelediğini söyler. Mekan algısını oluşturan etkenlerden söz ederek, mekânsal hacim boyunca hareket edip nesneleri görüp sesleri duyup hava akımlarını hissederek ve kokuları alarak mekânı yaşadığımızdan bahseder. Somut bir görüş olarak, ‘mekan, ahşap veya taş gibi maddesel bir olgudur’ der. Fakat doğası gereği biçimsiz olduğunu belirterek mekanın görsel biçimi, ışık kalitesi, ölçeği boyutları ile oluşturulan tanımlı sınırlamalar ile çevrelenip bir kalıba sokulmasıyla var olduğu tanımını yapar.

Mekan tanımlarında da çeşitli kuramcı ve mimarların görüşlerine de değinilerek ifade edildiği gibi, tasarımcı bir mekânı oluştururken fiziksel mekan, algısal mekan, kavramsal mekan ve davranışsal mekan gibi birçok şekilde ele almaktadır. Böylelikle mekan tasarımıyla kullanıcıların algısına yön vermektedir. Bir hacmi mekan olarak tanımlayabilmemiz ve algılayabilmemiz için sınırlarının belirli olması gerekmektedir. Kullanıcı mekânla karşılaştığı ilk anda duvarlar, döşeme ve tavan tarafından sınırları belirlenmiş olan “fiziksel mekan” olarak nitelendirilebileceğimiz hacim algılar. Mekan kullanıcının hareketlerini yönlendirerek kullanıcıların davranışını oluşturur. Kişi, daha önceki deneyimlerinden yola çıkarak mekânı zihninde canlandırır ve kavramsal olarak

oluşturur. Tüm bu mekânsal oluşumlarda algı aktif rol oynamaktadır. Mekanı deneyimlerken, davranışlarımızın oluşmasında veya o mekanı zihnimizde canlandırmamızda mekânsal algının etkisi büyük ölçüdedir.

2.1.1 Mimari Mekanın Oluşumu ve Öğeleri

Mekanın oluşumundaki en önemli unsur kullanıcı olan insandır bu nedenle insan ve mekan bir bütün olarak düşünülmelidir. Mekanın kullanışlılığı insan yaşamını kolaylaştırması açısından önemlidir. Kullanıcının beklentileri, önceki deneyimleri, bilgi birikimi, kültür yapısı, algı sistemi ise mekan üzerinde etkilidir. Bu sebeplerle de mekan tasarımlarında, mekanların kendi aralarındaki organizasyonunda esas alınması gereken kullanıcı olmalıdır.

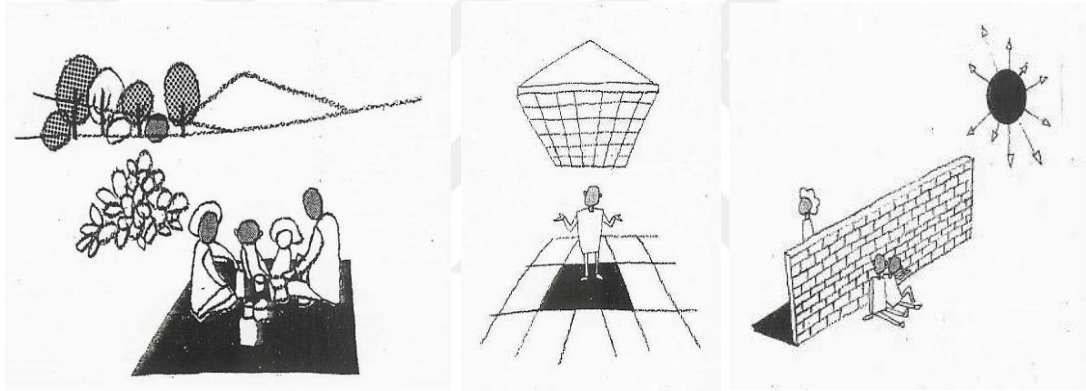
Kullanıcı odaklı düşünüldüğünde, kullanıcı memnuniyetini oluşturan etkenler dikkat çekmektedir. Bu etkenler; kullanıcının mekân içindeki hareketine yön vermektedir. İnsan vücut ölçüleri (antropometrik özellikler), kullanıcının kültürel özellikleri ve algısal özelliklerinden yararlanılarak tasarımların oluşturulması kullanıcı memnuniyetinin temel belirleyicisidir. Mekandaki oran-ölçek hataları, mekan fonksiyonuna göre yeterli ışık alınamaması gibi durumlar kullanıcıların gerilim gibi olumsuz duygular yaşamasına sebep olurken, insan ölçülerine uygun ve yeterli aydınlatmanın sağlandığı tasarımlar daha olumlu duyguların hissedilmesine sebep olmaktadır.

İnsan biyolojik ve fizyolojik nitelikte olduğu gibi sosyal ve kültürel bir varlıktır, psikolojik gereksinimleri, duygusal özellikleri de vardır. Bu sebeple mekâna kazandırılan kimlik, onun oluşum sürecinde de farklı boyutlarda düşünmeyi gerektirir. O mekanda yaşayan ya da yaşamının herhangi bir bölümünde orada bulunmuş bir kullanıcı için mekânın kazandırdığı deneyim, kişinin fiziksel ve psikolojik durumunu etkiler. Mekanın ve mekanı oluşturan öğelerin boyutları, renkleri, malzemeleri, dokuları, aydınlatmaları, ısıları vb. kullanıcı olarak nitelendirilen insanlarda etkiler bırakır. Bu nedenlerden dolayı, mekân oluştururken tasarımcıların çok yönlü bakış açısıyla tasarımlarını ele almaları önem taşımaktadır.

Kuban (2002) da kullanıcı odaklı tasarıma dikkat çekmekte ve içinde yaşanan, insanı doğal çevreden ayıran bir özel boşluk olarak tanımladığı mekanın tanımlanmasını yaparken, biçimsel olduğu kadar insan yaşamına ilişkin özelliklerini de içermesi

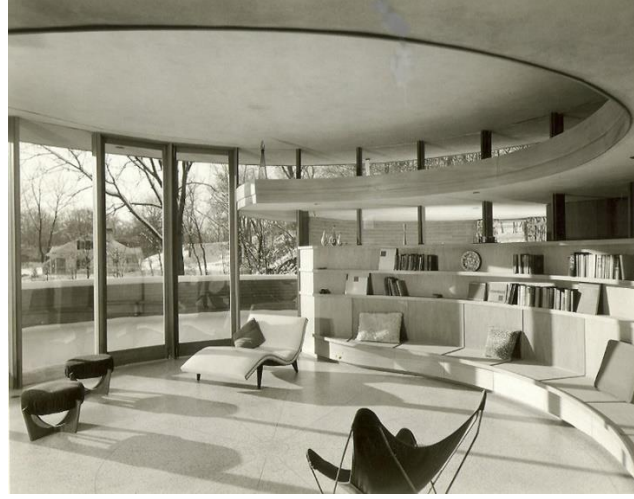
gerektiğini söylemektedir. Kuban (2002)'a göre; “yapı, mekanı sınırlanan boşlukla, sınırlayan öğelerin ortak oluşturdukları bir olgudur. Sadece boşluk değerleri (boşluk değerleri; örneğin derinlik, uzunluk gibi boyutlar, hareket yönü, aydınlık, vb.) ya da sadece sınırlarıyla bir mekanı tanımlamak olası değildir.” Mekanı sadece boşluk olarak tanımlamanın yetersiz olduğunu ifade eden Kuban (2002), mekanı oluşturan öğelerin de mekan ifadesi için eksik kalacağını belirtmektedir.

Mekanı tanımlayan öğeler, mekanın oluşumunu ve algılanmasını sağlayan sınır, hareket, zaman, ışık gibi maddesel olmayan öğelerin yanında iç ve dış mekanı ayırıp sınır oluşturan; zemin, duvar, tavan gibi yatay ve düşey yapı elemanları olarak iki başlıkta düşünülebilir. Mekan tanımlamak için tek bir düzlemdeki öğe de yeterli olabilmektedir. Örneğin; yere açılmış olan bir örtü ya da yalnızca üst örtü oluşturacak bir düzlemle mekan tanımlanabilir (Şekil 2.3).

Şekil 2.3 Tek bir düzlemle mekanın tanımlanması (Ashihara, 1981)

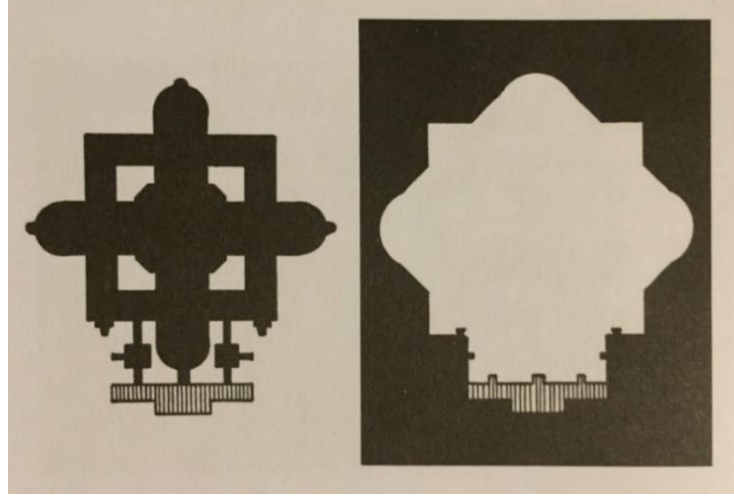
Mekanın öğeleri, temel görevleri dışında kullanıcı algısını yönlendirecek farklı özelliklere de sahiptirler. Mekan oluşturulurken sınırlama, yönlendirme ve süreklilik sağlama gibi kullanıcı davranışını organize etme görevleri üstlenir, mekanın öğeleri. Mekanda, sabit ve hareketli olmak üzere birçok kullanıcı algısını uyarıcı mekan öğesi bulunmaktadır. Kullanıcıların davranışları da bu uyarıcı elemanların algılamaya etkisiyle beraber şekillenir. Bu öğelerin mekanda kullanım şekillerine göre kullanıcı algısına yön verilmektedir. Kullanıcı algısına yön verme eylemi, kolon, giriş, pencere, kapı gibi yapı oluşturulurken ortaya çıkan mimari mekan öğelerinin organizasyonu ile olabileceği gibi aksesuar, masa, sandalye, koltuk gibi tefriş elemanları veya peyzaj tasarımı gibi öğelerle de sağlanabilir. Örneğin; mekanda dairesel formda oluşturulmuş duvarlar, mekan içindeki sabit olmayan öğelerin konumlanışını bu forma uygun olarak belirler (Şekil 2.4).

Şekil 2.4 Dairesel formda mekanın sabit olmayan öğelerdeki belirleyiciliği
(<https://www.themodernhouse.com/>)

2.1.2. İç Mekan-Dış Mekan İlişkisi

İç mekan ve dış mekan ilişkisini ele alırken “sınır” önemli bir faktör olmaktadır. 2.1. bölümde mekan tanımlarını yaparken de değinildiği üzere çeşitli kuramcılar mekan tanımını yaparken sınır öğesini de ele almıştır. Mekan sınırlayıcıları dolayısıyla bir mekanın bitmesi ile yeni bir mekan başlamaktadır. Böylelikle iç mekan-dış mekan kavramları oluşmaktadır. Mekanlar, yapı içinde veya dışında oluşturdukları fiziksel sınırlarla beraber insanlarla ilişki kurmaktadır. İç ve dış mekandaki mekanı sınırlayıcı öğelerin boyutları, malzemeleri gibi nitelikleri mekanlar arasındaki görsel ve fiziksel ilişkiyi tanımlar. Kullanıcının mekana nasıl ve ne kadar dahil olacağı; mekanların bölümlenme şekli, yatay ve düşey düzlemdeki mimari elemanlar için alınan kararlar, tasarlanma ve uygulanma şekliyle bağlantılıdır. Örneğin; mekanlar arasında yer alan şeffaf bölümlenmeler fiziksel bir sınır oluştururken, görsel olarak oluşturmamaktadır. Zevi, "Architecture as Space" ve "Mimarlığı Görebilmek", eserlerinde iç mekan-dış mekan ayrımının belirginleştiği sınır faktörünün kavranması üzerinde durur (Zevi, 1993, 2015). İç mekanı binanın kendisi olarak, kullanıcının içinde dolaştığı alan şeklinde tanımlamaktadır. Dış mekanın ise tek bir binanın çevresi değil etrafındaki diğer binalar tarafından da sınırlandırılmış boşluklar olduğunu söylemektedir (Şekil 2.5). Tasarımcıların binaların içini ve dışını ayrı ayrı tasarlamadıklarını, iç mekan-dış mekan birliğinden bahsederek belirli sınırlayıcılarla geçişlerin olduğunu belirtir (Zevi, 2015).

Şekil 2.5 San Pietro Kilisesi iç ve dış mekanı (Zevi, 2015)

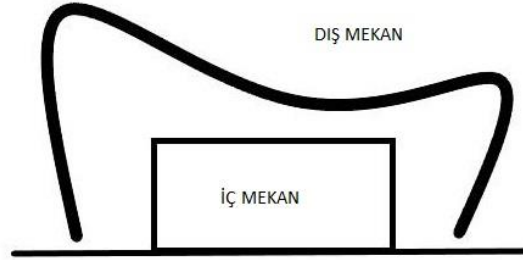
Schulz (1971) da "The Genius Loci" adlı yapıtında, dış mekân tanımında daha çok kentsel-toplumsal mekânları belirtmekte, iç mekânı tanımlarken ise özel ve yarı özel kapalı mekânlardan bahsetmektedir. İç mekânın kişilerde kapalılık hissi, dış mekânın ise açıklık hissi uyandırdığını söylemektedir.

İç ve dış mekânın tanımlanmasında duvarlar her iki mekânın da özelliğini belirlemektedir. Ağır ya da kalın duvarlar, iç ve dış mekân arasında belirgin bir fark oluşturmaktadır. İnce, saydam duvarlar ise iç ve dışı birbirine birleştirir. Yapının dış duvarlarını delen kapı ve pencere boşlukları iç ve dış mekânı birleştiren önemli geçiş elemanlarıdır (Ching, 2004).

Meiss (1992), sınırın iç mekanı ve dış mekanı yarattığını, iki farklı yüzü olan duvarın, iç ve dış tarafta mekanı belirlediğini söylemektedir. Dolayısıyla mekan sınırlayıcıların içinde ve dışında olmak üzere 2 alanı da tanımlamaktadır. Ancak mekanı tanımlarken ilk anımsadığımız içeride kalan alandır. Çünkü mekana asıl karakterini veren sınırlayıcıların içerisindeki alan yani iç mekandır. Dış mekan ise boşluk olarak tanımlanan tavan düzlemi sınırsız gökyüzü olan kentsel mekan ya da yine duvar ve tavan düzlemleriyle sınırlandırılmış başka bir mekanın iç mekanı olabilmektedir.

Venturi (2005)'nin de ifade ettiği gibi iç mekan dış mekan birliği, mimarlık teorileri içinde yer alan önemli başlıklardan biridir. İç-dış birliği, bir yapının mimari kurgusunun, işlevinin veya strüktürünün, başka bir söylemle dışarıdan iç mekanın algılanabilir ya da tahmin edilebilir olması önemlidir. Dış mekandan bir yapıyla ilk önce dış kabuğu yoluyla iletişime geçeriz ve yapıya dair ilk fikirler zihnimizde oluşmaya başlar. Yapının dış kabuğuna bakarak içerisi hakkında fikir yürütürüz,

dikkatimizi çeker veya fark etmeyiz yapıyı. Dolayısıyla yapının dış kabuğu iç mekan hakkında fikir verebilir olmalıdır (Şekil 2.6).

Şekil 2.6 Dış mekan, kabuk-iç mekan ilişkisi (Telyakar, 2018'den düzenlenerek)

Belirtildiği gibi iç mekan ve dış mekan birbirinden ayrı düşünülmemeli, tam tersine bir bütün olarak tasarlanmalıdır. Bu mekanlarda kullanıcının yaşayabilmesi ve onları algılayabilmesi için iç mekan-dış mekan ilişkisinin iyi kurulmuş olması gerekmektedir. Tarihi Türk konaklarında, hanlarda, camilerde oluşturulan iç avlu, dış avlu ve revaklar ile veya Roma yapısı konaklarında, katedrallerde tasarlanmış olan arkad, atrium ile iç-dış mekan ilişkisinin güçlü bir şekilde kurulduğu görülmektedir (Şekil 2.7).

Şekil 2.7 Beyazıt Camii'nde avlu, revak ve iç mekanla kurulmuş iç-dış mekan ilişkisi, Edirne (www.tripadvisor.com)

İç mekanlar çeşitli tasarım kriterlerine göre kullanıcıda farklı duygular oluşturabilirken genellikle kapalı olmalarından ötürü mahremiyet, güven gibi duyguların oluşumunu sağlarlar. Dış mekanlar ise mekanda kullanılan sınırlayıcılar, peyzaj elemanları, aydınlatma türü, oturma birimleri gibi öğelerin kullanımı ve tasarım şekline göre özgürlük, bağımsızlık gibi pozitif duyguların yanı sıra korunaksız olma ve güvensizlik duygularını da yaratabilir. Dolayısıyla, iç ya da dış mekan tanımlamakta kullanılan öğelerin konumu, biçimi, malzemesi, boyutu gibi nitelikleri de önemli olmaktadır.

BÖLÜM III

YENİDEN İŞLEVLENDİRME KAVRAMLARI

Bireylerin dolayısıyla toplumların yaşam biçimleri ve ona bağlı istekleri zamanla çeşitli nedenler sonucu değişime uğramaktadır. Yapıldığı dönem mevcut kullanıcılarına hizmet edecek şekilde oluşturulmuş yapılar gelişen teknoloji, insanların ihtiyaçları, çevrelerin değişmesi gibi sebeplerle bir süre sonra aynı işlevle hizmet veremez duruma gelmektedirler. Birçok tarihi yapı özgün işlevinin geçerliliğini yitirdiği bu sebeple kullanılamamaktadır. Yapıların fiziksel durumu ise, yapıların özgün işlevlerinden daha uzun ömürlü olabilmektedir. Kullanıcısı oldukları mekanların da bu doğrultuda değişimi kaçınılmaz olmaktadır. Bu ve benzer nedenlerle tarihi binaların, özgün dokusunu bozmadan ilk yapılış amacından farklı bir işleve hizmet etmek üzere bulundukları dönem koşullarında uygun işlevlerin verilerek yapıya uyarlanıp yaşatılması gerekliliği oluşmaktadır.

3.1 Yeniden İşlevlendirme

Yeniden işlevlendirme; günümüze ulaşabilmiş korunmaya değer nitelikte yapıların fiziksel olarak varlıklarını sürdürüp mevcut işleviyle herhangi bir neden veya nedenlerden dolayı kullanılamaması sonucu yapı organizasyonuna uygun yeni işlev verilerek günümüzde kullanılması olarak tanımlanabilir.

Tarihi yapılar çeşitli sebeplerle eskiyebilir, fiziksel nedenlerle ya da değişen sosyal ve ekonomik şartların oluşturduğu nedenlerden dolayı yıpranabilirler. Bu noktada yeniden işlevlendirme fiziksel olarak varlığını sürdüren fakat işlev olarak eskiyen yapıların yıkımdan kurtarılması için bir araç olmaktadır.

Tarihi bir yapının yeniden kullanımı, aynı işlevin devamı veya başka bir işlevle değerlendirme şeklinde olabilir. Eğer yapının yapıldığı dönemki işlevi günümüzde de hala kullanılabiliriyorsa yapıda gerekli renovasyon çalışmaları yapıldıktan sonra aynı işlevle kullanılabilir. Yapının eski işlevi geçerliliğini yitirdiyse ve kullanılması

mümkün değilse yeni bir veya birden fazla işlevle değerlendirilerek günümüze katılmalıdır (Şekil 3.1). Kervansaray, tekke, manastır gibi tarihi yapı türleri ancak özel durumlarda özgün işlevlerini sürdürdüklerinden, bu yapı türlerinin farklı amaçlarla kullanılmaları zorunlu olmaktadır. Konut, otel gibi işlevleri günümüzde de geçerli olan yapılar ise bugün oluşturulan benzerlerinin konfor koşullarını sunmaktan uzak olduklarından, işlevsel olarak eskiyerek standart altı kalmakta, güncelleştirme yapılmadığında, terk edilerek harap olmaktadır (Ahunbay,1996).

Şekil 3.1 Yeniden kullanım çizelgesi (Douglas (2002)'ın performans yönetimi çizelgesinden yararlanılarak oluşturulmuştur)

Yeni işlev verilecek mekânın;

- Korunmaya değer görülen nitelikleri korunmalıdır.
- Fiziki yapısını veya karakterini bozacak müdahalelerden uzak durulmalıdır.
- Yapılan müdahaleler kalıcı olarak mekânı etkilememelidir, değişime açık olacak biçimde uygulanması gerekmektedir.
- Yapının özgün strüktürü ve yapılan müdahaleler arasındaki farkın belirgin olması gereklidir, kullanıcılar tarafından algılanabilir olmalıdır.
- Müdahalelerden önce kapsamlı bir mekânsal analiz yapılmalıdır. Mekânın fiziki durumunun yanında tarihi bilgileri de araştırılmalıdır (Köse ve Çalışır, 2012).

Toplumlar kültürel ve tarihi değerlerini bugünün yaşam biçimine entegre edebildikleri ve geçmişten günümüze ulaşmış bu değerleri koruyabildikleri kadar kimliklerini yansıtabilirler. Bu değerlerin kaybolmasını engellemenin bir yöntemi de tarihi çevrelerde yeniden değerlendirme ile veya gerekli işlev değişiklikleri yaparak tekrar günümüze kazandırılması ve topluma katılmasıdır. Yeniden değerlendirme – revalorizasyon, tarihi yapıların, geleneksel değerinin yeniden canlandırılması, bu

değerin tekrar kazandırılması, “tarihi” ortaya çıkarması, görülebilir, algılanabilir şekle getirilmesi anlamını taşımaktadır. Başka bir deyişle, tarihi yapı değerlerinin onararak, sağlıklılaştırılarak bugünün ihtiyaçlarına yanıt verecek biçimde donatılıp yeniden kullanılmasıdır. Geçerliliğini henüz yitirmemiş geleneksel yapıların ve kentsel değerlerin yeniden keşfedilerek, bu keşfin daha akla yönelik olabilmesi şeklidir (Arabacıoğlu ve Aydemir, 2007).

3.2 Yapıların Yeniden İşlevlendirilmesini Gerektiren Nedenler

Fiziksel olarak günümüze ulaşmış ancak yapıldığı dönemki işlevinin geçersiz olduğu ya da mevcut işleviyle kullanılamayacak durumda olan tarihi binalarda belirli nedenlerle yeniden işlevlendirme yapılmaktadır. Yapıların yeniden işlevlendirilmesini gerektiren nedenler literatür taramasından edinilen bilgilerin yorumlanması ve sentezlenmesi sonucuyla beraber Altınoluk’un (1998) da belirttiği gibi, tarihsel ve kültürel nedenler, ekonomik nedenler ve çevresel nedenler olmak üzere üç ana başlık altında ele alınmıştır.

3.2.1 Tarihsel ve Kültürel Nedenler

Tarihi yapılar toplumun manevi değerini yansıttıkları için toplumsal belleğin temsilcileridir. Yapıldıkları dönemin mimari ve teknik konulardaki yetisine ve toplumun yaşam biçimine, sosyal, kültürel, ekonomik özelliklerine ilişkin birçok veriyi barındırırlar. Toplumsal değerler her toplumun kendine özgüdür, o topraklardaki yaşanmışlıklar topluma aittir. Bu değerlerin yaşandığı yapılar ve mekanlar da o yaşanmışlıkların şahitleri, toplumsal belleğin somut halleridir.

Toplumların yaşam koşulları ve değer yargıları sürekli değişmekte, bunun sonucunda toplumsal yapı da yeniden düzenlenmektedir. Yapıların sahip olduğu işlevler de yapıyla beraber toplumun tarihi, sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleriyle karşılıklı etkileşim içindedir. Bu özellikler değiştikçe yapıdaki işlev de etkilenir, işlev değişince de toplumsal belleği oluşturan bu faktörler etkilenir. Bu sebeple tarihi yapıda işlev değişikliği yapılırken yapıdaki tarihi değerlere zarar vermeden ve toplum belleğini simgeleyen kavramların yeni işlevde de korunup sürekliliği sağlanmalıdır. Yapının geçmişe yönelik korunması gereken özgün niteliklerinin verilen yeni işlevinde de korunması; tarihi, sosyal ve kültürel anlamda toplumun devamlılığının sağlanabilmesi açısından önemlidir.

Toplumların ve kültürlerin devamlılığı için tarihlerinin dolayısıyla bu tarihi hatırlatacak olan yapıların günümüzde aynı veya farklı işlevlerle yaşamını sürdürmesi sağlanmalıdır. “Kişinin sağlıklı bir şekilde toplumsallaşabilmesi için yaşadığı çevre ona sürekli olarak tarihin izlerini, işaretlerini aktarabilmelidir. Geçmişin göstergelerini taşıyan bir çevrede yaşayarak toplumsallaşan bir kişi, kültürün sürekliliğini kolayca edinecek ve tarih bilincine sahip olacaktır. Burada bahsedilen süreklilik yeni yaşamın içinde geçmişin izlerini de taşımaya yöneliktir, aksi halde geçmişin aynı şekilde canlandırılmasının öngörüldüğü bir özlem değildir.” (Tekeli, 1987).

Toplumsal yapının yeni biçim ve düzenlemelere yönelmesiyle beraber değişen koşullar ve ihtiyaçlar, zaman içinde fonksiyonların değişebileceğini göstermektedir. Bu değişimlere rağmen korunmaya değer tarihi yapılar yeni ve çağdaş işlevlerin verilmesiyle varlığını devam ettirmelidir. Dolayısıyla binaların gelecekte farklı bir amaçla kullanıma açılması gerekebilmektedir. O gün, o yıl, o çağ, o şehir, o fonksiyona ihtiyaç duyulmuş tüm özellikleri, renkleri, beğenileri, zenginliği, yoksulluğuyla bina, o verilere göre yapılmış ancak bugün artık o fonksiyona gereksinim duyulmayabilir. Bu nedenlerden dolayı korunmaya değer yapı, tarihsel, toplumsal ve ekonomik sebeplerle farklı işlevlerle varlığını sürdürmelidir. Eski yapıların yeni işlev verilerek kullanılması ekonomik olarak önemli olmakla beraber, daha önemlisi, bu yapılara değerlendirilerek, kullanılarak, dolayısıyla da yaşatılarak gelecek kuşaklara aktarılması gereken değerler, kültür varlıkları olarak yaklaşmak daha doğru bir görüş olacaktır (Altınoluk, 1998).

Altınoluk’un (1998) da belirttiği gibi, tarihsel ve kültürel değerler taşıyan yapılar toplumsal bellekle beraber yok edilip yerlerine kısa vadede ekonomik getirisi yüksek yapılar yapılması söz konusu bile olmamalıdır. Eski yapılara gelir getirecek bir ticaret ürünü olarak bakmak bir yana, daha da önemli olarak bu yapıların yaşatılarak gelecek kuşaklara aktarılması gereken kültürel varlıklar olarak bakmak daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

3.2.2 Ekonomik Nedenler

Korunmaya değer yapılara yeni işlev verilerek ekonomik olarak birçok avantaj elde edilmektedir. Fiziksel olarak varlığını devam ettiren ancak işlevsel olarak geçerliliğini yitiren bir yapının yeniden değerlendirilerek kullanılması aynı işleve sahip yeni bir yapının inşa edilmesinden çoğu zaman daha düşük maliyette olabilmektedir.

Highfield (1987), çoğunlukla, eski yapıların onarım ve yeniden kullanım maliyetlerinin, yeni yapı inşa etme maliyetine göre %50 ile %80 arasında daha düşük olduğunu ifade etmektedir.

Yapıların yeniden işlevlendirilmesi, sadece yapım aşamasında kazanç sağlamamaktadır, işletme aşamasında da ekonomik açıdan yarar sağlamaktadır. Günümüzde gelişen teknoloji ve hızlı üretimden kaynaklı, yapılan yapılar, yapının bulunduğu yere özel topografik, iklimsel gibi yapım tekniği ve malzeme kullanımı gibi etmenler göz önüne alınmadan yapılmaktadır. Dolayısıyla yerel verilerden yararlanılarak yapılan tarihi yapılar, ısıtma, soğutma gibi yaşamsal faktörler düşünüldüğünde yapının enerji harcamasında da fayda sağlayacaktır.

Ekonomik olarak yarar sağlayacak önemli bir sebep de tarihe tanıklık etmiş bu yapılar, günümüz ve gelecekteki kullanıcılar için merak uyandırmakta ve ilgi çekici olmakta; bu sebeple de yeni yapılacak bir yapıya göre daha çok tercih edilmektedir. Günümüzde kullanımını yitirmiş tarihi bir yapıya yeni işlev verildiğinde yapının bulunduğu çevreye de sosyal ve ekonomik yönden canlılık getirir ve bölge açısından da ekonomik kazanç sağlanmış olur.

3.2.3. Çevresel Nedenler

Her yapı, bulunduğu çevreyle birlikte değerlendirilmelidir. Zamanla yaşam biçiminin değişmesiyle beraber buna bağlı olarak toplumun isteklerindeki değişiklikler, yapının bulunduğu konumda farklı ihtiyaçlar oluşturmaktadır. Bu sebepten ötürü birçok tarihi yapı özgün işlevini yitirmekte ve yeniden kullanılabilmek için işlev değişimi gereksinimini beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla, yapının yeniden kullanımını gerektiren nedenlerin başında yapının çevresi ile etkileşimi yer almaktadır.

Yapı, bulunduğu bölgeyle, çevresindeki diğer yapılarla ve insanlarla kurduğu ilişkiyle anlamlı hale gelir. Süregelen zaman içinde gelişen teknoloji, toplumsal ihtiyaçların değişmesi gibi sebeplerle birlikte yapı veya yapı grupları fiziksel olarak varlığını korusa da çevresindeki çoğu oluşum ve fonksiyonlar değişime uğrar. Yapılar ve işlevler değişir, kullanıcı olarak nitelendirdiğimiz insanlar, hatta toplumlar değişebilir. Bölgedeki değişim bu çevredeki tarihi yapıların kullanım dışı kalmasına ve kullanıcı değişiklikleri ve bakımsızlıklarla beraber tahrip olmasına sebep olabilir. Geleneksel kent dokusu içinde yaşayanlar ve o yapıları kullananlar artık o bölgenin eski sakinleri

değildir. Değişen çevre şartlarına uygun olarak tarihi yapıya çevresi ile uyumlu yeni işlev verilmesi gereklidir. Böylece yapı veya yapı grupları çevresiyle uyumlu ve karşılıklı olarak birbirlerine katkıda bulunarak daha kullanılabilir hale geleceklerdir.

Korumaya değer nitelikteki bir yapı çevresi ve o çevredeki toplumla etkileşim halinde olduğundan verilecek olan yeni işlevde; çevrede yaşayan insanların ihtiyaçları dikkate alınmalıdır. Dolayısıyla yapı, bulunduğu çevre içindeki değerleri korunarak çevre halkının da yapıyı sahiplenmesiyle varlığını devam ettirmiş olacaktır. Yapı, çevresiyle birlikte değerlendirildiğinde, değişimin oluşturduğu sosyal ve tarihi süreklilik ile yapının toplumsal bellekteki yeri de korunmuş olur. Bunun yanında tarihi yapılara bulunduğu çevrenin ihtiyaçları doğrultusunda yapılacak müdahale, o çevreyi geliştirerek yeni turistik, kültürel alan oluşumuna katkı sağlayarak yapıyla beraber yapının yakın çevresine de sosyal, kültürel ve ekonomik fayda sağlayacaktır.

İstanbul'da fabrikaların yoğun olarak konumlandığı ve bu sebeple geçmişte sanayi ve ticaret merkezi olan Haliç bölgesini bu başlık altında iyi bir örnek olarak ele alabiliriz. Kentin merkezi bir bölgesinde yer alan Haliç semti, günümüzde kullanılmayan bu endüstri yapılarının oluşturduğu kirlilikten kurtarılıp işlevsel olarak dönüştürülerek bölgenin su kenarında olması faktöründen de yararlanarak rekreasyon alanı olarak değerlendirilmiştir. Haliç etrafında konumlanan yapılar, günümüzde de bölgede eğitim, sanat, kültür merkezi, müze gibi işlevlerle yeniden topluma kazandırılmış ve kazandırılması planlanmaktadır.

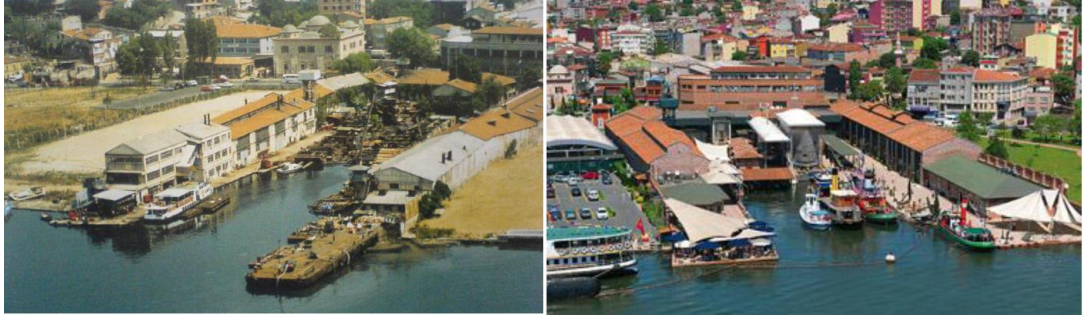
Haliç'te yapıldığı dönem önemli üretimler yaptığı ifade edilen Cibali Tütün Fabrikası günümüzde Kadir Has Üniversitesi ve Rezan Has Müzesi olarak yeniden işlevlendirilerek çevreye eğitim ve kültürel anlamda katkı sağlamaktadır. (Şekil 3.2)

Şekil 3.2 Cibali Tütün Fabrikası soldaki şekil 20. yüzyıldan fotoğraf (<https://historyontheorientexpress.com>), sağdaki şekil restorasyon sonrası Kadir Has Üniversitesi, 2007 (<https://v3.arkitera.com>)

Haliç'te Hasköy'de yer alan bir diğer önemli yapı ise Lengerhane ve Hasköy Tersanesi'dir. Günümüzde müze işlevi verilerek Rahmi Koç Müzesi olarak

dönüştürülmüş ve içerisinde sergilenen endüstriyel objeler için en uygun mekanları sağlamaktadır. (Şekil 3.3).

Şekil 3.3 Rahmi Koç Müzesi ve çevresi, soldaki şekil dönüşüm öncesi, sağdaki şekil dönüşüm sonrası (<https://ituarchinzonguldak.files.wordpress.com>)

3.3. Korumaya Değer Tarihi Yapılarda Uygun İşlev Seçimini Etkileyen Faktörler

Yeniden işlevlendirme kavramı tarihi yapının orijinal strüktürü içerisinde verilen yeni işlevle farklı bir atmosfer oluşturması sebebiyle önemli bir mimari olguya dönüşmüştür. Yapıldığı dönemdeki işlevine yönelik tasarlanmış ve uzun yıllar bu işleve göre kullanılmış yapıda; aynı form içinde fakat farklı yeni bir işlevle mekan organizasyonu yapılacaktır. Yapıya müdahale olarak bir takım ekleme ve çıkarmalar restorasyon kararlarına bağlı şekilde yapılırsa bile, mekânın temel formu üzerindeki değişiklikler minimum seviyede kalmaktadır. Mimar Louis Sullivan'ın ortaya attığı “formun işlevi takip etmesi” prensibinin savunulduğu mimari anlayışa, bu yapıların yeniden işlevlendirilmesiyle beraber yeni bir boyut kazandırılmaktadır. Tarihi dokuyu yeni işleviyle beraber algılamak kullanıcılar için farklı ambiyanslar oluşturmaktadır.

Özgün işlevine göre yapılmış yapıya verilecek olan yeni işlevle toplumsal kimliğe ve belleğe zarar vermeyecek şekilde yeni işlev verilmelidir. Bu noktada işlevin seçimi kritik bir karar haline gelmektedir. Tarihi yapıda mekana yüklenecek yeni anlamlarla beraber kullanıcıların gereksinimleri doğrultusunda mekanın özgün karakterinin korunması da önemli olmaktadır. Tarihi yapının anıtsal niteliğini kaybetmeden, günümüz koşullarına uyum sağlayabilecek mekânlar oluşturulması gerekmektedir.

Tarihi bir yapıya yeni işlev verilirken işlev seçiminde;

- Yapının mekansal oluşumu, hacmi ve boyutları
- Yapının bulunduğu konum
- Yapının işlevsel kurgusu

Yukarıdaki temel öğeler tasarımcı tarafından yeterince irdelenmelidir.

3.3.1 Yapının Mekansal Kurgusu, Hacmi ve Boyutları

Yapılar, işlevleri doğrultusunda hacim ve boyutlarına göre şekillenirler. Mekanın kimliğini oluşturan etmenlerden biri, yapının boyutlarına bağlı olarak algılanma biçimidir bu sebeple yapı oluşumunda mekan boyutları önemli olmaktadır.

Altınoluk'un (1998), da ifade ettiği gibi, yapıların mekânsal oluşumları üç şekilde olabilmektedir. Yapı; tek bir hacimden oluşabilir, tekrarlanan hacimlerden oluşabilir veya karmaşık bir plan şeması gösterebilir.

Yeni bir yapı yapılırken tasarım aşamasında hangi mekanların nasıl bir nitelikte ve hangi işlevde kullanılacağına ilişkin mekânsal program oluşturulmaktadır. Yapının yeniden kullanımında ise mekânlar mevcutta var olduğundan o mekânların niteliği, orada neler yapılabileceği ve hangi amaçla kullanılabileceğinin belirlenmesinde mekânsal kurgu önemli olmaktadır. Mevcut mekanların niteliği ile verilecek olan işlevin gerekliliklerinin örtüşmesi sağlanabilmelidir. Her ne kadar yeni işleve göre bütün bir hacmi bölmek ya da birden fazla hacmi birleştirmek belirli ölçülerde mümkün olsa da bütünün algısına zarar verebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin, tek hacim olarak tasarlanmış bir yapı, verilecek yeni işlev gereği birden fazla hacme bölünmesi gerekiyorsa değişen fiziki yapısı sonucu yapının kimliğini oluşturan algısal özelliğini yitirebilir. Benzer olarak, tekrarlanan mekânlardan oluşan tarihi bir yapı, verilen yeni işlevinde tek ve büyük bir hacme dönüşürse, kendi kimliğine ait mimari özelliklerini kaybeder ve mekan algısı olumsuz yönde etkilenir. Fakat mevcut yapısı tekrarlanan hacimlerden oluşan bir yapı, yine mekânsal kurgu olarak çok hacim isteyen bir işleve dönüştürüldüğünde, mevcut bölümlenmeler kullanılabilir ve yapı yeni işlevine uyum göstererek kimliğini kaybetmemiş olur.

Tasarımın üç boyutlu oluşu da unutulmamalıdır; çünkü orijinal yapıda açıklıkların yükseklik ve oranları, tavan yüksekliğiyle ilişkili şekilde düşünülmüştür. Bu sebeplerden ötürü yapıya eklenecek asma katlar veya yeni bölmelerle oluşturulan hacim değişikliklerinde oranlar tamamen değişmektedir (Ersen, 1992).

Yapının mekânsal organizasyon şeması, verilecek yeni işlevle doğrudan ilişkilidir. Belki de en önemli etkidir hatta bir ön kabuldür. Bir şehir içi hanı sinema olarak kullanılamaz fakat bir konaklama tesisi olarak kullanılabilir. Bunun gibi tek mekân özelliğine sahip olan yapılar; örneğin bir kilise ya da cami sınıflara bölünerek okula

dönüştürülemez. Fakat bir kilise yapısı İngiltere'deki örneklerde görülebildiği gibi bir oto galerisi ya da bir sinema olabilir. Bir kilise okul ya da bir han sinema olarak işlevlendirilirse ya hiç olmaz ya da bu yapılar kimliklerini büyük ölçüde kaybederler. Dolayısıyla, yapıların hacim ve boyutları yapıya uygun fonksiyon seçiminde önemli bir etkidir. Bunun için öncelikli olarak yapıya verilecek fonksiyonun birimlerinin analiz edilerek belirlenmesi gerekmektedir. Yapı, yeni işlevinde otel olarak kullanılacaksa yatak odası, okul olarak dönüştürülecekse sınıf gibi (Altınoluk, 1998).

3.3.2 Yapının Bulunduğu Konum

Yapının bulunduğu konum ile işlevi doğrudan ilişkilidir ve o konumdaki ihtiyaçların değişimi beraberinde yapıdaki işlev değişimini de gerekli hale getirir. Verilen yeni işlev için yapının mekânsal organizasyonu, hacmi ve işlevsel ilişkiler kurgusu ne kadar uygun olsa da yapının yer aldığı çevrenin seçilen işlev için uygun olmaması yapının yeniden kullanımında tam olarak başarılı olamaz.

Korumaya değer tarihi yapıların, bulunduğu konumlardan dolayı zamanla beraber sahip oldukları özellikler değişebilir ya da tamamen ortadan kalkabilir. Zamanla değişen kent merkezleriyle beraber şehirdeki fonksiyon gruplanmaları da yer değiştirebilir, bu yer değiştirmeye birlikte yapının yapıldığı zamanki çevresinin fonksiyonuyla günümüzdeki kullanımı aynı olmayabilir. Yapıldığı dönem çevresiyle fonksiyon açısından dil birliği sağlamış olan yapı, zaman içerisinde o fonksiyonun günümüzde eskimesiyle yeni işlev arayışına girer. Dolayısıyla çevresinin günümüz kullanımı ve fonksiyonun çevresiyle uyumu yeni işlev verilirken göz önüne alınmalıdır. Tüm bu durumlar değerlendirildiğinde yapı ya da yapı gruplarının günümüzde ve ileriki dönemlerde konumuna uygun işlev değişikliğiyle yaşatılması sağlanabilir. Örneğin kent ihtiyaçlarının değişmesi, nüfusun artması, yeni yerleşim yerleriyle ve yeni yaşam şekliyle beraber kent merkezlerinin, fonksiyonların yer değiştirmesiyle şehir içinde kalan sanayi yapıları kentte yarattıkları çevre kirliliği gibi negatif etkilerden dolayı artık bulundukları konumda kullanılamaz. Yeni işlevle tekrar kullanılacak olan yapı, her ne kadar mekânsal olarak hacmine ve boyutlarına uygun olarak dönüştürülse de çevresiyle uyumlu değilse çalışmayacaktır.

Tarihi yapı veya yapı gruplarının bulunduğu bölgenin yaşatılabilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için uygun işlevle dönüştürülmesi gerekir. Bu işleve karar verirken yapının bulunduğu bölgenin; fiziki ve coğrafi özelliklerine,

ekonomik koşullarına, sosyal ve kültürel yaşantısına, çevrenin ulaşılabilirliğine, bölgenin tarihsel değerine bakılarak karar verilmesi gerekir.

Uygun işlev seçiminde çevrenin ulaşılabilirliği konusu ele alındığında, kullanıcıların tarihi yapıya veya bulunduğu bölgeye çeşitli ulaşım araçlarıyla erişebilmeleri ve özel araçlarıyla geldikleri takdirde otopark hizmeti kolaylığının sağlanabilir olması gerekmektedir. Seçilen işlevin, yapının bulunduğu bölgede yaşayan halkın ekonomik koşullarına uygun olmaması, yapının yeniden terk edilmesine sebep olur. Örneğin, ekonomik şartları uygun olmayan bir semte lüks bir mağaza açmak yapının kullanılmamasıyla sonuçlanacaktır. Tarihi yapının bulunduğu çevrenin sosyal ve kültürel durumu konusunda; yapının işlevi bölgenin ihtiyacı iyi analiz edilerek belirlenmeli, aynı zamanda da mevcut fonksiyon gruplarına uyum sağlamalıdır. Örneğin, sanayi bölgesindeki yapıları kütüphaneye dönüştürmek veya ticari bölge içerisine tiyatro işleviyle dönüşüm yapmak yapının kullanılmamasıyla sonuçlanabilir.

3.3.3 Yapının İşlevsel Kurgusu

Yapının işlevsel kurgusunu içindeki mekânlar ve bu mekânların birbirleri arasındaki ilişkisi oluşturmaktadır. Bir yapı tasarlanırken, verilecek olan işlev doğrultusunda belirli ihtiyaçları karşılamak üzere mekanlar bir araya getirilir. Yeniden işlevlendirme yapılırken yapının bütündeki algısına zarar vermeden yapılacak müdahalelerle yapının yeni işleve uyum sağlayabilmesi için, tarihi yapının özgün işlevsel kurgusu ile yeni işlevsel kurgusunun benzer özellikte olması gerekmektedir. Tarihi yapıya mekânlar arası bağlantı kurgusu farklı ihtiyaçta olan işlevler verilirse, form-fonksiyon konusunda ve işlevsel kurguda istenmeyen durumlar ortaya çıkabilir.

Bir şehir içi hanının konaklama tesisine dönüştürülmesi düşünülmüşse, bu kullanımda sirkülasyonda zorlamalar olabilir. Odasından çıkan bir kullanıcı direkt olarak danışmaya gidebilmek için, zorunlu olarak avludan geçmek durumunda kalabilmektedir. Bu durum belki ilkbahar, yaz aylarında veya sonbaharın sıcak günlerinde mümkündür fakat diğer zamanlarda sorun oluşturacaktır (Altınoluk,1998).

Yapının işlevsel kurgusu tanımlanırken, kendi içerisindeki işlevleri ile beraber bulunduğu konumdan dolayı çevresindeki yapılar ile etkileşimi sonucu ortaya çıkan işlevsel ilişkilerden de söz edilebilir. Yapıya yeni işlev verilirken, ticari yapıların bulunduğu bir bölgede, yine ticari bir işlev vermek çevresiyle işlevsel ilişkinin kurulabilmesi açısından önemli olmaktadır.

BÖLÜM IV

ALGI PSİKOLOJİSİ VE MEKANSAL ALGI

İnsanlar çevrelerini ve mekanları, algı yoluyla anlamlandırmaktadır. Mekan ve algılayan kişi arasındaki iletişim sürecinin farklılaşmasından dolayı algılanan çevreyle, doğal yollarla oluşmuş ya da yapay olarak oluşturulmuş olan gerçek çevre kavramının nasıl bir ilişki kurduğu önemli felsefe sorunlarından ve araştırmacılar için önem oluşturmaktadır. Bu sebeple tez çalışmasının bu bölümünde konuyu daha anlaşılır kılmak için farklı görüşlerdeki algı tanımlarına, araştırma için önemli olan mekânsal algı ve mekânsal algıyı etkileyen faktörlere yer verilmiştir.

4.1. Algı ve Algılama

İnsanlar yaşamını çevreden edindiği bilgiler sayesinde sürdürebilmekte ve anlamlı hale getirmektedirler. Algı, çevreden duyular yoluyla alınan bilginin bilincimizde yorumlanarak oluşmasıdır. Dışarıdan duyu organlarımız vasıtasıyla alınan duyular zihnimizde geçmiş deneyimlerimiz, yaşam koşullarımız vb. gibi etmenler sayesinde anlamlandırılmaktadır. Çeşitli araştırmacı ve kuramcılar algıyı farklı şekillerde tanımlamaktadır, bunlardan birkaçına bu başlık altında yer verilmiştir.

Aydınlı, algılamanın çevreden alınan uyarıcı etkilerin duyu organları aracılığıyla farkına varılması ve kavranmasına yönelik zihinsel bir olgu olduğunu, bu sebeple kişinin ilgi ve tutumlarına bağlı olarak, uyarıcı etkileri algılayabilmesinin değişkenlik gösterdiğini söylemektedir. Geddie, algılamanın ‘akıl yoluyla bilgi edinme’ ve ‘duyular aracılığıyla farkına varma’ olmak üzere iki kavramı kapsadığını belirtmektedir. En başta görsel algılama ile çevreden kaynaklanan uyarıcılar fark edilir, sonrasında bu uyarıcılardan edinilen verilerin bilgi haline getirilmesi ile uzun dönem hafızasına kaydedilir. Rudolf Arnheim de benzer şekilde duysal algılamanın düşünme, öğrenme ve hatırlama gibi zihinsel işlemleri de kapsadığını vurgulayarak, duyuların ve aklın algılamada bir bütün olduğunu ortaya koymuştur (Aydınlı, 1992).

Hilgard (1995), algılama sürecine dikkat çekerek insanların algılamasının birçok etken altında meydana geldiğini ifade etmiştir. Algılamanın oluşum sürecinde çevreden bilgi edinme, düşünme, tanıma, hissetme, hatırlama, gibi eylemler meydana gelmektedir. Süreç oluşumundaki bu eylemler insanların kişiliği, bilgi birikimleri, kültürel yapısı, içinde bulunduğu sosyal grup ve geçmiş deneyimleri ile şekillendiğinden, insan algılaması da bu olguların etkisi altındadır. Kişilerin ruhsal ve psikolojik durumlarına göre de değişim göstererek farklı zamanlarda farklı algılamalar oluşabilir. Algılama sırasında sinir sistemi aktif rol oynamaktadır ve algılama işlemi deneyimlerin etkisiyle beraber gerçekleştiğinden, algı yalnız duyu organlarını etkileyen uyaranlarla oluşturulmuş pasif bir algılama işlemi olarak tanımlanamaz (Hilgard, 1995).

Lang (1987) algıyı, “çevreden, çevre ile ilgili bilgi edinme süreci” olarak tanımlamaktadır. Algının, akıl ile gerçeğin bulunduğu noktada yer aldığını, faal ve amaçlı olduğunu söylemektedir.

Schulz (1966), da benzer şekilde; insanın yaşadığı çevreden faydalanabilmesi, ona uyum sağlayabilmesi veya onu kendisine uydurabilmesi için o çevreyi anlaması ve tanıması gerektiğini ve bunun, çevreden bilgi alma yoluyla kendiliğinden olan bir olgu olduğunu söylemektedir. Algıyı ise, bu bilgilerin bize uygunluğunu ve doğru hareket etmemizi sağlayacak şekilde yorumlanıp değerlendirilmesi olarak tanımlar.

Kullanıcı ve mekân arasındaki ilişkinin algı aracılığıyla kurulduğundan bahseden Lang (1987), mekânın tasarlanması, kullanımı ve kullanıcı tarafından değerlendirilmesinde algının önemli bir yeri olduğunu ifade etmektedir. Kişinin çevresiyle olan iletişimi sonucu edindiği duyuları zihninde anlamlandırabilmesi ve içinde yer aldığı mekânı tanımlayabilmesi için algılayabilmesinin gerekli olduğunu söylemekte ve algıyı kısaca şu şekilde tanımlamaktadır; “Algı, çevreden gelen bilgileri edinme sürecidir ve aktif bir süreçtir. Çevreden bilgi edinme sürecinde ise hem fizyolojik hem de psikolojik süreçler algı aracılığıyla gerçekleşmektedir.” (Lang, 1987).

Gibson (1954), bir mekânı kullanabilmek için çevrede algılanabilen bazı teşvikler olduğunu söylemektedir. Kişi, mekânı kullanırken bu teşviklerin bilincindedir veya değildir.

Cüceloğlu (1999) ise algılamayı; duyu organlarımız aracılığıyla beynimize ulaşan ham verilerin organize edilmesi, yorumlanması, anlamlandırılması süreci olarak

tanımlamaktadır. Özet olarak, duyuların işlenmesiyle meydana gelen ürüne ‘algı’, bu işlemi de ‘algılama’ olarak ifade etmektedir.

Algılama sürecini tanımlayacak olursak, duyular yardımıyla beyne iletilen bilgilerin geçmiş deneyimler, bilinç ve bilinçaltında yer alan kültürel etkilerle beraber anlamsal bir bütün oluşturarak zihninde canlandırılması şeklinde gerçekleşmektedir. Algılama, kişiden kişiye göre değişen bir olgudur. Dolayısıyla, insanların kişiliği, yaşamışlıkları, geçmiş deneyimleri, kültürel yapısı, yaşadığı sosyal çevresi algılama sürecini etkilemektedir. Algının zihinselliğine dikkat çekerek, görme ve duymanın yanında onları anlama ve değerlendirmeyi de içerdiğini söyleyen Erkman (1973), algılamanın mimarlık açısından önemli özellikleri olarak şunları belirlemektedir;

- Algılama insanların kişiliğine, algılama şekline, yaşamını sürdürdüğü sosyal gruba, çevresine ve kültürüne bağlı olarak değişim gösteren bir olgudur.
- Hareketin algılamada önemli bir rolü vardır. Hareket eden insan, çevresindeki yapıların çeşitli özelliklerini algılar. Yapısal özellikleriyle beraber, asıl önemli olan, yapıların değişik anlamsal işlevlerinin algılanmasıdır.
- Algılamada, insan amaçlarına uygun enformasyonları çevreden alır. Çevrede algılayabileceğimizden her zaman daha fazla enformasyonlar bulunmaktadır. Bu enformasyonların tamamını algılamak için insanın algı kapasitesi yetersiz kalmaktadır. Bunların hangisinin seçileceği ve algılanacağı ise gözlemcinin amaçlarına ve niteliklerine göre değişkenlik göstermektedir. Örneğin, tarihi bir çevrede yaşamını sürdüren, oraya alışkın bir insanın algıları ile aynı çevrede orayı ilk kez ziyaret eden bir turist algıları, amaçları bakımından farklı olacaktır (Erkman, 1973).

Algının gerçekleşmesi sürecinde kişi tüm duyu organları ile çevredeki verileri alır. Dolayısıyla işitsel algı, görsel algı, dokunsal algı gibi çeşitli duyularla ilişkili algı bulunmaktadır. Fakat normal şartlarda algının gerçekleşmesi için çevredeki en fazla veri görsel algıya aittir. Tez kapsamında, yapının yeniden işlevlendirilmesinde kullanıcının mekânsal algısı değerlendirilerek ele alındığından ağırlıklı olarak görsel algı üzerinde durulmuştur.

4.1.1 Algı Kuramları

İnsanlar çevresini, aldığı uyarıları ve duyumları algı haline dönüştürmesi sayesinde tanımlamaktadır. Bu nedenle, insan ve çevre arasındaki karşılıklı etkileşimi içeren süreci açıklamak için algı teorileri geliştirilmiştir.

Algı sürecinin işleyişini çeşitli açılardan inceleyen birçok kuram oluşturulmuştur. İnsan davranışları, çevresel psikoloji ve algı kuramları hakkında pek çok incelemede bulunan Lang (1987), algı kuramlarının temel özellikleri açısından “bilgiye dayalı algı kuramları” ve “duyuma dayalı algı kuramları” olarak Tablo 4.1’de görüleceği üzere iki ana başlık altında incelenebileceğini belirtmiştir.

Tablo 4.1 Algı kuramları tablosu (Lang (1987)’dan geliştirilmiştir)

ALGI KURAMLARI		
Duyuma Dayalı Algı Kuramları		
Kuramlar	Açıklama	Temsilcileri
Ampirizm Teorileri	Bilginin kaynağı “duyularımız ve deneyim” Öğretisi	John Locke, Berkeley, Hume
Transaksiyonalizm Teorileri	“Kişisel deneyimin farklılığı” Öğretisi	Ames, Ittelson, Cantrel
Rasyonalizm ve Nativizm Teorileri (Doğuştancılık ve Uşçuluk)	“Deney dışı gerçeklik, doğuştan sahip olunan akıl” Öğretisi	Cassirer, Piaget, Chomsky, Platon, Leibniz, Descartes, Hegel
Gestalt Teorileri (Biçimci Kuram)	“Biçim Psikolojisi” Öğretisi	Köhler, Koffka, Wertheimer
Bilgiye Dayalı Algı Kuramları		
Kuramlar	Açıklama	Temsilcileri
Şematik Algı	Nesnenin niteliksel özellikleriyle ilgilenilir	James Gibson, Elaanor Gibson, Rapoport
Literal Algı		

Harçerlioğlu (2000) ise, kuramcıların akla ve duyuma dayalı olarak ayrışmasıyla ilgili olarak, böyle bir ayrışmaya gerek olmadığını algının hem akla hem de duyuma dayandığını belirtmiştir; “Algı işlevini tarihsel süreçte duyumcular, aşırı bir savla

sadece duyuların; akılcılar da aynı aşırılıkta başka bir savla sadece aklın ürünü saymışlardır. Oysa algı duyusal ve zihinsel bir işlemdir.” (Hançerlioglu, 2000).

4.1.1.1 Bilgiye Dayalı Algı Kuramları

Algının insanda ve çevrede var olan bilgilere dayandığı düşüncesi bu kuramın temelidir. İlk algı teorisi James J. Gibson ve Eleanor Gibson (1950) tarafından geliştirilen Algısal Psikofizik Teorisi’dir. Ekolojik yaklaşım olarak da tanımlanan bu yaklaşım, geçmiş deneyimlerin algıda önemli olduğunu vurgulayan kuramların aksini savunmaktadır. Gibson (1950), algıyı geçmişteki deneyimlerle değil, bir takım içsel yeteneklerin sonucu olarak değerlendirmektedir. Kurama göre, çevreden gelen bilgiler sadece çevrede oluşmuş anlamları iletmektedir, dolayısıyla bu bilgilerin anlamlandırılmasına gerek yoktur. Nesneden onun özelliklerine ilişkin alınan bilginin kişinin kendi bilgileri doğrultusunda biçimlendirerek algıladığı savunulmaktadır.

Gibson’lar, bilgiye dayalı algı kuramlarını şematik algı ve literal algı olarak ikiye ayırmaktadır. Literal algı; çevresel uyarıcıdan doğrudan edinilen deneyime ilişkindir. Tüm insanların sahip olduğu ve temel duyusal süreçlerden oluşan nesnel bir algı türüdür. Renk, ölçü, form doku gibi mimari mekanın ve algının temel fiziksel özellikleri bu algı düzeyini oluşturmaktadır. Şematik algı ise; kişiden kişiye değişim gösteren ve literal algıdan kaynaklanan öznel bir algı türüdür (Ertürk, 1984).

Kuram genel olarak nesnenin niteliksel özellikleri ile ilgilenir ve daha çok görme duyusu, görsel algı ve hareket üzerinde durur. Ana problem ‘Nasıl gördüğümüzdür’. Bu kuramcılar, görmekle beraber hareket ile ilgilendiğinden nasıl gördüğümüzle ilgili olarak 3 farklı şekilde cevap ararlar. Bunlar şu şekildedir: ‘Bir nesnenin hareketinin nasıl görüldüğü’, ‘sabit bir çevrenin nasıl görüldüğü’ ve ‘sabit bir çevredeki hareketin nasıl algılandığı’ (Gibson, 1954).

Rapoport (1987) da algının, duyumdan çok çevrenin içerdiği bilgilere dayandığını savunmaktadır. Bu sebeple Gibson’ların teorisiyle benzerlik gösterir. Bilgiye dayalı algı kuramları yaklaşımı, harekete vurgu yapması ve nesnelerin niteliksel özellikleri ile bağlantılı olmasından dolayı algılama olgusunu daha kolay açıklayabildiği için mimarların ilgisini çekmektedir.

4.1.1.2 Duyuma Dayalı Algı Kuramları

Algının duyular aracılığıyla oluştuğunu savunan kuramlardır. Ampirizm, Transaksiyonalizm, Rasyonalizm ve Nativizm, Gestalt Kuramı duyuma dayalı algı kuramlarındandır. Bu kuramlar aşağıdaki gibi açıklanmaktadır;

Ampirizm, Duyuma dayalı algı kuramında ele alınan ilk teori Ampirizm'dir (Görgücülük, Deneycilik). Bu teoride bilginin kaynağının deneyim olduğu savunulur. Ampirizmin kurucusu John Locke bu teorisinde doğuştan gelen bilginin olmadığını söylemekte ve tüm bilgileri duyularımız ve tecrübelerimiz yardımıyla edindiğimizi savunmaktadır (Weber, 1997). Duyular aracılığı ile edinilen duyuma dayalı renk, koku, tat gibi özelliklerin nesnenin kendisinde değil, nesneyi algılayan kişinin algısında var olduğu görüşü savunulmaktadır.

Transaksiyonalizm, insanın algı yeteneği ile doğduğunu vurgulamakta ve bireyin yaşamı, güdüler gibi öncelikli işlevlerin insan algısının esaslarını oluşturduğunu kabul etmektedir. Kişisel deneyim vurgulanmaktadır. Bireylerin kendi algı dünyasını yarattığını ve bunun gizliliğini savunur. Transaksiyonalizm'e göre, her birey farklıdır, dolayısıyla algıları da farklılık göstermektedir (Lang, 1987). Ames, Ittelson ve Cantrel bu yaklaşımın temsilcileridir.

Rasyonalizm ve Nativizm (Doğuştancılık ve Uşçuluk), bu kuramlar kişinin doğuştan sahip olduğu bilgilerle, duyumlardan akılcı çıkarımlar yaptığını savunur. Nativizm, her türlü ruhsal aktivitelerin dışarıdan gelmediğini, varlıkla beraber oluştuğunu savunan öğretidir. Rasyonalizm, bilginin doğuştan sahip olunan akıl ve onun bir işlevi olan düşünme yetisi ile meydana geldiğini savunur. Duyularla algılanan gerçeklik bir yanılsama olarak görülür ve değişmez olan tek şey 'gerçektir'. Bu sebeplerden dolayı ampirizm teorisinin karşıtıdır. Rasyonalizmin en önemli ifadesi ise Hegel'in şu söylemidir; "Gerçek olan her şey ussal, ussal olan her şey gerçektir." Norberg-Schultz'un söylemleri bu yaklaşımla etkileşim içindedir. Piaget, Cassirer, Platon, Leibniz, Descartes, Kant ve Chomsky bu kuramın temsilcileridir.

Gestalt (Biçimci Kuram), Gestalt Kuramı, duyuma dayalı algı kuramlarından biri olarak algı literatüründe önemli bir yere sahiptir. Gestalt teorisi, duyu organlarımızla edindiğimiz bilgilerin bir şeyi anlamlandırmak için yeterli olmadığını, alınan bu bilgilerin beyin tarafından yorumlanarak algılandığını savunmaktadır. Algı konusunda

çağdaş çalışmaların öncüsü olarak 20. Yüzyılın başında Kurt Koffka, Max Wertheimer ve Wolfgang Köhler tarafından Almanya’da geliştirilmiştir.

Zihnin; kendisine sunulan biçimleri ve örüntüleri nasıl yorumladığı, Gestalt kuramının araştırma konusudur. Aklın görsel çevreyi anlamlandırabilmesi için basite indirgediğini doğrulayan bu kuramda, parça bütün ilişkisi incelenmektedir. Koffka’nın “bütün, kendini oluşturan parçaların toplamından farklıdır” ifadesine Gestalt psikolojisinde çokça yer verilmektedir (Zengel, 2008). Kuram, bütünü oluşturan parçalardan çok parçaların ne şekilde bir araya geldiği ile ilgilenmektedir. Buna göre, parçalar bir araya gelerek bütünü oluşturur ve tek tek bakıldığında başka, bütün olarak bakıldığında başka bir algı yaratırlar. Bu prensiplere göre, görsel algıya dayalı organizasyonlar, mekanın okunabilirliği üzerine etki etmektedir. Bu düşünce yoluyla mimari tasarım süreçleri de şekillendirilebilir.

Gestalt Kuramı, şekil-zemin ilişkisi ilkesiyle öne çıkmaktadır. Algısal sürecin önemli bölümü; zemin üzerinde bulunan şekli ayırt edebilmemiz ve hangisinin şekil hangisinin zemin olduğunu anlamlandırmamız ile ilgilidir (Morris, 2013).

Wertheimer, uyarıcı çevrenin elemanları arasında kendiliğinden ortaya çıkan organizasyona ilişkin süreçlerin sonucu olarak algılamayı esas alan birkaç organizasyon faktörü geliştirmiştir. Daha sonra diğer Gestalt kuramcıları bu doğrultuda mekânsal algıyı organize edecek prensipleri geliştirmiştir. Birçok şeklin daha kolay algılanabilmesi için geliştirilen Gestalt prensipleri; şekil-zemin ilişkisi, algısal gruptama, benzeşme-ayırışma, tamamlama ve sürekliliktir (Şekil 4.1).

Şekil 4.1 Gestalt Prensipleri (<https://uxplanet.org/>)

Gestalt kuramını geliştiren psikologlar insanların zihinsel yaşamının incelenmesindeki katı bilimsel yaklaşımlara bir anlamda insancıl bir boyut katmaya çalışmışlardır. Görsel algılamada daha önce gereken önemin verilmediği ya da gözden kaçırılan birçok özelliği ön plana çıkararak farklı bir bakış açısı getirmiştir. Özellikle görsel algının örgütlenmesi ve algıda yanılsama konularını ele almışlardır. Bilimin çevresi

dışında tutulan biçim, anlam, değer gibi kavramları ilk kez araştırma alanlarına katmışlardır. İnsanların görsel deneyimlerini nasıl organize ettiği konusunda araştırmalar yapılmıştır. Gestalt teorileri, görsel algı ve algıyı oluşturan süreçleri incelediği için ve mekânın görsel organizasyonu üzerinde yoğunlaştığı bir kuram olduğundan mimarlıkla kurduğu ilişki açısından diğer teorilere göre daha çok ön plana çıkmaktadır.

4.1.2 Çevresel Algı

İnsanlar bir çevre içinde yaşayabilmek, yaşamını sürdürebilmek için o çevreyi tanımak zorundadır. Çevreyi tanımak, kavramak algılama olayı ile başlayan bir sürecin sonucudur (Ertürk, 1984).

Duyular, çevre ilgili bilgi edinmemizi sağlar. Bu edinilen duyuşal verilerden anlamlı biçimler yaratma süreci algılama olarak tanımlanmaktadır (Morris, 2013).

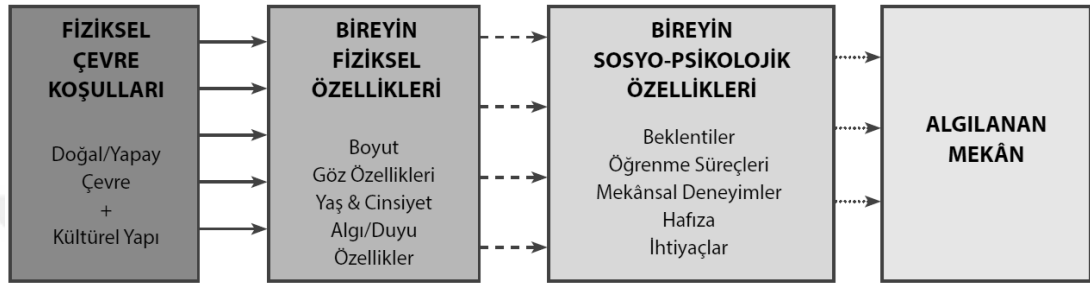
Algılama sürecinin duyuşal ve zihinsel süreçlerine dikkati çeken Aydınli (1993), algılamayı nitelendirirken, çevreden kaynaklanan uyarıcı etkilerin duyu organları aracılığıyla beyne iletilip zihinsel işlemler sonucu kavranması amaçlı bilgi alma olarak açıklamıştır.

İnsanların çevre algısı konusunda pek çok çalışmaları olan mimar ve yazar Rapoport'a (1977) göre de insan çevre ilişkisinin incelendiği çalışmalar çevrenin algılanması, bilinmesi ve değerlendirilmesi temeline dayanmaktadır. Algı, duyumdan çok çevreden bilgi edinme yoluyla gerçekleşmekte ve kişinin değerlendirmesiyle tamamlanmaktadır. Ancak insanların çevre algısı; algılama, biliş ve değerlendirme aşamaları ile sürekli birbirini etkileyen bir döngü içerisinde yeniden oluşmaktadır (Şekil 4.2). Gibson (1950) da bir bilgi edinme süreci olarak görmekte olduğu çevresel algının, fiziksel enerji örüntülerinin duyu organlarımız ile bize ulaştırılması yoluyla gerçekleştiğini ifade etmektedir (Ertürk, 1984).

Şekil 4.2 Rapoport'un çevresel algı süreçleri şeması (Rapoport, 1977)

Çevrenin algılanmasının ise kişinin çevreden aldığı bilgilerin kültürel ve kişilik faktörlerinin filtresinden geçerek oluştuğunu belirtmektedir. Bulunulan çevrenin fiziksel koşullarına bağlı olarak kullanıcıların fizyolojik ve sosyo-psikolojik özellikleri doğrultusunda alınan verilerin çeşitli aşamalarla süzgeçlerinden geçerek özgün mekân algısı ortaya çıkmaktadır (Şekil 4.3). Algılanan mekan, her kişinin kendi süzgecinden geçtiği için tüm kullanıcılar için farklı olmaktadır. Dolayısıyla, algılamada insanların daha önceki deneyim ve yaşantısının etkisi de önemlidir.

Şekil 4.3 Bireylerin fiziksel ve sosyo-psikolojik özelliklerine bağlı olarak süzgeçlerden geçerek algı oluşum süreci (Rapoport, 1977)

İnsanlar, çevresini algı yolu ile idrak etmektedir. İnsanın çevresindeki nesneleri anlamasını sonrasında ise onlarla ilgili karar vermesini sağlayan algı olgusudur. İnsanlar gündelik hayatında, gözlemlerinin sınıflandırılması ve analizi için çaba göstermeden kendiliğinden olan algılarla hareket etmektedir. Bunun çok iyi yapılmasıyla beraber hata payı da mevcuttur (Schulz, 1966).

İnsanların çevresinden bilgi edinerek o çevreyi nasıl yorumladığı ve nasıl tepki gösterdiği algı sayesinde gerçekleşmektedir. İnsan yaşamı için en gerekli olgulardan olan çevreyi anlamlandırmak ve onunla iletişim kurmak, dolayısıyla çevresel algı, kullanıcı ve mimarlar açısından önemlidir.

4.1.3 Görsel Algı

Mekanın algılanmasının görme, dokunma, işitme, koku alma gibi duyularımız aracılığıyla gerçekleştiği bilinmektedir. Bu etkenlerin hepsi bir arada değerlendirilebileceği gibi bir veya daha fazla duyularımız ile de mimari bir mekânı algılayabiliriz. Bunlardan en önemlisi ise algılamada en çok etken olarak kullandığımız görme duyusu, dolayısıyla görsel algıdır. Mekanın görsel algısı, mekânı oluşturan bütün öğelerin görsel özelliğine bağlı olmakta ve bu ölçüde değerlendirilmektedir.

Ching (2007), algılamada görme duyusunun önemini şu şekilde ifade etmiştir; algının normal süreci faydacıl ve tanımaya eğilimlidir. Bir sandalye gördüğümüzde, ancak bu sandalyenin biçimi ve yapısal düzeni eskiden gördüğümüz ve kullandığımız sandalye modeline uyuyorsa, gördüğümüz şeyin sandalye olduğuna kanaat getiririz. Nitekim daha da dikkatli baktığımızda, sandalyenin kendine özgü biçimini, boyutunu, rengini, dokusunu ve malzemesini de algılayabiliriz. Tanımaya ve kullanıma dayalı bakışın ötesindekini görme yeteneği tasarımcılar için çok önemlidir. Devamlı olarak nesnelerin kendilerine özgü görsel özelliklerine dikkat etmeli ve bu özelliklerin bilincinde olmalıyız.

Mimari mekanlar kullanıcıda duygu oluşumuna yardımcı olur. Renk, doku, biçim vb. kullanılan tasarım öğeleriyle duygu yaratılır. Dolayısıyla görsel algılama da duyguların oluşumu ile kullanıcıların davranışlarını yönlendirerek eyleme geçmesini sağlar. Gehl (1987) de diğer duylara göre daha geniş kullanım alanı olan ve algılanan mekan sınırlarını belirleyici olan görme duyusunun, uzaklıkla bağlantılı olarak görsel mekan algısını ve kullanıcı davranışlarını farklı şekillerde yönlendirebildiğini ifade etmiştir.

Bununla beraber, mekan tasarımında kullanıcıların görsel algısı yönlendirilerek mekanın özellikleriyle ilgili küçük, büyük, geniş, dar vb olmasını ve ‘algı hileleri’ ile mekanı olduğundan farklı göstererek algı yanılgıları da oluşturulabilmektedir. Örneğin, dar, küçük bir mekanda ayna kullanımı ile yansımalar sayesinde mekanın olduğundan daha büyük görünmesi sağlanacaktır.

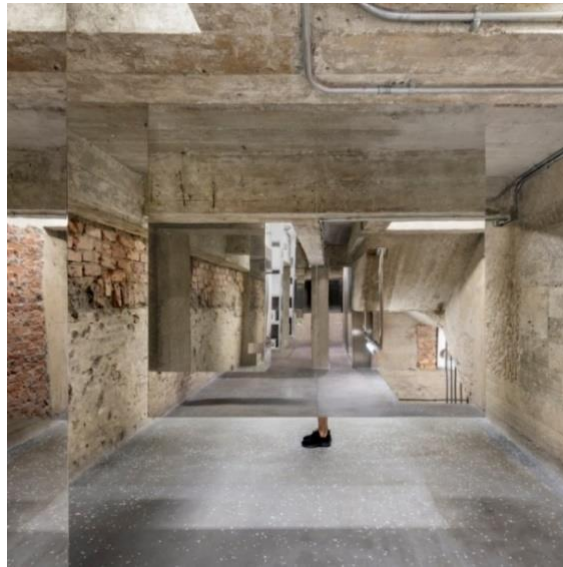
Kişinin içinde bulunduğu mekanda yer alan öğeler, mekan algısı için çeşitli uyarıcılara sahiptir. İnsanlar için, uyarıcıların büyük çoğunluğu görme duyusuna dayanır. Kişinin alıcıları tarafından o andaki psikolojik ve fizyolojik durumuna göre mekanda yer alan öğelerin bazıları seçilir, bazıları ise fark edilmez ve elenir. Mekânda bulunan her nesne konumlanışına, tasarlanışına vb. etkenlere göre kişiye gelen uyarıların bir parçası olmaktadır. Mekanın ve içindeki oluşumların ilettiği bilgiler doğrultusunda, kişinin mekânı kullanımı şekillenmektedir. Mekanın kullanıcıyı, kullanıcının da mekanı şekillendirebilmesi ve bu etkileşimin karşılıklı olarak verimli olabilmesi ancak doğru iletişimin gerçekleşmesiyle mümkün olabilir. Kullanıcı-mekan etkileşiminin gerçekleştiği ortam için uyarının kişiyle kurduğu ilişkinin yanı sıra algılayıcının önceki deneyimleri, o andaki ruh hali ve yaşantısı sonucu odak noktası göz önüne

alınmalıdır. Bu parametreler içinde mekânın görsel algısını etkileyen bileşenler bu bölümde değerlendirilmiştir.

4.1.4 Mekansal Algı

Mekânsal algı, kullanıcıların bulundukları mekânların fiziksel özelliklerini değerlendirebilmesi ile yani nesneler hakkında bilgi edinebilmesiyle oluşmaya başlar. Görme duyusu diğer duyularımıza oranla daha ön plana çıkarak mekânı deneyimlemeye başlar. Mekânı tasarlarırken de mekânsal algı bağlamında görsel algının değerlendirilmesi önem oluşturmaktadır.

Birçok araştırmacının da ifade ettiği gibi, algılamayı duyularımız aracılığıyla gerçekleştiririz. Algılamayla beraber mekânı deneyimler, yani o mekânı ya da herhangi bir yeri yaşayarak oraya ait nesne ve biçimsel özelliklerini geçici hafızamıza depolarız. Mekânı kullanım şeklimize ve orda kalış süremize göre mekân zihnimize anı oluşumunu sağlayarak, anlam kazanmaktadır. Tüm bu algılama süreci, kişinin kültürüne, yaşantısına, yaşadığı yere, duygu durumuna göre kişiden kişiye farklılık gösterebilmektedir (Aytuğ ve İnceoğlu, 2009). Tarih boyunca değişik şekillerde birçok mekânın üretilmiş olması, farklı kültür ve toplumların yaşama biçiminden, mekânı algılama ve kullanma şekillerinden meydana gelen farklılıklardan kaynaklanmaktadır (Altan, 1983). Mekanın kullanıcılar için farklı yansımaları olabilmektedir. Mekan algısı, kişilerin bilgi birikimleri, kişisel deneyimler, sosyal ve kültürel özelliklerine göre her birey için farklılaşabilir (Şekil 4.4).

Şekil 4.4 Mekan-kullanıcı ilişkisi bağlamında mekânın algılanması (www.archdaily.com)

Ancak mekana yönelik değerlendirmelerin yapılabilmesi için tasarımlarda kullanılan özelliklerin belirli bir genel algısının olduğu kabul edilmektedir. Bu çeşitli varsayımlardan dolayı mekan ve algılayıcı arasındaki ilişkide, mekanların tüm kullanıcılar tarafından benzer algılandığı kabul edilmektedir. Bununla ilgili olarak Denel (1981), “Her ne kadar algı biçimi bireylerin kişiliklerine göre farklılıklar gösterebilecek olsa da tasarımın büyük bir çoğunlukla benzer bir biçimde algılandığını doğru bir hipotez olarak kabul etmek zorundayız. Aksi düşünöldüğünde görsel iletişimin anlamı olması olanak dışıdır” söylemiyle ifade etmektedir. Denel (1981), Gestalt psikolojisinde de çokça değinilen, görsel algılamada bir bütünü oluşturan parçaların incelenmesi sonucu kişiden kişiye bütün hakkında farklı bilgilere sahibi olunabileceğı görüşüyle benzer olarak; algılanması güç, karmaşık ve büyük ölçekli yapıları algılamanın parça-bütün ilişkisinde, parçacı tutumla yani bütüncöl olabileceğini ifade etmektedir.

Tasarımcı bir mekânı oluştururken, görsel, fiziksel, işitsel ve psikolojik etmenler gibi parametrelere bağılı kalarak tasarımını geliştirir. Kullanıcı ise başta görsel olmak üzere tüm bu etkenleri bir arada yorumlayarak zihninde tamamlar ve mekânı algılar. Algıladığı mekan ise psikolojik ve fiziksel olarak kullanıcıyı etkiler. Mekânı algılayabilmek, tanımlayabilmek için, çeşitli etkenler vardır ve mekanın içinde yaşamak gerekmektedir, bunun önemli faktörlerinden birini de hareket oluşturur. Bir mekânın algılanabilmesi için, ilk olarak dışardan o mekana yaklaşmak ve sonrasında içerisinde hareket etmek gerekir. Çünkü insanın, bir mekân içinde hareket etmeden bulunması mümkün değildir, hiçbir harekette bulunmayıp yerinde sabit kalsa bile gözleri hareket halindedir. Dolayısıyla hareket sayesinde mekana dair zihinde çeşitli veriler depolanır ve kullanıcıyla mekânsal ilişkiler kurulmaya başlar. Mekan, bu ilişki şekilleriyle, kullanıcının her hareketinde yeniden kurulur.

İnsan zihninde mekanların algılanması aşamasında, bulunulan çevreyle ilgili olarak çeşitli bilişsel haritalar oluşmaktadır. Bu haritaların oluşmasında, yapıların mekansal kurgularının basitliğı ve bütüncöl algılanmasıyla doğru bir orantı bulunmaktadır (Weisman, 1981). Canter (1974)’e göre plan organizasyonlarındaki düzen, simetri ve devamlılık mekansal algının oluşumunda önemli etkiye sahipken, basit koridorlar ve büyük avlular kullanıcının algısını kolaylaştırır ve mekanın bütününe daha fazla hakim olmasını sağlar (Başkaya vd., 2004). Bunların yanında, düşey dolaşım elemanlarının

yapının merkezinde konumlanarak görsel etkileşime imkan vermesi, kullanıcının mekanı daha kolay algılamasına yardımcı olur (Arthur ve Passini, 1992).

Farkında olmasalar da mekan insanların algısını etkiler ve insan zihnine hakim olur. Mekandan aldığımız zevkin büyük bölümü farkına varsak da varmasak da gerçekte mekandan kaynaklanmaktadır. Kendimizi içinde bulunduğumuz mekanlara içgüdüsel olarak uyarlarız ve yansıtırız. Hareketlerimizle en ideal yoldan mekanları doldururuz (Zevi, 2015). Zevi, “Mimarlığı Görebilmek” adlı kitabında mekânsal algıyla ilgili olarak Scott (1939)’tan alıntılar yapmıştır; “Mimarlık alanında bir mekanın değerini hiç kuşkusuz, en başta boyutlar etkilerken bunun yanında yüzlerce başka etkenler de bulunmaktadır. Örneğin; ışık ve gölgelerin konumu bu etkenlerden biridir. Işık kaynağı bakışımızı üzerine çekerken bağımsız ve kısmi bir hareket telkin eder. Benzer şekilde renk de koyu renkli bir taş döşeme ve açık renkli bir tavan, koyu renkli taş döşemesi ve açık renli bir tavandan farklı bir mekan algısı oluşturacaktır. Bunların dışında, az önce ayrıldığımız bir mekanın bizde oluşturduğu bilinçdışı beklentinin de etkisi vardır. Oranlar açısından bakacak olursak, egemen çizgilerin karakteri, düşeylerin vurgulanması, bilindiği üzere çok daha yüksekmiş yanılsamasına yol açmakta; yatayların vurgulanması ise, olduğundan daha genişmiş yanılsamasına yol açar. Veya iyice belirgin bir korniş, mekanın gerçekte yapıyı sonlandıran çatıdan daha iyi bir sınırlayıcı olarak algılanmasını sağlayabilir (Scott, 1939; Zevi, 2015).

4.1.4.1 Mekânsal Algıyı Uyaran ve Etkileyen Faktörler

İnsan ve mekan arasındaki ilişki algı yoluyla kurulmaktadır bu sebeple de algı kavramı, mimarlıkta önemli bir yere sahiptir.

Mekan algısını uyaran değişkenler arasında; mekanın fiziksel uyarıcılarından olan biçim, renk, doku ve malzeme, ses, aydınlık düzeyi, ısı ve koku etkeni bulunmaktadır. Mekan algısını etkileyen faktörler olarak ise; hız, zaman, hareket ve bakış açısı önemli etkenler olarak belirlemektedir. Kullanıcılar mekanı hareket ederek, çeşitli bakış açılarından deneyimleyerek ve içinde zaman geçirerek algılar. Zaman ve hareket faktörünün etkisiyle insanlar algılama sırasında görsel ve duyuşsal deneyimlerini bir arada kullanır (Özgen, 1993).

Mimaride başarılı bir tasarımın sadece hoş giden şekiller meydana getirme problemi olmadığı; duygusal etki yaratma potansiyeline sahip mekanların oluşturulması

gerektiği gittikçe önemli hale gelmektedir. Çünkü insan mekanda sadece fiziksel faaliyetlerde bulunmamakta; mekanı algılamakta ve mekanla ilgili düşünmektedir. Bu sebeple duygusal etkinliği olan mekanlar; genişlik, derinlik ve yükseklik dışında farklı boyutların da oluşumuna sebep olmaktadır (Aydınlı, 1986). Yapılan araştırmalar, mekanların insanlarda duygu oluşumuna yardımcı olarak mekan ile iletişim kuran kişilerin gerginlik ve rahatlama hissini yaşadığı sonucunu ortaya çıkarmıştır. Mekanda gerginlik oluşturan öğelere örnek olarak; oransız kompozisyonlar, hatalı ölççekler, gereğinden fazla zıtlıklar ya da aşırı simetri, güvensizlik oluşturacak tasarımlar, kötü kokular vb. verilebilir. Rahatlama hissini oluşturan öğelere ise örnek olarak; dengeli kompozisyonlar, insan ölçülerine uyumlu yapılan tasarımlar, güzel kokular vb. gösterilebilir. Dolayısıyla, mekansal algının psikolojik boyutuyla da incelenmesi gerekmektedir. Mekanın algısında psikolojik etkilerle ilişkili olan Gestalt prensipleri de mekan algısını etkileyen faktörlerin bir parçası olarak bu tez kapsamında araştırılarak ele alınmıştır. Gestalt prensiplerine göre, görsel algıya dayanan organizasyonlar, mekanın okunabilirliği üzerine etki eder. Bu yaklaşımla da mimari tasarım süreçlerinin geliştirilmesi mümkündür.

Çevrenin görsel olarak anlamlandırılmasında iki kavram ele alınmaktadır. Birincisi; nesneden gelen görsel nitelik, diğeri ise gözlemci tarafından nesnedeki görsel niteliklerin idrakidir. “Nesnelerden alınan görsel özellikler” nesnenin; “doku”, “biçim”, ve “renk” niteliklerine göre belirlenmektedir (Yürekli, 1977).

Bu tez kapsamında, insan mekân etkileşimi bağlamında mekânın algılanışını etkileyen faktörler çok yönlü olarak düşünülmüştür. Mekansal algı, ölçülebilir ve ölçülemeyen, duyularla kavranabilen boyutlarıyla araştırılmıştır. Mekan algısını uyaran faktörler; nesneden gelen veya kullanıcı tarafından nesnedeki niteliklerin takdiri olarak, “biçim”, “renk”, “doku ve malzeme” etkenleri olan tasarım elemanları olarak araştırmak üzere belirlenmiştir. Mekan algısını etkileyen faktörler ise, mekânı tanımlayan öğeler olarak “oran-ölçek”, “ışık-gölge”, “sınır”, “bakış açısı ve hareket”, “zaman” ve bu faktörleri de içererek mekanda belirleyici olarak önemli bir yer kaplayan “detay-ambiyans” etkenleri olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla mekân algısını uyaran ve etkileyen faktörler bu başlıklar altında incelenecektir. (Şekil 4.5).

Şekil 4.5 Mekan algısını uyaran ve etkileyen faktörler

Form-Biçim

Türk Dil Kurumu’nun (2020), biçim için sözlük tanımı; “Sanat ve edebiyat eserlerinde dış görünüş, form” şeklindedir.

Mekanın görsel olarak algılanması yapıların formuyla başlamaktadır. Bir yapının biçimi, algılayıcıların mekanlar arasında görsel organizasyonun zihinde kurulabilmesi için ilk karşılaşılan özelliktir. Algılayıcı, yapıya çevreden yaklaşımdan itibaren ilk olarak formuyla karşılaşmaktadır ve zihninde ilk fikir bunun üzerinden oluşmaktadır. Kullanıcının yapıyı algılaması sadece mekanların formuyla olmamaktadır fakat form, algısal olarak ‘benzetme’ yöntemi ile birlikte çalıştığından, kullanıcıların kültürleri, geçmiş deneyimleriyle beraber zihinlerinde canlandırmaları ve mekanı anlamlandırabilmeleri için ilk izlenim niteliğindedir.

Biçim; tek başına algılanmaz, çevresindeki biçimlerle kurduğu ilişkiyle beraber algılanır. Dolayısıyla, onu oluşturan öğelerin birbirleriyle ilişkileri ve çevresindeki biçimlerle olan karşılıklı etkileşimi belirlenerek incelenmelidir. Belirli bir anıyı, mekanı veya yapıyı zihninizde oluşturmak, canlandırmak ve betimleyebilmemiz için imgeleştirmemiz gerekmektedir. İnsan biçimin gönderdiği mesajları kapsayan işaretleri tek işaretler olarak değil, bir “sembol sistemler grubu” şeklinde idrak eder. Biçim ve kullanıcı ilişkisi, bu “sembol sistemler grubu” algısıyla ilgili, biçimin insana etkisi ve insanın da bu etkiye karşı gösterdiği tepki olarak düşünülmektedir. Bu düşünce şekli mekan ve insanın karşılıklı olarak birbirlerini yeniden oluşturması düşüncesiyle benzerlik göstermektedir (Erkman,1973).

İzgi (1999), mimari yapıyı tanımlayabilmemiz için biçim, teknik ve işlevin önemine vurgu yapmaktadır. Bir yapı mimarının 3 temel ögesi olarak kabul edilen biçim, işlev ve tekniğin birbiriyle çeşitli bağıntılar kurarak estetik kazanmasıyla şekillenir ve mimari eser tanımına sahip olur. Bu düşünce doğrultusunda, biçim, nesnelere birbirinden ayrılmasını sağlayan özellikleri veren maddesel öğelerin kurgulanması şeklinde tanımlanırsa, mimari bir eserin biçimi, onun ayırt edici özelliklerini belirleyen maddesel öğelerin kurgusudur denilebilir.

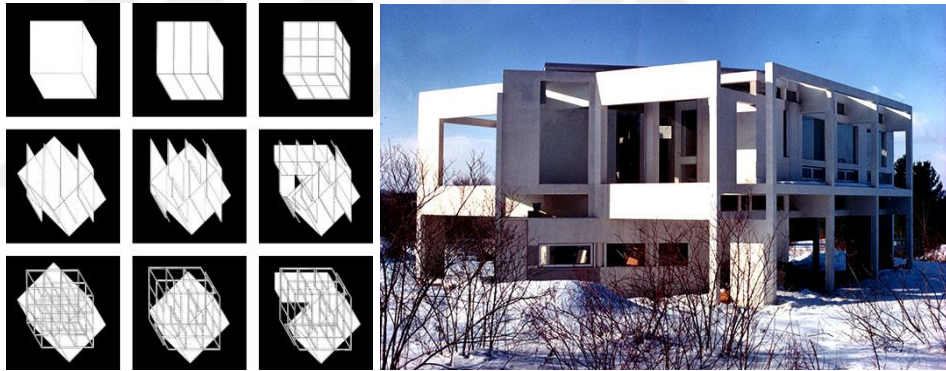
Farklı biçimlerin ve bu biçimlerin farklı şekilde bir araya gelmeleri mimari mekanın algılanmasında önemli bir yere sahiptir. Mekanın çevresindekilerle kurduğu ilişkiler, mekanı sınırlayan yüzeylerin biçimi, mekan içinde kullanılan elemanların biçimleri, onların arka planları ve çevresiyle kurduğu ilişkilerle, biçim kullanıcı üzerinde çeşitli psikolojik etkiler oluşturmaktadır. Zevi (2015) de bununla ilgili olarak; “Mimari biçimlere baktığımızda bu biçimlerle simgesel bir yakınlık kurarak duygulanırız. Çünkü bu biçimler bizde bazı tepkilerin oluşmasına yol açar” diyerek mimari biçimlerin duygu oluşturduğunu ifade etmiştir. Bu söylemden yola çıkarak tarihi yapıların da yapıldığı dönem olan geçmiş zamana dair bir özlem oluşturduğu, o zamanı anımsattığı veya merak uyandırdığı sebebiyle inşa edildiği döneme yönelik bir takım duygu ve hisleri yoğun bir şekilde oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Aydınlı (1986) da formların bilinçli olarak tasarlandığında kullanıcı üzerinde istenilen yönde etki oluşturabildiğinden bahsetmektedir. Mekânları oluşturan parçaların bir araya gelişindeki düzenlemeler; bütünde oluşturdukları geometriler, işleve yönelik organizasyonları, mekânların birbirleriyle ilişkileri ve tanımladıkları başka mekânlar; tasarımcılar ve kullanıcılar için farklı anlamlar ifade etmektedir. Tasarımcı tarafından mimari biçimlenişin oluşumunda; fiziki oluşumlar (iklim ve topografya), sosyo-kültürel etkenler (kültür, din, ideoloji ve politika) ve çeşitli düzenler (geleneksel, topolojik ve geometrik) etkili olmaktadır. Yapılarda bazı biçimsel özelliklere bağlı olarak duygu değerlendirmelerini yapabilmek mümkündür. Biçim, geometrik formların etkisiyle insanlarda farklı etkiler oluşturabilmektedir. İnsanlar biçimin en dengeli hali olan saf geometrik biçimleri görmek isterler böylelikle iç huzurlarını daha kolay sağlayabilirler. Bu yönden ele aldığımızda; kare, dikdörtgen gibi kesin hatlar taşıyan dik açılı formlar, dinamik ve güçlü bir etki vermekte; dar açılı formlar rahatsız edici ve dengesiz etki vermekteyken; yuvarlak formlar ise dinlendirici ve rahatlatıcı etkiler oluşturmaktadır. Yatay ve dikey olarak düşünüldüğünde ise, yatay biçimler

huzur, rahatlık, genişlik, sakinlik hislerini oluştururken, dikey biçimlerin kullanıcıdan büyük olduğu takdirde yücelik, ululuk hissi verdiği belirtilmektedir.

Aydınlı (1986)'ya göre formlar genel anlamda “Geometrik Formlar” ve “Serbest Formlar” olarak iki grupta incelenmektedir. Geometrik biçimlerin iç içe geçmesi dinamizm ve kesintisiz hareketin sembolüdür (Zevi, 2015). Geometrik formlara örnek olarak; Peter Eisenman'ın, Ev III yapısını verebiliriz (Şekil 4.6). Eisenman, yapıyı tasarlarken küpten yola çıkmıştır ve eksiltip, ekleme yoluyla yapı formunu oluşturmuştur.

Doruk (1973) da benzer bir tanımla mimari formların kapalı ve açık olmak üzere iki grupta toplandığını ifade etmektedir. Kapalı formlar, sınırlı bir hacim içerisinde tasarlanır ve bütün olarak tek bir ifade oluştururlar. Açık formlar ise yapı elemanlarının serbest olarak bir araya getirilmesi ile oluştuğundan kütle belirli bir hacimde değil, daha organikdir.

Şekil 4.6 Peter Eisenman'ın Ev III ve biçimsel oluşum aşamaları (<https://eisenmanarchitects.com/>)

Mimari formların belirlenmesinde, işlevden yola çıkarak oluşturulan, biçimden yola çıkarak oluşturulan ve biçim ve işlevin dengelenmesiyle ortaya çıkan formlar olarak sınıflandırmalar yapılmaktadır. Modern mimariyle beraber biçim-işlev önceliği tartışmaları başlamıştır. Görselliğin öneminin ön plana çıkması ile işlev, mekan ve strüktür değerlerinin ikinci plana atılması, tasarım eylemini büyük ölçüde görsel algıya hitap eden biçim yaratma uğraşına indirgeyen biçimci davranış oluşmuştur. Bazı savunuculara göre “biçim fonksiyonu izler” görüşü tasarım ana kriteri olmakla beraber bazı savunucular içinse, biçim öncelikli tasarımlar oluşturulmalıdır. Günümüzde de görsel algı yoluyla insanları daha yoğun etki altına alabileceklerine inanan mimarlar bilinçli olarak biçimci anlayışta ürünler vermektedir (Britannica, 2004). F. L. Wright'ın New York'taki Guggenheim müzesi (Şekil 4.7), Frank O Gehry'nin değişik

formlardaki yapıları, Zaha Hadid'in tasarımları biçimci yaklaşımlara örnek oluşturmaktadır.

Şekil 4.7 Guggenheim Müzesi, Frank Lloyd Wright (<https://www.archdaily.com/>)

Eco (2019) da form ve fonksiyonun ayrı düşünölemeyeceğini hatta formun fonksiyonu anlamlandırmaya yardımcı olması gerektiğini belirtmektedir. “Mimarlıkta form fonksiyonu izler ifadesi şu anlama gelmektedir: bir nesnenin formu sadece fonksiyonu izlemekle kalmamalı, bu fonksiyona öylesine açık bir gönderme yapmalıdır ki, fonksiyon mümkün kılınmaktan öte istenir olmalıdır. Form fonksiyonu hayata geçirmek için en uygun hareketleri sağlamalıdır. Örneğin, bir ev önceden bilinen şifrelerle ilgili göstergeler bütünü halinde algılanmazsa kullanılamaz.” (Eco, 2019).

Bölüm 4’te de bahsedildiği üzere algı psikolojisinde, Gestalt Teorisi “biçimci kuram” olarak önemli bir yere sahiptir. Kurama ismini veren ‘Gestalt’ sözcük anlamı olarak, form, biçim veya bütün anlamına gelmektedir. Gestalt, biçim-şekil kavramı olmakla beraber biçim “bütünün ayrılmış herhangi bir parçası” olarak ifade edilmektedir (Ertürk, 1984). Gestalt psikolojisi, aklın görsel çevreyi anlamlandırması için basitleştirdiğini doğrulamaktadır. Buna örnek olarak, herhangi biçimsel bir kompozisyonda, görüş alanımızdaki nesneyi algılamak için en basit ve en düzenli şekillere indirgemeye çalışırız (Aydınlı, 1986). Gestalt kuramcıları, “bütün kendisini oluşturan parçaların toplamından farklıdır” ilkesini vurgulamışlardır (Schulz, 2007). Bu kuramcılar biçime, fiziksel, fizyolojik ve davranışsal açıdan bakmakta ve algının dinamik özellikleri üzerine vurgu yapmaktadır. Biçimin etkisini önce biçimin fiziksel durumu üzerinden daha sonra algısal durum üzerinden açıklamaktadırlar.

Görsel açıdan kuvvetli etkilere sahip olan biçimler insanlarda farklı duygu ve hislerin oluşumunu sağlayarak mekan tasarımında kullanıcıda istenilen etkiyi bırakmakta ve kullanıcının algısını yönlendirebilmektedirler. Aydınlı (1993), biçimin görsel ilişkiyle ilgili olarak kullanıcıların fiziksel özelliklerinin belirleyicisi olduğunu, bununla

beraber biçimlerin olumlu ve olumsuz olarak, kişide memnuniyet, merak uyandırma, dikkat çekme, coşku, heyecan ya da nefret duyguları oluşturabildiğini ifade etmektedir. Bütün bu duygu oluşumlarının ise görsel ilişki sürecinde gerçekleştiğini belirtmektedir (Aydınlı, 1993). Bu sebeple mekanda geçirilen süre(zaman) biçimle beraber duygu oluşumuna katkı sağlamakta dolayısıyla mekânsal algı için önemli olmaktadır.

Hareket ve Bakış Açısı

Mimari mekânı görsel algılamada deneyim ve buna bağlı olarak da hareket önemli bir yere sahiptir. İnsanlar mekânı genellikle hareket halinde iken algılamaktadır. Mekânın içinden geçmemiz ya da içinde yaptığımız çeşitli aktiviteler mekanda farklı algılar oluşturmakta ve mekanın kullanımına göre farklı bakış açıları elde edilmektedir. Kullanıcılar bir yapıyı, ilk andan itibaren çevreden yaklaşıp algılamaya başlamakta ve yapı içine girdikçe algılanan mekanlar detaylanmakta, bu da hareket halindeyken gerçekleşmektedir.

“Günümüzde mimarlığın dural olmak bir yana, güneşin seyriyle birlikte kesintisiz bir hareket içinde olduğu da unutulmamalıdır.” söylemiyle Zevi (2015), sabah güneşin doğduğu ilk andan itibaren devamlı bir hareket olduğunu ifade etmektedir. Mekân içinde hareket ederken perspektif açıları ve ışık yoğunlukları değişmektedir, dolayısıyla mekanda devingen bir algılama söz konusudur ve bu sayede çeşitli detaylar fark edilmektedir.

“Algılamada hareketin önemli bir rolü vardır. Hareket halinde olan insan, çevresindeki binaların farklı özelliklerini ve yapılarla dair birçok detayı algılar” ifadesiyle Erkman (1982) da algılamada hareketin önemini vurgulamaktadır.

Kullanıcının hareketleriyle beraber yapının yönlendiriciliği de insan davranışını şekillendirmektedir. Algılarımız mekan içindeki davranışımıza yön verirken, davranışlarımız da mimari mekanın yeniden oluşumunu sağlamaktadır. Bu sebeple, dinamik bir döngü halinde hareket, davranış ve algılama arasında devingen bir ilişki oluşmaktadır.

Zevi (2015), hareketin mekanda duygu oluşturma, mekânı kişiselleştirmesi ve bazı içgüdüsel davranışlara sevk etmesi ile ilgili söylemlerde bulunmuştur; “mimar mekânı,

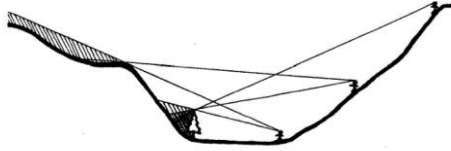
biçimlendirir, mekana adım atanlarda belirli bir ruh durumu yaratmaya çabalar. Bunu yaparken yöntem olarak, harekete başvurur; fiziksel bilincimize girme yolu da budur. Kendimizi içinde bulunduğumuz mekanlara içgüdüsel olarak uyarlarız ve bu mekanlara yansıtırız, hareketlerimizle en ideal yoldan doldururuz bu mekanları. En basit örnekle; bir nefin dibine girdiğimizde ve sütunlardan oluşan uzun bir perspektifle karşı karşıya kaldığımızda içgüdüsel davranıp ilerlemeye başlarız, çünkü bu mekanın karakteri bunu bekler bizden. Hareketsiz dursak bile, perspektif duygusu gözümüzü alır, mekan bize bir hareket telkin eder; bu telkini hissederek hissetmez, bununla uyumlu her şey bizi ona sevk eder, bununla uyumlu olmayan her şey de bize yakışıksız ve çirkin gelir. Bunun dışında bir de hareketi durduracak ve sonlandıracak bir şey de bekleriz; örneğin bir pencere ya da bir mihrap olabilir, elimizde simetrik bir mekan olduğunda zararsız bir sonlanma duygusu uyandırabilecek çıplak bir duvar, dinamik bir eksenin sonunda çirkin duracaktır, çünkü bizi bir doruk noktasına taşımayan nedensiz bir hareket bizim dürtümüze ters düşer; böyle bir hareket insanlaşmamıştır” (Zevi, 2015).

Bölüm 2’de mekan tanımlamalarında da bahsedildiği üzere Zevi (1993), mekanı sadece strüktürel elemanlarla tanımlamanın yeterli olmadığını söylemekte ve mekanı gerçek anlamıyla tanımlayabilmek için hareketin önemini vurgulayarak mimari mekanı, kullanıcıların deneyimleyerek içinde yaşamını sürdürdüğü yer olarak tanımlamaktadır; “mimarlık, sadece mekânı çerçeveleyen strüktürel öğelerin yüksekliği, genişliği ve uzunluğu ile oluşmaz. Bunlar aracılığı ile mekân tanımlamaları yapılmaya çalışılır. Gerçekte ise mekân, içinde hareket edilen ve yaşanan, onu çevreleyen strüktürel elemanlarla oluşturulmuş boşluktur.” (Zevi, 1993).

Çevrede her zaman insanın algılayabileceğinden daha fazlası vardır. Ancak insan geçmiş deneyimleri, o anki yaşantısı gibi özellikleri sonucu kendisine gereken bilgileri seçmektedir. Başka bir söylemle, insan, çeşitli sebepler sonucu çevresinden bilinçli ya da bilinç dışı olarak amaçlarına uygun enformasyonlar almaktadır. Görsel algıyı etkileyen, insanın mekân içinde yaptığı hareketler; beden hareketleri, göz ve baş hareketleri olmak üzere iki şekilde olmaktadır. Kullanıcı ortama göre hareket ettiğinden, bulunduğu yere göre, belirli bir görüş alanını görebilir ya da algılayabilir. İnsan, vücudunu, başını ve gözlerini hareket ettirerek çevresindeki küçük detayları algılar, deneyimle beraber daha çok ayrıntının ve ilişkinin farkına varabilir (Lang, 1987). Yürekli (1977), gözlemcinin farklı kotlardan çevreyi nasıl algıladığına ilişkin

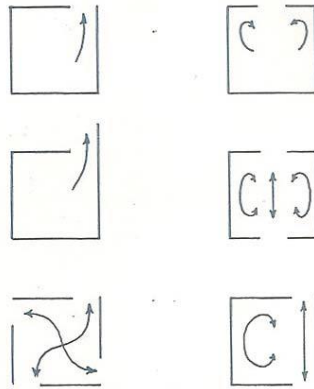
açıklamalarda bulunmuştur. Çevre algısı için nitelenen bu durumlar mimari mekanın algılanışı için de geçerlidir. Bakış açısının değişimi ile mekânın algısında farklılıklar oluşmaktadır. İnsanın, baktığı çevreye göre bakışı üç düzeyde olabilir:

- Gözlemcinin çevresine göre aşağıda olması; bu durumda bileşenlerin birbirlerinin görülmesini önleme olasılığı en fazladır. Böylece dikkat ön plandaki detaylara çekilir, küçük bileşenlere ağırlık verilir.
- Gözlemcinin bakış doğrultusunun, çevredeki hakim bileşenler ile aynı seviyede olması durumunda; Bileşenlerin birbirinin önünü kapatma olasılığı azalır.
- Gözlemcinin yukarıda olduğu durumda; Bileşenlerin birbirinin önünü kapatma olasılığı minimuma iner. (Şekil 4.8)

Şekil 4.8 Gözlemcinin üç düzeydeki bakışı (Yürekli, 1977)

Mekan, insan hareketlerinden bağımsız olarak düşünülmemelidir, kullanıcı hareketleri mimari mekândaki sınırlayıcılarla ve yönlendiricilerle değişmekte, mekan kullanıcıya yön vermekte ve sınırlar oluşturmaktadır (Şekil 4.9).

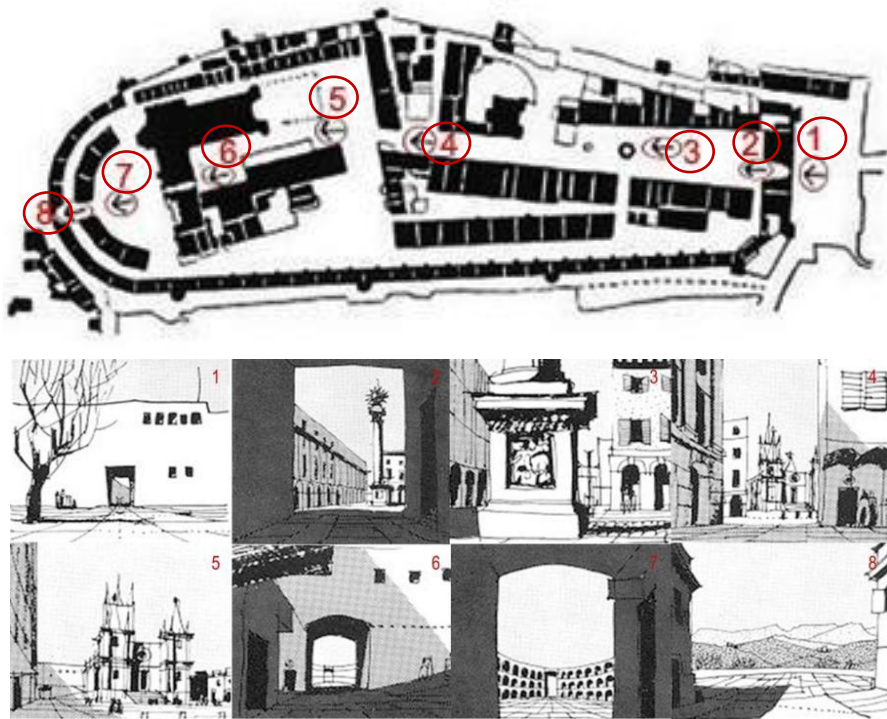

Şekil 4.9 Mekanın insan hareketlerine yön vermesi, mekandaki yönelim ve sirkülasyon (Schulz, 1966)

Le Corbusier, bir yapının değerinin en iyi yürüyerek anlaşılabileceğini söylemekte ve bakış açımızı değiştirerek yürüdükçe mekânı daha iyi algılayabileceğimizi ifade etmektedir (Benton, 1997). Bireyin hareket hızı ne kadar yüksekse algılanan detay

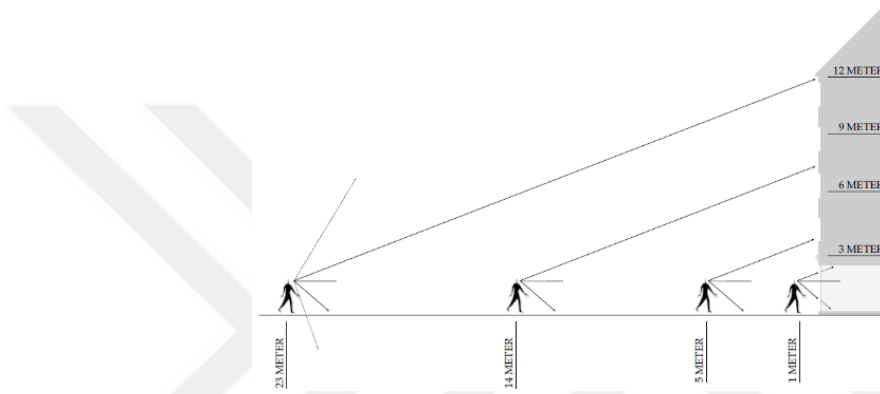
oranı da aynı ölçüde azalır. Hareketsiz olma durumunda ise mekana dair detaylara daha fazla hakim olunur ancak mekan tek bir açıdan gözlemlendiğinden algılanan detay oranı yine fazla olmayacaktır. Bakış açısının değişmesi ile mekana ait farklı detaylar algılayıcının dikkatini çeker ve oraya yönelik yeni imajların zihinde üretilmesi sağlanır. Örnekle; kent içinde yürüyerek hareket eden bir gözlemci ile çok katlı bir binanın en üst katında hareketsiz olarak bulunan bir gözlemci aynı kenti farklı şekillerde algılayacaktır.

Kentsel tasarımcı Gordon Cullen(1996)'ın Şekil 4.10'daki imajında, şehirdeki dış mekânların insan gözü seviyesinden, plandaki oklarda belirtilen numaralara karşılık gelen perspektiflerle görselleştirilmiştir. Hareket halindeki özne ilk imajda kapıyı dışarıdan görür ancak o uzaklıkta içerisi hakkında edindiği bilgi bulanıktır. Kapının neredeyse altında olduğu zaman ise gözün algılama sınırları dâhilinde içerisi hakkında bilgi edinmeye başlar. Yine aynı durumu altıncı ve yedinci görselde de görebiliriz. Son görselde ise kentin sonlandığını ve doğanın kendisini karşıladığını görüyoruz. Dolayısıyla artık kentsel artifaktların birbirine göre konumlanmasıyla edinilen algı ile doğanın kendi nesneleriyle ilişkisi bağlamında edinilecek algı da farklılık gösterecektir. Bu bağlamda hareketin etkisi algılama sürecinde oldukça dinamiktir ve sürekli kendini yenileyen bir yapıya sahiptir.

Şekil 4.10 Şehirdeki dış mekânların insan gözü seviyesinden bir sıralamaya göre perspektiflerle anlatımı (Cullen, 1996)

İnsanlar mekâna farklı mesafelerden ve farklı bakış açılarından bakarak, içinden geçerek ya da o mekanda zaman geçirerek algılamakta dolayısıyla o mekanı hem yaşamakta hem de yaşatmaktadırlar. Mekansal algı ve kullanıcının yapı ile kurduğu ilişkide hareketin yanı sıra bakış açısının da önemli bir yer sahibi olduğunu söyleyebiliriz. İnsanlar yapıları veya daha geniş ölçekte çevreyi, değişik mesafedeyken farklı algılamaktadır. Kişinin bakış açısı ve yapıya olan mesafesi, görüş alanına giren ve giremeyen detaylarla beraber yapının nasıl algılandığını belirlemektedir. Aşağıda Şekil 4.11'deki şekil, kişinin farklı mesafelerden yapıya olan bakış açılarını göstermektedir.

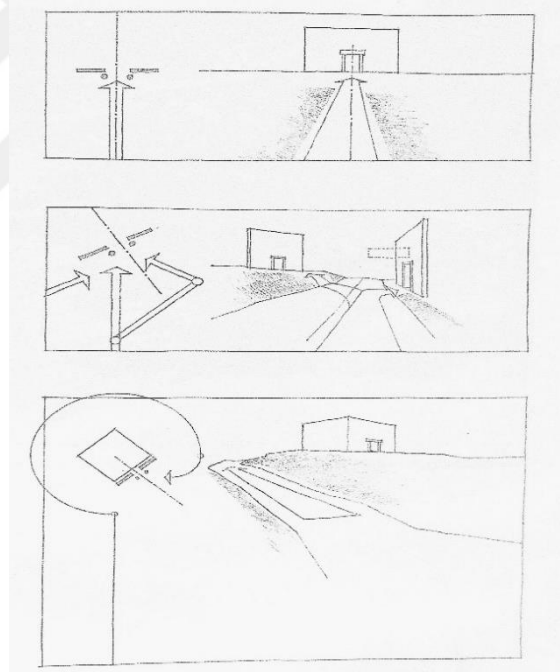
Şekil 4.11 Mesafe, Bakış Açısı ve Algı (Gehl, 2006)

Mekan içinde hareket ederken dolaşım önemli bir faktördür. Dolaşım yolu, bina mekanlarını ya da türlü iç ve dış mekan dizilerini birbirlerine bağlayan algısal bir bağ olarak anlaşılabilir. Zamanla mekânların belirli bir düzende sıralanışı boyunca hareket ettiğimizden, nerede bulunduğumuz ve nereye varacağımız soruları ile ilişkili olarak mekanları deneyimleriz (Ching, 2007).

İnsan ve mekan hareket ile beraber sürekli etkileşim halindedir. Bu etkileşim ile algılayıcı olan insan, algılama zamanına, bakış açısına ve hızına bağlı olarak mekana dair farklı imajlar edinir ve farklı detaylar dikkatini çeker. Mekan içerisinde deneyime ve zamana bağlı olarak iki çeşit hareket vardır: birincisi bilinmeyen bir çevrede gözleme dayalı hareket, ikincisi ise bilinen bir çevrede dolaşımdır. Birinci harekette mekan yenidir, ilginç ve önemlidir, yeni keşiflerin yapıldığı bir hareket vardır. İkincisinde ise mekan hafızada mevcuttur, dolayısıyla detaylar daha zor fark edilir, çevrenin farkında olmadan sadece hedefe ulaşmak amacıyla hareket edilir (Porter, 1997, Başkaya, 2001). Lang (1987), bununla ilgili olarak; “İnsan, vücudunu, başını ve gözlerini hareket ettirerek çevresindeki detayları algılar. Deneyim kazandıkça da çevresinde algılayabildiği detay ve ilişkilerin sayısı artar” demektedir (Başkaya 2001).

Yapıların biçimleri ve dolaşım sistemleri; mekanda geçirdiğimiz süreyle ve mekanı algılamaya ayırdığımız zamanla ilişkili olan mekanı kullanmamızı ve mekansal algımızı etkilemektedir. Bu sebeple de zaman ve hareket mekanın algılanmasında birlikte düşünülmesi gereken kavramlardır. Hoogstad (1990) da mekânın sadece içinde gezilerek algılanabileceğini belirterek hareketin mekan algısındaki önemine vurgu yapmıştır.

Meiss, bir mekanı ziyaret etmenin, gideceği yere o mekanın içinden geçerek ulaşmanın veya o mekan içinde çeşitli faaliyetlerde bulunmanın mekanı hissetmeyi, orda zaman geçirmeyi ve gizli olanı keşfetmemizi sağladığını belirtmektedir (Meiss, 1992). Kullanıcının birim zaman içindeki hareketiyle mekân algısı farklılaşmaktadır. Mekânda geçirilen süre doğrultusunda; mekana belirli açılarla ve belirli bir mesafeden bakmak, mekanın içinden geçmek ya da mekânda bulunmak; mekânın kullanıcıyla kurduğu ilişkide değişik hisler ve algılar oluşturmaktadır (Şekil 4.12).

Şekil 4.12 Mekana farklı açılardan bakmak ve farklı algıları (Ching, 2007)

Zaman

Mimari mekânın algılanmasında zaman etkeni önemli bir yere sahiptir. Algılamayla ilgili olarak, mekanın fiziksel öğelerinin yanında psikolojik öğelerinin de düşünülmesi gerekmektedir. Mekanın kullanım şekli, hangi amaç için ne kadar süreyle kullanıldığı o mekanı algılamamızda farklılık oluşturabileceği için önemli bir etkidir. Bir

mekanla ilk kez karşılaşma hali ve bir süre geçtikten sonra karşılaşma arasında farklılıklar vardır. Bir mekanı algılamamız o mekanda geçirdiğimiz zamana göre, geçmiş tecrübelerle beraber zihinde önceki deneyimlerle tamamlandığında ya yenilenerek tamamen değişir ya da önceki bilgi birikimlerini tekrar eder. Bu tecrübeler mekânın algılanmasında etkin bir rol oynamaktadır.

Mekanın algılanması için içinde yaşamak ve mekanı hissetmek gerekmektedir. Bu sayede o mekana dair farklı tecrübeler oluşmaktadır. Simonds'un (1961) da ifade ettiği gibi farklı zaman dilimlerinin, farklı mevsimlerdeki mekan kullanımında farklı hisler ve dolayısıyla farklı tecrübeler oluşturacaktır. Kullanıcının mekanı tanınması için mekanda geçirdiği süre, mekanı kullandığı mevsim ve gün içindeki zaman dilimi önemlidir. Bir mekanın, güneş ışıkları ve oluşan gölgelerin etkisiyle sabah, öğlen ve akşam kullanımları aynı olmayacaktır. Veya aynı mekan, farklı mevsimlerde farklı kullanım ve etkiler oluşturacaktır (Şekil 4.13). Simonds (1961), bu konuda tasarım yaparken günlük ve mevsimsel farklılıkların önemine vurgu yapmıştır; "Bir evi tasarlamadan önce, evin inşa edileceği araziye her gün giderim. Bazen çay içerek uzun vakitler geçirmeye, bazen uzun gölgelerin olduğu bir akşam üstünde, bazen de güneşin tepede ve parlak görüldüğü günün öğle vakitlerinde, ya da farklı mevsimlerde; bazen kar, bazen ise yağmur yağdığında." (Simonds, 1961).

Şekil 4.13 Farklı mevsimlerde mekanın farklı algılanışı, Farnsworth House (Soldan sağa doğru şekiller; <https://avocad.studio.com>, <https://architizer.com>, <https://cdn.miragestudio7.com>)

Zaman içinde mekanların ardışık sıralanışı boyunca hareket ettiğimizden, bir mekanı nerede bulunduğumuz ve nereye varacağımız sorularıyla ilişkili olarak deneyimleriz. Mekanları birbirine bağlayan dolaşım yolu da bina mekanlarını veya farklı iç ve dış mekan dizilerini birbirlerine bağlayan algısal bir bağ olarak anlaşılabilir. Örnek olarak Şekil 4.14'te görüleceği üzere Olivetti Merkezi'nde Tepe aydınlatması ile yapılan geçiş alanı kullanıcının dolaşım alanı olan bu alanda mekanlar arası dolaşımını sağlarken daha uzun zaman geçirilmesi amaçlanarak yapılmıştır. Böylelikle, kullanıcı hareketiyle ve zamanla beraber daha fazla detay görebilmektedir.

Şekil 4.14 Tepe aydınlatmalı geçiş alanı, Olivetti Merkezi, 1971, (Ching, 2007)

Erkman (1973), zaman-mekan ilişkisinde tecrübelerimizin davranışlarımızı etkilediğini, alışkanlıklarımızı oluşturduğundan bahsederek, mekan algısına olan etkisini iki farklı şekilde ele almaktadır; bunlardan ilki zamansal değişimlerin mekanı farklı şekillerde türetmesidir. Aynı mekan günün farklı saatlerinde farklı görünümler oluşturmaktadır. Bu görünüm hem günlük hem de mevsim bazlı değişebilmekte ve bu doğrultuda zihinde birbirinden farklı imgeler meydana getirmektedir. Mekanın algısı günlük zaman döngüsü içerisinde de farklılaşmaktadır, gündüz doğal ışıqla ve gece yapay ışıqla aydınlatılan yapıların iç mekan ve dış mekan algısı farklı olacaktır (Şekil 4.15).

Şekil 4.15 Aynı yapının farklılaşan gündüz ve gece algısı, Peter Hall Performans Sanatları Merkezi (<https://www.archdaily.com/>)

İkinci etki ise mekanda geçirilen zamanın artması ile ilişkilidir. Bu sayede mekana dair alışkanlık edinerek mekana “aşinalık” sağlanır. Mekan hakkında bilgilenmekten öte mekanın bir parçası haline gelmiş olur. Böylelikle; kullanıcı, o mekanı ya da çevreyi anlamak için işaretlere ihtiyaç duymadan daha kolay algılayarak mekana aidiyet duygusu hissetmeye başlar. Erkman (1973), tecrübelerimiz sonucu edindiğimiz alışkanlıkların mekanı algılamamıza etkisini şu şekilde açıklamıştır; “Mimari karşısında kullanıcının tepkilerinde, alışkanlık önemli bir role sahiptir. Yaşadığımız çevre içindeki bu alışkanlıklara göre davranışlarımız şekillenmektedir. Bir insanın bulunduğu çevreyi yaşamasını, evine giderken özel bir dikkat göstermeden her gün geçtiği güzergahı kullanmasını örnek olarak gösterebiliriz. Dolayısıyla, çevreden alınan uyarıcıların idraki, alışkanlığın etkisi ile hızlı olmasını sağlamakta ve seçim yapma ve buna göre davranışta bulunma eylemlerini kolaylaştırmaktadır.” (Erkman, 1973).

Kuban (2002) da benzer şekilde, mekan içinde geçirilen zamanla beraber o mekanın içindeki strüktürel öğelerin veya detayların sayısının ve niteliklerinin kavranmasının etkilendiğini söylemektedir.

Kentsel çevrelerin algılanması üzerine çalışmalar yapmış olan şehir plancısı Kevin Lynch (2011), algılamanın zamansal boyutunu şu ifadesiyle ele almıştır; “Tekrarlanan deneyimlerle algının bütüncül şekli değişir, böylelikle algılayıcı artık algılamasını kolaylaştıran ipuçlarına ihtiyaç duymaz ya da daha önceden oluşturmuş olduğu bir algı çerçevesi içine yeni veriler yüklemek zorunda kalmaz” (Lynch, 2011).

Schulz (1988) da algılamada zaman ve geçmiş deneyimlerin öneminden şu şekilde bahsetmektedir; “İnsan yaşadığı toplumun beklentileri doğrultusunda doğduğu andan itibaren anlamayı öğrenir. İnsanın yaşadığı çevrenin farkına varabilmesi algılama yoluyla olur. Algılama için sadece görmek yeterli değildir, bununla beraber anlama ve yargılamanın da olması gereklidir. Anlama ve yargılama ise, tecrübeler ile birlikte öğrenme yoluyla oluşmaktadır. Bunun için de zaman gereklidir. Zaman içinde insan tecrübelerini düzene sokarak, zihninde yapılması, dikkat edilmesi gerekenlere yönelik birtakım genellemeler oluşturur ve böylelikle yaşamını kolaylaştırır. Bu genellemeler, ilerideki tecrübelerin algılanmasında değişiklik gösterebilir.” (Schulz, 1988).

Mimaride zaman faktörü, mekanın algılanması amacıyla kullanıcının o mekandaki devinimi olarak ifade edilmektedir. Diğer sanat eserlerinde algılama sürecinde

devinim olmadığından sanatlar içerisinde sadece mimarlıkta yapının içerisinde devinim gerçekleştirerek onu yaşamak söz konusudur. Dolayısıyla, her mimari yapının en, boy ve yükseklikten oluşan hacimsel boyutlarından başka, zaman kavramının belirleyici olduğu bir de mekan boyutu bulunmaktadır (Sözen, Tanyeli, 2015). Mekanı algılamada zaman faktörü, kullanıcının devinimle beraber yapıyı yaşamasından dolayı yapıya ait duygu ve deneyim oluşumunu da sağlamaktadır. Mekanda hareketle beraber geçirilen zaman arttıkça mekanla ilgili algılanan detaylar da artmakta ve o mekanda aidiyet duygusu oluşmaktadır.

Oran ve Ölçek

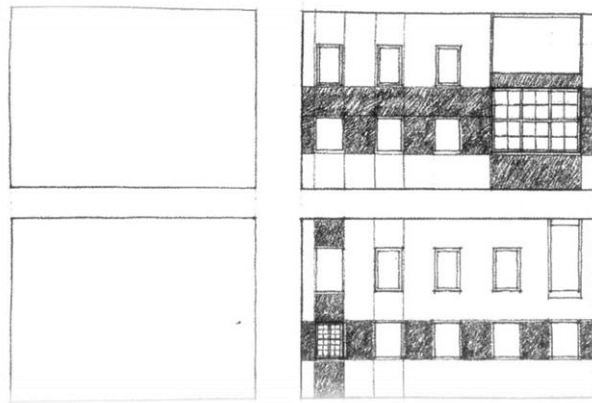
Türk Dil Kurumu (2020)'na göre ölçek, "birim kabul edilen herhangi bir şeyin alabildiği kadar ölçü", ölçü, "bir niceliği, o nicelik için kabul edilmiş birimlerden birine göre oranlayarak değerlendirme", oran ise "büyüklük, nicelik, derece bakımından iki şey arasında veya parça ile bütün arasında bulunan bağıntı, nispet" olarak tanımlanmıştır.

Oran ve ölçek mekansal algılamayı önemli derecede belirleyen etkenlerdir. Kullanıcının mekanı algılamasında, bu kavramların yarattığı psikolojik etkiler önemli bir yere sahiptir. Ching (2007), bu kavramlarla ilgili; "ölçek, herhangi bir şeyin boyutunun başka bir şeyin boyutuyla veya referans olarak alınan bir standart ile kıyaslanmasını gerektirir; oran ise bir parçanın hem öteki parçalarla hem de bütünle kurduğu armonik ilişkiyi belirtir. Bu ilişki sadece bir büyüklük ilişkisi değil, bir nicelik veya derece ilişkisi de olabilir" tanımlarını yapmaktadır. Hoogstad (1990) da benzer söylemlerde bulunmuştur; "mimarlık, mekanı tanımlayan nesnelerin ölçüsü ile değerlendirilir. Mekanı tanımlayan öğelerin ölçüleri, bu ölçülerin arasındaki ilişkiler ve gözlemcinin kendi ölçüleri, mekansal algılamayı belirler. Bunun yanında birbirleriyle bağlantılı mekanların ölçüsü de kullanıcının algısını etkileyerek farklılaşmasını sağlar. Örneğin, büyük mekânlar küçüklere eklenmişse bu kullanıcıya genişleme hissi, eğer küçük mekânlar büyüklere eklenmişse, bu da kullanıcıda kuşatılmış olma hissi yaratır." (Hoogstad, 1990).

Tasarımcılar özellikle görsel ölçek unsuruyla ilgilenmektedir; görsel ölçek nesnelerin gerçek boyutları ile değil, onların olması gereken boyutlarına göre ya da aynı bağlamdaki farklı nesnelerin boyutlarına göre küçük veya büyük görünmeleriyle

ilgilidir. Herhangi bir nesnenin küçük ölçekli veya minyatür olduğunu söylediğimizde, genellikle söz konusu nesnenin doğal boyutundan daha küçük göründüğünü ifade etmek isteriz. Benzer olarak, büyük ölçekli bir nesne de normal olandan veya beklendiğinden daha büyük algılanmaktadır.

Bir projenin kent bağlamındaki boyutundan söz ettiğimizde kentsel ölçekten, bir binanın kendi çevresine uygun olup olmadığını değerlendirirken mahalle ölçeğinden, bir sokağa bakan bina elemanlarının göreceli boyutlarını belirtirken de cadde ölçeğinden bahsetmiş oluruz. Bina ölçeğinde her bir elemanın boyutu onun etrafındaki diğer elemanların boyutlarına göre algılanır. Konutların pencereleri ya da kapı girişleri gibi yapı elemanları bize binanın genişliği ya da kaç katlı olduğuna dair ipuçları verir. Merdivenler ve korkuluklar da bir mekanın ölçeğini belirlememize yardım ederler. Bu elemanlar, tanıdık olmaları nedeniyle, bir mekanı ya da yapının biçimini algılayışımızı yönlendirerek değiştirmek amacıyla da kullanılabilir. Örneğin, bir bina cephesindeki pencerelerin boyutu ve oranı görsel olarak birbirlerine bağlı olmakla birlikte aralarındaki mesafeye ve tüm cephenin genel boyutlarına da bağlıdır. Pencerelerin hepsi aynı boyutta ve şekilde ise, cephenin boyutuna göre bir ölçek oluştururlar. Ancak pencerelerden bir tanesi diğerlerinden daha büyük ise, cephe kompozisyonu içerisinde başka bir ölçek oluşturur (Şekil 4.16). Ölçekteki bu değişkenlik pencere arkasındaki mekanın boyutunu ve önemini belirtebilir ya da diğer pencerelerin boyutu veya cephenin boyutunu algılayışımızı değiştirebilir (Ching, 2007).

Şekil 4.16 Cephe kompozisyonları içinde oluşturulan ölçek farklılıkları (Ching, 2007)

Mekanın oranları işlevi doğrultusunda insan ölçeğine uygun olarak tasarlanmalıdır. Aydın (1992), insan ölçüsünün, öteki ölçüler için referans olarak en uygun ve kolay bulunduğunu ifade etmektedir. Mimarlık eleştirilerinde en çok kullanılan kelimelerden olan insan ölçüsü, proporsiyon, ölçü ve oran olduğunu söyleyen Kuban (1998) da bu

konuda binaların en başta içinde yaşayan kullanıcılarla orantılı olması gerektiğini ifade etmiştir. Yapının büyüklüğünün, işlevinin gereksinimine göre insan ölçeğine uygun olmadığında fiziksel ya da psikolojik sorunlar oluşturacağından bahsetmiştir; “dar bir koridor, basık bir tavan, uçsuz bucaksız bir salon, ölçüleriyle insanın psikolojisini olumsuz yönde etkiler. Bu yüzden mekanın insan ölçüsüne göre olması, kişide bırakılan mimari etkinin güzel olması için önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir.” (Kuban, 1998).

Zevi (2015) de bununla ilgili olarak, oran ve ölçeğin birbirinden ayrı düşünülemeyeceğini söyleyerek yapıların ölçeklerinin farklı algılanabileceğine dikkat çekmiştir. “Ölçek, mimari yargının bir ögesidir. Ancak insan her şeyin ölçüsüne referans ise, elimizde referans olacak bir ölçek olmadan orantı oluşturmak olanaksızsa orantılar araştırılmadan bir ölçek oluşturulması da aynı şekilde olanaksızdır. Bir bina Vatikan’daki San Pietro gibi tek başına kubbesinin altına on altı katlı bir gökdelen rahatlıkla sığabilecek kadar büyükken, çevresiyle beraber ele alındığında küçük algılanabilir.” (Zevi, 2015). (Şekil 4.17)

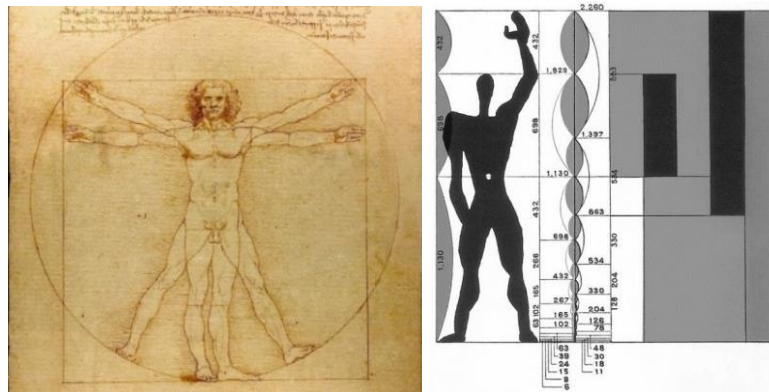
Şekil 4.17 Piazza San Pietro, Vatikan (www.architizier.com)

Mimari mekanda ölçü kavramı insan boyutlarına referansla belirlenmektedir. Mekan, kullanıcısının ergonomik yönden ihtiyaçlarını karşılayamıyorsa kişide psikolojik ve fizyolojik rahatsızlıklar oluşturabilir. Antropometrik tasarımların yapılması kullanıcının mekan içinde rahat edebilmesi ve mekana dair pozitif duygu ve hislerin oluşabilmesi açısından önemlidir.

Antropometri, insan vücudunun boyutlarına ve oranlarına dayanır. “Mimarlıkta biçimler ve mekanlar insan bedenini ya içerirler ya da onun uzantısı olurlar, bu nedenle de beden boyutları tarafından belirlenmeleri gerekir.” teorisine dayandırılarak, insan biçimci oranlama yöntemlerinin soyut ya da simgesel değil ama işlevsel bağıntıları

araştırılır (Ching, 2007). Antropometrik oranlama yönteminde referans alınan ana ölçütler yaşa, cinsiyete ve ırka göre değiştiğinden, ortalama boyutların referans alınması gerekmektedir. Bir mekana dokunarak ölçeği hakkında bilgi edinemediğimizde, mekanın bize ölçek hissi verebilmesi için, dokunsal ipuçlarından çok görsel ipuçlarına dayanmamız gerekir. Bu ipuçları için, boyutları bizim boyutlarımız ile ilişkili elemanlar olan günlük işlevlerimizi yerine getirmek üzere kullandığımız mobilyalar, yapı elemanları araç olabilir. Bu elemanlar sadece mekanın boyutunu algılamamıza yardım etmekle kalmaz, aynı zamanda o mekana insani bir ölçek kazandırır (Ching, 2007).

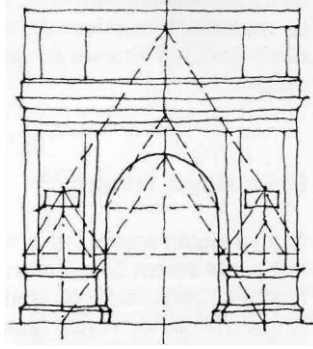
Geçmişten günümüze yararlanılan çeşitli oranlama sistemleri vardır. Bu oranlama sistemleri mekanın görsel düzenlemesine ve kolay algılanabilmesine yardımcı olmaktadır. Tasarımcı; ölçü ve çeşitli oran sistemlerini kullanarak, oluşturduğu mekanların kullanıcı tarafından nasıl algılanacağına yön verir. Oranın mimari mekanda kullanımı çeşitli dönemlerde altın oran, Rönesans kuramları gibi bazı kurallar dahilinde oluşturulmuştur. Günümüz mimarisinde bağlayıcı kesin oran kuralları bulunmamakla beraber tasarımcılar kendi tasarım kriterlerine göre oranlarını belirlemektedir. Leonardo Da Vinci, “ideal insan” olarak nitelendirdiği “Vitruvius adamı”nı insan vücudunun tüm bölümlerinin tamamıyla olan oranını hesaplayarak ve altın orandan yararlanarak oluşturmuştur. Le Corbusier de ortalama insan ölçülerinden, altın orandan ve Fibonacci dizisinden yararlanarak, “Le Modulor” adını verdiği kendi ölçek sistemini geliştirmiştir (Şekil 4.18).

Şekil 4.18 Soldaki şekil, Vitruvius Adamı, Leonardo Da Vinci (www.wikipedia.org), sağdaki şekil, Le Modulor, Le Corbusier (https://www.researchgate.net/)

Bir yapıya dair en çok önem verilen oran, yapının yüksekliği ve genişliği arasındaki orandır. Mimari ifadenin en önemli araçlarından birinin bu olduğunu düşünen Wölfflin (2019) de oranlardaki kuralın matematik esaslara sığacağına inanmıyor, yükseklik ve

genişlik oranının dinginlikle hareket arasında bir ilişkiyi belirttiğini, yani fizyolojik ve psikolojik bir içeriği olduğunu kabul ediyordu (Şekil 4.19). (Kuban, 2002).

Şekil 4.19 Yapı tasarımında bir geometrik oran uygulaması (Wölfflin; Kuban, 2002)

Ching (2007), bir oranlama sistemi tarafından düzenlenen bir tasarımın boyutları ve birbirleriyle ilişkileri net ve nesnel olarak herkes tarafından aynı algılanamıyorsa, oranlama sistemlerinin bu kadar önemli olmasının nedenini sorgulamıştır ve bütün oranlama kuramlarının amacının, görsel kurguda elemanlar arasında bir düzen hissi oluşturmak olduğunu söylemektedir. Binanın parçaları arasında bir oranlama sistemi olduğu kadar parçalar ve bütün arasında da tutarlı bir görsel ilişkiler dizisi oluşturulur. Bu ilişkiler dizisi sıradan bir gözlemci tarafından hemen algılanmasa da meydana getirdikleri görsel düzen fark edilir. Belirli bir zamanın ardından, parçadaki bütünü ve bütündeki parçayı görmeye başlarız. Yapıdaki oran ve ölçeği ilk başta anlamlandıramasak da algılarımız sayesinde zihnimizde oluşan imgelerin psikolojik etkilerini hissederiz ve bu sayede mekanda mutlu, mutsuz, huzurlu ya da huzursuz gibi duyguların oluşumu sağlanmış olur.

Mimarının fiziksel boyutlarını, oranını ve ölçeğini algılayışımız kusursuz değildir. Biçimin boyutlarındaki küçük farklılıkları ayırt etmek oldukça zordur. Tabiatı gereği kare dört eşit kenara ve dört dik açıya sahipken, bir dikdörtgen de uzun kenarının ne kadar uzun olduğuna göre, kareye yakın bir şekilde ya da kareye hiç benzemeyecek şekilde görülebilir. Bakış açımıza bağlı olarak uzun, kısa ya da basıkmış gibi algılanabilir. Bu terimleri, bir biçime veya nesneye büyük ölçüde onun oranlarını nasıl algıladığımıza bağlı görsel bir özellik vermek için kullanırız (Ching, 2007).

Yapıların boyut olarak büyük olması, o yapıya ve vermek istediği mesaja, sağladığı işleve farklı değerler katar. Bu sebeptendir ki özellikle geçmiş dönemlerde insanlarda korku oluşturmak için dini yapılar büyük ölçeklerde yapılmışlardır. Büyük ölçekli yapılar, ezici etkileriyle beraber insanda korku ve endişe duygularını yaşatmaktadır.

Verdikleri yücelik hissiyle beraber insanın yapıya, dolayısıyla da yapının simgelediği değere karşı saygı duyabileceği düşünülmüştür. Geçmiş dönemlerde de insan ölçeği mekan tasarımlarında çeşitli düşüncelerde kullanılmıştır. Rönesans mimarları, biçimlerin ve mekanların insan bedenini içerdiğini mekan ölçülerinin insan ölçülerine göre belirlenmesi gerektiğini savunmuşlardır (Şekil 4.20). Gotik mimaride ise insan ölçeğine zıt fakat bununla beraber kişide olumlu veya olumsuz farklı duygular oluşturacak mekanlar oluşturmuşlardır (Şekil 4.21).

Şekil 4.20 Rönesans Mimari Örneği, Pitti Sarayı, Floransa, İtalya
(<http://www.museumsinflorence.com/>)

Şekil 4.21 Gotik mimari örneği, Notre Dame Katedrali, Paris, Fransa
(www.wikimedia.org)

Kuban (2002) da yapıların insan ölçüleriyle tasarlanmasının bıraktığı psikolojik etkilerden bahsetmiştir. Yapının, insana göre büyüklüğü, insanın gereksinimleri doğrultusunda oluşturulmadığı zaman, psikolojik rahatsızlıklara neden olabilir. Basık bir tavan, uçsuz bucaksız bir salon, dar bir koridor, ölçüleriyle insanın psikolojik durumunda olumsuz etkiler bırakırlar. Bu sebeple, yapının insan ölçülerine uygun olması, mimari etkinin güzel olmasını sağlayan önemli özelliklerden birisi olarak kabul edilir (Kuban, 2002).

Dikey boyutun yanı sıra bir mekanın ölçeğini etkileyen başka etkenler de vardır bunlar; mekanın birleştirici yüzeylerinin şekli, rengi ve deseni, açıklıklarının şekli ve yer

değişimi, mekan içine yerleştirilen elemanların özelliği ve ölçeğidir (Ching, 2007). Mekanın üç boyutu arasında yükseklik, odanın ölçeği üzerinde en ve boydan daha etkilidir. Duvarlar mekanda çevreleme sağlarken, baş üstü düzleminin yüksekliği onun koruma ve mahremiyet niteliğini belirlemektedir (Ching, 2007). Dolayısıyla, tavan yüksekliğinin rahat algılanabilmesi için en boy yükseklik oranlarının iyi ayarlanmış olması gerekmektedir. Aynı tavan yüksekliğine sahip iki mekandan en boy ölçüleri küçük olan tavan yüksekliğiyle uyumundan dolayı daha rahatlatıcı algılanabilir.

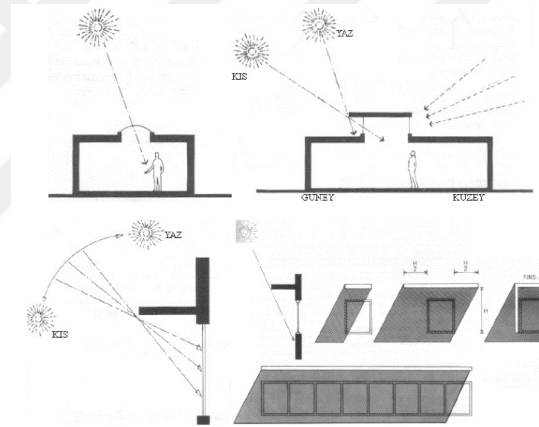
Işık ve Gölge

Türk Dil Kurumu (2020) tanımına göre ışık; “1.Cisimleri görmeyi, renkleri ayırt etmeyi sağlayan fiziksel enerji, erke, ziya, nur, şavk. 2. Bir yeri aydınlatmaya yarayan araç.” şeklindedir. İnsan yaşamında ışık önemli bir yere sahiptir. Görmenin ve daha sonra algılamanın gerçekleşebilmesi için mekanda ışığın ve bulunulan ortamın aydınlık miktarının yeterli seviyede olması gerekmektedir. Dolayısıyla ışık, görme ve algılama birbiriyle bağlantılıdır. Birçok mimar ve kuramcı mekanın ışıkla var olduğunu ve ışık sayesinde algılandığını söylemektedir. Bunların bir kısmına bu başlık altında yer verilmiştir.

Mimari mekanın oluşumunda ve kullanıcıda bıraktığı etki açısından ışık önemli bir yere sahiptir. Işık mekanı belirleyerek görünebilir olmasını sağlar dolayısıyla algılanmasına etki eder. Boşluğun niteliklerinin görünmesini sağlayarak mekana ve nesnelere hayat verir, üç boyut kazandırır (Yürekli, 1977). Gölge ise, cismin üzerine gelen ışığı arka tarafa geçirmeyerek, arka planda oluşturduğu karartıdır. Bir yeri aydınlattığımızda gölge oluşmuyorsa oranın şeklini anlamamız çok zorlaşır. Gölge şekle derinlik ve boyut kazandırarak, biçimlerin, dokuların, mesafelerin algılanmasını kolaylaştırır. Dolayısıyla mekanı görünür kılar ve mekan algısını belirler.

Işık, mekânda kendisini doğal ve yapay olmak üzere iki şekilde var etmektedir. Mekân algısı ışığın doğal-yapay gibi türüne, gücüne ve yönüne göre değişiklik gösterebilir. Doğal ışık atmosferde bulunduğu yere göre farklı özelliklere sahiptir. Atmosfer koşulları (yağmur, kar, sis, pus, bulutlanma gibi) doğal ışığın yayılışını ve kalitesini etkiler. Doğal ışık; gün içinde, farklı günlerde, farklı aylarda ve mevsimlere göre değişkenlik gösterebilir. Sabahları ve akşamları uzun ve yumuşak gölgeler veren doğal ışık, öğle saatlerinde kısa ve sert gölgeler oluşturmaktadır. Gün içindeki bu, dinamik

ve değişken niteliklerinden dolayı nesnelerin ve mekanın algılanma şeklinde değişiklikler oluşturmaktadır. Mevsimlere göre ise, yazın dik gelen güneş ışınları, kışın eğimli geldiğinden iç mekana ışık alınabilmektedir (şekil 4.22). Nesnelerin gölge boyları ise; kışın en uzun, ilkbahar ve sonbaharda orta, yazın en kısadır. Mevsimlerin ışık kalitesine bir diğer etkisi de renklerin ayırt edilebilmesi ve renk değeri yönünden de farklılıklar göstermesidir (Yürekli, 1977). Gün içerisindeki zamansal değişimlerden dolayı güneş ve yapıların konumu arasındaki ilişki, pencere gibi açıklıkların konumu, büyüklükleri ve şekilleri, mekân yüzeylerinin ışıktan nasıl etkilendiği gibi birçok değişken mekan algısında rol oynamaktadır. Zamana bağımlı olarak ışığın ve oluşturduğu gölgelerin gün içinde ve mevsimlere göre değişimiyle beraber aynı mekanın farklı zamanlardaki kullanımlarında değişik etkiler oluşturarak farklı algılanmasını sağlamaktadır. Bu değişimlerin oluşturduğu mekan algısındaki farklılıklar kullanıcı üzerindeki psikolojik etkiyi de şekillendirmektedir.

şekil 4.22 G neşin mevsimlere g re geliş y n  (Lechner, 1991)

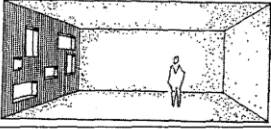
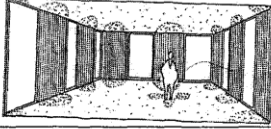
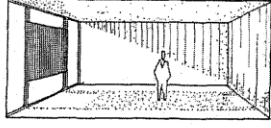
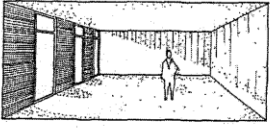
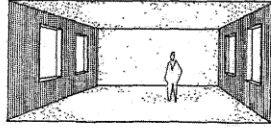
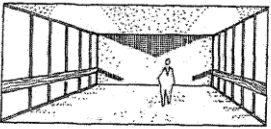
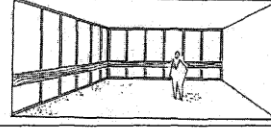
Kuban (2002), mekanın ışıkla var olduğunu söylemiştir mekanla ışık arasındaki ilişkiyi şu şekilde ifade etmiştir; “ışık yapıda mekanın varoluşunu belirleyen doğal bir özelliktir. Aydınlık yaşamın vazgeçilmez bir öğesi olduğu kadar sınırlanan boşluğun niteliklerini görmeğe olanak vermesi bakımından da yapı mekanının ayrılmaz bir parçasıdır.” (Kuban, 2002).

Mekanın bir bölümünün ışıklı, bir bölümünün gölgeli olması ışık-gölge oyunları dolayısıyla o mekanın kullanıcıya farklı iki tonda etki etmesini sağlar. Böylelikle, mekanın monotonluğu bozularak ilgi çekici bir görünüm oluşmaktadır. Yüzeylerin  zerine etki etmesi, boşlukların veya nesnelerin sınırlarını belirginleştirerek algılanabilir kılmasının da ötesinde ışık, bir mekanı özelleştiren ve ona karakter veren ana etken olabilmektedir. ışığın yüzeyler ve boşluklar üzerine etki ederek mekanın

çeşitli özelliklerini ortaya çıkarması; gizemli veya net, aydınlık veya loş, kasvetli veya ferah gibi, mekanın niteliklerinin belirlenmesini sağlayarak o mekana dair bir kimlik oluşturur. Louis Kahn ışığın mekanda kimlik oluşturmamasını; “günüşiği, duvara çarpana dek ne olduğunu bilmiyordu” şeklinde ifade etmiştir (Meiss, 1992).

Işık ve gölge, mekanın biçimlenişinde ve boyutlarının algılanmasında önemli etkenlerdir. Işığın türü, düzeyi gibi çeşitli nitelik ve nicelikleri ile mekana istenen etki verilebilir, hatta mekan baştan yaratılabilir. Işık, mekanda kullanılan renk, malzeme ve dokuların özelliklerini ortaya çıkarır, yüzeyleri yakınlaştırır veya uzaklaştırır, nesneleri öne çıkarır veya geriye atar vb. etkilerle mekana karakter, anlam verilmesini sağlar. İnsanlarda farklı duygu oluşumuna yardımcı olur ve estetik algılamının etkinliğini artırır (Altan, 1983).

Pencere boşlukları mekanda ışık-gölge etkisi ile farklı psikolojik etkiler oluşturmaktadır. Altan, Şekil 4.23’te farklı açıklıkların yarattığı farklı mekansal etkileri ifade etmektedir (Altan, 1983).

	
Pencereler irili ufaklı düzenlenmiş, mekanda mistik, heyecan verici duygular oluşabilir.	Üç yönde de düşey pencere bantları. Gölgeler ve ışık-gölge belirsizlikleri ile, uyarıcı bir aydınlatma
	
Dışa açılan pencere ışıklı bir yüzey içerisinde yüzüyor gibi, yarı gölgeler oluşmuş, sihirli bir atmosfer etkisi verebilir.	Birkaç düşey pencere şeridi, sert ışık-gölge ve yarı gölgeler oluşmuş, duvar yüzeyleri arasında gerilim var, uyarıcı mekan ifadesi.
	
Karşılıklı birkaç pencere, gölgeler belirsiz, geçicilik etkisi veriyor.	Pencereler aydınlatma için çok fazla, iki taraflı ters gölgeler meydana geliyor, huzurlu bir mekan etkisi yok.
	
Odayı iki yönden çevreleyen aydınlatma, mekanda çevrelenmişlik etkisi uyandırabilir, yarı gölgeler ve belirsiz gölgeler meydana gelmiş.	Dengesiz bir aydınlatma düzeni, çok aydınlık ve çok karanlık gölgeler oluşmuş.

Şekil 4.23 Mekanda kullanılan pencere boşluklarının etkisi (Altan,1983)

Altan (1983)'ın da bahsettiği irili ufaklı pencerelerin mekanda mistik duygular uyandırmasına Le Corbusier'in Ronchamp Katedrali örnek verilebilir (Şekil 4.24). Mekan, çeşitli boyutlarda pencerelerle doğal ışık almaktadır ve pencerelere verilen renkler sayesinde iç mekanda hem renk etkisi hem de ışık etkisi farklı bir ambiyansla hissedilmektedir.

Şekil 4.24 Ronchamp Katedrali, Le Corbusier (<http://compendium.kosawese.net/>)

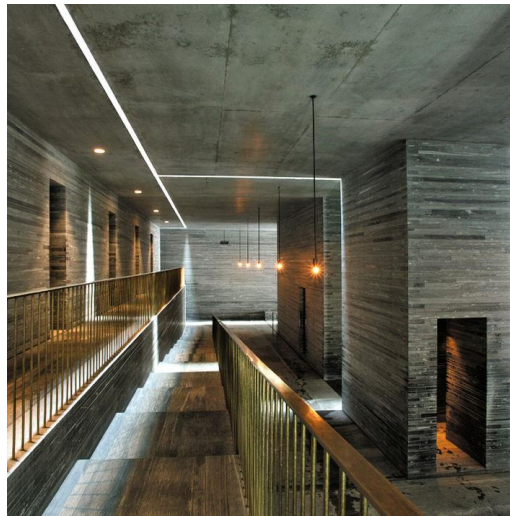
Görsel algılamayı etkileyen faktörlerin tümü ışığa bağlıdır. Işığın türü, cinsi, yönü ve gücü değiştiğinde mekânın algısı da farklılaşacaktır. Işık kaynaklarının niteliği ve niceliği mekân aydınlatmasının önemli bir parçası olup, kullanıcı algısını direkt olarak etkilemektedir. Mekân aydınlatması mekânın genel aydınlatmasını sağlamak veya bir nesneyi ya da aktiviteyi vurgulamak için yapılmaktadır. Mekanda ışık kullanımı; doğru yönde, etkide ve aydınlık miktarının istenen etkiyi verecek yeterli düzeyde olması önemlidir. Bu sebeple de aydınlatma şekilleri değişiklik göstermektedir. Bir yemek masası üzerindeki aydınlatmayla bir spor salonundaki aydınlatma türü ve yoğunluğu aynı değildir. Mekandaki aktivitenin çeşidine uygun olan aydınlatma şeklinin kullanılması aydınlatmada önemli bir faktördür.

İlk olarak mekânın genel aydınlatmasında; amaç mekânın işlevini sürekli ve sorunsuz gerçekleştirebilmek için yapılan genel aydınlatmadır. Objeleri renk, şekil ve boyut olarak algılamamıza yardımcı olmak için yapılan aydınlatmadır. Genel aydınlatma belirli bir nesneye ya da objeye vurgu yapmaz, mekânın genel aydınlık düzeyinin yeterli oluşunu sağlar. Bu sebeple de mekan içerisinde homojen bir ışık dağılımının olması gerekmektedir. Mekân tasarımlarında genellikle kullanılan aydınlatma türü; dolaylı aydınlatmadır. Dolaylı aydınlatma ışık aksının büyük çoğunluğunu duvarlara

veya tavana dağıtan ve bu yüzeylerden geri yansıyan ışık ile yapılan aydınlatmadır. Dolaylı aydınlatmalar dengeli bir ışık dağılımı sağlar ve ortamı eşit derecede aydınlatır. Güneş ışığı doğrudan, bulutlu gökyüzünden ya da döşemeden ve çevre yapılardan yansıyarak dolaylı yoldan mekana girdiğinde ışığın niteliği değişir. Fakat bulutlu bir günde bile görsel algı için gerekli olan ışığın elli kat fazlası güneş ışığından edinilebilmektedir (Lechner, 1991). Bir obje ya da eylemi vurgulamak için genelde direkt aydınlatma türü kullanılır. İstenilen alanı ya da objeyi tümüyle direkt olarak aydınlatarak kullanıcı algısı o yöne çekilir. Bir alana vurgu yapmak, mekânlarda bir objeyi vurgulamak ve yönlendirme alanlarını vurgulamak için yapılan aydınlatma türüdür.

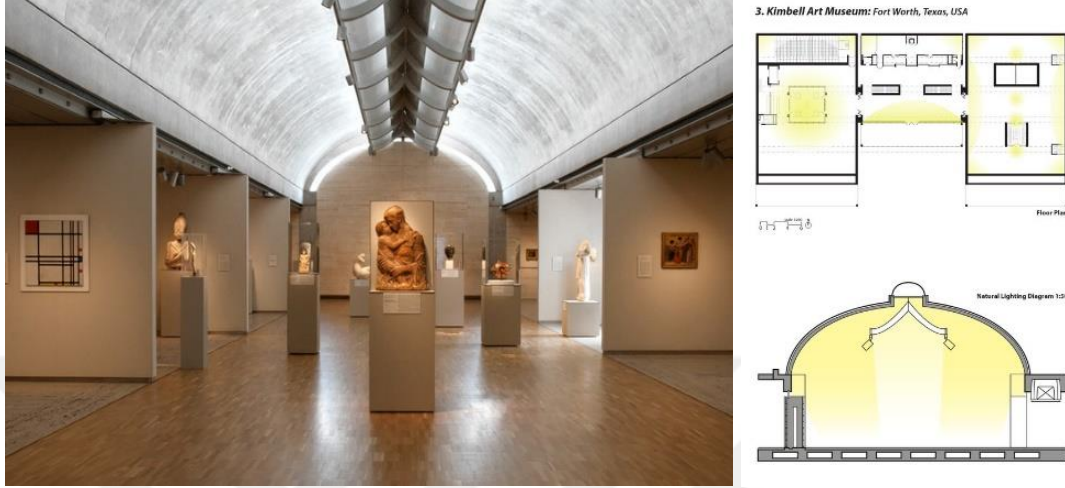
Yapay aydınlatma ve doğal ışık mekânın karakterini doğrudan etkiler. Aydınlatma sadece mekânın işlevsel yeterliliklerini tam anlamıyla kullanabilmek için değil, mekânın görsel zenginliğini güçlendirmek ve kullanıcının zihninde mekân hakkında karakteristik bir vurgu yaratmak için de kullanılan bir araçtır. Mekan ışıkla beraber algılanmaktadır. Mekânın malzemesi, dokusu, biçimsel özellikleri ışık dağılımına bağlı olarak vurgulanır veya geri planda bırakılır.

Peter Zumthor, Tadao Ando, Louis Khan ve Le Corbusier tasarımlarında ışık ve aydınlatma konusuna önem veren tasarımcılardır ve yapılarında bunu kullanıcılara çokça hissettirmektedir. Işığı tasarımlarında önemli bir öğe olarak kullanan ve ışık oyunlarına çokça yer veren Peter Zumthor doğal ya da yapay ışığın, gün içerisinde hangi zamanlarda ve ne kadar kullanılması gerektiğini bir tasarım problemi olarak düşünmektedir (Şekil 4.25).

Şekil 4.25 Therme Vals, Peter Zumthor (www.archdaily.com)

Louis Kahn tarafından tasarlanan Kimbell Müzesi, ışıklıklar, iç avlular ve merkezi bahçe gibi mimari unsurları kullanarak tasarladığı yapıda bütün mekanlar doğal ışıkla aydınlandığı için müze içindeyken zaman kavramının algısı kaybolmamaktadır (Şekil 4.26).

Şekil 4.26 Kimbell Sanat Müzesi, Louis Kahn, 1972 (<https://www.wsj.com/>)

Yirminci yüzyıl dönem mimarları tarafından yapılan eserlerde, ışık ve gölge kavramları yapıların oluşumunda çokça yer alır. Bu dönemde önemli eserler tasarlamış olan Le Corbusier de tasarımda ışık ve ışık oyunlarının önemini vurgulayan ve yapılarında kullanan bir mimardır. Tasarladığı La Tourette manastırında ışık ve gölgenin mekanı algılamaya etkisi fazlaca hissedilmektedir (Şekil 4.27).

Şekil 4.27 La Tourette Manastırı (soldaki şekil, Ching, (2007), sağdaki şekil www.measurebuilding.wordpress.com)

Yapay ışığın ise, en belirgin etkisinin mimaride özgürlük oluşturması olduğu söylenebilir. Yapay ışık kullanımıyla, tasarımcılar hem iç hem de dış mekanda daha

özgür bir şekilde ışık-gölge etkisini kullanarak diledikleri etkiyi vermek üzere mekanları oluşturma gücüne sahip olurlar. Işık etkisini kullanarak nesne ve mekanların izlenimlerini istenilen yönde değiştirerek farklı algıların oluşmasını sağlayabilirler. Yapay aydınlatmanın mimarlığa katılmasıyla beraber mekanın ışık ile girdiği etkileşim hızlı bir değişimi beraberinde getirmiş ve mekan kavramını farklı boyutlara ulaştırmıştır. Gelecekte de ışık ve ışığa bağımlı uygulamalar mimarlığın önemli ve vazgeçilmezlerinden biri olacağı düşünülmektedir (Kutlu, 2001).

Sonuç olarak ışık ister doğal ister yapay kullanılsın, mekânsal algıyı etkileyen en önemli unsurlardan biridir. Mekanda ışık faktörünün tasarımı tamamlayıcı ve tasarımda amaçlanan ambiyansa ulaşmak için kullanılan bir yöntem olarak düşünülmelidir. Işık kullanımıyla mekana algısal olarak farklı anlamlar yüklenebilir. Bu da ışık etkisinin tasarım aşamasında ne kadar önemli bir faktör olduğunu göstermektedir.

Renk

Türk Dil Kurumu (2020) tanımına göre renk, cisimler tarafından yansıyan ışığın gözde oluşturduğu duyumdur. Rengin etkisi insanda ışık etkisi gibi algı ve algı yanılsamaları yaratır. Mekanda kullanılacak rengin seçilmesinde ışığın önemli bir etken olmasıyla beraber yapılacak aktiviteye uygun renk seçimi de önemlidir. Bu açıdan, mekanda yapılacak olan aktivitenin oluşumunu destekleyici ve kullanıcının psikolojisini olumlu yönde etkileyerek mekan kalitesini artıracak renkler tercih edilmelidir.

Faulkner'a (1979) göre rengin mekan algısına etkileri aşağıdaki gibi belirlenmektedir;

- Mekanda istenilen atmosferin oluşumunu sağlar.
- Beraberlik ya da ayrılığı ortaya koyar
- Malzemenin karakterini ortaya çıkararak, özneteliğini gösterir
- Mekanın formunu belirler
- Ölçü ve oranları etkiler, ölçeği ortaya çıkararak belirginleştirir
- Ağırlık duygusunun oluşumunu sağlar. Açık renkli nesneler ise hafif algılanırken, koyu renkli nesneler ise daha ağır hissedilmektedir.

Mekan, renklerin kullanımı ile birlikte insanlarda farklı algılar oluşturur. Mekanda renklerin algılanması için tasarım prensipleri doğrultusunda düzenlemeler

yapılmaktadır; ayrılması gereken yerlerin farklı renklerle belirtilmesi, yüzey büyüklüklerinin renk kullanımıyla farklılaştırılması gibi. Bir alanı tasarımda sadece renk kullanımıyla farklılaştırmak ve oraya farklı fonksiyonlar vererek anlam yüklemek, kullanıcı algısını yönetmek mümkündür (Şekil 4.28).

Şekil 4.28 Mekanın renk kullanılarak ayrıştırılması (soldaki şekil, www.contemporist.com, sağdaki şekil www.planete-deco.fr)

Renk görsel algıya etki ederken, mekanın üçüncü boyutunda uzaklık-yakınlık ilişkisi ve hacimsel özelliklerinin, formunun farklı algılamasına neden olmaktadır (Özsavaş, 2016). Örneğin, zıt renkler yatay doğrultuda kullanıldığında genişlik duygusunu, dikey yönde kullanıldığında ise yükseklik duygusunu çağrıştırmaktadır.

Bunun yanında renkler, yönlendirici etkisi sayesinde mekanın olduğundan daha dinamik ya da durağan algılanmasını sağlayabilir. Renklerin, açık ve koyu tonlarda kullanımıyla mekanın boyutları, aydınlık düzeyi ve derinlik algısında farklı etkiler yaratılabilmektedir. Kullanıcı mekanın içindeki uzaklıkları, çeşitli nesnelerin ve renklerin aracılığı ile algılar. Açık renk duvarlar mekanları olduğundan daha uzak gösterirken uzakta bulunan duvarlar ise gözün kolay algıladığı parlak, canlı renklerle öne getirilebilir. Açık renklerin, kullanıldıkları mekanı aydınlattığı; koyu renklerin ise kararttığı, anlaşılması zor hale getirdiği yapılan deneysel çalışmalarla belirlenmiştir (Aslan vd., 2015, Brebner, 1985). Küçük odaların, engin duvarların, hücresel görünümü açık veya soğuk renklerin kullanılması yoluyla belirli seviyede engellenebilir. Koyu renk bir tavan kullanılarak mekanın olduğundan alçak görünmesi sağlanabilir. Büyük mekanlarda, uzun koridorlarda ise, uç noktadaki duvarın koyu ve

doymun renklerle kaplanması algıyı değiştirmesi için kullanılan bir yöntemdir (Gür, 1996).

Aynı zamanda, renklerin enerji üretmesi dolayısıyla duyguları, zihni ve vücut fonksiyonlarını etkileme gücü vardır. Araştırmalar sonucu bilim insanları ve doktorlar, renklerin hastalar üzerindeki iyileştirici veya bazı ruhsal ve sağlık problemleri açısından daha kötüye gidebileceğini ortaya koymuşlardır. Mekanda kullanılan renklerin özelliklerine ve kullanım biçimlerine göre, insan psikolojisini ve davranışlarını etkiler. İnsanların karakteristik özelliklerine, kültürüne, yaşamına ve geçmiş deneyimlerine göre mekanların algılanışında farklılık oluşturabilir. Bu etkiler kişiden kişiye farklılık gösterse de yapılan araştırma ve deneyler sonucu genellemeler yapılabilmektedir. Genel olarak renklerin kullanıcıda ortak kabul edilen oluşturduğu psikolojik ve duygusal farklılıklar, soğukluk ve sıcaklık hissi, büyüklük ve küçüklük, hacim ve mesafe algıları vardır. Renk kartelasındaki bazı renklerin sıcaklığı, ateşi çağırıştırmadan dolayı bu renklere sıcak renkler denilmektedir. Bunlar; sarı, kırmızı, turuncu ve bu renklerin tonlarıdır. İnsan üzerinde soğuk etkiler bırakan soğuk renkler ise; yeşil, mavi, mor ve bu renklerin tonları olarak kabul edilmektedir. Sıcak renkler ön planda hissedilip mekanda enerjik ve samimi bir atmosfer oluştururken, soğuk renkler daha arka planda hissedilmekte ve dinlendirici, sakinleştirici etkiler yaratmaktadır. Sıcak ve koyu renklerin olduğundan daha yakın algılanırken, soğuk, mat ve açık renklerin bulundukları konumdan daha uzakta algılanır. Renklerin mekana olan etkisinin yanında birbirleriyle olan etkileşimi de algıda farklar yaratmaktadır. Örneğin; birbirini tamamlayıcı olan mavi ve turuncu beraber kullanıldığında turuncu daha kuvvetli bir etki oluştırmakta, sıcak renklerin soğuk renklerden uzakta olsa bile daha yakın algılanmaktadır (Özsavaş, 2015).

Renklerin algılanması, mekandaki aydınlık düzeyiyle ve ışık kaynağıyla ilişkili olduğundan, farklı mekânlar için o mekanın işlevine, strüktürüne ve mekan organizasyonuna uygun renklerin ve ışık kaynağının kullanılması gerekir. Renk, mekanın içinde gerçekleştirilecek eylemlere göre ışığın da etkisiyle küçük, büyük, soğuk, sıcak, sıkıcı, dinamik, sakinleştirici ve rahatlatıcı gibi bir takım özellikler yüklenmesine yardımcı olarak kullanıcı algısına yön verir. Bununla beraber görsel algıya yön veren renk kullanıcıda çeşitli his ve duygu oluşumunu sağlayarak kişinin o mekanda mutlu, huzurlu gibi hislerin bırakılmasına yardımcı olur Oluşumunu sağladığı bu etkiler Tablo 4.2’de görülen şekilde ifade edilmiştir.

Tablo 4.2 Renklerin tonunun, değerin ve yoğunluğunun algılama üzerine etkisi (Faulkner, 1979)

	Duygu ve His Oluşturma	Dikkat Çekme Etkisi	Uzaklık Etkisi	Büyüklik Etkisi	Biçim ve Sınır
Renk tonları Sıcak Renkler (Kırmızı, Sarı, Turuncu)	Uyarıcıdır	Dikkat çeker	Nesneleri yakın gösterirler	Nesnelerin büyüklüğünü artırır	Dış hatları yumuşatır
Soğuk Renkler (Mavi, Yeşil, Mor)	Sakinleştirici dir	Daha az dikkat çeker	Nesneleri geride gösterirler	Nesnelerin büyüklüğünü artırır.	Dış hatları keskin gösterir
Renk Değerleri Açık Renkler	Neşelendirici	Nesneleri geride algılatır	Geride etkisi gösterirler	Nesnelerin büyüklüğünü artırırken hafif görünmesini sağlar	Dış hatların vurgusunda bir önemi yoktur
Koyu Renkler	Dinlendiricilikten sıkıcılığa doğru sıralanır	Nesnelerin yakında algılanmasını sağlar	Yakında etkisi gösterirler	Nesnelerin daha ağır görünmesini sağlar	Dış hatların vurgusunda bir önemi yoktur
Renk Yoğunlukları Yüksek Yoğunluk	Canlılık verir	Dikkat çeker	Uzaklıklar ı azaltır	Mekanın büyüklüğünü artırır. Duvarda mekanı küçük gösterirler	Dış hatları vurgular
Düşük Yoğunluk	Barışçıl duygu oluşturur	Daha az dikkat çeker	Daha uzak algılatır	Odanın büyüklüğünü azaltırlar	Sınır vurgusu daha azdır

Duvar, döşeme ve tavan gibi başlıca yapı öğelerinin renk kullanımında oluşturabileceği etkilerden bahsetmek için öncelikle bu öğelerin işlevlerini ele almak gerekmektedir. Duvarların mekanı birleştirici, sarıcı, hareketlendirici ve yönlendirici etkisi vardır. Sıcak bir renk ile duvar yüzeylerinin tamamının boyanması duvarların daha yakın algılanmasını sağlayarak mekanı daraltmaktadır. Bu sebeple küçük hacimli mekanlarda ya da koridorlar gibi duvar mesafesinin yakın olduğu yüzeylerde daha soğuk renkler ya da pastel tonları kullanılmalıdır. Aynı şekilde Frieling (1978), karşılıklı iki duvarın birinin sıcak diğerinin soğuk renkte olmasının birinde itme etkisi oluştururken diğerinde çekme etkisi yaratacağını ifade etmektedir. Şekil 4.29’da görüldüğü üzere, aynı mekan soğuk ve sıcak renkler ile boyandığında mekanların algısında farklılık olduğu görülmektedir. Soğuk renk olan mavinin kullanıldığı mekan sıcak renk olan turuncunun kullanıldığı mekana göre daha geniş algılanmaktadır (Özsavaş, 2016).

Şekil 4.29 Sıcak ve soğuk renklerin duvarlarda kullanımı (Özsavaş, 2016)

Tavanlar için de benzer algılar oluşturmaktadır. Tavanlar işlevsel olarak örtme eylemi sağlar. Düşündürücü, kapatıcı ve yükseltici etkileri vardır. Birçok mekana göre kat yüksekliği daha fazla olan mekanlarda tavan algılanmamaktadır. Tam tersi bir durumda; tavan yüksekliği azaldıkça sıcak ve koyu tonlarda renklerin kullanımı ile daha yakın bir algı oluşacağından tercih edilmemelidir. Tavanların alçak ve koyu renkli olması yerine yüksek ve açık renkte olması tavan algısını azaltıp, duvarların etkisini artırırken tercih edilen bir durum olduğu bilinmektedir. Böylelikle, örtme işlevini oluşturan tavanların kullanıcı üzerindeki etkisinin de hafiflemesi sağlanmaktadır. Şekil 4.30'da sıcak ve soğuk renk kullanımında mekânsal algıda oluşan etkiler görülmekte, mekanlar aynı yükseklikte ve ölçülerde olmasına rağmen tavan düzlemi soğuk renklerle oluşturulan mekanda daha yüksek algılanmaktadır.

Şekil 4.30 Tavanda sıcak ve soğuk renk kullanımı (Özsavaş, 2016)

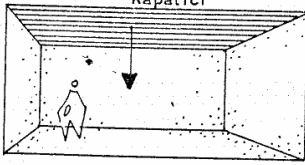
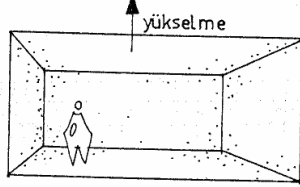
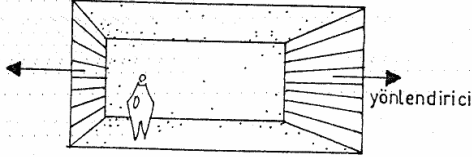
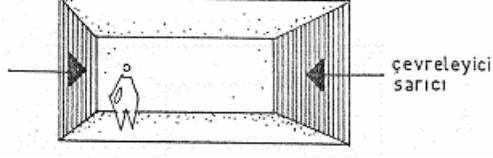
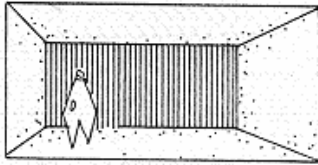
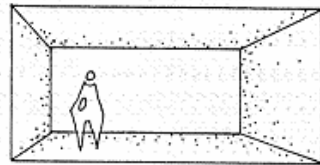
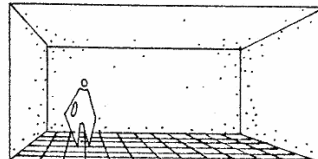
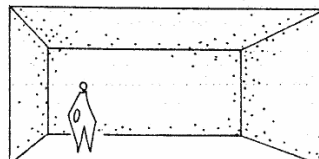
Döşemede ise tavana benzer bir biçimde güven ve emniyette olma duygusuyla beraber gelen sağlamlık hissi beklenmektedir. Durdurucu ve harekete teşvik edici etkileri vardır. Bu durumda boşluk hissi yaratan veya şeffaf döşemeler kullanıcıda korku duygusu oluşturmaktadır. Sağlamlık hissini kullanıcı tarafından algılanabilmesi için döşemede kullanılacak malzeme ve renk tercihinde özellikle duvarlardan daha koyu bir tonda olacak şekilde seçim yapılması beklenmektedir (Özdemir, 2005). Açık ve koyu renkli döşeme kullanılan aynı boyutlara sahip iki mekanda Şekil 4.31'de görüldüğü gibi açık renk, mekanı daha geniş göstermekte fakat boşluk hissi yaratabilmektedir. Zeminde koyu renk döşeme kullanımı kullanıcıda oluşacak sağlamlık hissini artırmaktadır (Özsavaş, 2006).

Şekil 4.31 Kullanılan açık ve koyu renk döşeme (Özsavaş, 2016)

Bahsedildiği gibi mekanın yüzeylerinde kullanılan renklerin türüne ve değerlerine göre mekan algısı değişmektedir. Böylelikle, Tablo 4.3'te de görüleceği gibi kullanıcıda farklı duygu ve psikolojik etkiler oluşturmaktadır.

Tablo 4.3 Duvar, tavan ve döşeme yüzeylerinde kullanılan renk türü ve değerlerinin mekan algısına etkisi (Heuser, 1975 ve Çetindağ, 2007'den uyarlanmıştır)

 Yüksek tavanlar sıcak renk ve koyu değerler ile daha alçak algılanır	 Alçak tavanlar soğuk renk ve açık değerler ile daha yüksek algılanır.
 Yan duvarlar soğuk renk ve açık değerler ile birbirinden daha uzak algılanır.	 Yan duvarlar sıcak renk ve koyu değerler ile birbirinden daha yakın algılanır.
 Karşı duvarlar sıcak renk ve koyu değerler ile daha yakın algılanır.	 Karşı duvarlar soğuk renk ve koyu değerler ile daha uzak algılanır.
 Döşemeler sıcak renk ve koyu değerler ile sağlam ve emniyetli algılanır.	 Döşemeler soğuk renk ve açık değerler ile emniyetsiz ve çürük olarak algılanır.

Mekan tasarımında renkler birbirinden bağımsız düşünülemez. Başka bir söylemle her rengin etkisi ve verdiği duygu, yan yana kullanılan renklerin birbiriyle ve çevresiyle veya zeminiyle beraber bütünün etkisiyle belirlenmektedir. Renklerin bu ilişkilerindeki en önemli faktör uyumluluk ve zıtlıktır. Renklerle oluşturulan psikolojik tepki bütüncül olarak düşünüldüğünde mekansal etkiyi sağlamlaştırmaktadır. Zıt renklerin (yeşil ve kırmızı gibi) yan yana gelmesi veya birlikte kullanılması birbirlerinin etkisini artırmaktadır ve tamamlayıcı renkler olarak bilinmektedir. Dolayısıyla, belirli bir özelliğe vurgu yapmak, önemli bir ayrıntıya dikkat çekmek üzere tasarımda zıt renkler tercih edilmektedir (Reekie, 1972, Aydınlı,1986).

Mekânın ambiyansını oluşturması açısından da renk, önemli bir faktördür. Yalnızca mekânı belirleyici bir öğe olarak rengin düşünülmesi çok doğru olmaz. Mekânın da rengi betimleyici olduğu durumlar vardır. Renk, kullanıcının görsel algısını etkileyerek mekân için zihninde yer belirler. Londra şehri mekânın da rengi betimleyebileceğinin önemli örneklerindendir. Şehir, devamlı yağmurlu olduğundan ve çokça kullanılan sarı taksiler ve kırmızı otobüsler kentin gri, sarı ve kırmızı algılanmasını sağlamaktadır.

Malzeme ve Doku

Doku, Türk Dil Kurumu (2020)'nda “bir bütünün yapısı ve özelliği” olarak tanımlanmıştır. Bir yüzey özelliğidir; nesnelerin tekrarlanmasıyla ve görsel açıdan bir bütün oluşturmasıyla doku niteliğini kazanır.

Malzeme ise, kelime anlamıyla, bir cismin yapıldığı materyaldir (TDK, 2020). Değişik biçimlerde ve renklerde iç ve dış mekânlarda kullanılan malzemeler, farklı yöntemler ile doğal veya yapay yollarla üretilmektedir.

Başka bir söylemle; doku, doğadaki bütün nesnelerin dokunma ve görme duyularıyla kavranabilen içyapılarının işlevsel özelliklerini dışa vuran yüzeysel etkileridir (Çellek, 2003). Malzemelerin fiziksel özelliklerini tanımlamaktadır ve yüzeylerin oluşumunu, tanınip ayırt edilmesini sağlar. Böylelikle, doku, malzemenin kullanıcı algısına yön vermektedir. Malzeme, dokusu sayesinde mimaride etki bırakmaktadır. Bununla beraber, malzemenin mekandaki varlığı da doku ile daha anlamlı hale gelmektedir. Dokunun şekli, algılanan rengin kişide bıraktığı etkiyi değiştirebilir. Farklı dokular

sayesinde aynı renkteki yüzeyler farklı renk ve tonda algılanabilir (Reekie, 1972, Aydınlı, 1986).

Dokusu olmayan bir nesne ‘soyut’ bir görünüm oluşturur; belirli bir dokuya sahip olan nesne ise daha somut bir ifade oluşturur ve çevresindeki nesneler arasından ayrılarak kolayca fark edilerek algılanabilir (Hesselggren, 1977). Dokunun görsel algısını etkileyen faktörlerden biri ise uzaklıktır. Uzaklık, yüzeyin görünen dokusunun azalmasına sebep olmaktadır, normal görünümü sert olan bir dokuya yumuşak bir etki kazandırılabilir. Malzemenin dokularını algılayan uzakta olan nesnenin daha az detay aktarabilmesinden dolayı daha düz ve daha az dokulu görünmesiyle malzeme, doku ve uzaklık arasında bağlantı kurulabilmektedir. Doku yoğunluğu, yüzeylerin açıları ve uzaklıklarına yönelik bilgiler verirken, bu yoğunluğun sonsuza yaklaşması dış çeperin çok uzaklaştığını; bir yönde yoğunlaşma ise yüzeyin eğriliğini göstermektedir (Ertürk, 1984).

Doku farklılaşmalarıyla, mekan içinde başka bir mekan oluşturulabilir. Bu oluşturulan diğer mekanın vurgulanması ya da etkisinin azaltılması için yüzey dokularının devamlı ya da kesintili düzenlenmesi önemli bir etkidir (Şekil 4.32). Dış mekanda bir alanın sınırlandırılması da doku ve malzeme yoluyla yapılabilir, sınırlanan alanlara bu yolla farklı anlamlar verilebilir (Şekil 4.33).

Şekil 4.32 Döşemede farklı malzeme ve doku kullanımı ile yeme bölümünün ayrıştırılması (<https://www.archdaily.com/>)

Şekil 4.33 Dış mekanda malzeme ve doku farklılıklarıyla sınırlandırılmış alanlar (<https://www.gecekitapligi.com/>)

Malzeme ve dokunun algıyı yönlendirici etkisi olması sebebiyle mekan tasarımında önemli bir yere sahiptir. Örneğin; zeminde veya tavanda uygulanan doku ya da malzeme farklılığıyla mekanı kullanan kişinin istenilen tarafa yönelmesi sağlanabilir (Şekil 4.34).

Şekil 4.34 Malzeme farklılığıyla tavanda sağlanan yönelim (www.contemporist.com)

Malzemeler kullanıcı tarafından öncelikli olarak renkleri ve dokuları ile algılanırlar. Bir yüzeyin dokusu, rengin belirlenmesinde önemli bir etkidir. Mekan organizasyonunda organik malzemelerin daha yumuşak etkiler oluşturduğu kabul edilen bir yaklaşımdır. Özellikle ahşap doğal dokusu korunarak kullanıldığında daha olumlu etkiler verebilmektedir. Soğuk ve sert etkilerin oluşumunu sağlayan metal yüzeyler ise güvende olma duygusunu kuvvetlendirir.

Yirminci yüzyılın, modern mimarlığın ve organik mimari akımın öncü mimarlarından olan Frank Lloyd Wright, tasarımlarında malzemenin doğallığına ve sadeliğine vurgu yapmıştır. Bu görüşünü şu söylemiyle ifade etmiştir; “Mimarlık, malzemenin doğasındadır” (Peter, 1994). Wright, her malzemenin kendine özgü bir doğası olduğunu, tasarımcının malzemeye biçim dayatması yapmaması gerektiğini, gerçek bir ustaysa eğer, malzemeleri kendi doğasına uygun biçimlere kavuşturacağını savunmuştur (Wright, 1975). Wright’a göre malzeme dürüst bir şekilde ifade edilip doğasına uygun bir şekilde kullanıldığında, kendine has biçimi, orantıyı ve süslemeyi ortaya çıkaracaktır. Her malzeme kendine özgü bir görünüme sahip olduğu ve kendine özel plan şemasını anımsattığı için, malzemelerin doğalarına uygun bir şekilde ele alındıklarında tasarlanan yapının görünümü de kendiliğinden ortaya çıkmış olacaktır. Böylelikle, yapılar birbirini taklit etmeyecek ve eklektik düşüncenin önüne geçilebilecektir. Wright’ın meslek hayatı süresince savunduğu ve kısaca “yapının görünümünü malzemenin doğası belirler” şeklinde özetlenebilecek bu yaklaşım, yirminci yüzyılın diğer önde gelen mimarları tarafından da benimsenerek modern mimarlığın en önemli söylemlerinden biri olmuştur. Wright’ın “Organik Mimarlık” görüşünün ana ilkelerinden biri malzemenin doğasını anlamak ve ona bağlı kalmaktır. Wright’a (1975) göre “ahşabın mekânı bölümlemesi, taşınki gibi olmayacağı veya ahşabın çelikle aynı orantılara izin vermeyeceği aşikârdır.” (Burat, 2012). Malzemeyi doğal dokusuyla kullanan Wright, insanları binaların yüzeyleri ile karşı karşıya getirerek mekan deneyimini arttırmaktadır.” (Hall, 1996).

Çıplak betonu bilinçli olarak kullanan Le Corbusier ise brütalist mimari akımının öncüsüdür. Akım, Le Corbusier’in malzeme seçimini tarif etmek için kullandığı Fransızca béton brut (ham beton) teriminden doğmuştur. Brütalizm akımının temel özelliği, malzeme, biçim ve işlevin yalın anlatımına duyulan hayranlıktır. Yapılarında, doğal yapısı sert, yalın ve masif olan betonu ve tuğlayı işlenmemiş şekilde kullanan Le Corbusier, aynı zamanda betonarmenin modern mimaride kullanımının da öncülerindendir. Malzemenin brüt halinin kullanılmasında doku önemli bir unsurdur. Betonun kalıp gibi malzemelerle dokusunda değişim yapılabilirliği sayesinde, mimari yapılarda malzemenin doğal haliyle kullanımında farklılıklar oluşturulabilmektedir. Le Corbusier de betonarme yapılarında kaba dokular oluşturmak üzere kalıplar kullanarak kabartmalar oluşturarak ve bunları sıvalı düz yüzeylerle beraber denge ve düzen içinde birlikte kullanmıştır (Şekil 4.35).

Şekil 4.35 La Tourette Manastırı, Le Corbusier (<https://v3.arkitera.com/>)

Mekanda kullanılacak olan malzeme ve dokular insan üzerinde çeşitli etkiler oluşturmaktadır. Motiflerle, renklerle, çizgi, nokta ve tonlarla oluşturulan dokular aracılığıyla kullanıcıda bırakılması istenen psikolojik etkiye göre mekan tasarımı yapılması için tasarımcının dokuların insan üzerinde bıraktığı etkileri iyi analiz etmesi gereklidir. Kullanılan malzemeler, görsel açıdan, dokuları itibarı ile kullanıcı algısında farklılıklar oluşturur. Düzensiz dokular bütün dikkati üzerine çekmektedir. Sert, keskin ve net dokulu yüzeyler olduğundan daha yakın algılanırken, yumuşak ve netliğini yitirmiş dokulu yüzeyler ise daha uzak algılanırlar. Bu durum, sert dokulu yüzeylerin kullanıldığı mekanların olduğundan daha küçük, yumuşak dokulu yüzeylerin kullanıldığı mekanların olduğundan daha büyük algılanmasına neden olur (Aslan vd., 2015, Hall, 1966).

Mekanda kullanılan malzemelerin sertlik düzeyleri ise mekanın ölçeğinin ve niteliğinin algılanmasında etkilidir. Mekanın algılanmasında, en çok rol alan görme duyusundan sonra dokunma duyumuz önemli bir yere sahiptir. Görme duyumuz ile yüzeylerin malzemesi ve dokusu hakkında fikir sahibi olabiliriz fakat dokunma duyusu sayesinde bunlar hakkında daha net bilgi sahibi oluruz. Elimizle dokunarak ya da zemin üzerinde gezinerek bilmediğimiz malzemeleri anlamaya çalışırız. Mekanda, zeminde kullanılan malzemenin niteliği, üzerinde yürüyen insanda farklı etkiler oluşturur. Bu zemin sert, yumuşak, eğimli, yatay, pürüzlü ya da pürüzsüz olabilir. Kullanıcı bir mekanla, mekan öğelerinin bu ve benzeri nitelikleri yoluyla etkileşim kurar.

Malzeme ve doku mekânsal algıda aydınlatma ve ışıkla beraber düşünülmelidir. Işık kaynağının türü, yeri ve yönü yüzeyde yarattığı gölge dağılımıyla algıyı etkilemektedir. Doku, malzemeye çarpan ışığın yansıyan kısmında etkili olur. Işık

ışınları, yansındıkları yüzeyin pürüzlü veya pürüzsüz bir dokuda olmasına göre farklı etkiler oluştururlar. Yüzeylere gelen ışık derecesinin değişmesiyle yüzeyin parlaklık derecesinin farklılaştığı görülebilir. Araştırmalar sonucu, bir malzemeye ya da dokuya açılı bir şekilde verilen ışık, karşıdan verilen ışığa göre yüzeyin daha pürüzlü görünmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla, ışık malzemenin doğasının ortaya çıkmasına ve algılanabilir olmasına yardımcı olmaktadır. Şekil 4.36'da görüldüğü gibi aynı zemin üzerindeki nesnelerden pürüzsüz yüzeylerde düzgün ve gözeneksiz yüzeylere çarpan ışık ışınlarında malzeme ışığı yutamaz ve geri yansır.

Şekil 4.36 İki farklı bağlamda, ışığın etkisiyle malzemenin doku farklılığının ve yansıtma özelliğinin algılanması (Fleming, 2014)

Bir yapıda veya bir mekanda kullanılan malzemelerin doku birliği olmalıdır, yani tasarımın karakterini yansıtabilecek hakim bir doku tarzı seçilmelidir fakat bu tek çeşit bir malzeme ya da doku kullanılması gerektiği anlamına gelmemelidir. Mekansal etkide renk faktöründe olduğu gibi dokular da mekanda zıtlık oluşturarak kullanıcının ilgisini çekmek amaçlı kullanılmaktadır. Ancak fazla çeşitli ve birbiriyle yarışarak ön plana geçmeye çalışan doku türleri bir arada kullanıldığında karakersiz, kararsız mekanların oluşumuna sebep olarak mekan algısını güçleştirmektedir (Reekie, 1972).

Malzeme ve doku, yeniden işlevlendirilen yapılarda mekanın özgünlüğüyle varoluşu açısından önemlidir. Mekanın döşemesine, tavanına ve duvarlarına yapılan müdahalenin en az düzeyde olması amaçlanarak, geçmişteki orijinalliğini günümüzde de sergilemesi sağlanmalıdır. Bu konuda farklı yaklaşımlar söz konusudur. Birinci yaklaşım, mekanda yapılacak eklerin, mevcut tarihi dokuya bütünüyle zıt bir yaklaşımda olup geleneksel yapıyla yarışması önlenmelidir. İkinci olarak ise, yapılan eklerin mümkün olduğunca şeffaf veya mevcut olanla aynı malzeme, dokuda ya da

renkte olması sağlanarak tarihi yapının önüne geçmemesi sağlanabilir (Şekil 4.37). Şekil 4.38’de de görüldüğü üzere Fransa’da bulunan Orsay Garı’nda dönüşüm sonrası yapılan eklerin eski-yeni diyalogunu kuramaması tartışma konusu olmuştur.

Şekil 4.37 Tarihi yapı önüne geçmeyen ekler, Santral İstanbul Enerji Müzesi (<https://www.santralistanbul.org/>)

Şekil 4.38 Tarihi Orsay Garı eski-yeni diyalogu (<http://www.doganhasol.net/>)

Mekan Ambiyansı-Detaylar

Tasarımın kimi zaman belirleyicisi ya da algılanmasına büyük ölçüde etken olan detay, “ayrıntı” olarak da ifade edilebilmektedir. Mimari mekânda tasarımcıyla kullanıcıyı iletişime geçiren, tasarımcının düşünerek yaptığı ve kullanıcının da fark edebileceği birçok detay bulunmaktadır. Bu detaylar, tasarlanırken tüm kullanıcıların algılayabileceği biçimde düşünüldüğü gibi az sayıda kullanıcının fark edebileceği şekilde de düşünülmüş olabilmektedir.

İnsanların mekânı algılamasında; malzeme, renk, doku, ölçek, biçim gibi faktörlerle beraber mekandaki küçük detaylar da etkili olabilir, hatta bu detaylarla mekânın bütününe yansıyacak ambiyanslar oluşturulabilir. Mekanda kullanılan bir obje, ışığın tasarımı veya rengi, değişik bir malzeme ya da bir yüzeydeki farklı doku, malzeme geçişleri gibi tasarım öğeleriyle o mekana çeşitli karakterler kazandırılarak, farklı

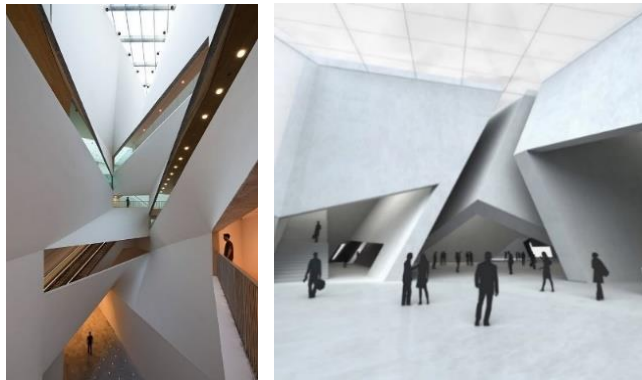
ambiyanslar oluşturulabilir. Tasarımcı detaylardaki vurgularla kullanıcı algısını yönlendirebilir ve mekana özgü bir kimlik oluşturabilir.

Mekanın atmosferi, mekan algısını etkiyene diğer parametrelerle beraber düşünüldüğünde, doku, malzeme ve renk kullanımıyla nesnelerin veya mekanın karakteri, niteliği belirlenir. Aydınlatma kullanımıyla ise, mekâna istenilen ölçüde gün ışığı alımı yapılarak ya da hiç gün ışığı almadan farklı atmosferler yaratılabilir; mekanda sabah veya akşam algısı oluşturulabilir (Şekil 4.39).

Şekil 4.39 Işık etkisiyle mekanda kimlik ve ambiyans oluşturma, Işık Kilisesi, Tadao Ando (<https://www.archdaily.com/>)

Biçim, ölçek ve oran; nitelikli alanlar oluşturmak ve alanları kullanıcı ihtiyaçları doğrultusunda düzenlemek için yararlanılan faktörlerdir. İç mekanda kullanılan sabit veya sabit olmayan mobilya ve aksesuarların tasarımı ise, tasarımın tamamlanıp bütüncül hale gelmesine yardımcı olur. Farklı biçimlerde oluşturulan mekan, mobilya veya nesne tasarımlarıyla da kullanıcı algısını yönlendirerek farklı ambiyanslar ve detaylar oluşturmak mümkündür. Örneğin, tamamen açılı yüzeylerle oluşturulmuş bir mekan tasarıma bütüncül olarak bakıldığında mekan ambiyansını etkileyerek kullanıcıda farklı duygular oluşturabilmektedir (Şekil 4.40).

Şekil 4.40 Açılı yüzeylerle oluşturulmuş mekan ambiyansları (Soldaki şekil www.imgur.com, sağdaki şekil www.archdaily.com)

Benzer şekilde, tamamen dairesel formlardan oluşturulmuş bir mekan kullanıcıda değişik etkiler bırakacaktır (Şekil 4.41). Veya mekanda kullanılan değişik formdaki bir şömine, ayna ya da masa gibi objeler de detay oluşturarak tek başına mekanda farklılık yaratabilmektedir. Oran ve ölçek faktörleri de benzer şekilde kullanıcı mekan atmosferini belirlemektedir. Örneğin; mekanda çeşitli ölçeklerle pencere, kapı, geçiş alanı gibi işlevler için oluşturulan boşluklar mekanda değişik bir ambiyans oluşturacaktır (Şekil 4.42).

Şekil 4.41 Dairesel formlarla oluşturulmuş mekan ambiyansları (Soldaki şekil, <https://n-architektur.tumblr.com/>, sağdaki şekil, www.archdaily.com)

Şekil 4.42 Mekanda farklı ölçek ve oranlarla oluşturulmuş açıklıklar (www.interiordesign.com)

Kullanıcı, bir mekânla ilk karşılaştığında, algılama sürecinde o mekandaki tasarımı tamamıyla ele alır. Ancak algılama işlemi sonlandığında tasarımın parçası olan detaylar sayesinde mekâna kazandırılan anlam özelleşir ve detayın dolayısıyla da mekanın zihinde oluşarak akılda kalması sağlanmış olur. Bu konuda detayların tasarıma nasıl anlam kazandırdığını Brooker ve Stone (2011), şu şekilde ifade etmektedir; Mekâna ait özgün nitelikler veya detaylar, ona karakterini veren öğelerdir. Bir mekânın karakter kazanarak belirli bir markayı temsil etmesi hatta o mekanın bir

kültürü yansıtacak etkiye sahip olması, detayların gerekli düzenlemelerle beraber belirlenmesi sayesinde olabilmektedir. Detaylar projenin küçük bir parçasıdır, ancak mekâna atmosferini kazandıran da onlardır. Kullanıcının mekânda ilk dikkatini çeken detaylardır.

Detayların algılanması mimaride kullanıcılar arasında değişkenlik göstermektedir. Mekânsal algıyı etkileyen; zaman, hareket ve bakış açısı faktörlerinde de belirtildiği üzere, Lang'e (1987) göre, insanların çevresindeki detayları algılayabilmesi için, gözlerini, başını veya vücudunu hareket ettirmesi gerekmektedir. Kullanıcı mekânı deneyimledikçe ve mekanda zaman geçirdikçe, dolayısıyla ne kadar uzun süre kalırsa o mekandaki küçük detayları daha fazla algılayabilir. Dolayısıyla detay ve ambiyans faktörü de mekânsal algıyı etkileyen zaman, hareket ve bakış açısıyla ilişkilidir.

Mekan içinde zıtlıkların yaratılıp kullanıcının dikkatini o tarafa yönlendirerek, mekan içinde küçük ayrıntıların oluşması sağlanmış olur. Böylece, mekanda farklı bir ambiyans yaratılarak insanların algısı değişik olana çekilmiş ve zihinde kalıcı bir imge bırakılmış olur. Örneğin; tamamen beyaz renklerden oluşturulmuş mekanda kullanılan farklı renkte bir obje kullanıcının algısını o yöne çekecektir (Şekil 4.43).

Şekil 4.43 Mekanda farklı ambiyans oluşturan renk (www.home-designing.com)

Başka bir örnekle, tamamen modern tasarlanmış bir mekan içerisinde konumlandırılan eski bir nesne dikkat çekecektir. Dolayısıyla yeniden işlevlendirilen tarihi yapılar da eski olana yeni, modern bir yorum getirilerek günümüze kazandırıldığından kullanıcı için dikkat çekici olmaktadır. Bu noktada yapıya nasıl bir müdahale yapıldığı da önemli olmaktadır. Yapı, yapıldığı dönemdeki haline kavuşturulup bırakılarak sadece yeni bir işlev veriliyorsa, dikkat çekecek olan detaylar yine yapının orijinal dokusunda sahip olduğu detaylardır. Ancak, yapının yeni kullanımında günümüz tasarımıyla

yapılan bir mobilya, masa veya sandalye bile eklenmiş olsa yeni ve farklı kalarak dikkat çekecektir (Şekil 4.44).

Şekil 4.44 Yeniden işlevlendirilen tarihi yapı içindeki modern ek strüktür ve mobilyalar, Tuz Ambarı (<http://www.ecarch.com/>)

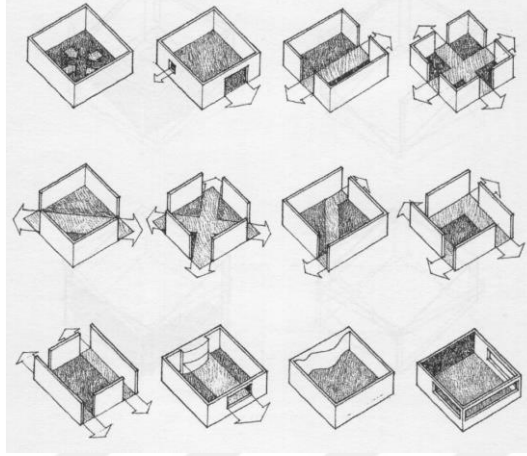
Bir mekana ilk girildiği andan itibaren kişinin zihninde şekillenen mekan psikolojik etkiler bırakarak ilk tepkilerin oluşumunu sağlar. Sonrasında ise hareketle beraber mekanda zaman geçirilmeye başlandıkça, mekan tasarımındaki detaylar dikkati çekmeye başlar ve mekan kullanıcıyı fiziksel açıdan etkiler. Örneğin; mekan genelinde kullanılan malzemeden kaynaklı olarak seslerin mekanın bütününe yayılması, zemin döşemesinde kullanılan malzemenin kaygan olması, mekanda kullanılan aynanın mekanı yansıtması ya da bir objenin kendine has özelliğinin olması gibi detaylar kullanıcıyı hem fiziksel hem de psikolojik açıdan etkilemektedir.

Mekanda sadece iyi bir çözümlemeyle yapılmış olan planlama kullanıcının memnuniyetinin sağlanması için yeterli olmayabilir. Kullanıcı ile etkileşime geçebilen, detay çözümleriyle mekana farklılık katılmış bir konsepti, karakteri ve ruhu olan mekanların tasarlanması önemli olmaktadır.

Sınır

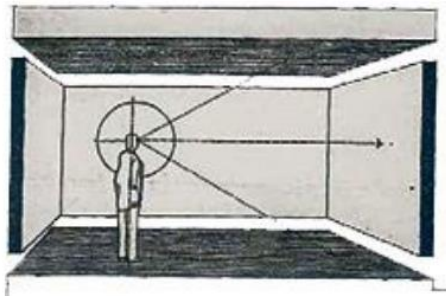
İnsan, algılayıcı olarak bir yapıyı ilk başta dışarıdan görerek deneyimlemeye başlar. Yapıların ilk sınır kavrayışı dış çeperlerinin kullanıcı tarafından algılanması yoluyla olur. Dolayısıyla, mekanların sınırını ilk başta yakın çevreleri, sonrasında ise daha özel olan yüzeyleri oluşturur. Yüzeyler; yatayda zemin ve tavan olmak üzere alt ve üst, yan yüzeyler ise dikey olan duvar gibi yapı öğeleridir. Mekân ve algılayıcı ilişkisinde; yan yüzeyler kullanıcının göz hizasında bulundukları için, kullanıcıyla daha fazla iletişim halindedir. Yapı içerisinde kullanıcıyı gideceği tarafa yönlendirmesi açısından ve mekanlar arası bölümlenmeyi sağlaması dolayısıyla, duvarlar sınır açısından

önemlidir. Düşey yüzeylerin bulunduğu konum, boyutları ve üzerindeki açıklık-kapalılık oranı mekâna karakterini veren niteliklerin oluşmasını sağlayan aynı zamanda da kullanıcıların mekanlar arası yönelimine yardımcı olan etkenlerdir. (Şekil 4.45).

Şekil 4.45 Yüzeylerde yer alan açıklıkların oluşturduğu dolaşım ve kullanım düzeni (Ching, 2007)

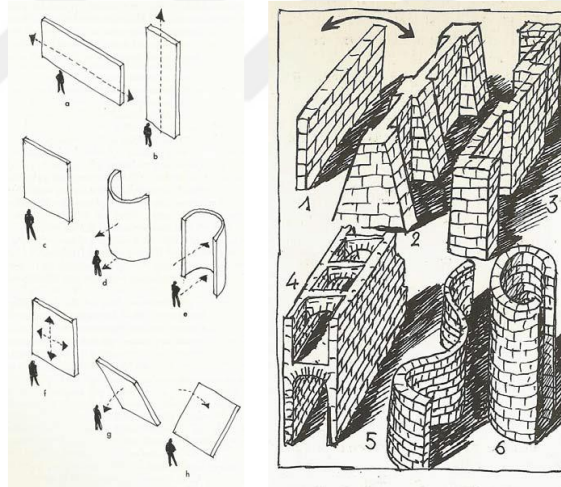
Düşey sınırlayıcı mekan öğeleri olan duvarlar, mekanı tanımlamalarıyla beraber kullanım şekilleriyle mekanın karakterini belirlerken, iç mekan-dış mekan ilişkisini oluştururlar. Dolayısıyla mekanın yataydaki sınırlayıcı öğeleri olan tavan ve zemine göre daha farklı işlevleri vardır. Duvarlar, mekanın düşey elemanları olmasından dolayı, görsel algılama açısından en etkili yüzeylerdir, kullanıcı ilk önce ve süre bakımından en uzun olarak bu elemanları algılar. Farklı konum ve şekillerde kullanıldıklarından mekanın tanımlanmasını sağladıkları gibi görsel algı oluşumunda da etkin rol almaktadırlar (Şekil 4.46). Bu düşey elemanların mekan içindeki boyutları, şekilleri ve fonksiyonları, malzemesinin şeffaf veya mat olması gibi nitelikleri, dokusu, rengi ve biçimiyle tasarımın fiziksel olarak hayat bulmasını sağlayan güçlü öğelerdir. Tüm bu özellikleriyle insanların psikolojisini etkilerler (Meiss, 1992, Ertemli,2018).

Şekil 4.46 Mekan sınırlayıcılarının görsel algısı (Ching, 2007)

Mekanı etkileyen faktörlerden olan zaman, hareket ve bakış açısında da bahsedildiği gibi, Ching (2007), insanların mekan, yapı ve sınırdan oluşan mimarlığı algılaması için mekanda hareketin ve zamanın gerektiğini söylemektedir. Ching, mekanın bu iki etkenden önce sınırlandırılmış olması gerektiğine dikkat çeker. Sınırlandırılmayan bir mekân yalnızca hayal edilebilir, algılanamaz. Mekânın algılanabilmesi için, net veya net olmayan sınırlarının bireyler tarafından anlaşılabilir olması asıl önemli olanıdır. Bu nedenle mekânı tanımlayabilmek ve oluşumunu inceleyebilmek için en başta algılanabilir sınırları irdelenmelidir.

Sınırlayıcı ve çevreleyici nitelikleri olan duvarların, mahremiyet ve güven duygusu oluştururken aynı zamanda, korku, engellenme, özgürlüğün kısıtlanması gibi psikolojik etkiler oluşturmaktan da bahsedilebilir (İzgi, 1999). Mekânla içbükey olarak ilişkili olan bir duvar yüzeyi, hacmi toplayarak mekânın daha yoğun görünmesini sağlarken, mekanla dışbükey olarak birleşen bir duvar, hacmi dışarı doğru iterek mekânın daha geniş görünmesini sağlamaktadır (Schulz, 1966). Dolayısıyla mekanın kullanıcıda oluşturduğu hissi yönlendirmektedir (Şekil 4.47).

Şekil 4.47 Duvar şekilleri (Thiis-Evensen, 1989)

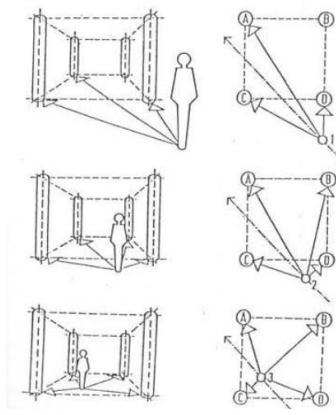
Zemin ve tavan düzleminin ise, ana fonksiyonu olan mekânı diğer mekânlardan ayırma ve birleştirmekle beraber, mekânı kendi içinde de farklı alanlara bölme görevi vardır. Bu bölme işlevi, yükseklikte oluşturulacak farkla yapabileceği gibi; malzemede doku, renk ve desendeki değişikliklerle veya döşemede oluşturulan yırtıklar, boşluklar sayesinde ve bu alanlardan alınan doğal-yapay ışıklarla sağlayabilmektedir. Bu sayede mekânın kendi içinde sınırlamalar oluşturularak çeşitli mekânlar yaratabilir. Dolayısıyla mekânsal algıda ve kullanıcıda bıraktığı hislerde farklılıklar yaratılmış olur (Şekil 4.48).

Şekil 4.48 Çin’de farklı konseptleri içeren bir mağazanın farklı zemin yükseklikleriyle bölünmesi(www.archdaily.com)

İkinci bölümde de ifade edildiği üzere, boşluk olarak tanımlanan yerin yatay veya düşey düzlemler ile sınırlandırılmasıyla mekan tanımlanmaktadır. Dolayısıyla mekanın tanımlanması için sınır önemli bir kavramdır. Mekanın niteliklerini ve işlevini belirleyen ise bu boşluğun nasıl sınırlandırıldığıdır. Mekanın oluşmasını sağlayan yatay ve düşey düzlemlerin yani duvar, tavan ve zeminin; geometrik şekilleri, konumları, ne şekilde bir araya geldikleri, açıklık-kapalılık ilişkileri ve boyutları mekanın tanımlanmasını sağlarken niteliklerini de belirleyen önemli faktörler olmaktadır.

Kişinin hareketi mekandaki sınırlar doğrultusunda gerçekleşmektedir. Dolayısıyla mekânsal algıyı etkileyen diğer parametrelere de etkisi olan önemli kavramlardan biridir sınırdır. Jeodicke (1985), mimari mekânın algılanabilmesi için sınırlarının çizilmiş olması gerektiğini söylemekte ve önemini şu şekilde vurgulamaktadır; “bir sınır çizildiyse ve insanlar tarafından algılanabiliyorsa mimari mekân oluşmuştur.” Mimari mekânı, kişinin deneyimleyerek yaşayabileceği yer olarak tanımlarken, mekan algısının deneyimle ilişkili olduğunu ve sınırlama söz konusu değilse kişinin mekânı algılayamayacağını söylemektedir. Jeodicke (1985)’e göre sınırlamanın her yönden kesin engellerle olmasına gerek yoktur. Duvar bir yüzeyi ile iç mekânı tanımlıyorsa diğer yüzeyi olan dış tarafında da tanımladığı başka bir alan vardır. Mekan sadece bir yapının iç tarafı olarak düşünülmemelidir; tek bir yapı veya etrafındaki başka yapılarla beraber oluşturduğu dış mekândan da söz etmek mümkündür. Mekan sınırlayıcılarına bağlı olarak kişinin konumuna göre mekânsal algının nasıl değişiklik gösterdiği Joedicke (1985) tarafından Şekil 4.49’daki gibi şematize edilmiştir. Şemaya göre, kullanıcının bulunduğu her farklı noktada ve farklı uzaklıklarda mekân algısı değişmektedir.

Şekil 4.49 Kişinin konumuna bağlı olarak mekânsal algı (Joedicke, 1985)

İç ve dış arasındaki bağlantı mekanda saydam yüzeylerle sınırlandırılarak oluşturulduğunda malzemenin geçirgenliği ve yansıtma özelliği ile iç ve dış mekân birlikteliği sağlanmış olur (Şekil 4.50). Yüzey boşluklarında kullanılan, saydamlık ve yansıtıcı etki, içeriye ve dışarıyı bir ekranın üzerindeki yansımalar gibi birleştirir (Özcan, 2003). Saydam malzemeler sayesinde, mekân içine daha fazla gün ışığı alınır ve dış mekânı daha geniş bir şekilde görmeyi sağlar. Kullanıcıların algısı, böylelikle bir mekândan diğerine yönelmeye başlar (Ertemli, 2018).

Şekil 4.50 Düşey sınırlayıcılar üzerindeki camekanın yansıma etkisi, Esmâ Sultan Yalısı (<https://www.gadarchitecture.com/>)

Bir mekandaki sınırlama fiziksel olabileceği gibi sadece görsel de olabilmektedir. Meiss (1992) de benzer şekilde sınırın hem içi hem dışı yarattığını söylemektedir: “Sürekliliği olan ve yaşayan her mekanın sınırları vurgulanmıştır. Sınır, iç mekânı oluşturduğu gibi dış mekânı da oluşturur.”

Mekânı sınırlayan düşey elemanlar olan duvarlar, oluşturdukları açıklıklar sayesinde, mekânın dış mekân ile ya da çevresindeki öteki mekanlarla nasıl görsel ve fiziksel ilişki kurulacağını belirlerler. Görsel ilişkinin kurulmasını en çok etkileyen özelliklerden biri de iç mekan-dış mekan ilişkisini sağlayan bu açıklıklardır. Mekanın

formuna, sınırlarını belirleyen öğelerinin oluşumuna ve açıklıklarına göre mekan türleri ile kullanıcıda oluşturduğu etki değişiklik göstermektedir. Sınırlama özelliklerine göre mekan türlerinin oluşturduğu mekânsal algı Tablo.4.4'teki gibi gösterilebilir.

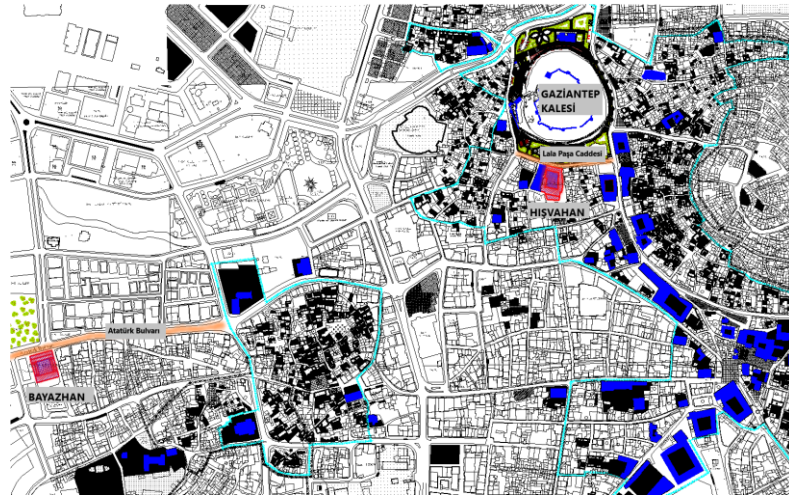
Tablo 4.4 Sınırlayıcı yüzeylere bağlı olarak mekan çeşitleri ve algısı (Çakmaklı,1992)

	MEKAN TÜRÜ		MEKAN ETKİSİ
ÇEVRELEyen ELEMANLARIN HİTTELİĞİ	YUMUŞAK MEKAN		DOĞAYA YAKINLIK BÜTÜNLÜK MEVSİMİ ALGILAMA RAHATLIK
	SERT MEKAN		STRÜKTÜR HİSSİ KORUNMA / GİZLENME DİSİPLİN ETKİNLİK POTANSİYELİ
ÇEVRELEME DÜZEYİ	SERBEST MEKAN		MEKAN ALGISINDA BELİRSİZLİK ÖZGÜRLÜK GENİŞ BAKIŞ AÇISI
	KAPALI MEKAN		MEKAN ALGISINDA NETLİK KOLAY DENETİM SOSYAL ETKİNLİĞE UYGUNLUK
BİCİM KARAKTERİ	NEGATİF MEKAN		BİCİM ALGISINDA BELİRSİZLİK İŞLEVSEL RAHATSIZLIK GÖRSEL RAHATSIZLIK
	POZİTİF MEKAN		BÜTÜNLÜK / KUSATILMIŞLIK RAHATLIK İŞLEVSEL UYGUNLUK
AKTİVİTE KARAKTERİ	DURAGAAN MEKAN		OTURMA / DİNLENME / VB. MEKAN ALGISINDA NETLİK BÜTÜNLÜK
	DEVİNGEN MEKAN		SİRKÜLASYON CANLILIK İLGİNCİLİK
ÇEVRELEyen ELEMANLARIN DÜZENİ	DÜZENLİ MEKAN		DİSİPLİN TEKDÜZELİK OLASILIĞI KARARLILIK
	DÜZENSİZ MEKAN		ÇEŞİTLİLİK / İLGİNCİLİK CANLILIK

BÖLÜM V

ALAN ÇALIŞMASI

Gaziantep özelinde araştırma yapıldığında şehrin tarihi dokusunda coğrafi konumundan dolayı hanların geniş yer kapladığı görülmektedir. Bu tarihi yapıların yeniden işlevlendirilerek kent hayatına kazandırıldığı ve kullanıcılar tarafından ilgi görmekte olduğu gözlemlenmiştir. Yeniden işlevlendirilen tarihi yapıların mekânsal algıya etkisi, araştırılan bu tez çalışmasında Gaziantep, geleneksel kent dokusu ve bu dokuda yer alan hanlar üzerinden ele alınmıştır. Bu sebeple çalışmada Gaziantep'te yer alan ve yeniden işlev verilen iki tarihi han yapısı incelenmiştir; Hışvahan ve Bayazhan. Bu iki geleneksel han yapısı da restoran, kafe, meyhane ve bar fonksiyonlarını içeren kompleks şeklinde işlevlendirilmiş olarak kullanılmaktadır. Bu fonksiyonların yanında, ek olarak Hışvahan butik otel işleviyle de hizmet verirken, Bayazhan'da da kent müzesi işlevi bulunmaktadır. Bayazhan ve Hışvahan kent içinde farklı iki merkezde bulunan yapılardır. Hışvahan, kentin bilinen ilk hanı ve eski kent merkezinde konumlanmışken, Bayazhan ise kentte inşa edilen son handır ve tarihi kent merkezinden nispeten daha uzak bir noktada, şu anki kent merkezine daha yakın bir konumda yer almaktadır (Şekil 5.1).

Şekil 5.1 Araştırma alanı yapıları; Bayazhan'ın ve Hışvahan'ın kent içindeki konumları (Gaziantep imar planından işlenerek)

Her iki han yapısı da benzer çeşitli fonksiyonlarla işlevlendirilmiş, kullanıcının ilgisini çeken ve yoğunlukla tercih edilen kentin zihinsel belleği açısından önemli yapılardır. Gaziantep’te birçok tarihi han yapısı yer almaktadır ancak benzer çeşitli fonksiyonlarla işlevlendirilen Bayazhan ve Hışvahan kent içinde bu bağlamda en çok ilgi çeken ve en çok kullanıma sahip olandır. İşlev dönüşümü sonrası çeşitli yeme içme mekanlarını bir arada bulundurması kullanıcıların yapıları tercih etmesinde önemli bir belirleyici olmaktadır. Dönüştürülen her iki yapı için de kullanıcılar genel olarak yapıyı uzun zamandır kullanan ve benzer gündelik alışkanlıklara sahip olan kişilerdir. Dolayısıyla Bayazhan’ın ve Hışvahan’ın kullanıcılarının kültürel ve sosyal ihtiyaçları birbiriyle benzerlik göstermektedir. Bu nedenlerle bu iki yapı araştırmaya konu olmuş, benzerlikleri ve farklılıkları mekansal algı bakımından incelenmiştir.

Seçilen bu yapılarda mekan-işlev uyumu bağlamında hangi mekanların hangi işlevle değerlendirildiği incelenirken, bu mekanların özgün fiziksel özellikleriyle beraber verilen yeni işlevin mekânsal algıyı nasıl etkilediği araştırmaya konu olmuştur.

Bu doğrultuda tez çalışmasında; değişen zaman ve koşullar sonucu mekansal ihtiyaçların da değişmesiyle beraber çalışma alanı olan bu yapıların ve içerisindeki mekanların kullanıcılar tarafından nasıl algılandığı incelenmiştir. Mekana dair memnuniyet ve tatminlerinin ne seviyede olduğu ve buna paralel olarak kullanıcıda oluşan duyguların ve davranışların nasıl etkilendiği araştırılmıştır.

5.1 Bayazhan

Tez kapsamında çalışma alanı olarak seçilen iki yapıdan biri; Bayazhan’dır. Yapının konumu, tarihi, mimarisi, kent içindeki öneminden ve günümüzdeki kullanımından bu bölümde bahsedilecektir.

5.1.1 Yapının Konumu

Gaziantep’te bulunan yapı; Şahinbey İlçesi Atatürk Bulvarı üzerinde konumlanmıştır. Yapının kuzey cephesi olan ana cephesi ve girişi bu yol üzerinde yer almaktadır (Şekil 5.2). 14. yüzyılda kale çevresinde, kaleden Halep’e giden yol aksı üzerinde ve Ermenilerin yaşadığı bölge olarak bilinen kalenin batısında yer alan Bey Mahallesi çevresinde gelişmiştir kent. Bu alanlar günümüzde de 1. Derece koruma alanı içindedir. 16. ve 18. Yüzyıl’da kalenin çevresindeki bu alan genişleyerek yerleşim alanları yayılmıştır (Kuyucu, 2019). Bayazhan da koruma alanı içinde, Bey

Mahallesi'nin yakınında batı tarafında, şehrin 16. ve 18. Yüzyılda geliştiği bölgelerde yer almaktadır. 20. Yüzyılda da yine kent merkezinin fazla değişmediği sınırların korunduğu görölmektedir.

Şekil 5.2 Bayazhan'ın bulunduğu konum (Gaziantep İmar Planı'ndan işlenmiştir)

Gaziantep'te hanların tamamı eski kent merkezi olarak nitelenen kale çevresinde yer almakta ve bu bölge hanlar bölgesi olarak bilinmektedir. Bayazhan bu bölgede bulunmamakta, günümüz kent merkezine daha yakın bir konumda ve yoğun araç ve yaya trafiğinin olduğu bir bölgede bulunmaktadır. Yapıldığı dönem ticaretin ve kentin merkezi olan kale çevresinde ve hanlar bölgesinde inşa edilmemesinin sebebi ise bir tütün tüccarı olan yapı sahibi Bayaz Ahmet Efendi'nin ticaret için gittiği Halep'te gördüğü bir han yapısından esinlenerek kendi arazisine Ermeni bir ortağıyla beraber benzer bir yapı yaptırmak istemesidir. İnşa edildiği dönemde bölgede fazla yapılaşma bulunmamaktadır (Şekil 5.3). Gaziantep'te 18. Yüzyıla kadar yapılaşma kale çevresinde yoğunlaşmakta ancak, 1938 yılında Jansen tarafından hazırlanan Gaziantep'in master planında yapının konumlandığı Atatürk Bulvarı'nın genişletilerek, kent merkezinin de kaydırılarak kentin bu yönde gelişmesi, han yapısının konumunun önemini vurgulamaktadır (Dinler, 2004). Jansen Planı'yla beraber kentin gelişim yönüne katkısı olduğu için de Bayazhan, kent için önemlidir.

Şekil 5.3 Bayazhan'ın giriş cephesinin bulunduğu Atatürk Bulvarı, 1900'lerin başı (<https://www.bayazhan.com.tr/>)

5.1.2 Yapının Genel Tarihi

Han, yapıda giriş dehlizinden avluya geçişteki kemerde yer alan kitabesindeki tarihe göre 1909 yılında yapılmıştır. Bayaz Ahmet Efendi tarafından, Halepli mimar ve taş ustalarına yaptırılan han inşaatına 1905 yılında başlanmış, 1909 yılında tamamlanmıştır (<https://gaziantep.ktb.gov.tr/>). Hanın inşaatı sırasında Ahmet Efendi'nin iş ortağının da yapıya ortak olmasıyla simetrik plana sahip olan yapının doğu tarafı Bayaz Ahmet tarafından, batı bölümü ise Ermeni ortağı tarafından yaptırılmıştır. Kurtuluş Savaşı'nda zarar gören yapının yan kolları büyük ölçüde hasar alarak üst katlarında yer yer yıkılmalar olmuştur (Şekil 5.4).

Şekil 5.4 Restorasyon öncesi hanın avlusundan kuzey ve doğu bölümüne bakış, 2004 (Bayazhan Kent Müzesi, 2020)

1919 yılında Kurtuluş Savaşı sonrası Bayaz Ahmet Efendi'nin de ölmesiyle beraber yapının bir bölümü ailesine verilmiş, sahiplerinden biri olan Ermeni ortağın bulunamamasından dolayı bir bölümü ise sahipsiz bina statüsünde değerlendirilerek devlet bünyesine geçmiştir. 1922 yılında bir bölümü Amil Müslim Ağa'nın satın almasıyla rakı imalathanesi olarak kullanılmaya başlanmıştır (Doğruel, 2000). 1930 yılında Amil Müslim Ağa tarafından Tekel Müdürlüğü'ne satılan yapının bir bölümü özel mülkiyette bir bölümü ise Tekel Müdürlüğü'ne ait olarak varlığını devam ettirmiştir (Dinler, 2004).

Kurtuluş Savaşı sonrası İngilizler Antep'i işgal ettiklerinde hanı karargah olarak kullanmış, Antep harbinde ise hanın bir kısmı hapishane işleviyle kullanılmıştır (Bayazhan Kent Müzesi, 2020).

Yapı, uğradığı hasarlar ve verilen yeni işlevlerin getirdiği ihtiyaçlarla beraber Kurtuluş Savaşı'ndan sonra detaylı bir onarım geçirmiştir. Bu onarımla, kabaltının ortasından geçen aksla ikiye bölünen yapının doğu tarafı Bayaz ailesinde, diğer bölümler ise Tekel Başmüdürlüğüne kalmıştır. Yapılan bu onarımda yapının yıkılan batı tarafının üst katı yapılmamış ve teras olarak bırakılmıştır. Daha sonra yapının Tekel Başmüdürlüğü'ne geçmesiyle yapılan restorasyon çalışmalarında batı bölümü de tamamlanarak onarılmıştır (Dinler, 2004).

2005 yılında Gaziantep Büyükşehir Belediyesi bünyesine geçirilen Bayazhan yeniden restore edilmeye başlanmış ve 2009 yılında tamamlanarak üst katlar kent müzesi fonksiyonuna, alt katlar ise turizm merkezi olacak şekilde restoran, bar, meyhane gibi işlevlerin yanı sıra avluya bakan odaların yöresel eşyaların satıldığı mekanlara dönüştürülmüştür.

5.1.3 Yapının Mimarisi, Restorasyonu ve İşlev Dönüşümü

Bayazhan, kare formlu bir avlu çevresinde iki katlı olarak konaklama amaçlı yapılmıştır. Kentin en büyük hanlarından biridir, yaklaşık olarak 46 m x 55 m alana oturmaktadır (Şekil 5.5). Han, Gaziantep'in geleneksel yapım tekniği olan yığma olarak ve kesme taşlardan inşa edilmiştir. İçinde bulunan mekanların kaplamaları ise önem derecesine göre ahşap döşemeyle veya tonozlarla yapılmıştır (Şekil 5.6). Yapıda ana malzeme olarak kullanılan taş keymik taşı olarak adlandırılan ve Gaziantep çevresinden çıkarılan bir taştır. Sert ve kirli beyaz renkte bir taştır. Balkon korkuluklarında, pencerelerde ve onların üst kısımlarında demir kullanılmıştır.

Şekil 5.5 Simetrik olarak tasarlanmış kuzey, güney, doğu ve batı kanatlarıyla Bayazhan (www.bayazhan.com.tr)

Şekil 5.6 Önem derecesine göre farklı sistem ve malzemeye örtülü tavanlar; soldaki şekil işleviyle meyhane, sağdaki şekil yeni işleviyle restoran bölümü

Kabaltılı girişle avludan girilen handa avlunun iki yan kollarında uzun ince odalar ve üst katında revaklı bir geçişle odaların yer aldığı yapı iki katlı simetrik olarak tasarlanmıştır. Hanın, kuzeyde giriş cephesinde bulunan giriş dehlizinden geçen aks simetrik olarak yapıyı ikiye bölmektedir. Kuzey, doğu ve batı kısmı iki katlı iken güney kısmı tek katlı ve üzeri terasla örtülüdür. Yuvarlak kemerli bir taç kapıyla başlayıp sivri bir kemerle sonlanan giriş dehlizinden yapıya girip avludan geçilerek güney kısımda yer alan ahıra ulaşılmaktadır. Yapının arka tarafında bulunan bu kısım kare kolonlarla taşınmakta ve dikdörtgen plan şemasına sahiptir. Uzun tarafına paralel olacak şekilde kendi içinde de kare geometride üç bölüme ayrılmıştır bu mekan. Günümüzde ise bu bölüm restoran olarak kullanılmaktadır (Şekil 5.7). Yapının güney kanadı olan bu bölüm tek katlıdır ve üzeri teras çatı ile geçilmiştir. İşlev dönüşümü sonrası ise bu teras kısmı yaz mevsimlerinde meyhane fonksiyonuyla kullanılmaktadır.

Şekil 5.7 Soldaki şekil, kare kolonlarla ve çapraz tonozlarla oluşturulmuş restoran (orijinal işleviyle ahır), sağdaki şekil, avludan geçerek ulaşımı

Kare avlunun iki yan tarafında bulunan odalar avluya bir adet kapı ve pencere ile bağlanmaktadır. Bu odalarda aynı zamanda da bir adet yola bakan pencere açıklığı yer

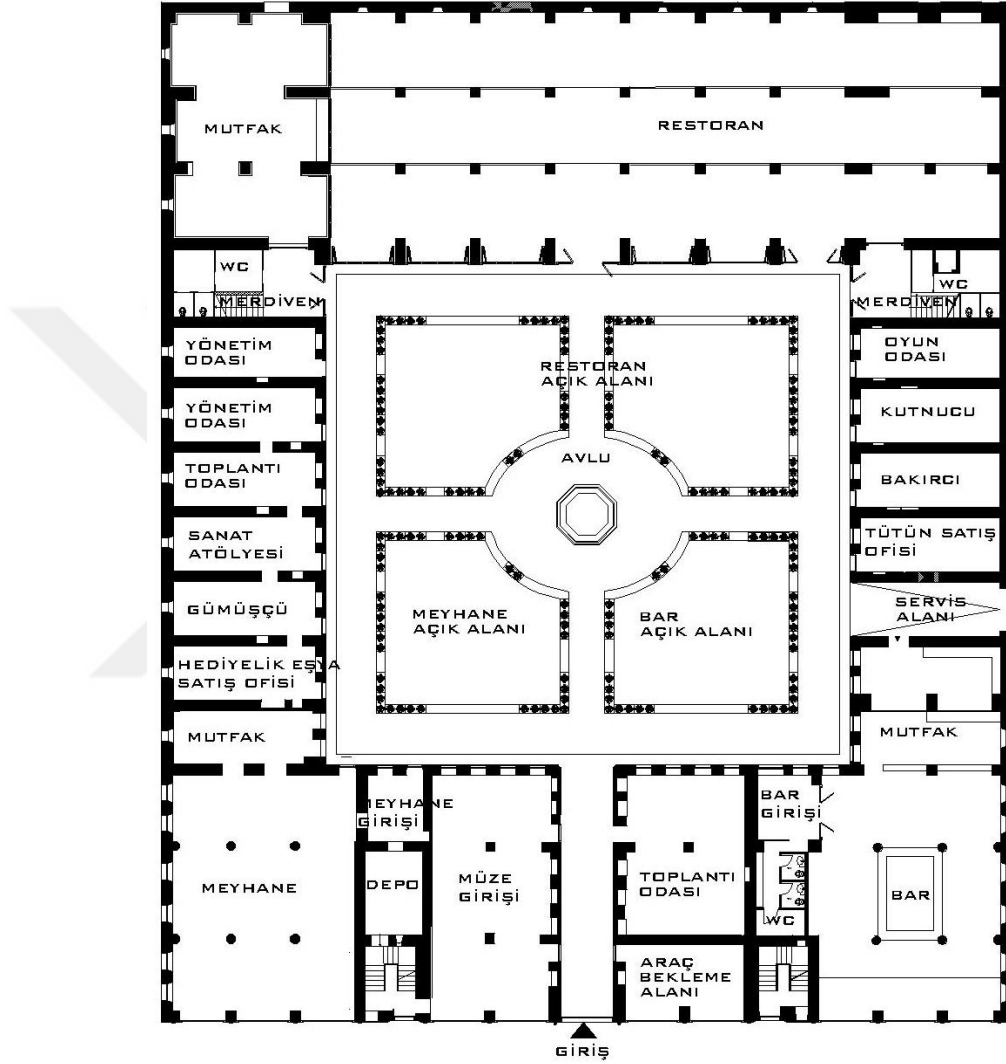
almaktadır (Şekil 5.8). İki yan kanadın da en güneyinde ahır bölümüne açılan bir kapı ve üst kata ulaşımı sağlayan merdiven bulunmaktadır.

Şekil 5.8 Hanın doğu ve batı kanadı

Yapının girişinin de bulunduğu ana caddeye, Atatürk Bulvarı'na bakan kuzey bölümü konaklama amaçlı yapılan hanın orijinal fonksiyonunda özel konaklama işleviyle kullanılmıştır. İki katlı olan bu kuzey bölümün zemin katında yapıldığı dönem depolar ve dükkanlar bulunmaktadır, dükkanlar sokağa açılacak şekilde yapılmıştır. Kuzeyde bulunan iki mekan arkadakilerle birleştikten itibaren toplam 4 adet mekan bulunmaktadır girişin iki tarafında olmak üzere (Dinler, 2004). Bu 4 mekan da 3'er sahnalıdır, orta sahnalar volta döşemeyle yapılmıştır, yan sahnalardaki döşeme ise kırıklı sistemde ahşap malzemedendir. Ana caddeye bakan kuzey kanadından üst kata ulaşımı sağlayan, avluya girişin iki yanında birer merdiven bulunmaktadır. Bu merdivenler kapalı mekanda bulunmakta ve çift kolludur. Kuzey cephenin doğu ve batı köşelerinde birbirine simetrik tasarımlı, üç kemer gözlü ve üzeri ahşap kırıkle örtülü üç sahnalı mekanlar bulunmaktadır. Bu mekanların, orijinal işlevinde kahvehane olduğu ifade edilmektedir (Çam, 2006). Ana cephenin iki uç kısmında yer alan bu dükkanlar depolarla birleştirilmiş ve yeni işlevinde avludan erişilerek doğu tarafı meyhane, batı tarafı ise bar olarak kullanılmaktadır. Doğru tarafında avluya giriş dehlizinin yanında bulunan dükkan ise yeni işlevinde, yapının müze olarak işlevlendirilen üst katına giriş olarak kullanılmaktadır. Bu girişin yan tarafında bulunan merdiven üst kat müze alanına erişimi sağlamak için kullanılmaktadır. Batı tarafındaki merdiven yapının yeni işlevinde kullanılmamaktadır. Giriş dehlizinin batı yanında bulunan, üç sahnadan oluşan dükkanın bir bölümü verilen yeni işlevle caddeden erişilecek şekilde bırakılmıştır. Bu mekan hanın dönüştürüldüğü ilk zamanlar tatlı satış dükkanı, daha sonrasında kapalı araç bekleme alanı işlevleriyle kullanılmaktayken, günümüzde kullanılmamaktadır. Geri kalan iki sahnadan oluşan

alan ise toplantı odası işleviyle han personeli tarafından kullanılmaktadır. Bu odalardan giriş dehlizine kapı ve pencereler bulunmaktadır. Yapıldığı dönem konaklama amacıyla kullanılan avlunun iki yan kollarında bulunan odalar ise günümüzde çeşitli yöresel eşyaların satış alanı fonksiyonlarla kullanılmaktadır. İşlev dönüşümü sonrası hanın zemin kat kullanımı Şekil 5.9’da gösterildiği gibidir.

Şekil 5.9 Bayazhan'ın kuzey cephesi işlev dönüşümü sonrası kullanımı zemin kat planı (KUDEB, Restorasyon projesinden işlenerek)

Üst katta, kuzey bölümündeki kısımda bir taraf avluya ve bir taraf Atatürk Bulvarı'na bakan koridorun iki tarafına bakan toplam yirmi adet oda bulunmaktadır. Bu bölüm de inşa edildiği zaman simetrik yapılmasına rağmen sonraki kullanımlarda mekanlarda değişiklikler olmuştur. Kare formda yaklaşık 3.5x3.5 metre boyutlarında ana caddeye bakan odalarda cadde cephesinde ve koridor tarafında birer adet pencere bulunmaktadır. Her iki odadan birinde ise balkon bulunmaktadır. Avluya bakan odalarda da avlu cephesinde iki adet ve koridor tarafında bir adet pencere bulunmaktadır. Yapıya verilen yeni işlevle beraber müze olarak kullanılan bu kattaki

Bayazhan’da günümüzde farklı işlevlerle değerlendirilen içindeki mekanların önceki ve yeni işlevleri karşılaştırmalı olarak Tablo 5.1’de görülmektedir.

Tablo 5.1 Bayazhan için karşılaştırmalı eski işlev-yeni işlev tablosu

BAYAZHAN		
Mekân	Eski İşlev	Yeni İşlev
Güney kanadı	Ahır	Restoran
Güney kanadı teras	Kullanılmamış	Meyhane açık alanı
Kuzey kanadı doğu köşe mekân	Depo, dükkân	Meyhane
Kuzey kanadı batı köşe mekân	Depo, dükkân	Bar
Doğu ve batı zemin kat odalar	Ticaret ofisleri	Geleneksel eşya satış birimleri
Kuzey kanadı üst kat odalar	Özel konaklama odaları	Müze birimleri
Doğu kanadı revaklı alan arkasındaki odalar	Konaklama odaları	Müze personeli dinlenme ve toplantı odaları
Batı kanadı revaklı alan arkasındaki odalar	Konaklama odaları	Muhasebe, müdür odası ve müze birimleri

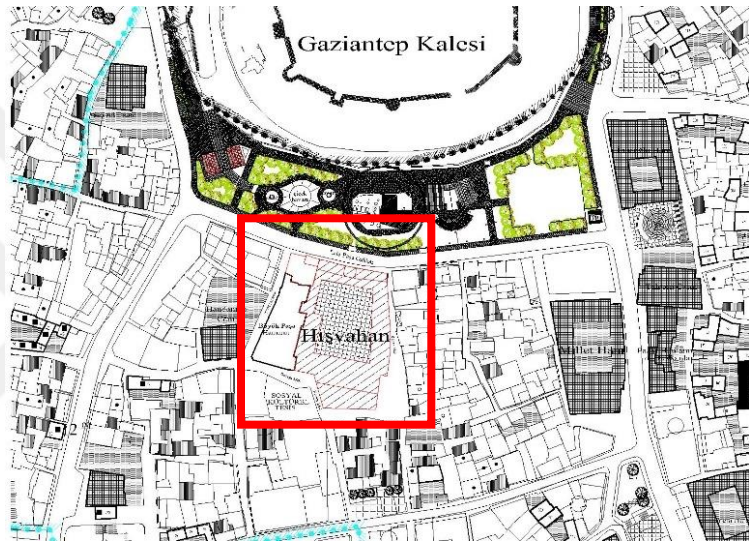
5.2 Hışvahan

Tez kapsamında çalışma alanı olarak seçilen iki yapıdan diğeri ise; Lala Mustafa Paşa Hanı olarak da bilinen Hışvahan’dır. Yapının bulunduğu konumundan, tarihinden, mimarisinden, kent içindeki öneminden ve günümüzdeki kullanımından bu bölümde bahsedilecektir.

5.2.1 Yapının Konumu

Gaziantep’in Şahinbey ilçesinde Karagöz Mahallesi’nde yapılmış olan han, güney yönünde Gaziantep Kalesi’nin karşısında konumlanmaktadır. Yapının girişinin bulunduğu kuzey cephesi Lala Paşa Caddesi üzerinde yer almaktadır (Şekil 5.11). Lala Mustafa Paşa Külliyesinin bir parçası olarak yapılmıştır bu han ve yapıldığı dönem külliyenin Hışvahan’la beraber, hamam, bedesten, imaret ve mescid yapılarından oluştuğu belirlenmiştir. Hamam ve susamhâne (imaret), hanın batı tarafına bitişik

olarak yer almaktadır. Kurtuluş Savaşı'nda yıkılarak günümüze ulaşamayan bedesten ise, Gaziantep'in yaşlı halkından edinilen bilgiye göre, hanın 20-25 m doğu tarafında konumlanmaktaydı. Kentte ticaret ile el sanatlarının gelişmiş olduğu Gaziantep'te ticari işlevlerin bu kadar yoğun olduğu bir külliye'nin ilk defa yapıldığı bilinmektedir. Lala Mustafa Paşa Külliyesi'nin Gaziantep'teki ilk ticaret yapısı olduğunun bilinmesiyle, kentin ticaret dokusunun Hışvahan'ı da kapsayacak şekilde kalenin güneyinden başladığı anlaşılmaktadır (Özkarcı, 1995). Kalenin güneyinden başlayıp güney-kuzey yönünde, doğu-batı aksında diğer ticari hanların konumlandığı görülmektedir. (Şekil 5.12)

Şekil 5.11 Hışvahan'ın bulunduğu konum (Gaziantep İmar Planı'ndan işlenerek)

Şekil 5.12 Gaziantep hanlar bölgesi ve Hışvahan (2020 hava fotoğrafı)

5.2.2 Yapının Genel Tarihi

Gaziantep'in en eski hanı olarak bilinen ve tek katlı hanlar grubuna dahil olan Hışvahan'ın tam olarak ne zaman yapıldığının gösterildiği bir kitabe bulunmamaktadır. "Mustafa Paşa Hanı" adıyla Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde Antep'in en meşhur hanı olarak adı geçen Hışvahan'ın, Lala Mustafa Paşa'nın Halep ve Şam Beylerbeyliği görevinde bulunduğu yıllarda yapılmış olduğu tahmin ediliyor. Yapıldığı dönem Lala Mustafa Paşa Külliyesi ismiyle içerisinde ticaret işlevindeki yapıların fazlaca bulunduğu bir külliye olarak Gaziantep'te ilk kez yapılmıştır (Şekil 5.13) (Özkarcı, 1995).

Han, halk tarafından Hışvahan olarak anılmaktadır. Hanın yapıldığı zaman olan 16. yy'den günümüze Gaziantep'te dokuma endüstrisinin ve ticaretin gelişmiş olduğu bilinmektedir. Hışvahan'da da hışva adıyla bilinen pamuk kozası ticaretinin yapılmakta olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı döneminde hanların çoğu kullanılmakta olduğu fonksiyon doğrultusuyla anıldığından bu hana da Hışvahan denilmiştir (Ağar, 2009).

Şekil 5.13 Hışvahan, 1890 (Abdülhamit Arşivi'nden; GBB Arşivi)

Genellikle ticari aks ve hanlar bölgesi olarak nitelenen bulunduğu konumda bölge hanlarının iki katlı olmasının tersine Hışvahan günümüzde tek katlı han statüsündedir. Ancak, edinilen en eski belge olan Lala Mustafa Paşa Hanı (Hışvahan) ile ilgili bilginin yer aldığı Konya'da bulunan Yusuf Ağa Kütüphanesi Lala Mustafa Paşa'nın 1577 tarihli vakfiyesinde yapıldığı dönemde hanın iki katlı olduğu anlaşılmaktadır. 1822 depreminde büyük ölçüde zarar görerek yıkılan han, 1834 yılında onarım görmüştür. Vakfiyesinden depremden önce iki katlı olduğunu öğrendiğimiz han, onarımla beraber tek katlı olarak varlığını sürdürmüştür. Avludaki revak düzeninin de bu onarımla şekillendiği düşünülmektedir (Altın, 2015).

Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından yapı 1972 yılında tescillenmiştir. Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun kararı ile de 1987 yılında han, tarihi eser olarak tescil edilmiştir. 1987 yılında yapının tarihi eser statüsünden çıkarılması için yapı sahiplerinin başvurusu üzerine, Müze Müdürlüğü, Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından incelenerek 1989 yılında bu talep uygun görülmemiş ve Vakıflar Genel Müdürlüğü, Gaziantep İl Özel İdaresi, Gaziantep Belediye Başkanlığı'na çağrıda bulunularak yapının bulunduğu konum itibarıyla geleneksel küçük el sanatları imalatı ve ticaret fonksiyonu olarak kullanılmasının uygun olacağı kararı bildirilmiştir (Ağar, 2009).

2007 yılında kazı çalışmaları yapılmış, beden duvarları ve revak ayakları ortaya çıkarılmıştır (Şekil 5.14) (Ağar, 2009). 2008 yılında "Kültür Yolu" adı altında kentteki tarihi ticari aksı koruma amaçlı proje hazırlanmıştır. Bu proje kapsamında Hışvahan'ın giriş cephesinin bulunduğu Lala Paşa Caddesi'ni de içeren sokak sağlıklılaştırması yapılmıştır. Çalışma kapsamında sağlıklılaştırma yapılan sokaklarda yer alan cepheler düzenlenerek daha uyumlu ve düzenli bir görünüme kavuşturulmuştur. Bu çalışmalar kapsamında Hışvahan'ın da yeni işlevle dönüştürülerek bölgeye ve kente yeniden kazandırılarak kullanılması gerektiği dikkat çekmiştir.

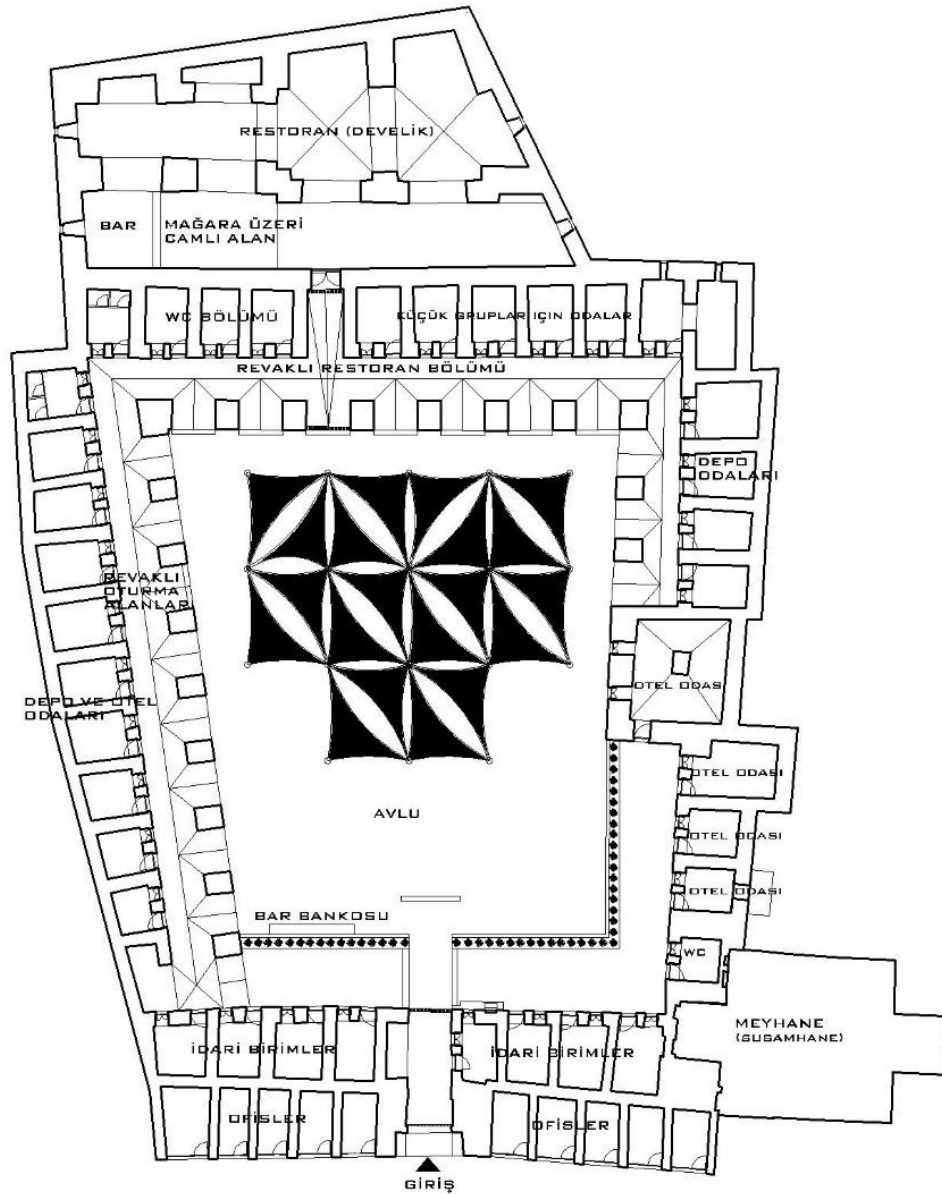
Şekil 5.14 Kazı çalışmaları, Hışvahan, 2007 (Ağar, 2009)

2012 yılında başlayıp 2014 yılında KUDEB tarafından tamamlanan restorasyon çalışmaları ile Hışvahan son halini almış, 2016 yılında ise restoran, otel ve dükkan kullanımıyla işletmeye açılmıştır. Neredeyse tüm taşları yenilenen hanın, bu onarımla mevcut plan şeması korunmuştur.

5.2.3 Yapının Mimarisi, Restorasyonu ve İşlev Dönüşümü

Han, ortada bulunan avlunun dört tarafında yer alan yapılardan oluşmaktadır (Şekil 5.15). Tek avlulu ve tek kat plan tipine sahiptir. Yamuk formda bir parsele

oturmasından dolayı bu geometri hanın formunu da etkilemiştir. Ticari hanlar bölgesi olan çevresindeki diğer hanlar iki katlı iken, Hışvahan tek katlıdır. 1822 yılındaki depremle birinci katı yıkılmıştır. 2007 yılındaki kazı ve 2012 yılındaki restorasyon öncesinde de hanın ikinci katının olduğuna dair bir iz bulunmamıştır. Hanın vakfiyesinde yapıldığı dönem zemin katta 34 odanın, 3 tuvaletin, üst katta ise 45 odanın ve 2 tuvaletin olduğu yer almakta. Üst kat günümüze ulaşamamıştır ancak zemin kat için bu sayıların günümüzle örtüştüğü görülmektedir (Ağar, 2009).

Şekil 5.15 Hışvahan zemin kat planı (KUDEB arşivinden işlenerek)

Yapı, 1834 yılında deprem tahribatlarından dolayı onarım geçirmiştir. 2007 tarihinde yeniden kazı çalışmalarına başlanmış, revak yerleri ve taşıyıcı kolonların yeri tespit edilerek ortaya çıkarılmış, daha sonrasında ise üst örtü askıya alınarak restorasyonuna

başlanmıştır (Ağar, 2009). 2012 yılında restorasyon çalışmalarına başlanıp 2014 yılında tamamlanmasıyla yapı son haline getirilmiştir. 2016 yılında ise restoran ve konaklama işlevine dönüştürülerek kullanıma açılmıştır.

Han, kuzey-güney aksında konumlandırılmış 56 odadan oluşan kapalı mekan, 4 yarı açık mekan ve ortada bulunan 1 avludan oluşmaktadır. Orijinal plan şemasında odaların önünde revak olup olmadığı bilinmemektedir. Farklı kaynaklarda çeşitli şekilde gösterilmiştir. Feridun Akozan'ın 1963 yılında "Türk Han ve Kervansarayları" adlı makalesinde çizilen planda avlu etrafında 4 yönde de revak görülmektedir. Gaziantep Müzesi Arşivi'nde bulunan Akozan tarafından tekrar çizilen planda ise, avlunun güney tarafının bütünü, batı tarafının ise yarısı "L" biçiminde revakla çevrili olarak çizilmiştir. Planların farklı olması hanın depremde yıkılarak yeniden yapılmasından kaynaklıdır. Yapının restore edilmeden önceki kalıntılarıyla beraber doğu, batı ve güney kanadının ölçüsüyle revak sayıları karşılaştırıldığında yapının orijinalinde güney ve batı kanatta olmak üzere "L" şeklinde revak olduğu düşünülmektedir (Özkarcı, 1995). 2012 yılında yapılan restorasyon öncesine kadar ise revaktan sadece avlunun güney tarafının, doğu yönündeki bölümü yıkılmış olarak günümüze ulaşmış vaziyetteydi. Restorasyon ile bu iki plana da uyulmayarak güney, doğu ve batı kenarın bir bölümü olarak revak yapılmış, kuzey kenar ve batı kenarın revaksız kalan bölümü ise modern tarzda ahşap bölücülerle dekore edilerek mekanlar avludan bir ölçüde ayrıştırılmıştır.

Lala Mustafa Paşa, görev için bulunduğu yerlerin çoğunda mimari eserler inşa ettirmiştir. Gaziantep'te yaptırdığı bu külliye eserinde yapıldığı dönemde; han, hamam, imaret, bedesten ve mescid yapılarını içermekteydi. Han, hamam ve imaret işlevlerinin bitişik ve tek bir yapıda olması külliye yapısı için dikkat çekmektedir. Bedesten ve mescidle ilgili olarak ise günümüze pek fazla bilgi ulaşmamıştır. Külliye'nin parçası olan bazı birimlerin halk arasında ve bazı kaynaklarda ise Lala Mustafa Paşa'nın adından farklı anıldığı belirtilmektedir. Mescid; Beylerbeyi Mescidi, han; Hışva Han, bedesten; Karanlık Bedesten ve hamam ise Paşa Hamamı adıyla bilinmektedir (Çam, 2006, Ağar, 2009). İmaret, Hışvahan'ın kuzeybatı köşesine bitişik konumda yer almaktadır. "Susamhane" olarak tanımladığı imaret yapısını bir tek Özkarcı (1995) külliye'nin bir parçası olarak ele almıştır. Osmanlı mimarisinden günümüze kalan tek susamhane olduğunu belirtmektedir. Han, orijinal işlevi olan konaklama fonksiyonunu kaybettikten sonra kent içinde ticaret amaçlı kullanılmaya

başlanmış ve bu dönemde de imaret fonksiyonunu yitirmiştir. Özkarcı (1995)'nın ifade ettiği gibi Gaziantep'te geçmişten günümüze önemini korumakta olan susam ham maddesinin kullanılarak Susamhane'de tahin ve helva gibi üretimlerin yapıldığı işlevle kullanılmış olabileceği düşünülmektedir. 2014'te hanın restorasyonunun tamamlanmasıyla ve 2016'da restoran ve otel işleviyle işletmeye açıldıktan sonra yapının "Susamhane" bölümü pastane, kafe fonksiyonuyla kullanılmaktaydı. Daha sonrasında ise meyhane işlevine dönüştürülerek halen bu işlevle hizmet vermektedir.

Hanın yer aldığı arazinin yamuk olması mekanların biçimlenişine de yansımıştır. Geçirdiği onarımlarla beraber mekanların küçültülerek önüne revakların yapılması, daha sonrasında ise bu revakların yıkılmasıyla avlu düzensiz bir biçim almıştır. En son geçirdiği restorasyon çalışmasıyla beraber ise düzenlenerek tekrar kareye yakın bir forma kavuşturulmuştur. Düzensiz biçimde avlunun çevresindeki odalar genel olarak dikdörtgen plan şemasında ve farklı büyüklüklerde.

Sade bir mimariyle yapılmış olan yapıya avludan girişi sağlayan kuzey cephenin ortasında yer alan siyah beyaz taşlarla süslenmiş bir taç kapıdan girilmektedir. Gösterişli taç kapısıyla ön plana çıkan yapının giriş bölümü cepheye göre daha yüksektir. Yapının özgün halinde ahşap olan hana giriş kapısı dönüşüm sonrası kullanımında metal kapı olarak değiştirilmiş, orijinal han kapısı ise avluya ilk girişte cam içerisinde sergilenmektedir. Diğer hanlarla benzer olarak dehliz şeklinde bir girişe sahiptir. Dehlizin üst örtüsü beşik tonozla geçilmiştir. Doğusunda bir niş ve batısında bir oda bulunmaktadır. Dehlize bir kapı ve pencereyle, avluya ise bir pencereyle açılan bu oda, dönüşüm sonrası verilen yeni işlevinde personel odası olarak kullanılmaktadır.

Yapının kuzey bölümünde giriş dehlizinin iki yanında avluya bakan dörder adet oda bulunmaktadır. Odaların üzeri sivri beşik tonozla örtülüdür. Girişin batısında bulunan bir oda hariç öteki odaların avluya bakan birer penceresi ve kapısı bulunmaktadır. Bu odaların ilk işlevinde servis ve depo hizmetleri için kullanıldığı düşünülmektedir. Yeni işlevinde ise, mescit, personel odası ve toplantı odası olarak kullanılmaktadır. Doğu köşede bulunan odanın ise avluya bakan yalnızca bir kapısı vardır, penceresi ise eyvana bakmaktadır. Bu odaların arkasında, caddeye bakan tarafında dükkanlar yer almaktadır. Dışarıya basık kemerli açıklıkla açılan bu dükkanlar beşik tonoz üst örtüyle geçilmiştir. Bu dükkanların avluyla bağlantısı bulunmamaktadır. Verilen yeni işlevle beraber yine ticari amaçlı olarak kullanılmaktadır. Girişin batısında, bir tanesi susumhanenin sırtında olmak üzere altı adet, doğusunda ise beş adet dükkan vardır.

Doğu taraftakiler birleştirilerek, Gaziantep yöresine özgü olan kutnu kumaşı ve bu kumaştan üretilmiş olan giysilerin satışının yapıldığı mağaza olarak kullanılmaktadır, batı taraftakiler ise boş ticari dükkanlar olarak kullanılmamaktadır (Şekil 5.16).

Şekil 5.16 Hanın caddeye bakan kuzey cephesi ve dükkanlar

Avlunun doğu tarafındaki kanatta on oda ve bir eyvan yer almaktadır. Kuzeyde en sonda bulunan eyvan, restorasyon öncesi kullanımında sivri kemeri kapatılarak bir pencere ve bir kapıyla avluya açılan bir odaya dönüştürülmüştür. Bu kanattaki odalar da konaklama odasına dönüştürülmüş ve han; restoran, meyhane işlevinin yanında doğu ve batı kanatta olmak üzere toplam on adet odası olan bir butik otel olarak hizmet vermektedir. Revaklı alan ise konaklama kullanıcısı için oturma alanı olarak işlevlendirilmiştir (Şekil 5.17).

Şekil 5.17 Hışvahan revaklı doğu kanadının bir bölümü

Avlunun batı kanadında dokuz adet oda bulunmaktadır. Bu odaların merkezinde bulunan oda diğer odalardan daha büyüktür ve avluya doğru taşma yapmaktadır. Üst örtüsü de diğer odalardan farklı olan bu odanın hangi amaçla yapıldığı ve kullanıldığı bilinmemektedir. Akozan (1963)'in planında ve müzedeki planlarda ahır olarak gösterilmiştir. Ancak, plan ve üst örtü sistemi mekanın ahır olarak kullanımına uygun

olmadığını göstermektedir (Özkarcı, 1995). Restorasyon sonrası verilen yeni işlevde konaklama amaçlı olarak büyüklüğü de göz önünde bulundurularak kral odası kullanımına dönüştürülmüştür. (Şekil 5.18).

Şekil 5.18 Soldaki şekil, restorasyon sonrası hanın batı kanadı (<http://hsvhn.com/>), sağdaki şekil merkezdeki büyük oda

Batı kanatta merkezdeki bu büyük odanın kuzeyinde ve güneyinde olmak üzere dörder adet oda bulunmaktadır. Güneyinde bulunan odalar koridora dönüştürülmüş olan revaklı alana açılmaktadır. Dönüşüm sonrası verilen işlevde ise bu odalar işletme kullanımına yönelik depo gibi amaçlarla kullanılmaktadır. Kuzeyinde bulunan iki oda birleştirilerek otel odasına, bir oda da tuvalet kullanımına dönüştürülmüştür. En kuzeydeki kapıdan ise, orijinal işlevinde imaret olan Susamhane'ye girilmektedir. Bu mekan dönüşüm sonrası meyhane işleviyle ve gerektiğinde farklı etkinliklerin düzenlendiği bölüm olarak kullanılmaktadır (Şekil 5.19).

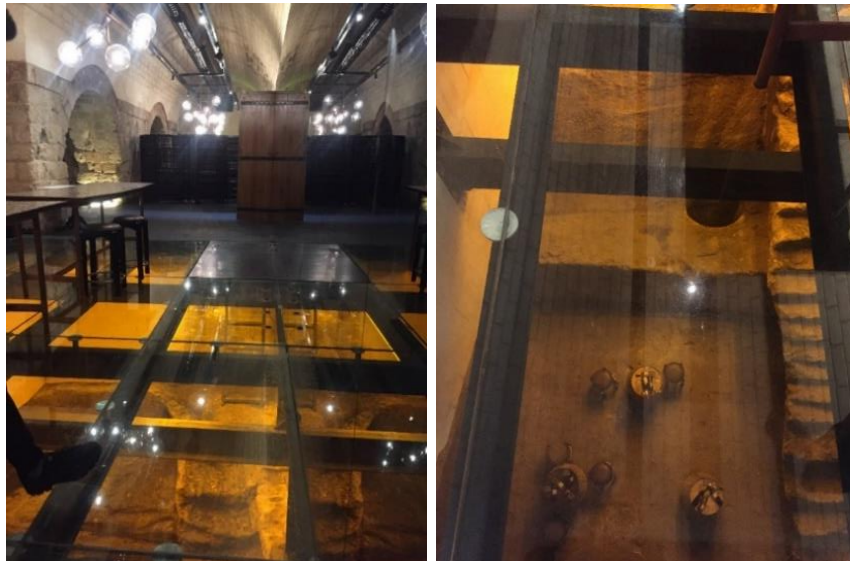
Şekil 5.19 İşlev dönüşümü sonrası meyhane kullanımı ile Susamhane (Soldaki şekil, www.hsvhn.com)

Avlunun güney cephesinde ise ortada üzeri sivri beşik tonozla örtülü bir dehliz(geçit) bulunmaktadır. Dehlizin doğu yönünde dört, batı yönünde yedi adet oda yer almaktadır. Odaların arka tarafında yer alan ahıra dehlizden geçerek basık kemerli bir

kapıyla girilir. Arazinin yapısından ötürü çarpık plan şemasına sahip olan ahır bölümü yaklaşık 11,50x28,00 m ölçüsündedir ve girişe paralel iki sahnın bulunmaktadır. Yapıldığı zaman develerin bağlandığı, Develik olarak isimlendirilen, ilk işleviyle ahır olan mekan, günümüz işlevinde de yine aynı isimle restoran olarak kullanılmaktadır (Şekil 5.20). Güneydoğu tarafında kolonlardan kaynaklı düzensiz formda iki derin niş bulunmaktadır. Bu nişler mekanın restoran olarak kullanılan yeni işlevinde ahşap panellerle özelleştirilmiş masa bölümleri olarak kullanılmaktadır. Ahırın alt katında ise, doğal kayadan oyulmuş bir bodrum kat bulunmaktadır. Üzeri çelik strüktür ve camla kapatılan bu bölüm ışıklandırılmış ve görsel olarak sergilenmektedir (Şekil 5.21). İşlev dönüşümüyle restoran olarak kullanılan mekanın ilk sahnın doğusunda bar bankosu bulunmakta hemen önünde camla kapatılmış olan bu bölümün üzerinde ise bar masası yer almaktadır.

Şekil 5.20 Güney kanadındaki dehlizle ahıra (yeni işleviyle restorana) giriş kapısı ve Develik restorandan görünüş

Şekil 5.21 Ahırın altında bulunan doğal kayadan oyulmuş kat ve üzeri çelik-cam örtü

Güney kanatta yer alan odalar ise, birer kapı ve pencereyle revaklı alana açılmaktadır. Bu odalardan dehlizin batı tarafında olanlar yeni işlevinde, arka tarafında bulunan restoran işlevine ek olarak, küçük grup organizasyonları için özel odalar, çocuk oyun odası vb. gibi yardımcı mahaller amaçlı kullanılmaktadır (Şekil 5.22). Dehlizin doğu tarafındaki odalar ise tuvalet olarak kullanılmaktadır.

Şekil 5.22 Güney kanat revaklı alan

Hışvahan’da günümüz kullanımında farklı işlevlerle değerlendirilen mekanların önceki ve yeni işlevleri karşılaştırmalı olarak Tablo 5.2’de görülmektedir.

Tablo 5.2 Hışvahan için karşılaştırmalı eski işlev-yeni işlev tablosu

HİŞVAHAN		
Mekân	İlk İşlev	Yeni İşlev
Kuzey kanadı caddeye bakan dükkanlar	Ticari	Ticari, yöresel eşya satışı
Kuzey kanadı avluya bakan odalar	Hancı odası, servis ve depo	Han personeli tarafından kullanılan personel odası, toplantı odası, mescit vb. gibi birimler
Doğu kanadı odalar	Konaklama	Konaklama, otel odası
Batı kanadı odalar	Konaklama	Konaklama, depo, tuvalet
Güney kanadı odalar	Konaklama	Çocuk oyun odası, özel odalar, tuvalet
Güney kanat arka hacim	Ahır, develik	Develik isimli restoran
Güney kanadı revaklı alan	Revak, yarı açık geçiş alanı	Restoran birimi
Doğu kanadı revaklı alan	Revak, yarı açık geçiş alanı	Konaklama odaları için oturma alanları

BÖLÜM VI

BULGULAR

Bu tez kapsamında yapılan kişisel gözlemler ve uygulanan kullanıcı anketleri ile çalışma alanı olarak seçilen yapılara dair çeşitli veriler elde edilmiştir. Bu bölümde gözlemler sonucu elde edilen bulgulara ve kullanıcı anketlerine yer verilmiştir.

Mimari bakış açısıyla yapılan kişisel gözlemler, anket çalışması bölümünde farklı meslek gruplarından insanlara uygulanarak kullanıcı deneyimlerinin, farklı bakış açılarının ve farklı algı biçimlerinin karşılaştırılması sağlanmıştır. Bu amaçla anket yönteminden yararlanılmıştır.

Anket soruları belirlenirken, mekan bölümünde ele alınan konular ve kişisel gözlemlerden yararlanılmıştır. Sonuç bölümünde ise gözlemler ve anket sonuçlarının birbirlerini ne kadar destekledikleri tartışılmıştır.

6.1 Gözlemler Sonucu Elde Edilen Bulgular

Alan çalışması için seçilen Hışvahan'da ve Bayazhan'da farklı mevsimlerde ve gün içinde farklı zaman dilimlerinde gözlemler yapılmıştır. Yapılan literatür araştırmaları sonucu seçilen iki han yapısı dördüncü bölümde de bahsedildiği üzere mekânsal algıyı etkileyen faktörler olarak kabul edilen sınır, renk, hareket ve bakış açısı, ışık ve gölge, ambiyans ve detay, malzeme ve doku, form-biçim, zaman, oran ve ölçek başlıkları altında gözlemlenmiştir. İki yapı arasındaki farklılıklar ve benzerlikler üzerinde durularak incelemeler yapılmıştır. Bu iki tarihi han yapısının fiziksel özelliklerine ve verilen yeni işleve bağlı olarak mekânsal algıyı etkileyen ve uyaran faktörler irdelenmiştir.

Sınır

Sınır, en başta dış çeperlerin kullanıcı tarafından algılanmasıyla oluşmaktadır. Bayazhan'a baktığımızda kent içerisinde insanların, yapılaşmanın ve trafiğin yoğun olduğu bir konumda yer almasına rağmen yapı formu ve sınırları ile kolaylıkla fark edilebilmektedir. Kuzey cephede ana girişinin olduğu caddenin önü açık ve hemen yanında park bulunmaktadır. Bu nedenle konum itibariyle davetkar bir yerde bulunmaktadır. Yakın çevresinde başka tarihi yapının bulunmaması da kolay algılanmasında bir etkidir (Şekil 6.1).

Şekil 6.1 Bayazhan'ın dış çeperi

Hışvahan ise, tarihi ticari dokunun bulunduğu konumda ve Gaziantep Kalesi'nin hemen karşısında yer aldığından dolayı turistler ve kent halkı tarafından algılanması kolay bir konumdadır. Oldukça sade bir mimariye sahip olması ve tek katlı olmasına rağmen taç kapının yapıdan yüksek olması dikkat çekicidir. Bunun yanı sıra hanın geniş bir cephesinin olması ve bulunduğu Lala Paşa Caddesi'nin yoğun yaya ve araç trafiğine sahip olması kullanıcılar tarafından fark edilmesini sağlamaktadır (Şekil 6.2). Her iki yapının da girişi dış mekandan kolayca algılanmakta ve iç mekan dış mekan arasında sınır oluşturmaktadır.

Şekil 6.2 Hışvahan'ın dış çeperi

Bayazhan’da satış birimleri, meyhane, bar ve restoran olarak kullanılan mekanlar ortak bir avluya açılmaktadır ve avlunun tüm bu kullanımlara yönelik ayrı ayrı mekanlardan da kullanımı mevcuttur. Avluda kullanılan peyzaj elemanlarının kullanıcı hareketine yön vermesinin yanı sıra, restoran, bar ve meyhane gibi farklı işlevler için kullanılan avluyu bölümlendirerek bölümler arasında sınır oluşumunu sağlamaktadır. Aynı zamanda da dolaşım alanlarını tanımlayarak sınırlandırmaktadır (Şekil 6.3, Şekil 6.4).

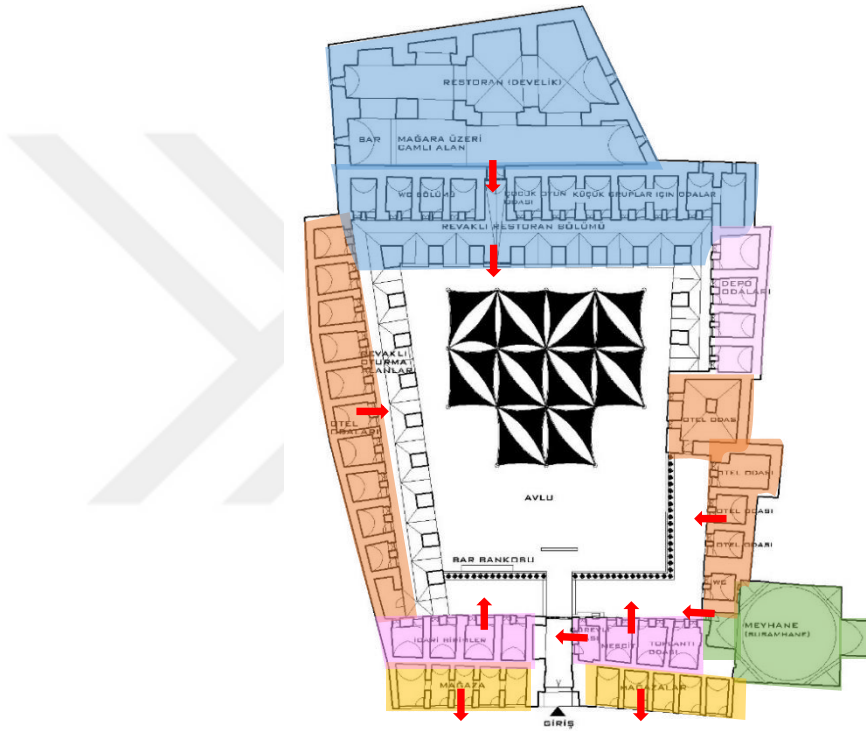

Şekil 6.3 Bayazhan’da avluda farklı işlevleri bölmek için peyzaj elemanlarının kullanımı ile oluşturulan sınırlar

Şekil 6.4 Bayazhan’da avluda farklı işlevleri bölmek için peyzaj kullanımı (KUDEB’ten alınan Hışvahan’ın restorasyon projesinden işlenerek)

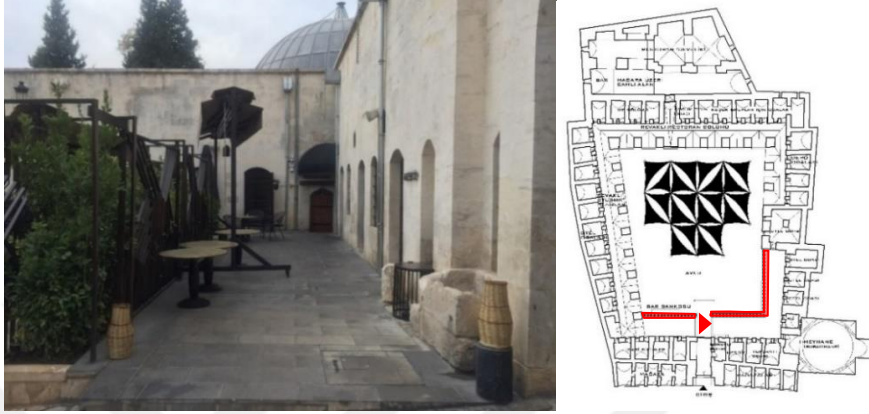
Hışvahan'da ise otel, meyhane ve restoran kullanımı ortak bir avluya toplanmış olsa da meyhane bölümü ve konaklama bölümünün avluyla olan ilişkisi restoran kadar güçlü olmayıp direkt avluya açılıma sahip değildir. Avlu ise daha çok restoran işleviyle kullanılmaktadır (Şekil 6.5). Develik adlı ana restoran mekanı da doğrudan avluya açılmayıp yine restoran işleviyle kullanılan revaklı alanın avluya açılımı yoluyla avluyla ilişki halindedir. Meyhane ve otel kullanımlarına ise, giriş dehlizinden geçtikten sonra avludan sağ veya sol tarafa yönelenerek ahşap panellerle ve peyzaj elemanlarıyla sınırlandırılmış alan olan alandan ulaşılmaktadır.

Şekil 6.5 Avluya giriş, meyhane ve odalara giriş aksları, resroran-avlu geçişleri, Hışvahan (KUDEB'ten alınan Hışvahan restorasyon projesinden işlenerek)

Avluya dehlizden girildiğinde sağ tarafa dönülerek ulaşılan batı kanatta bulunan yapının ilk işlevinde “Susamhane” olan ve yine aynı isimle dönüştürülerek meyhane olarak kullanılan birim, yapı genelinden ve avludan daha izoledir. Mekana erişim avludandır ancak ahşap bölücüler ve peyzaj elemanlarıyla avlunun giriş bölümü sınırlandırıldığından mekanın avluyla olan ilişkisi sınırlıdır. Avluya dehlizden girişten sonraki doğu ve batı kanata geçiş bölümleri ile avlu arasında kot farkıyla sınır oluşturulmuştur. Bölücü paneller mekanları fiziksel olarak ayırırken, görsel olarak ayırma konusunda yetersiz kaldığı için peyzaj elemanlarıyla desteklenmiştir (Şekil 6.6). Konaklama kullanıcısı, restoran kullanıcısı ve meyhane kullanıcısı giriş dehlizinde ve dehlizi geçtikten sonraki bir bölümde kesişmektedir (Şekil 6.7).

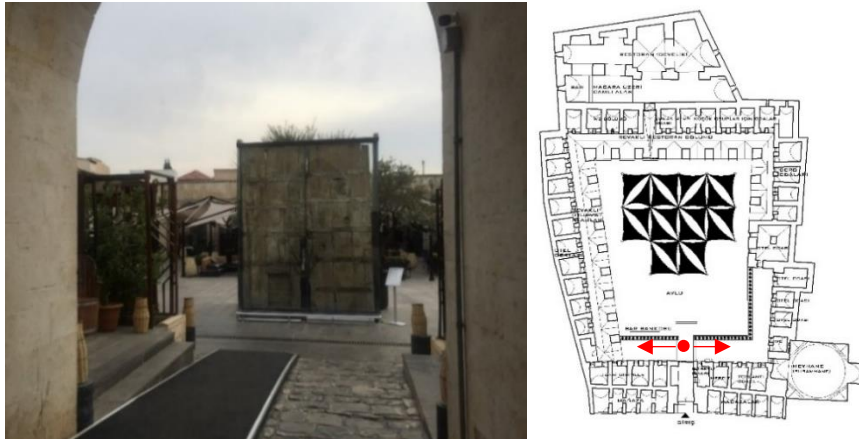
Konaklama kullanıcısı, ana girişten sağ veya sol tarafa yönelerek odalarına ulaşabilmektedir (Şekil 6.8). Restoran kullanıcısı ise avludan geçerek revaklı alana ve sonrasında develik restoran mekanına ulaşmaktadır. Avluya dehlizden doğu kanata geçmek için kullanılan alanın hemen önünde konumlandırılmış olan bar bankosunu da sınırlandırmak için yine ahşap bölücüler kullanılmaktadır.

Şekil 6.6 Susamhane-Meyhane girişi ve batı kanadında bulunan otel odalarına giriş bölümü, ahşap bölücüler ve peyzaj elemanları, Hışvahan

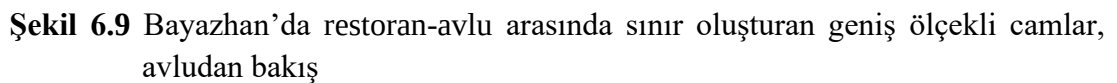

Şekil 6.7 Doğu kanadında bulunan otel odalarına ve oturma alanlarına giriş bölümü, Hışvahan

Şekil 6.8 Doğu ve batı kanadındaki otel odalarına ve meyhane bölümüne geçişte bulunan ortak alan, Hışvahan

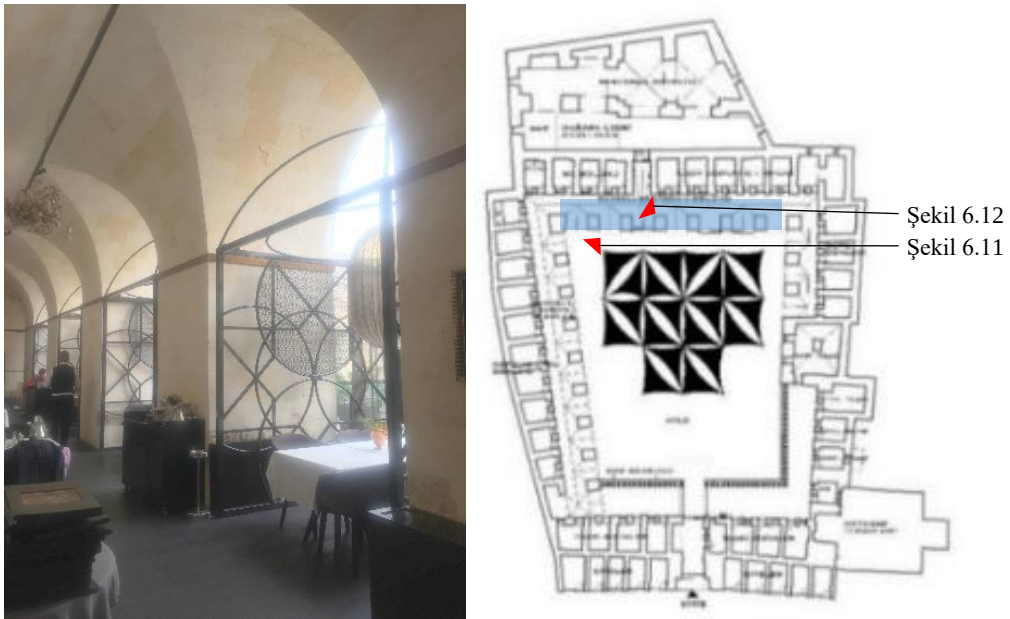
Bayazhan’da avluyla restoran arasındaki sınır restoranın avluya bakan geniş açıklıklı camlı cephesi yoluyla oluşmaktadır. Geniş ölçekli camlar sayesinde restoranın avluyla ilişkisi görsel olarak kurulabiliyorken (Şekil 6.9, Şekil 6.10), Hışvahan’da bu avlu-restoran ilişkisinin develik restoranla kurulamıyor olması iç mekana dair merak uyandırmakta fakat yapıdaki iç mekan-avlu ilişkisini koparmaktadır. Revaklı alan avluyla develik restoran arasında sınır görevi görmektedir.

Hışvahan'da restoran kullanımı “Develik” olarak isimlendirilmiş olan mekanın avluyla doğrudan ilişkisi yoktur ancak önündeki revaklı alan da restoran işleviyle kullanıldığından avluyla arasında kademeli bir sınır oluşturmaktadır. Camla kapatılan revaklı bölümle avlu arasında ise cam fiziki bir sınır oluşturmaktadır fakat görsel ilişki mevcut olduğu için tam bir sınır değildir. Bayazhan'dakine benzer ilişki Hışvahan'da camlarla avluya taşarak kapatılmış olan revaklı kısımda kurulmaktadır ve avlu-revak-restoran arasında kademeli geçişler yaratılarak ilk başta revaklı restoran ve avlu arasında camlarla oluşturulan fiziksel sınır daha sonra ise Develik restoran-revaklı alan arasında fiziksel ve görsel olarak oluşturulmaktadır (Şekil 6.11, Şekil 6.12, Şekil 6.13).

Şekil 6.11 Avlu-revaklı alan ilişkisi, avludan bakış, Hışvahan

Şekil 6.12 Avlu-revaklı alan ilişkisi, revaklı alandan bakış, Hışvahan

Şekil 6.13 Hışvahan’da iç mekan (Develik restoran)-revaklı alan ilişkisi

Hışvahan’da revaklı kısımda kullanılan cam iç mekan-dış mekan algısını şekillendirmektedir. Saydam yüzeylerle sınırlandırma yapıldığından iç-dış mekan birlikteliği oluşurken, iç mekandayken yansıma sayesinde dış mekanı daha geniş görmemiz sağlanmaktadır. Fiziksel sınır oluşturmakla beraber, camın dışarıya taşırılması avluyla bütünleşme hissini artırmaktadır, dış mekana yönelim isteği meydana getirmektedir. Her iki kolon arası masa olarak değerlendirilen alanda cam kapılar bulunmaktadır. Yazın açılabilen kapılar ile mekan avluya katılarak iç-dış mekan birlikteliği sağlanmakta ve avluyla kurulan iletişim artmaktadır. Kış mevsimlerinde ise kapılar kapalı bir şekilde kullanılmakta, bölücü işlevi tamamen şeffaf şekilde camlarla sağlandığından görsel ilişki kesilmeden yapıya hakimiyet duygusu oluşmaktadır. Ancak restoran özünden bağımsızlaşmakta ve diğer kullanıcılarla iletişim kısmen kopmaktadır (Şekil 6.14).

Şekil 6.14 Hışvahan’da revaklı alanın mevsimsel (yaz-kış) sınır farklılıkları

Avluda ve develik restoranda kullanılan ahşap bölücüler ise avlu girişinde kullanılanlara göre daha yoğun dokulu olarak dolu-boş ilişkisiyle oluşturulduğu için mekanları hem görsel hem de ses yayılımı açısından sınır oluşturacak şekilde bölmektedir (Şekil 6.15). Develik restoranda ahşap bölücü elemanların kullanılması ile görsel ilişki engellenmektedir. Bölücü elemanlar her ne kadar kapalılık derecesi açısından boşluklu tasarımda olsa da görsel algıyı etkilemekte, mekan strüktürleriyle beraber bir bütün olarak düşünüldüğünde mekandaki dolu-boş dengesinin değişimine sebep olduğu düşünülmektedir.

Şekil 6.15 Develik restoranda kullanılan ahşap bölücüler, Hışvahan

Bayazhan'da olduğu gibi Hışvahan'da da avluda peyzaj elemanları mekan sınırları belirlenmektedir. Avluda kullanılan ahşap bölücüler ve peyzaj elemanları, kullanıcıların oturma alanlarını bölümlenmek amacının yanı sıra kullanıcıların özel alanlarını tanımlayarak kişiye aidiyet hissi oluşturmaktadır (Şekil 6.16).

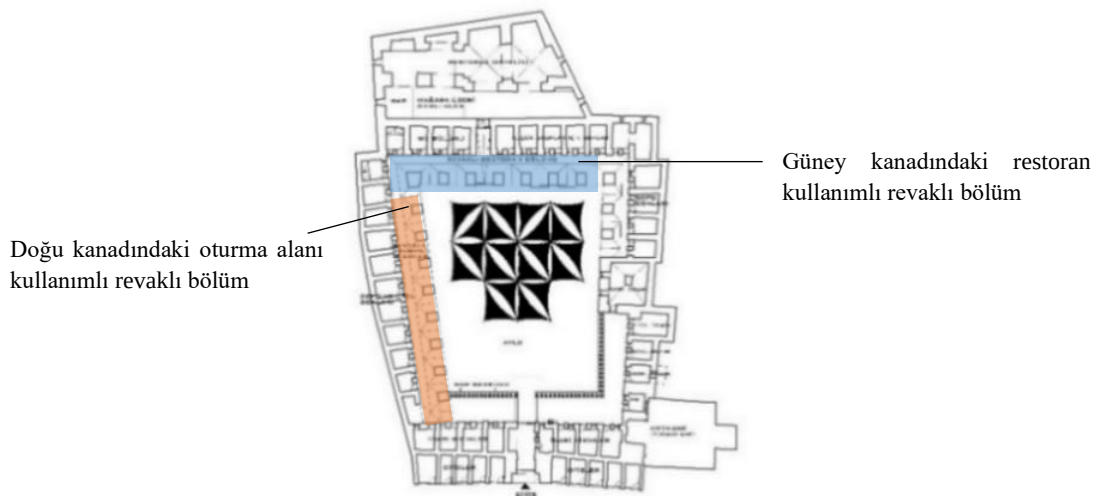
Şekil 6.16 Avluda kullanıcı alanlarını tanımlayan ahşap bölücüler, Hışvahan (www.geo-id.com)

Yapının doğu kanadında oturma bölümü olarak kullanılan revaklı alanda metal strüktürden oluşturulmuş, üst ve yan düzlemleri dairesel formda bölücülerle oturma alanları tanımlanmıştır. Bu metal sınırlayıcı elemanlar kolonların arasında her bir revakta olmak üzere yan yana olan oturma bölümleri arasında sınır oluşturmakla beraber oturma alanı-koridor bölümü olarak da sınır yaratmakta ve süreklilik sağlarken oturma alanındaki kullanıcı algısını avluya yöneltmektedir. Kullanıcılara, koridorun en başından oturma alanı-koridor ayrımını net bir şekilde algılatmaktadır (Şekil 6.17).

Restoran olarak kullanılan güney kanattaki revaklı bölümde de benzer şekilde kolon aralarında her bir revakta masa alanlarını tanımlayıcı metal öğeler bulunmaktadır. Bu kısımdakiler yan ve üst düzlemi tanımlayarak koridordan ayırıcı bir sınır oluşturmaktadır ancak doğu kanadındaki revaklardaki oturma alanlarında olduğu kadar belirgin bir sınır yaratmamaktadır (Şekil 6.18, Şekil 6.19).

Şekil 6.17 Doğu kanadındaki oturma alanı olarak kullanılan revaklı bölüm, Hışvahan

Şekil 6.18 Doğu ve batı kanadındaki revaklı bölümlerin kullanımı, Hışvahan (KUDEB'ten alınan Hışvahan restorasyon projesinden işlenerek)

Şekil 6.19 Güney kanadındaki restoran olarak kullanılan revaklı bölüm ve metal strüktür, Hışvahan

Bayazhan’da ise, kapalı restoran bölümünde mekan içinde iki basamakla yükseltilerek oluşturulmuş kademeler ve kademeler arasında tasarlanan ahşap korkuluklar oturma birimleri arasında sınır tanımlamaktadır. Bunun yanı sıra iç mekanda en üst kademeden avluya kurulan görsel ilişkiyi artırmaktadır (Şekil 6.20).

Şekil 6.20 Restoran bölümünde oluşturulan kademelerle ve ahşap korkuluklarla oturma bölümleri arasında yaratılan sınırlar, Bayazhan

Hem Hışvahan’da hem de Bayazhan’da her ikisinde de işlev dönüşümüyle beraber giriş kapısı metal kapı olarak yenilenmiştir. Hışvahan’ın yeniden kullanımında yapının orijinal kapısı avlunun girişine alınarak camekan içerisinde sergilenmektedir. Böylelikle mekana girişte ikinci bir sınır oluşturulup dış mekanla iç mekan arasındaki görsel ilişki büyük ölçüde kesilerek avlunun mahremiyeti sağlanmakta ve içerisi hakkında merak oluşturulmaktadır. Aynı zamanda da yapının ilk kullanımının da hatırlanmasını sağlayarak yapının tarihi ambiyansı canlı tutulmaktadır. Böylelikle

yapının tarihi algısı yok edilmeden kültürel değeri kullanıcıya yansıtılmaktadır (Şekil 6.21). Yapının içerisindeyken ise cam içerisindeyken ise yapının sergilenen orijinal kapısı, önüne yerleştirilen peyzaj elemanları dolayısıyla görsel algıyı neredeyse tamamıyla engellemesinden dolayı iç mekandan ve avludan algılanmamaktadır (Şekil 6.22).

Şekil 6.21 Yapı orijinal kapısının avlu girişinde sergilenişi ve yapıya girişte ikinci bir sınır oluşturması, Hışvahan

Şekil 6.22 Yapı orijinal kapısının avlu içinden algılanmaması, Hışvahan

Sınırın mekânsal algıya etkisi ile Bayazhan ve Hışvahan üzerinden analizi Tablo 6.1’de özetlenmiştir.

Tablo 6.1 Sınırın mekansal algıya etkisi ile Bayazhan ve Hışvahan üzerinden incelenmesi

SINIR	
Mekansal Algıya Etkisi	Bayazhan ve Hışvahan Üzerinden Analizi
Yapıların ilk sınır kavrayışı dış çeperlerinin kullanıcı tarafından algılanması yoluyla olur	Bayazhan yapı formu ve sınırları ile kolaylıkla fark edilebilmektedir Hışvahan’ın yapıdan yüksek taç kapısı. Geniş cephesiyle caddeye sınır oluşturmaktadır
Zemin ve tavan düzleminin mekânı kendi içinde farklı alanlara bölerek mekânın kendi içinde sınırlamalar oluşturabilir	Bayazhan’da restorandaki oluşturulan 3 farklı kot Hışvahan’da doğu ve batı kanatların farklı kotlarla avludan ayrıştırılması
Kullanıcının hareketi mekandaki sınırlar doğrultusunda gerçekleşmektedir	Bayazhan’da avluda peyzaj elemanlarının farklı işlevler arasında sınır oluşturmaları Hışvahan’da avluda ahşap bölücü paneller ve peyzaj elemanları işlevlerin ayrıştırılmasında sınır oluşturmakta
İç-dış bağlantısı saydam yüzeylerle sınırlandırıldığında iç ve dış mekân birlikteliği sağlanır	Hışvahan’da Develik restoran önündeki revaklı alanın camla kapatılması sonucu avlu ve revak arasında oluşan saydam sınır
Mekanın niteliklerini ve işlevini belirleyen nasıl sınırlandırıldığı, yatay ve düşey düzlemlerin ne şekilde bir araya geldikleri, açıklık-kapalılık ilişkileri ve boyutları mekan algısını belirler	Bayazhan’da restoran bölümünün net açıklıklara sahip olması ile sınırlandırmalar görsel algıyı engellememektedir Hışvahan’da Develik restoranda strüktürlerin mekan ölçeğine oranla büyük olması kullanılan ahşap bölücü elemanların mekandaki açıklık-kapalılık ilişkisini değiştirmekte ve görsel algıyı engellemektedir

Renk

Dördüncü bölümde de bahsedildiği üzere renk kavramı görsel algıya yön vermekte, pek çok farklı duygu oluşumunu desteklemekte aynı zamanda estetik amaçlar için kullanılmaktadır. Her iki han yapısı, renk kavramı üzerinden değerlendirilmiştir.

Hışvahan'da duvar ve üst örtü sisteminde kullanılan doğal küfeki kesme taşı açık sarı, bej rengindedir. Yapıya verilen yeni işlev öncesi restorasyonda bu doğal taş dokusu benzer eklerle tamamlanmıştır. Rengin neşe verici ve dikkat çekici özelliğiyle kullanıcının ilgisini doğal taşla çekerek yapının geleneksellik algısına vurgu yapılmaktadır. Yapının taş kapısında ise bu taşlar siyah ve açık sarı renginde kullanılmıştır. Böylelikle, farklı renk kullanımı yapının giriş kapısının kullanıcı tarafından kolay algılanmasını sağlamaktadır (Şekil 6.23). Zeminde koyu renkli taş döşemeler bulunmaktadır. Bu kullanımla, kişilerde sağlamlık ve emniyet hissinin oluşumu desteklenmektedir. Açık renk duvarların yanında koyu renk zemin döşemesi kullanımı, sınırları daha tanımlı hale getirerek algılamayı kolaylaştırmaktadır (Şekil 6.24).

Şekil 6.23 Yapının giriş taçkapısında farklı renk taş kullanımı, Hışvahan

Şekil 6.24 Koyu renk zemin döşemesi ve açık sarı renk taş duvarlar, Hışvahan

Restoran bölümünde nişlerin içindeki alanı tanımlamak üzere yer alan ahşap panellerde kullanılan kahverengi rengi, uzaklık algısını etkileyerek mekanın yakın algılanmasını sağlamaktadır. Bu panellerin duvarda kullanılması sebebiyle kahverengi rengin düşey düzlemde kullanıldığında oluşturduğu durağanlık hissini sağlamaktadır. Doğal taş üzerinde dekoratif amaçlı kullanılan bu paneller, taş renklerinin açık sarı, bej renklerinde olması sebebiyle kahverengi renkle birleşiminde dinlendirici, rahatlatıcı etki oluşturmaktadır. Ancak, yeni işlevinde restoran olarak kullanılan bu mekanın doğal ışık almaması, kullanılan yapay aydınlatmanın da loş olmasıyla, mobilyalarda ve dekoratif elemanlarda yoğun bir şekilde kullanılan kahverengi renginin kullanıcılar üzerinde bıraktığı etkinin hüznü ve melankoli olduğu düşünülmektedir (Şekil 6.25). Ahşap panellerin bulunduğu nişlerin üst örtüsünde bulunan tonozlara ışıklar yansıtılmaktadır ve bu ışıkların rengi günden güne değişiklik göstermektedir. Dolayısıyla mekanda oluşturulan his de bu ışıkların rengine göre değişiklik gösterebilmektedir (Şekil 6.26).

Şekil 6.25 Restoran bölümünde kullanımı hakim olan kahverengi renk, Hışvahan (www.tripadvisor.com)

Şekil 6.26 Restoran bölümünde yansıtılan ışık renginin değişkenliği, Hışvahan (www.tripadvisor.com)

Doğu kanatta oturma alanı olarak kullanılan revaklı alanda yer alan bakır sehpa malzemesinin doğallığından, renginden dolayı geleneksel yapının taş dokusuna ve tarihi dokuya uyum sağlamaktadır. Doğal rengiyle kullanılması nedeniyle malzemenin öz niteliğini ortaya çıkararak Gaziantep yöresine özgü olan bakırın geleneksellik ve yöresellik algısına vurgu yapmaktadır. Koltuklarda kullanılan beyaz renk ise yapının tarihi dokusu içerisinde öne çıkmasına engel olmakta ve uyum sağlayarak rahatlatıcı bir etki oluşturmaktadır (Şekil 6.27).

Şekil 6.27 Revaklı bölümdeki oturma alanı malzeme uyumları, Hışvahan

Avluda koltuklarda kullanılan turuncu renk tonları ise sıcak duyguların oluşmasını sağlayarak, canlılık veren bir etki oluşturmaktadır ve pastel tonlarında olduğundan tarihi doku içerisinde ön plana çıkarak dikkat çekmeyecek renktedir. Kullanılan bu renkler yapının bütünüyle beraber; taş dokusuyla, ahşap bölücülerle, ahşap kapı ve pencerelerle, bakır sehpa ve metal malzemelerle uyum sağlamaktadır (Şekil 6.28).

Şekil 6.28 Avludaki oturma alanları malzeme uyumları, Hışvahan

Bayazhan ise siyah ve açık sarı renklerde keymik taşlarıyla yapılmıştır. Geleneksel taş dokularının yer aldığı restoran mekanında kolonlar siyah renklerde iken üst düzlemde tonozlar beyaz renktedir. Böylelikle üst ve yan düzlemler kolaylıkla algılanmaktadır. Mekanda bu renkler dışında herhangi renkli bir öge bulunmamakta, sandalyeler de yapıya uygun olarak siyah ve beyaz renklerde dir. Dolayısıyla, sabit olmayan elemanlar da mekan algısını bozmamaktadır. Bu renklerin nötrlüğü sayesinde geleneksel yapının dokusu ön plana çıkmakta ve mekanda negatif herhangi bir duygu oluşmamaktadır (Şekil 6.29).

Şekil 6.29 Restoran bölümünde yapı orijinal dokusu ve siyah beyaz renkleri, Bayazhan Cam kapıların kemer kısımlarında renkli vitray camlar yer almaktadır. Bu renkli camlar avluda ve restoran iç mekanındaki yansımalarından dolayı kullanıcıların yapıya dair duygu oluşumunu desteklemekte; daha canlı, daha sıcak bir mekan hissi oluşturmaktadır (Şekil 6.30). Aynı zamanda merdivenlerin bulunduğu mekanlara giriş alanlarında bulunduğu için ve restoranın avluya bakan cephesinde; hana giriş aksında bulunduğundan mekan tanımlamaya ve algılamaya yardımcı olmaktadır (Şekil 6.30).

Şekil 6.30 Giriş kapıları üzerindeki renkli vitray camları ve mekana yansıması, Bayazhan

Restoran, bar ve meyhane olarak işlevlendirilen mekanlarda, yapının orijinal rengi muhafaza edilmiş, renkli vitray camlar, aydınlatma elemanları ve meyhane bölümündeki kırmızı, mavi sandalyeler dışında renkli herhangi bir öge bulunmamaktadır. Böylelikle kültürel doku korunarak tarihi mekan algısı sürdürülmektedir. Bu mekanlarda bulunan renkli camlar mekan içinde canlılık, enerji, rahatlama ve mutluluk duygularının oluşumunu destekleyerek mekan içine ve yapı dışına farklı bir ambiyans katmaktadır (Şekil 6.31, 6.32). Bar bölümünde mekanın sokakla görsel ilişkisinin kesilmesi amaçlı siyah ve kırmızı perdeler bulunmaktadır. Hanın özgün yapısına büyük ölçüde bir müdahale yapılmayan ve çok çeşitli rengin kullanılmadığı mekanda, kırmızı renk; canlılık, güç ve enerji vermektedir. Kullanıcılar üzerinde oluşturulan bu duyguların yapıya verilen yeni işlevinde bar kullanımına uyum sağlamadığı düşünülmektedir.

Şekil 6.31 Bar bölümünde bulunan renkli camlar, Bayazhan

Şekil 6.32 Meyhane bölümünde bulunan renkli camlar, Bayazhan
(www.bayazhan.com.tr)

Rengin mekânsal algıya etkisi ile Bayazhan ve Hışvahan üzerinden analizi Tablo 6.2’de özetlenmiştir.

Tablo 6.2 Rengin mekansal algıya etkisinin Bayazhan ve Hışvahan üzerinden incelenmesi

RENK	
Mekansal Algıya Etkisi	Bayazhan ve Hışvahan Üzerinden Analizi
Renk mekanda algı ve algı yansımaları oluşumunu sağlayabilir	Bayazhan’da cam kapı ve pencerelerde renkli vitray camlar avluda ve iç mekanlardaki yansılardan dolayı kullanıcıların yapıya dair duygu oluşumunu desteklemektedir
Aktiviteye uygun renk seçimi olumlu psikolojik etki oluşturur	Hışvahan’da restoran bölümünde kahverengi ve koyu renklerin kullanılması ile kullanıcıların hızlı hareket etmesi Bayazhan’da meyhane bölümünde mavi ve kırmızı renkte kullanılan sandalyeler ile mekanda enerji, rahatlık ve mutluluk duygularının oluşması
Renk; algı sayesinde mekanda istenen atmosferi sağlar	Bayazhan’da kullanılan renkli vitray camlar mekanda farklı bir atmosferin oluşumunu sağlamaktadır
Mekanda kullanılan renkler yoluyla farklı algılar oluşturulur └ Açık renkler mekanı aydınlatır └ Koyu renkler mekanı karartır, güç anlaşılır kılar	Hışvahan’da Develik restoranda koyu renklerin kullanılması sebebiyle mekanın gün ışığı da almamasıyla beraber mekan olduğundan daha karanlık algılanmaktadır

Hareket-Bakış Açısı

Mekanın algılanmasında deneyim dolayısıyla da buna aracı olan hareket ve bakış açısı önem taşımaktadır. Mekan, hareket halindeyken, içinde farklı aktiviteler gerçekleştirerek, ya da mekanın içinden geçerek çeşitli bakış açılarının elde edilmesiyle algılanmaktadır. İlk olarak çevreden yaklaşımla algılanmaya başlanan yapı, daha sonrasında mekanların içinde bulunduğça artan detaylarla algılanmaktadır. Bu bağlamda, bu başlık altında Bayazhan ve Hışvahan’ın öncelikle çevreden nasıl

algılandıkları, daha sonrasında ise yapıların açık ve kapalı mekanlarından hareket ve bakış açısının etkisiyle nasıl algılandıklarıyla ilgili olarak gözlemlere yer verilmiştir.

Bayazhan'da yapıya yaya olarak Atatürk Bulvarı'ndan doğu ve batı yönde ve giriş cephesinin karşısında bulunan Gazi Muhtar Paşa Bulvarı'ndan olmak üzere üç şekilde yaklaşılabilir. Araçla ise yine Atatürk Bulvarı ve Gazi Muhtar Paşa Bulvarı'ndan iki şekilde ulaşılabilir. Gazi Muhtar Paşa Bulvarı'ndan yaklaşırken yapı daha yukarıda kaldığından ve tam karşıda heybetli bir şekilde görüldüğünden uzak bir mesafeden de algılanabilmektedir (Şekil 6.33). Atatürk Bulvarı'ndan yaklaşımda ise yapı yine dikkat çekmekte ancak karşı cepheden yaklaşım kadar değildir. Araç trafiğinde tek yön olan caddeden yapıya araçla doğu yönünden yaklaşılabilirken, yaya olarak doğu ve batı yönden ulaşılabilir (Şekil 6.34, Şekil 6.35).

Şekil 6.33 Atatürk Bulvarı'ndan batı yönde yapıya yaya olarak yaklaşım, Bayazhan

Şekil 6.34 Atatürk Bulvarı'ndan doğu yönde yapıya yaklaşım, Bayazhan

Şekil 6.35 Gazi Muhtarpaşa Bulvarı'ndan kuzey yönünde yapıya yaklaşım, Bayazhan

Hışvahan, eski kent merkezinde ve tarihi dokunun yoğun olduğu bölgede bulunması sebebiyle, yaya hareketinin fazla olduğu bir konumda yer almaktadır. Yapının giriş cephesi olan kuzey cephesi Lala Paşa Caddesi üzerinde yer almakta ve yayalar bu cadde üzerinden doğu ve batı olmak üzere iki yönden, araçlar ise tek yön olan caddede doğu yönden yaklaşarak yapıya ulaşmaktadır. Yokuş olan caddenin merkezinde, kalenin karşısında bulunması sebebiyle, kapladığı geniş alan ve gösterişli taç kapısının yapıdan yükselerek dikkat çekmesiyle hem araç içerisinden hem de yaya tarafından kolayca algılanmaktadır (Şekil 6.36, Şekil 6.37).

Şekil 6.36 Lala Paşa Caddesi, yapıya doğu yönden yaklaşım, Hışvahan

Şekil 6.37 Lala Paşa Caddesi, yapıya batı yönden yaya yaklaşımı, Hışvahan

Kuzey, doğu ve batı kanatları iki katlı olan Bayazhan'ın, güney kanadı tek katlıdır. Bu kanat kapalı restoran olarak kullanılmaktadır, üzeri terasla örtülü kanadın teras bölümü ise, yaz mevsimlerinde meyhane bölümünün açık alanı olarak kullanılmaktadır. Terastaki kullanım avluya ve mekan geneline farklı bakış açıları oluşturmakta ve yapı bütünündeki tüm mahallere hakimiyet sağlamaktadır (Şekil 6.38). Dolayısıyla, mekanın kapsayıcılığıyla beraber aidiyet duygusunun gelişimine yardımcı olmaktadır. Doğu ve batı kanatlarının üst katında bulunan revaklı alandan da benzer şekilde avluya ve yapı geneline farklı bakış açıları sağlanmaktadır.

Şekil 6.38 Tek katlı restoranın üzeri olan terastan avluya bakış, Bayazhan

Tek katlı bir yapı olan Hışvahan'da yapının formu dolayısıyla ortada bulunan dikdörtgen avlu, mekanlar arasında farklı bakış açıları oluşturarak görsel ilişki

kurulmasını sağlamaktadır. Ancak yapıya verilen yeni işlevinde kullanılan ahşap bölücülerle ve peyzaj elemanlarıyla bu görüş bir ölçüde, kuzey ve batı kanadının ise yarı bölümünde neredeyse tamamen engellenmiştir (Şekil 6.39, Şekil 6.40).

Şekil 6.39 Ahşap bölücülerle engellenen bakış açısı, Hışvahan

Şekil 6.40 Kuzey ve batı kanadında peyzaj elemanları ve ahşap bölücülerle engellenen bakış açısı, Hışvahan

Hışvahan'da avluda üst örtü olarak kullanılan asma germe strüktürlü sistem, boşluklu yapısı sayesinde yapıyı görmemizi engellemekte ve yapıya farklı bakış açıları sağlamaktadır. Geleneksel han yapısı içinde kullanılan modern bir yapı ögesi olması sebebiyle tarihi yapının modern bir yorumla algılanmasını sağlamaktadır. Bayazhan'da ise avluda kullanılan açılır kapanır şemsiyeler gün içinde güneşi engellemek veya yağmurlu havalarda yağmurdan etkilenmemek için gerekli

zamanlarda açılmaktadır. Ancak açıldığı zaman mekandaki bakış açılarını engellemekte; zemin kattan üst kata bakış açlarına, üst kattan ise avluya bakışa engel olmakta ve yapının tarihi görünümünü bozmaktadır (Şekil 6.41).

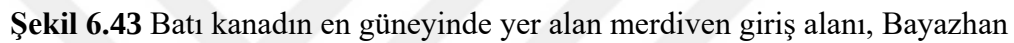
Şekil 6.41 Soldaki şekil; avluda üst örtü amaçlı kullanılan asma germe sistemiyle Hışvahan, sağdaki şekil avluda bakış açısını engelleyen üst örtü amaçlı kullanılan şemsiyelerle Bayazhan

Hışvahan’da, avluda, koltuklu oturma bölümü ve masa düzeni olmak üzere restoran ve kafe işleviyle iki ayrı oturma alanı tasarlanmıştır. Bu oturma alanlarında ahşap bölücülerin kullanımıyla hem mahremiyet hem akustik kontrol sağlanmakta hem de farklı bakış açıları, vistalar oluşmaktadır (Şekil 6.42).

Şekil 6.42 Avluda ahşap bölücülerle oluşturulan farklı bakış açıları, Hışvahan

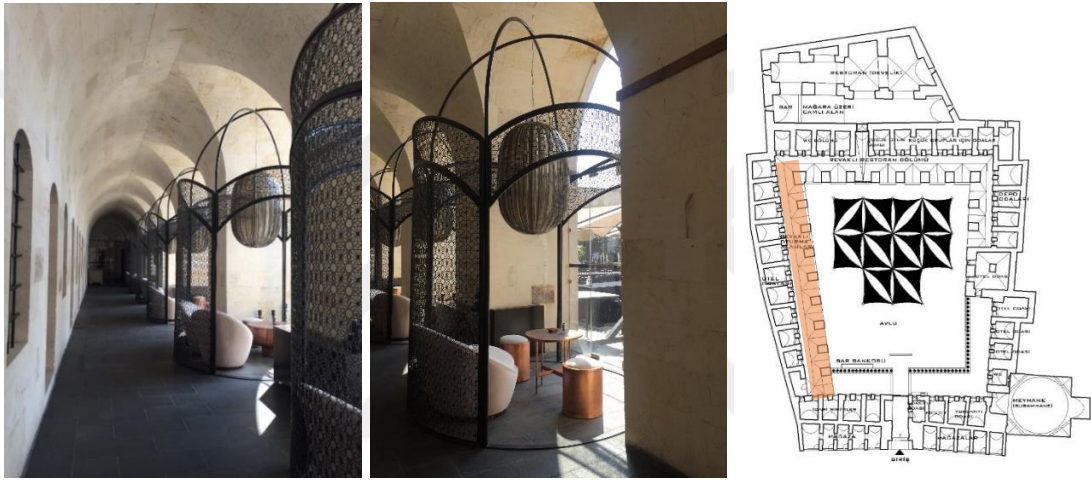
Bayazhan’da doğu ve batı kanadın en güneyinde yer alan düşey elemanlar olarak dolaşımı sağlayan merdivenler yapının çoğu noktasından görülemediği ve bir bakıma gizli kaldığı için algılamayı zorlaştırmaktadır. Bunun yanında merdivenlere ulaşmak için kuzey kanatta bulunan girişten itibaren avluyu tamamen yürümek gerektiğinden

131

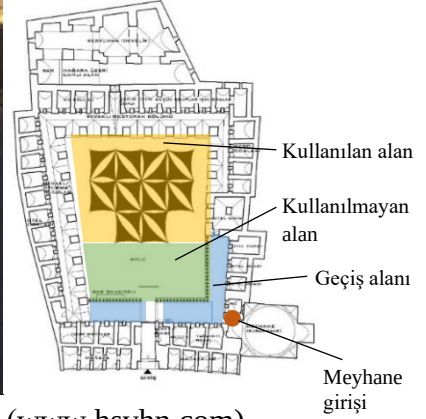

Şekil 6.44 Güney kanadında restoran alanı olarak kullanılan revaklı bölüm, Hışvahan

Şekil 6.45 Doğu kanadında oturma alanı olarak kullanılan revaklı bölüm, Hışvahan

Hışvahan'da avlu, dolaşım alanı olarak tüm mekanlar için kullanılmadığından mekanlar arasındaki ilişkiyi zayıflatmakta ve mekanın bir bütün olarak algılanmasını zorlaştırmaktadır. Avlunun bir yarısı kullanılırken diğer yarısı boş bir şekilde, kullanılmamaktadır. Dolayısıyla, mekanın bütününe olan hakimiyetin sağlanmasını önlemektedir. Hanın doğu ve batı kanadının konaklama amacıyla kullanılmasından dolayı avludan daha izole olacak şekilde ahşap bölücüler ve peyzaj alanlarıyla sınırlandırılmış ve kot olarak daha yüksek olan alandan odalara ulaşım sağlanmıştır. Avludan dolaşımın sağlanmaması mekan bütününe hakimiyeti zayıflatıyor olsa da verilen işlev doğrultusunda konaklama kullanıcısıyla restoran kullanıcısının birbirine karışmaması için doğru bir karar olduğu düşünülmektedir. Böylelikle form-fonksiyon dengesi yapı dönüşümü için başarılı olabilmektedir. Ancak, batı kanatta en kuzeyde yer alan susamhanenin meyhane olarak kullanılması ve girişinin yine konaklama odalarına ulaşılan alandan olması alınan bu kararla çelişerek istisna yaratmaktadır (Şekil 6.46).

Şekil 6.46 Avlu ve geçiş alanı kullanımları, Hışvahan (www.hsvhn.com)

Bayazhan'da ise restoran, bar ve meyhane fonksiyonlarının tamamı için açık alanda avlu kullanımı söz konusudur ve kullanımlar birbirine karışmamaktadır. Sınır bölümünde de değinildiği üzere, avlu kullanımında işlevsel farklılıklar göz önünde bulundurularak peyzaj elemanları ile farklı kullanımlar için sınırlar oluşturulmuş ve yürüyüş aksları belirlenerek dolaşım alanları, yönlendirmeler tanımlanmıştır. Böylelikle kullanıcı yönünü rahatlıkla bulabilmektedir. Bu fonksiyonların tamamının kapalı mekanlarına erişim de yine avludan gerçekleşmektedir. Avlu yapının tüm birimleri için kullanımda ve dolaşımda aktif rol oynadığı için kullanıcının mekan algısını kolaylaştırmaktadır (Şekil 6.47).

Şekil 6.47 Farklı fonksiyonlar için kullanılan avlu, Bayazhan

Hışvahan'ın tarihi kent merkezinde bulunması ve kale ile olan ilişkisi, yapıyı Bayazhan'dan farklı kılmaktadır. Hem hana yaklaşırken hem de hanın avlusundan ve revaklı alanlarından farklı bakış açılarıyla kaleyi görebiliyor olmak tarihi alanda olma farkındalığı yaratmaktadır. Avlulu han yapıları morfolojileri gereği daha içe dönük

olduğundan dış çevre ile olan ilişkiyi kısmi olarak koparmaktadır. Çevredeki yapıların çok katlı olması ve korunmaya değer yapılar olmaması kullanıcının yapı-çevre ilişkisini negatif etkilemekte, tarihi yapı algısında belirleyici olmaktadır. Ancak, Hışvahan tek katlı olmasından dolayı çevreyle ilişkisinde çevre, yapıya arka fon oluşturmakta ve yapı algısını daha fazla etkilemektedir. Bu sebeple, kale ile olan ilişkisi onu farklı kılmaktadır (Şekil 6.48).

Şekil 6.48 Avludan Gaziantep Kalesi'ne bakış, Hışvahan (www.tripadvisor.com)

Hışvahan'da Develik restoran bölümünde sahinlerin arasındaki geçişlerde yer alan kemerler ve kolonlar geniş ölçekleriyle birlikte mekan içinde farklı bakış açıları oluşturmaktadır (Şekil 6.49). Bayazhan'da ise restoran bölümünde sahinler arasında böyle büyük ölçekte kemerler ve kolonlar olmadığından mekan içinde Hışvahan'a göre daha engellenmemiş bir bakış açısına sahiptir (Şekil 6.50).

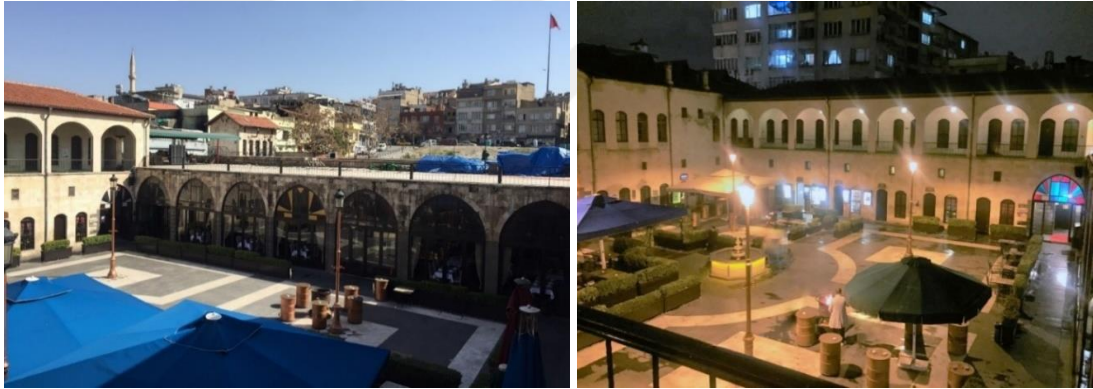

Şekil 6.49 Mekanda farklı bakış açılarının oluşumunu sağlayan kemer, kolon strüktürleri, Hışvahan (www.tripadvisor.com)

Şekil 6.50 Mekanda bakış açılarını engellemeyecek strüktürdeki restoran mekanını, Bayazhan

Bayazhan'ın bulunduğu çevrede nitelikli olmayan, çok katlı konut yapıları yer almaktadır. Arka fonda bu konut dokusu görüldüğünden Bayazhan'da, Hışvahan'da olduğu gibi tarihi doku atmosferini hissetmek mümkün değildir. Bu sebeple, tarihi doku algısı kısıtlanmakta ve yapı, çevresinden farklılaşmaktadır (Şekil 6.51).

Şekil 6.51 Soldaki şekil güney yönde, sağdaki şekil kuzeydoğu yönünde arka fonda görülen konut dokusu Bayazhan

Hışvahan, bulunduğu konum itibarıyla tarihi yapı ve çevrenin tarihi dokusunun uyumu bakımından kullanıcının kültürel algısına olumlu yönde etki etmektedir. Bayazhan'ın da bulunduğu konumun yakınlarında tarihi yapılaşma yer almaktadır ancak çarpık bir kentleşmenin olduğu bölgede yer aldığı için çevresinde yapıya arka fon oluşturan niteliksiz yapılar da bulunmaktadır. Dolayısıyla, kültürel algıyı olumsuz yönde etkilemektedir. Ancak, Hışvahan konum itibarıyla eski kent merkezi olan tarihi doku içerisinde yer almasına rağmen Bayazhan daha merkezi bir konumda olduğundan kullanıcıların ulaşımının daha kolay olması sebebiyle tercihlerini etkilemektedir.

Hareket ve bakış açısının mekânsal algısı ile Bayazhan ve Hışvahan için analizi Tablo 6.3'de verilmiştir.

Tablo 6.3 Hareket ve bakış açısının mekânsal algıya etkisi ile Bayazhan ve Hışvahan için incelenmesi

HAREKET-BAKIŞ AÇISI	
Mekansal Algısı	Bayazhan ve Hışvahan için Analizi
Çevreden yaklaşımdan itibaren hareketle beraber yapı algılanmaya başlar	Hışvahan geniş cephesi ve taç kapısının cephesinden yüksek olması ile; Bayazhan kavşakta yer almasıyla ve iki katlı cephesiyle dikkat çekmektedir
Mekanların içinden geçtikçe ve hareket ettikçe algılanan detaylar artar	Bayazhan'da mekanlara ulaşmak için avludan geçilmesi- avluya, diğer mekanlara bakış açısı ve algılanan detaylar artmaktadır
Mekan içine girdikçe algılanan detaylar artar	Bayazhan'da restoran bölümü iki sahınlı, Hışvahan'da üç sahınlı olduğundan hareket ettikçe algılanan detaylar artmaktadır
Mekan içinde hareket ederken perspektif açıları ve ışık yoğunluğunun değişmesi ile mekan algısı farklılaşmaktadır.	Bayazhan'da restoran bölümünde zeminde oluşturulan farklı kotlar ile, Hışvahan'da avluda bölücü elemanlarla restoranda ayna kullanımıyla ve geniş strüktürlü geçişlerle farklılaşan algı
Yapının yönlendiriciliği ile kullanıcı hareketi ve davranışıyla beraber mekan yeniden oluşmaktadır (Hareket-davranış-algılama)	Bayazhan'da avludaki peyzaj elemanları işlevleri tanımlamakta, kullanıcı hareketine yön vermektedir, Hışvahan'da bölücü paneller ve peyzaj elemanları kullanıcıların mekanlara yönelmesini sağlamaktadır
Hareketin, hız, yön, zaman parametrelerine bağlı değişiklikli	Her iki yapıda da kış mevsimlerinde avludan daha hızlı hareketle mekanlara geçilmekte; algılanan detaylar azalmaktadır
Mekanın hareket telkin etmesi (içgüdüsel davranış) Perspektifin yürümeye sevk etmesi	Hışvahan'da revaklı alan harekete telkin ederken, restoran işleviyle kullanılmaktadır
Mekan algısı için perspektifi sonlandıracak bir öge beklentisi vardır (Hareket dürtüsüne ters düşme)	Hışvahan'da revaklı alanların sonlanışında herhangi bir öge bulunmamaktadır
Dolaşım yolu, iç ve dış mekanları birbirine bağlayan algısal bir bağ oluşturmaktadır (örnek; avlu)	Her iki yapıda da avlu algısal bir bağ oluşturmaktadır
Yapıların dolaşım sistemleri ve biçimleri mekanda bulunduğumuz süreyle ilişkili olan mekânsal algımızı ve mekanı kullanmamızı etkiler.	Bayazhan'da avlunun tüm mekanlara açılması ve avlunun dolaşım alanı olarak kullanılması ile avluda geçirilen zamanın artması sebebiyle mekânsal algı artmakta

Işık ve Gölge

Işık mekana belirginlik katar ve mekanın görülebilmesini sağlar. Mekanda ışık kaynaklarının niteliği ve niceliği kullanıcı algısını etkilemektedir. Görmenin ve algılamanın gerçekleşebilmesi için bulunulan mekanda ışığın ve aydınlık düzeyinin yeterli seviyede olması gerekmektedir. Bu nedenle mekânsal algılama için görme, dolayısıyla ışık önemlidir. Gölge ise aydınlatılan yerin şeklini algılamamıza yardımcı olur. Nesnelerin derinlik ve boyut kazanmasını sağlayarak şekillerin, malzemelerin ve dokuların, mesafelerin algılanmasını kolaylaştırır. Dolayısıyla mekanın görünür olmasını sağlar ve mekan algısını belirler. Alan çalışmasına konu olan iki yapı bu doğrultuda incelenmiştir.

Bayazhan'da giriş dehlizinde, hanın dokusuna uygun iki adet şık aydınlatma elemanı kullanılmıştır. Bu kullanımla yeterli aydınlatma sayesinde kullanıcılar, özellikle gece gideceği yeri kolayca görebilmekte ve mekanı algılayabilmektedir. Bu sayede, geçiş alanında her ne kadar iki yan ve üst düzlemi kapalı olsa da yeterli seviyede aydınlık sağladığından özellikle mekânda ilk defa bulunan kullanıcıların kendilerini güvende hissetmeleriyle beraber kişide rahatlama hissi oluşturduğu, aynı zamanda girişte ilk izlenim olarak beğeni ve yapıya dair merak duygusu olduğu düşünülmektedir (Şekil 6.52).

Şekil 6.52 Giriş dehlizi aydınlatması, Bayazhan

Hışvahan'da ise tek katlı olan hanın girişinde tonozlu dehlizde tavandan bir aydınlatma bulunmayıp zeminden duvara yansıtma şekilde giriş aydınlatılmaktadır. Bu aydınlatma türü geçit şeklindeki girişin duvarlarını ve tonozlu üst düzlemini aydınlatmasından dolayı dengeli bir ışık dağılımı sağlayarak giriş bölümü ile yapının ilk baştan algılanmasını kolaylaştırmakta ve dikkat çekmektedir (Şekil 6.53).

Şekil 6.53 Zeminden aydınlatılan yapıya giriş alanı gündüz ve gece görüntüsü, Hışvahan

Hışvahan’da Develik isimli ana restoran alanında doğal yolla aydınlatma sağlanamıyor olup yapay aydınlatma kullanılmaktadır. Mekanda bakır ve camdan oluşan aydınlatma elemanları yeniden kullanılan geleneksel yapı içerisinde modern tasarımlar olmasıyla ön plana çıkmaktadır. Yöresel malzeme olan bakırla beraber geleneksellik ve modernizm arasında kontrast bir uyum sağlayarak mekanı daha dikkat çekici hale getirdiği düşünülmektedir. Bu aydınlatma modeli, mekanda aynı tarzda olmak üzere, nişlerin içindeki ahşap panellerin üzerinde aplik, tavandan sarkıt ve lambader olmak üzere mekanda çeşitli şekillerde kullanılmıştır. Bu şekilde yapılan aydınlatma, tarihi yapıya modern bir yorum kazandırmasının yanında doğal ışık almayan mekana loş bir ışık sağlamakta ve bu sayede farklı bir ambiyans oluşmaktadır. Ancak mekana doğal ışık alınamadığı için zaman kavramı algısı yitirilmektedir (Şekil 6.54).

Şekil 6.54 Develik restoran bölümünde aydınlatma, Hışvahan (www.tripadvisor.com)

Restoran bölümüne ilk girişte kullanıcıları büyük bir tonoz karşılamaktadır. Bu bölüme uygun yarım daire formunda oturma birimi tasarlanarak mekan özelleştirilmiştir. Yeniden işlevlendirme aşamasında tonozu taşıyan kolonlara zeminden aydınlatma tasarlanmış ve hem geçiş alanı hem de mekana ilk giriş daha vurgulu hale getirilmiştir (Şekil 6.55).

Şekil 6.55 İç mekan-restoran bölümünde girişte bulunan tonoz aydınlatması, Hışvahan

Yine restoran bölümünde ahşap panellerin arkasında üst düzlemindeki tonozları aydınlatacak şekilde ve ışığın rengi istenilen renkte değişen aydınlatmalar tasarlanmıştır. Bu aydınlatma biçimi de geleneksel yapının tonoz strüktürüne vurgu yaparak kullanıcı algısını o yöne çekmektedir (Şekil 6.56).

Şekil 6.56 İç mekan-restoran bölümünün tonozlu kısımda yapılan renkli aydınlatmalar, Hışvahan (www.tripadvisor.com)

Güney kanatta restoran kullanımındaki revaklı alanda her revakta, kolonların üzerine kaplanmış metal strüktürlerde gizli ışıklarla kolonlar aydınlatılmış, üst düzlemde ise sarkıt avizeler kullanılmıştır. Bu aydınlatma yoluyla revaklar özelleştirilmiş ve hem bu alandaki masa kullanıcıları için hem de avludan bakıldığında tanımlı alanlar oluşturulmuştur. Sarkıt aydınlatma elemanlarının boyutlarının büyüklüğü dikkat çekici ve tasarımda baskın bir öge olduğundan kullanıcının görsel algısına yön vermektedir. Kolonların üzerindeki metal paneller içerisindeki gizli ışıklar da iç mekanda ve avluda yine benzer şekilde görsel algının o yöne çekilmesini sağlamaktadır. Işık, taş üzerinde metal panellerin geometrik desenlerini ve içerisinde yer alan dokunun okunaklılığını artırmakta ve kullanıcıların dikkatini çekmektedir. Böylelikle, mekanda yeterli aydınlık seviyesi oluşturulurken, mekan ambiyansı da olumlu yönde etkilenmektedir (Şekil 6.57).

Şekil 6.57 Güney kanat revaklı restoran bölümü ve geçiş alanında aydınlatma, Hışvahan (www.tripadvisor.com)

Güney kanatta revaklı alanda kullanılan aynı sarkıt aydınlatmalar doğu kanatta oturma alanı olarak kullanılan revaklı bölümde de kullanılmıştır. Bu bölümde de restoran olarak kullanılan alanda olduğu gibi kolon aralarında metal strüktürlerle revaklar tanımlanmıştır. Metal paneller bu bölümde kolonları kaplayacak şekilde değil koridorla sınır oluşturacak şekilde olduğundan gizli ışık kullanılmamıştır ancak güney ve doğu revaklarda aynı sarkıt aydınlatma elemanı kullanıldığından han genelinde mekanda bütünlük, dolayısıyla algılamada kolaylık sağlanmıştır (Şekil 6.58). Doğru kanatta yer alan otel odaları ise odalarda bulunan tek pencerenin avluya bakan tarafta

olmasından dolayı ve önlerinde bulunan revaklı alan yine camla kapatıldığından doğrudan ışık alamamakta, dolaylı olarak revaklı alandan aydınlık sağlanmaktadır.

Şekil 6.58 Doğu kanat revaklı bölüm-oturma alanında aydınlatma, Hışvahan (<https://www.geo-id.com/tr/works/hisvahan/>)

Avluda dış mekana uyumlu olarak hasır malzemeden tasarlanmış lambaderler ve zeminde taşınabilir dekoratif aydınlatma elemanları kullanılmaktadır. Bu aydınlatma öğelerinin görsel olarak hoş bir görüntü ortaya çıkardığı ve mekan ambiyansını olumlu etkilediği düşünülmektedir. Aynı zamanda avluda aydınlatma için, duvarda ve asma germe sisteminin taşıyıcı direklerinin üzerine takılı sokak tipi aydınlatma elemanları bulunmaktadır. Bu tip aydınlatma elemanlarının kullanımı avlunun dış mekan algısını artırdığı düşünülmektedir (Şekil 6.59).

Şekil 6.59 Avlu aydınlatmaları, Hışvahan (www.geo-id.com)

Yapının avluya bakan cepheleri zeminden duvar düzleminde taş yüzeylere yansıtılan ışıklarla aydınlatılmaktadır. Bu kullanım geleneksel yapının estetik algısına vurgu

yapmakta, duvarlardaki taş malzemenin doğallığını ve gelenekselliğinin görsel olarak algılanmasını sağlayarak ortaya çıkarmaktadır (Şekil 6.60). Camla kapatılmış olan doğu ve güney kanattaki revaklı bölümlerdeki aydınlatmalar da avlunun aydınlanmasını sağlamakta aynı zamanda da yapının görsel algısına katkıda bulunarak avlu kullanıcısının mekanları algılamasını etkilemekte, yapıda yön bulmayı kolaylaştırmakta ve görsel olarak da hoş bir atmosfer oluşturmaktadır (Şekil 6.61).

Şekil 6.60 Avlu iç cephesinde duvara yansıtılan aydınlatmalar, Hışvahan (www.tripadvisor.com)

Şekil 6.61 Avlu aydınlatmaları, üstten görünüş, Hışvahan (<http://hsvhn.com/galeri/>)

Meyhane olarak işlevlendirilen, tavan düzlemi büyük bir kubbeyle geçilmiş olan Susamhane yapısında mekan ve kubbe algısını güçlendiren sarkıt aydınlatma elemanı kullanılmıştır. Bu aydınlatma türü mekanın hacminin algılanmasına katkıda bulunarak yeterli ve homojen aydınlık düzeyi sağlamaktadır. Mekanda bulunan nişlerin içi gizli ışıkla ve mekandaki büyük sarkıt aydınlatma elemanı ile uyumlu, benzer tasarımda, daha küçük ölçekteki aydınlatma elemanlarıyla aydınlatılmaktadır. Bu sayede hem niş alanlarının görsel algısı ön plana çıkmakta hem de ortam atmosferine katkı sağlandığı düşünülmektedir (Şekil 6.62).

Şekil 6.62 Soldaki şekil, sarkıt türde aydınlatma elemanı, sağdaki şekil nişlerin aydınlatması, Susamhane, Hışvahan (www.tripadvisor.com)

Bayazhan'da avlu; meyhane, bar ve restoran olmak üzere farklı kullanımları içermektedir. Bu işlevler, mekanların kapalı alanlarının avluya açıldığı bölgeleri kullanmaktadır. Avlu dört parça olarak düşünüldüğünde birer parça meyhane ve bar, iki parça da restoran kullanımındadır. Bu parçalardan her birinin ortasında bir, toplamda dört adet dikmeli aydınlatma elemanı yer almaktadır. Bu aydınlatma elemanlarının zemin taşları tarafından tanımlanmasıyla görsel algı kolaylaşmaktadır. Direkt avluya açılan doğu kanattaki ticari mekanlar, güney kanatta yer alan geniş cam cepheli restoran, doğu ve batı kanatta birinci katta yer alan revaklı alanlar da avluya ışık sağlamakta, aynı zamanda da görsel olarak bu alanların algılanmasına yardımcı olmaktadır (Şekil 6.63).

Şekil 6.63 Avlu aydınlatmaları, Bayazhan (www.bayazhan.com.tr)

Üst kata çıkışı sağlayan merdivenlerin bulunduğu doğu ve batı kanadın en güneyindeki hacmin avluya bakan cephesindeki ve restoran bölümünün merkezindeki renkli vitray camlar da ışıkla beraber renk katarak avluyu aydınlatmakta ve algıyı o yöne çekmektedir. Vitray boyalı bu camlar gündüz doğal ışıkla ve gece yapay aydınlatmanın etkisiyle farklı algılar oluşturmaktadır. Yapay ışıkla beraber daha belirgin olan renkler kullanıcının dikkatini çekmektedir (Şekil 6.64).

Şekil 6.64 Vitray camların gündüz görünüşü, Bayazhan

Restoran bölümü, avluya bakan geniş açıklıklı cam cephesi ve mekanın güneyi olan arka cephesindeki tepe pencerelerinden gün ışığı almaktadır. Dolayısıyla gündüz yapay aydınlatma ihtiyacı bulunmamaktadır. Akşam ise, duvarlarda kolonların üzerindeki ve aralarındaki gizli ışıklarla aydınlatılmaktadır. Gizli ışıklarla yukarıya doğru yapılan bu aydınlatma stilinde ışığın tavanda yayılması sağlanarak kullanıcı algısı tonozlu tavan tipine çekilmiştir. Mekan strüktürünü de ortaya çıkarır şekilde gölgeler ve farklı ışık yansımaları oluşmaktadır. Böylelikle mekan algısı ve tarihi yapıyı kullanım vurgusu artırılmıştır. Gündüz saatlerinde mekan doğal ışık aldığından yapılan aydınlatma yeterli olmakta ve tarihi yapıda ışık kaynağının da görülmemesiyle, aydınlatma elemanları ön plana geçmeden mekan ambiyansı kullanıcıya hissettirilmektedir (Şekil 6.65). Ancak akşam saatlerinde, duvar kenarında aydınlatmanın yoğun olduğundan, aydınlatmanın homojen olmaması sebebiyle orta aksta bulunan bölüm daha karanlık olmaktadır. Bu da kullanıcıda güvensizlik hissi oluşturmaktadır ve mekanın orta bölümlerinin oturmak için daha az tercih edildiği düşünülmektedir.

Şekil 6.65 Restoran bölümünün duvardan ve kolondan yapılan aydınlatmaları, gündüz saatleri, Bayazhan

Üç sahından oluşan bar bölümünde, restoran bölümünde olduğu gibi tavandan aydınlatma bulunmamaktadır. Duvarda metal malzemeden profil üzerinde yeşil renkte cam başlıklı aydınlatma elemanları kullanılmaktadır. Mekan sadece bu elemanlarla aydınlanmamakta, kolon başlıklarına yansıyacak şekilde aydınlatmalar yer almaktadır. Yapılan aydınlatma şekliyle de algı hem yapının tarihi dokusuna ve strüktürüne çekilmiş hem de farklı bir atmosfer yaratılarak mekana verilen yeni işleve uyumlu loş bir aydınlatma sağlanmıştır. Yapıya verilen yeni işlevde bar olarak kullanılan bu mekanda ortada yer alan kolonların arasında bar bankoları bulunmaktadır. Kolonlardan yapılan aydınlatma şekliyle bar bölümüne dikkat çekilerek bar, tanımlı hale getirilmiş ve kullanıcı algısı bu yöne toplanmıştır. Mekanın caddeye bakan cephesinin renkli vitray cam olması, ışığın etkisiyle ve kullanılan renkli cam aydınlatma elemanlarıyla birlikte farklı bir ambiyans oluşturmaktadır (Şekil 6.66).

Şekil 6.66 Bar bölümünün duvardan ve kolondan yapılan aydınlatmaları, Bayazhan Meyhane mekanı da barla benzer şekilde yapı olarak, üç sahından oluşmaktadır. Giriş ve cephe tarafındaki sahnın ahşap kirişli sistemdeyken orta sahnın volta döşeme

sistemindedir. Orta sahında bu sistem üzerine yapılan metal strüktüre asılan modern tarzda sarkıt aydınlatma elemanlarıyla mekan aydınlanmaktadır. Bu aydınlatma türünün yeniden işlevlendirilen yapıda geleneksellikten yeniden kullanımına uygun olarak modern yorumda bir sentez barındırmakta ve bu yönüyle de kullanıcıların ilgisini çektiği düşünülmektedir. İki yan sahında ise daha geleneksel tarza uygun modelde aydınlatma elemanları kullanılmıştır. Farklı tavan sistemlerinin olduğu mekanda bu sistemleri vurgulayacak şekilde farklı aydınlatmaların yapılmasının mekan algısını kuvvetlendirdiği düşünülmektedir (Şekil 6.67).

Şekil 6.67 Meyhane bölümünün aydınlatmaları, Bayazhan
(<https://www.bayazhan.com.tr/>)

Merdivenlerin ölçeğinin mekana göre küçük olmasının ve konum olarak içerde kalarak görsel etkileşimin kısıtlanmasının yanı sıra aydınlatma olarak da yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu sebeple kullanıcıda güvensizlik ve korku hislerinin oluştuğu düşünülmektedir (Şekil 6.68).

Şekil 6.68 Merdiven aydınlatmasının yetersiz kalması, Bayazhan

Işık ve gölgenin mekânsal algıya etkisi ile Bayazhan ve Hışvahan üzerinden Tablo 6.4'teki gibi özetlenmiştir.

Tablo 6.4 Işık ve gölgenin mekânsal algıya etkisinin Bayazhan ve Hışvahan üzerinden incelenmesi

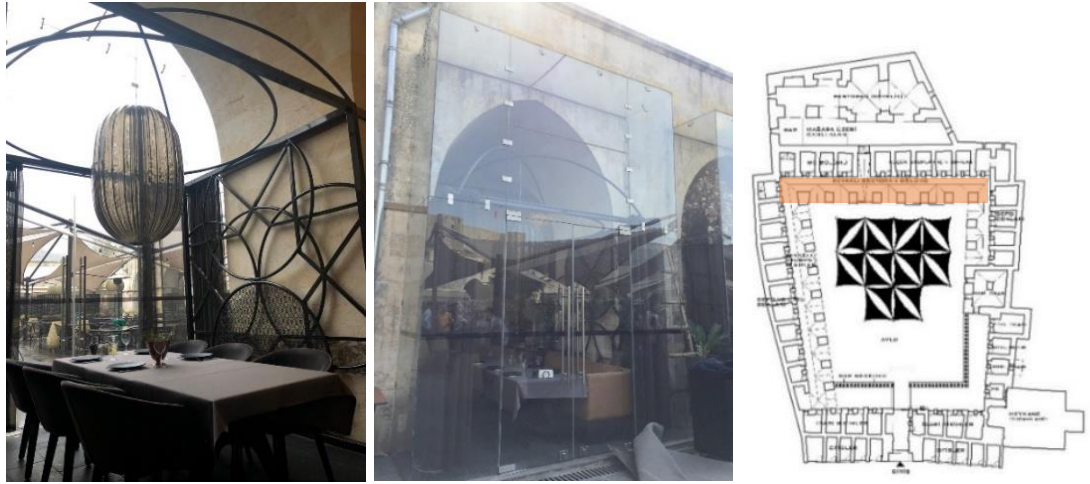
İŞİK-GÖLGE	
Mekansal Algıya Etkisi	Bayazhan ve Hışvahan için Analizi
Işığın aynı gün içinde, günden güne ve mevsimlere göre değişimi sayesinde mekan algısı farklılaşmaktadır	Bayazhan ve Hışvahan'da avluda farklı zamanlarda mekan algısı farklılaşmaktadır Bayazhan'da restoran gündüz ve akşam farklı algılanmaktadır. Hışvahan'da Develik restoran doğal ışık almadığından mekan algısı değişmemekte
Işık, mekanı görünebilir kılarak belirler ve algılanmasını sağlar.	Bayazhan'da bar mekanında kolonlara yansıtılan ışıklar bar bölümünü belirler, Hışvahan'da tonozlara yansıtılan, değişken renkte ışıklar o bölümleri özelleştirmekte
Bir mekanın kısmen ışıklı kısmen gölgeli olması mekanın iki farklı tonda etki etmesini sağlar, mekan algısı değişir (ışık-gölge oyunları). Monotonluğu bozar, ilgi çekici kılar	Bayazhan'da avluda kullanılan şemsiyeler, Hışvahan'da avludaki asma-germe sistemi gün içerisinde ve mevsimlere göre farklı ışık-gölge oyunları oluşturmaktadır.
Dengesiz aydınlatma düzeni algıyı etkilemektedir. (Çok aydınlık-çok karanlık gölge oluşumu)	Bayazhan'da restoran işlevinde kullanılan mekanda kolonlardan yansıyacak şekilde aydınlatmayla dengesizlik oluşmuştur
Tasarlanan mekana, mekanda kullanılan malzemeye göre uygun ışık kaynağı ve aydınlatma seçimi kullanıcı algısını değiştirir. Farklı ambiyanslar yaratılabilir. (Işığın niteliği + armatür seçimi ve türü = kullanıcı algısı)	Bayazhan'da bar mekanında renkli cam aydınlatma elemanları ve vitray camlarla oluşan ambiyans. Meyhanede farklı türde aydınlatmalar, 3 sahınlı mekanın farklı malzemeden tavanlarının algısını kolaylaştırmaktadır Hışvahan'da restoran mekanında bakır ve cam aydınlatma türleri tarihi yapıya malzeme açısından uyum sağlamaktadır
Işık ve gölgeyle beraber mekana, mekandaki malzemeye vurgu yapılabilir veya geri plana atılabilir	Hışvahan'da restoranda bankolardaki aydınlatmayla malzeme dokuları öne çıkmaktadır. Revaklı bölümde metal strüktürlerdeki ışık, taş duvar ve metal malzeme uyumunu ortaya çıkarmaktadır
Doğal ışık; mekanı okutarak mekanın strüktürünü, mekanın biçimini ortaya çıkarır. Zaman kavramı algısı oluşturur.	Hışvahan'da restoran işleviyle kullanılan mekanda doğal ışıktan yararlanılamaması sebebiyle zaman kavramı oluşmamaktadır.

Zaman

Mekan algısında fiziksel öğelerin yanı sıra pek çok farklı etken gibi zaman kavramı da önem taşımaktadır. Kullanıcının bir mekanı hangi zaman diliminde, hangi mevsimde kullandığı, o mekanda ne kadar zaman geçirdiği mekan algısını etkilemektedir. Çalışmanın bu bölümünde zaman başlığı altında Bayazhan ve Hışvahan ele alınmıştır.

Hışvahan'ın güney kanadında yer alan; Develik Restoran direkt gün ışığı almadığı için mekanın günün hangi zaman diliminde ve hangi mevsimde kullanıldığı hissedilememektedir. Dolayısıyla zaman algısı yitirilmiştir. Avlu ve Develik restoran arasında, camlarla kapatılmış olan revaklı bölüm ise direkt gün ışığı aldığı ve avlu ile bağlantılı olduğu için zaman kavramının hissedildiği bir mekandır. Hanın bu bölümü, soğuk hava koşullarında ve kış aylarında kapalı olarak, yaz aylarında ise camlar açılarak, yarı açık bir mekan olarak kullanılmaktadır. Bu sebeple farklı mevsimlerde, mekanı kullanan insanlarda farklı algılar oluşmaktadır (Şekil 6.69).

Kış aylarında daha çok iç mekana yönelen kullanım, yaz aylarında dış mekan olan avluya yönelmektedir. Hanın doğu kanadında yer alan otel odaları önünde oturma alanı amaçlı kullanılan revaklı alanda da aynı şekilde camlar yaz mevsimlerinde açılıp avluya katılarak, kış mevsimlerinde kapalı olarak kullanılmaktadır (Şekil 6.70).

Şekil 6.69 Güney kanat revaklı alanın yaz-kış kullanımı, Hışvahan

Şekil 6.70 Doğu kanat revaklı alanın yaz-kış kullanımı, Hışvahan

Hışvahan’da avlu çoğunlukla restoran kullanıcılarına hizmet vermektedir. Meyhane bölümünün açık alan kullanımı olmaması sebebiyle sıcak mevsimlerde kullanıcı tarafından fazla tercih edilmemektedir. Yapıya verilen yeni işleviyle beraber avluya yapılan asma germe strüktür sistemdeki üst örtü tüm mevsimler ve her saat dilimi kullanımı için uygundur. Ancak gündüz saatlerinde güneşin geliş açısına göre oluşturduğu gölgeler farklı olduğundan algı değişmektedir ve gölge alanlardaki masalar kullanıcı tarafından daha fazla tercih edildiğinden kullanımı etkilemektedir. Farklı mevsimlerle beraber yine farklı gölgeler oluşmaktadır. Boşluklu yapısı sayesinde gece kullanımında da rahatsız edici bir etki oluşturmamaktadır. Asma germe sistemin taşıyıcılarına asılan aydınlatma elemanlarıyla ise akşam kullanımı için farklı bir etki yaratılmaktadır. Avlu bu sayede gündüz ve gece farklı algılar oluşturmaktadır. Hanın doğu ve kuzey kanadında yer alan, tasarımı ile dikkat çeken aydınlatma elemanları ile han gece farklı bir atmosfere sahip olmaktadır. Bu sebeple gece ve gündüz kullanımında kullanıcıların algıladığı detaylar farklılaşmaktadır (Şekil 6.71).

Şekil 6.71 Gündüz ve gece farklı algılanan avlu, Hışvahan (Soldaki şekil www.tripadvisor.com)

Bayazhan'da ise zemin katta Hışvahan'da olduğu gibi revaklı bir alan olmadığından avlu soğuk mevsimlerde sadece geçiş alanı ve hava almak için kısa süreli çıkılan yer olarak kullanılmaktadır. Ancak restoranın avluya bakan cephesi geniş açıklıklı camlara sahip olduğundan mekanın avluyla olan görsel ilişkisi kesilmemiştir. Meyhane ve bar olarak kullanılan mekanların restoran bölümünde olduğu gibi avlu ile görsel bir bağlantıları bulunmamakta dolayısıyla avlu ile mekansal ilişkileri restorana göre daha kısıtlı olmaktadır. Restoranın gündüz ve gece kullanımı kullanıcıda farklı algılar oluşturmaktadır. Mekan, doğal ışık aldığı ve avlu ile görsel bağlantısı bulunduğu için farklı mevsimlerde, günün farklı zaman dilimlerinde kullanıcılar tarafından farklı şekillerde deneyimlenebilmektedir (Şekil 6.72).

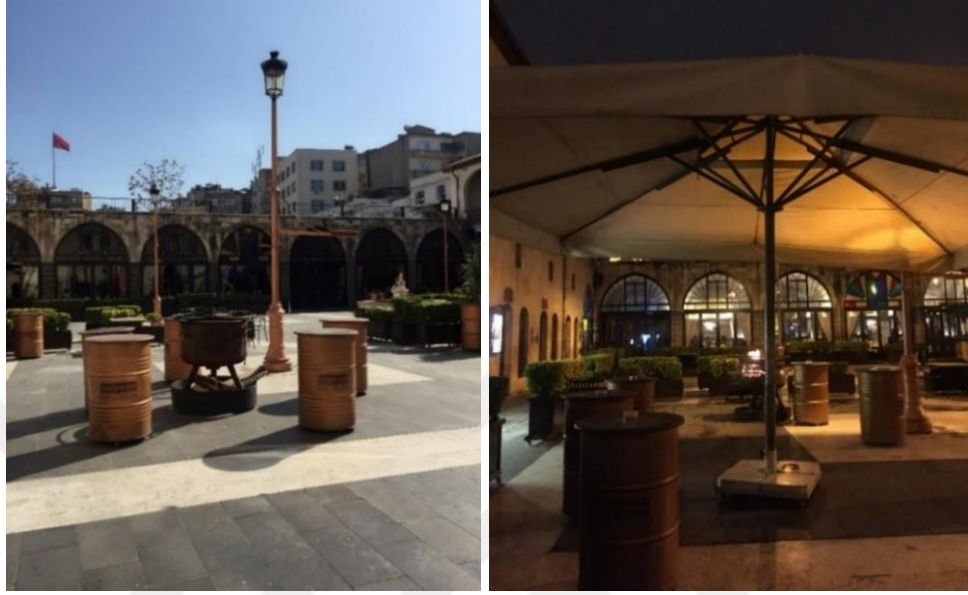
Şekil 6.72 Gündüz ve gece farklı algılanan restoran, Bayazhan

Bayazhan'da bahar ve yaz mevsimlerinde avlu kullanımı daha yoğundur. Farklı fonksiyondaki tüm mekanların avlu kullanımı olduğu için kullanıcılar arası iletişim bu mevsimlerde daha fazladır (Şekil 6.73).

Şekil 6.73 Yaz mevsimlerinde avlunun yoğun kullanımı, Bayazhan (www.tripadvisor.com)

Avlu, gündüz saatleri hava güneşli olduğunda ve yağmurlu zamanlarda şemsiyeler açılarak kullanılmaktadır. Şemsiye altındaki kullanıcılar için farklı etkiler oluştuğu gibi restoran içindeki kullanıcının da görsel algısı farklılaşmaktadır. Böylelikle yapıya dair farklı zamanlarda farklı duygu ve hisler oluşmaktadır (Şekil 6.74).

Şekil 6.74 Avluda şemsiye açıkken ve şemsiye yokken farklılaşan algı, Bayazhan Meyhane ve bar olarak kullanılan mekanlar da caddeye bakan geniş cepheleri ile direkt gün ışığı almaktadırlar. Bu sayede gündüz ve gece algısı farklılaşmaktadır. Bu mekanlarda cadde ile olan görsel iletişim perdelerle kesildiği için gün ışığı direkt olarak sadece kemerli pencerelerin perdeyle örtülü olmayan vitray camlı üst kısmından alınmaktadır. Böylelikle mekanların içerisinde renkli camlar dolayısıyla farklı bir etki oluşmaktadır. Ancak bar ve meyhane olarak işlevlendirilen her iki mekan da yoğunlukla akşam saatlerinde kullanıldığından gün içindeki farklı etkilerden yararlanılamamakta, mevsimlere göre kullanıcı algısında farklılıklar oluşmaktadır (Şekil 6.75, Şekil 6.76).

Şekil 6.75 Bar mekanının gündüz ve gece farklı ışık etkisi ve farklı algısı, Bayazhan

Şekil 6.76 Meyhane mekanının gündüz ve gece farklı ışık etkisi ve farklı algısı, Bayazhan

Her iki han yapısının da akşam saatlerinde daha yoğun bir şekilde tercih edildiği gözlemlenmiştir. Hafta sonları ise eğlence amaçlı olan meyhane ve bar kullanımlarıyla beraber restoran kullanımı da artmaktadır. Kullanıcı yoğunluğu fazla olan zamanlarda mekana dair algılanan detayların daha az olduğu düşünülmektedir. Hışvahan, Bayazhan’a göre daha geç restorasyon görüp kullanıma açıldığından kullanıcı için daha yeni bir mekandır. Bu sebeple, Bayazhan daha uzun zamandır kullanıldığından bazı detaylar Hışvahan’a göre daha az dikkat çekmektedir. Hışvahan ise daha yenidir ve kullanıcının ilgisi ve algısı mekana dair daha ön plandadır. Bayazhan’a göre daha yeni bir tarihte işlevlendirilmesiyle beraber, tasarım anlamında daha dikkat çekici mekansal ve dekoratif öğeler barındırmasıyla kullanıcılar için daha akılda kalıcı olduğu düşünülmektedir. Yapılan anket çalışmasında bu gözlemi sorgulamak amaçlı kullanıcılara çeşitli sorular sorulmuştur.

Zamanın mekânsal algıya etkisi ile Bayazhan ve Hışvahan üzerinden incelenmesi Tablo 6.5’te verilmiştir.

Tablo 6.5 Zamanın mekânsal algıya etkisinin Bayazhan ve Hışvahan üzerinden analizi

ZAMAN	
Mekansal Algıya Etkisi	Bayazhan ve Hışvahan Analizi
Mekanın içinde geçirilen sürenin uzunluğuna ve kısalığına bağlı olarak mekan algısı değişmektedir └ Mekandaki hakim renkler ve oluşturdukları huzur, beğeni vb. gibi duyguların etkisiyle beraber daha uzun süre geçirme, algılanan detayların artması └ Mekanı algılamada zaman yapıya ait duygu ve deneyim oluşumunu sağlamaktadır. └ Mekanda geçirilen zaman arttıkça mekanla ilgili algılanan detaylar artmaktadır	Bayazhan'da avlu dolaşım alanı ve oturma alanı olarak kullanımında içinde geçirilen zaman ve hareket farklıdır. Özgün dokusuyla tarihi yapı algısının hissedilebiliyor olması kullanıcıda beğeni oluşturmakta ve mekanda geçirilen süreyi uzatmaktadır Hışvahan'da verilen yeni işlevle beraber detayların çokluğu sebebiyle mekanların ambiyansı kullanıcının ilgisini çekmekte, mekanda kalma süresini uzatmaktadır. Restoranda iç mekanda kahverengi renk, kullanıcıda hızlı hareket etme hissi oluşturmakta, mekanda geçirilen süre kısaltmakta, algılanan detaylar azalmaktadır
Tekrarlanan deneyimlerle algı değişir. Bir mekanla ilk kez karşılaşma ve bir süre geçirdikten sonra karşılaşma arasında farklılıklar vardır └ Önceki bilgi birikimlerini tekrarlar ya da yenilenir └ Gözlemcinin artık ipuçlarına gereksinim duymaması	Bayazhan'ın restore sonrası günümüz kullanımı, Hışvahan'a göre daha eski olduğundan halkın geçmiş tecrübesi yapıya dair daha fazladır. Dolayısıyla Bayazhan'da deneyim daha fazla olduğundan mekan algısı da artmaktadır. Ancak Hışvahan daha yeni olduğundan merak oluşturmakta ve kullanıcı yeni gözlemlerde, keşiflerde bulunabilmektedir
Mekanın farklı zaman dilimi ve farklı mevsimlerde kullanılmasıyla çeşitli tecrübeler ve algılar oluşur (Aynı mekan sabah, öğle, akşam saatlerinde farklı görünmekte ve zihinde farklı imgeler oluşturmaktadır.)	Bayazhan'da avluda gün içinde ve farklı mevsimlerde açılıp kapanan şemsiyeler. Avlunun yazın oturma, kışın ise hava almak amacıyla kullanılması. Ayrıca her mevsimde dolaşım amaçlı kullanılıyor olması aynı mekanın farklı mevsimlerde algısı. Restoranda gündüz doğal ışık, gece yapay ışıklar. Yaz ve kış aylarında farklı meyhan mekanı kullanımı Hışvahan'da avludaki asma germe üst örtü kullanımıyla farklı mevsimlerde ve günlük kullanımda, aydınlatma farklılıkları. Restoran bölümünün doğal ışık almaması sonucu zaman algısı yitirilmektedir. Restoran işlevinde kullanılan revaklı alanda yazın camlarının açık kışın kapalı olması sonucu oluşan farklı deneyimler

Ambiyans-Detay

Detaylar ve mekanda oluşturulan ambiyans sayesinde kişinin mekanı algılaması kolaylaşır ve o mekan zihninde özelleşerek kullanıcının hafızasında kalıcı olması sağlanır. Tasarımda oluşturulan küçük detaylarla mekanın bütününe yansıyacak bir atmosfer yaratılabilir ve kullanıcı algısı bu detaylara yönlendirilebilir. Mekanda oluşturulan bu atmosferle ve detaylara yapılan vurgularla kullanıcıda farklı duyguların oluşumu sağlanabilir. Bu doğrultuda mekan algısında ambiyans ve detayın etkileri Hışvahan ve Bayazhan ölçeğinde ele alınmıştır.

Hışvahan'da Develik restoranın bodrum katında bulunan sığınak bölümü, üzerinde yürünebilen camla kapatılarak görsel olarak varlığını sürdürmekte ve mekana farklı bir atmosfer katmaktadır. Restorana girişte ilk sahinde doğu tarafta yer alan sığınakın üzeri bar olarak kullanılmaktadır. Tasarlanan bu cam döşemeyle sığınakın kullanıcılar tarafından algılanması sağlanmış, aynı zamanda da Gaziantep mimarisi için önemli bir yere sahip olan bodrum kat kullanımının vurgulanarak, kullanıcının yapının tarihi ile ilişki kurması sağlanmıştır. Bar kullanımı için farklı bir atmosfer oluşturan sığınak, kullanıcıların ilgisini çekerek mekana dair merak gibi farklı duyguların oluşumunu sağlamakta ve böylelikle kullanıcı algısını etkilediği düşünülmektedir (Şekil 6.77).

Şekil 6.77 Restoran mekanında yeni işlevinde üzeri camla kapatılmış olarak kullanılan sığınak bölümü, Hışvahan (www.tripadvisor.com)

Restoranın kuzeyinde yer alan duvar boyunca ayna kullanılmıştır. Ayna kullanımı, mekandaki ölçek algısını değiştirerek kullanıcının mekanı daha geniş hissetmesinin yanı sıra mekan içinde farklı bir detay oluşturarak kullanıcının ilgisini çekmektedir. Aynanın arkasında kullanılan gizli ışık da yine mekanın atmosferini değiştirerek görsel algıyı o yöne çekmektedir (Şekil 6.78).

Şekil 6.78 Restoran mekanında üzeri camla kapatılmış olan sığınağın yeni işlevinde üzerinin bar olarak kullanılması, Hışvahan (www.tripadvisor.com)

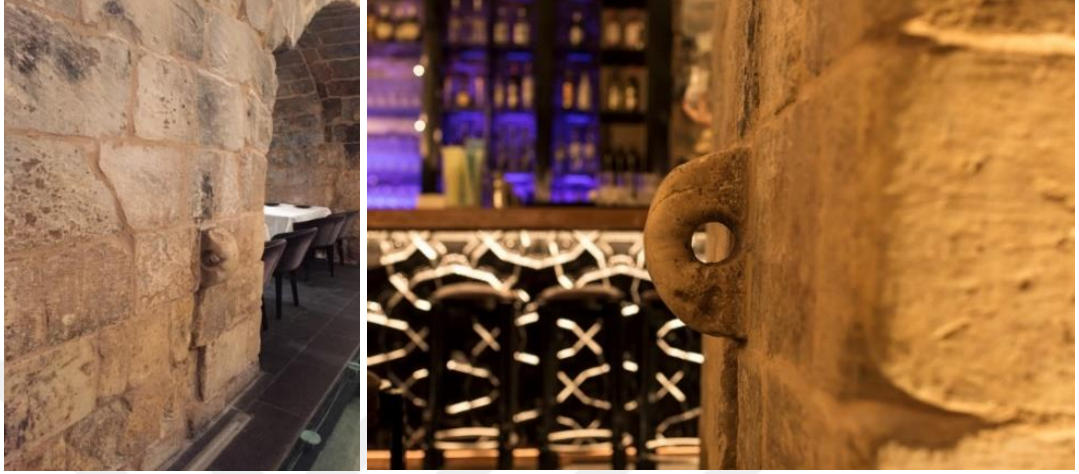
Benzer şekilde meyhane olarak kullanılan Susamhane bölümünde mekanın altı katında tarihi sarnıç yer almaktadır. Yapının yeniden işlevlendirilmesi sürecinde, bodrumda yer alan tarihi mekanların ortaya çıkarılarak sunulmasının; kullanıcının mekan algısını direkt olarak etkileyen detaylar olduğu düşünülmektedir. Zeminden yükseltilerek çelik ve cam strüktürlerle kapatılmış olan bu alanın üzeri verilen yeni işlevde sahne olarak kullanılmaktadır. Bu bölümün arkasında yer alan nişin ahşap ve pirinç malzemeden oluşan dekoratif elemanlarla süslenmesi sayesinde tanımlı bir alan oluşturularak sahne algısı desteklenmiştir (Şekil 6.79).

Şekil 6.79 Meyhane olarak kullanılan Susamhane mekanının yeni işlevinde üzeri camla kapatılmış olarak kullanılan sarnıç bölümü, Hışvahan

Hışvahan'ın yapıldığı zaman Develik (ahır) mekanında, develerin bağlanması için yerden yaklaşık 1 m yükseklikte yapılmış özel taşlar bulunmaktadır. Yapıya verilen yeni işlevde yine aynı isimle Develik restoran olarak kullanılan bu bölümde bulunan develik taşları, yapıldığı dönemdeki şekliyle korunarak sergilenmektedir (Şekil 6.80).

Yeni işlevinde kullanılsa da görsel olarak bulunması yapıya dair ilgiyi ve merak duygusunu artırarak hem eski dokunun algılanmasına katkıda bulunmuş hem de yapının yeni işlevinde küçük detaylar haline gelerek mekana farklı bir ambiyans katmıştır.

Şekil 6.80 Develerin bağlandığı develik elemanlarının restoranda sergilenmesi, Hışvahan (Sağdaki şekil www.hsvhn.com)

Hışvahan’da yapının ilk işlevinde ticaret amaçlı kullanılan pamuk, yapıda şu anki işlevinde dekor amaçlı yapının çeşitli yerlerinde kullanılmaktadır. Çeşitli yerlerde ve şekillerde dekor oluşturan pamuklar yapının ilk işlevini hatırlatmaya yardımcı olmak üzere detay oluşturmakta, kullanıcı algısını o yöne çekmektedir (Şekil 6.81).

Şekil 6.81 Giriş alanında bulunan nişte ve restoran girişinin iki yanında camerkan içinde dekoratif olarak pamukların sergilenmesi, Hışvahan

Yapının çeşitli yerlerinde dekoratif objelerde ve mobilyalarda sedef, bakır gibi yöresel malzemeler yer almaktadır. Bu kullanımın kentin kültürel geçmişi ile kullanıcıyla kurduğu bağı güçlendiren detaylar oluşturulduğu düşünülmektedir (Şekil 6.82).

Şekil 6.82 Geleneksel ve yöresel malzemeler olan sedef ve bakır malzemeden masalar, Hışvahan

Hanın giriş kapısının iki yanında yapıldığı dönem yükün indirilip kaldırılması veya ata kolay binmek için yapılmış olan sekiler, yapının dönüşümü sonrasında da korunmuştur. Kullanıcılar araç beklerken bu sekilerin üzerine oturabildiği gibi, yapının özgün dokusunu kullanıcıya hissettiren bir detay olmaktadır. Yeni işlevinde korunan avlunun kuzeyinde bulunan kuyu ve su teknesi de yine yapının gelenekselliğine vurgu yapan ve kullanıcı algısını o yöne çekerek yapıya dair merak oluşturan bir detaydır (Şekil 6.83).

Şekil 6.83 Soldaki şekil, giriş kapısının iki yanında bulunan sekiler, sağdaki şekil, avlunun kuzeyinde bulunan kuyu ve su deposu, Hışvahan

Işık ve gölge başlığında da bahsedildiği üzere Hışvahan’da geleneksel yapı içerisinde yapılan modern aydınlatma tasarımıyla kullanıcının ilgisi çekilmekte ve bu aydınlatmalar sayesinde mekanda farklı bir ambiyans yaratılmıştır (Şekil 6.84). Yapıda avlu üst örtüsü için kullanılan asma-germe strüktür sistemi de yine yapıyla ilgili akılda kalıcı bir detay oluşturmaktadır (Şekil 6.85).

Şekil 6.84 Aydınlatmaların mekanda oluşturduğu loş atmosfer, Develik Restoran, Hışvahan (www.hsvhn.com)

Şekil 6.85 Güney ve doğu revaklarının, avlunun aydınlatması, avluya yukardan bakış, Hışvahan (www.hsvhn.com)

Bayazhan'da ise, yapı genelinde Hışvahan'da olduğu gibi bütünlük oluşturacak bir aydınlatma şekli bulunmamakta, her mekan kendi içinde değerlendirildiği gibi akılda kalıcı bir detay oluşturmamaktadır. Bunun yanında, renk ve ışık-gölge başlıklarında da ifade edildiği üzere kemerli pencere ve kapı camlarında kullanılan renkli vitray camlar kullanıcının ilgisini çekerek yapının zihninde kalmasını sağlayan detaylar olmaktadır (Şekil 6.86).

Şekil 6.86 Kullanıcının ilgisini çeken renkli vitray boyalı camlar, Bayazhan (www.tripadvisor.com)

Geleneksel Gaziantep konutlarında avluda hem dekoratif amaçlı hem de serinlik sağlaması için havuzlar bulunmaktadır. Bayazhan’da da yeniden işlevlendirilirken bu gelenekten yola çıkılarak avlu ortasında havuz tasarlanmıştır. Bu havuz avluyu daha tanımlı hale getirerek han içinde nirengi noktası oluşturmaktadır. Girişin hemen karşısında yer alan havuz, ilk girişten itibaren dikkat çeken bir detay olmakta, aynı zamanda da farklı kullanımları bir arada bulunduran avlu mekanının fonksiyonlara göre ayrılmasını ve bu kullanımların algısını kolaylaştırmaktadır. Işıklandırılmasıyla beraber daha çok dikkat çekmekte ve aydınlatmaya katkı sağlayarak avludaki görsel algıyı artırmaktadır.

Yapının ilk restore edilip yeniden işlevlendirildiği zaman tasarlanan havuz şimdiki kullanımına göre daha büyük ve hemzemin olarak tasarlanmıştır. Daha sonraları ise geleneksel yapıya daha uygun formda ve avluda daha az yer kaplayacak şekilde yenilenmiştir. Yeni formunda yükseklik kazandırılmasıyla beraber daha güvenli ve görünür bir detay halini almıştır (Şekil 6.87).

Şekil 6.87 Soldaki şekil yapının restore edildiği ilk zamanlar, sağdaki şekil günümüz kullanımında avlu ortasındaki havuz, Bayazhan (www.bayazhan.com.tr)

Her iki yapının da kullanıcıda bıraktığı etkiye bakıldığında ise Hışvahan'da yapıdan yüksek olan giriş dehlizi ve siyah beyaz taşlarla süslenmiş taç kapının hanla ilgili özel bir detay oluşturduğu (Şekil 6.88), Bayazhan'da ise yapının girişinin bulunduğu cepheyle ve yapı bütünüyle dışardan görsel algı açısından dikkat çekerek zihinde kalıcı bir detay oluşturduğu düşünülmektedir (Şekil 6.). Anket sorularında bu gözlemi ölçmeye ve kullanıcıların algılarıyla karşılaştırmaya yönelik sorular bulunmaktadır.

Şekil 6.88 Gösterişli taç kapı detayı, Hışvahan

Şekil 6.89 Dikkat çekici giriş cephesi, Bayazhan

Detay ve ambiyansın mekânsal algıya etkisi ile Bayazhan ve Hışvahan üzerinden analizi Tablo'6.6'da açıklanmıştır.

Tablo 6.6 Detay ve ambiyansın mekânsal algıya etkisi ile Bayazhan ve Hışvahan üzerinden incelenmesi

DETAY-AMBIYANS	
Mekansal Algıya Etkisi	Bayazhan ve Hışvahan Analizi
Mekandaki küçük detaylar mekanın bütününe yansıyacak ambiyanslar oluşturarak mekan algısını etkiler	Bayazhan’da renkli vitray camlar yapıda farklı atmosfer oluşturmaktadır Hışvahan’da özgün tasarımında Develik restoranın bodrum katında yer alan sığınak bölümünün ve Susamhane’de sarnıç olan bölümün üzerinin camla kapatılarak kullanılması yeni işlevinde bu mekanlara farklı bir atmosfer katmaktadır
Mekanda kullanılan bir obje, ışık, malzeme ya da doku, malzeme geçişleri gibi tasarım öğeleriyle o mekanda farklı ambiyanslar oluşturulabilir	Hışvahan’da Develik restoranda bulunan, yapının orijinal işlevinde develerin bağlanması amacıyla tasarlanan özel taşlar yapının yeni işlevinde farklı bir detay oluşturmaktadır
Tasarımcı detaylardaki vurgularla kullanıcı algısını yönlendirebilir ve mekana özgü bir kimlik oluşturabilir	Bayazhan’da yeni işlevinde avlunun ortasında tasarlanan havuz yapıya farklı bir ambiyans katmaktadır
Aydınlatma kullanımıyla mekâna istenilen ölçüde gün ışığı alımıyla ya da hiç gün ışığı almadan farklı atmosferler yaratılabilir. Sabah veya akşam algısı oluşturulabilir	Hışvahan’da hiç gün ışığı alamayan Develik restorana cam ve bakır malzemelerle yapılmış aynı türde aydınlatmalarla mekanda farklı loş bir ambiyans oluşturulmuştur
Farklı biçimlerde oluşturulan mekan, mobilya veya obje tasarımlarıyla kullanıcı algısını yönlendirerek farklı ambiyanslar ve detaylar oluşturmak mümkündür.	Bayazhan’da yapının girişinin bulunduğu simetrik olan kuzey cephesi kullanıcının dikkatini çekerek zihinde kalıcı bir detay olmaktadır. Hışvahan’da yapıdan yüksek olan giriş dehlizi ve siyah beyaz taşlarla süslenmiş taç kapı hanla ilgili özel bir detay oluşturmaktadır.
Algılama işlemi sonlandığında tasarımın parçası olan detaylar sayesinde mekâna kazandırılan anlam özelleşir ve detayın, dolayısıyla da mekanın zihinde oluşarak akılda kalması sağlanmış olur.	Bayazhan’da kullanılan renkli vitray camlar ve avlu ortasındaki havuz yapıya ait önemli, zihinde yer eden detaylardır. Hışvahan’da avludaki asma germe sistemli üst örtü, üzeri camla kapatılmış olan sığınak ve yapının çeşitli yerlerinde kullanılan pamuklar akılda kalmaya yardımcı detaylardır.

Malzeme ve Doku

Mekanın biçiminin, ölçeğinin ve niteliğinin algılanması için mekanda kullanılan malzemelerin sertlik düzeyi gibi özellikleri belirleyici olmaktadır. Malzemenin mekandaki varlığı dokuyla daha anlamlı hale gelmektedir. Doku, malzemelerin fiziksel özelliklerini tanımlar ve yüzeylerin oluşumunu, tanınıp ayırt edilmesini sağlar. Dolayısıyla, kullanıcı algısına etki etmektedir. Dokunun şekli, algılanan rengin etkisini de değiştirebilir. Mekanda malzeme ve dokunun algılanış şeklini mekandaki ışık ve gölge de etkilemektedir. Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesinde malzeme ve doku önemli bir yere sahiptir. Malzeme ve dokuyla yapıya yapılacak olan müdahalelerde eklerin yapının orijinalliğini bozmaması, geleneksel doku içerisinde ön plana çıkmaması sağlanmalıdır. Hışvahan'da ve Bayazhan'da malzeme ve dokunun mekânsal algıya etkisi bu bakış açıları doğrultusunda gözlemlenerek incelenmiştir.

Hışvahan'da güney kanat revaklı bölümde revakları kapatmak için kullanılan cam malzemenin dışarıya, avluya doğru ölçülü bir şekilde taşırılması arkasındaki mekana vurgu yapmakta, oradaki kullanımı algılamamızı sağlamaktadır. Bunu yaparken de kayıtsız bir şekilde kullanılan cam, yapı orijinalliğini bozmadan tarihi dokuyu algılamamızı engellemektedir (Şekil 6.90). Doğu kanattaki revaklı alan da cam malzemeyle kapatılmıştır ve yine kayıtsız şekilde kullanılan cam, geleneksel yapıdaki tarihi dokuya saygı göstererek tarihi doku algısını korurken mekana verilen yeni işlev için daha kullanışlı hale getirilmiştir (Şekil 6.91).

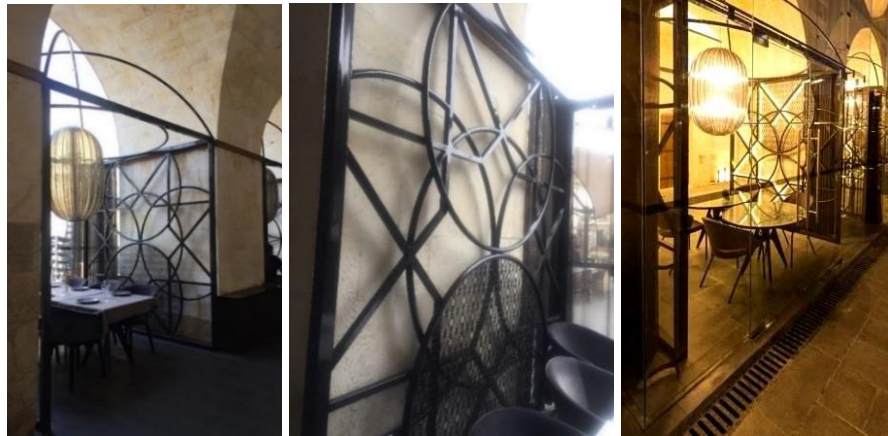

Şekil 6.90 Güney kanattaki revaklı alanın şeffaf camlarla dışarıya, avluya taşırılması, Hışvahan

Şekil 6.91 Doğu kanattaki revaklı alanın kayıtsız camlarla kapatılması, Hışvahan

Güney kanatta restoran olarak kullanılan revaklı bölümde kolon aralarına masalar yerleştirilerek özel oturma alanları oluşturulmuştur. Bu masaların olduğu bölümleri tanımlayan taş kolonlar üzerinde görsel algıyı odaklayan ve farklı bir detay, ambiyans oluşturmaya yardımcı olacak şekilde metal öğeler tasarlanmıştır. Duvarlara zarar vermeden belirli bir mesafede ve duvarın taş dokusunu tamamen kapatmayacak şekilde boşluklu dokuda tasarlanan metal malzeme kullanıcının dikkatini çekmektedir. Metal öğelerin geometrik çizgilerde oluşu yapıya modern bir yorum katmakla beraber, metal malzemenin içerisinde geleneksel motif dokusunun bulunmasıyla yeniden kullanılan yapı için kullanıcının tarihi mekan algısını artırmaktadır. Böylelikle, kullanıcıda beğeni duygusunun oluşumunu sağladığı düşünülmektedir. Metal malzemeden duvara yansıtılan gizli ışık yoluyla ise malzemenin dokusu ortaya çıkarılmıştır (Şekil 6.92). Doğu kanatta otel odalarının kullanıcısı için oturma alanı olarak kullanılan revaklı bölümde de benzer şekilde bir tasarım uygulanmıştır. Her revak arasında geometrik formda metal malzemeyle geleneksel motif dokulu oturma alanları oluşturularak bu alanlar özelleştirilmiştir (Şekil 6.93).

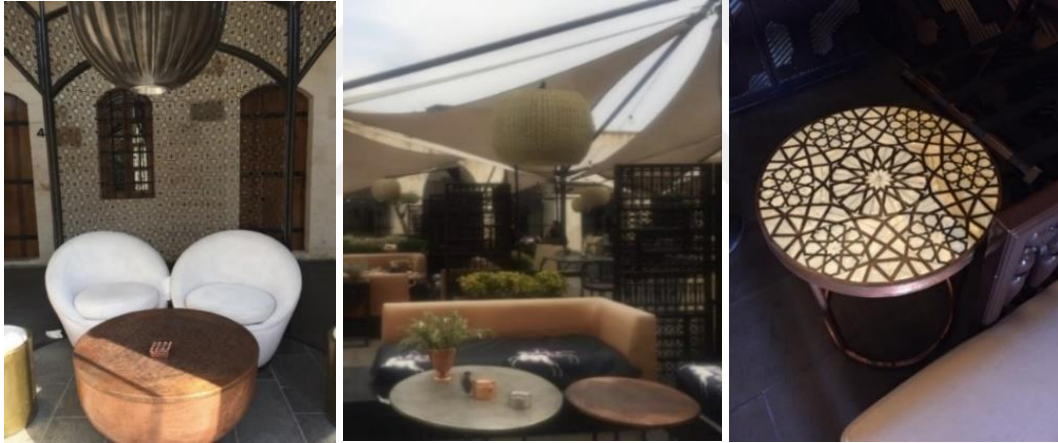

Şekil 6.92 Kuzey kanattaki revaklı alanda kolon aralarında yer alan metal malzeme ve dokusu, Hışvahan

Şekil 6.93 Doğu kanattaki revaklı alanda kolon aralarında yer alan metal malzeme ve dokusu, Hışvahan

Masa ve sehpalarda geleneksel motifli dokularla kullanılan Gaziantep tarihini yansıtan geleneksel el işi olan sedef işçiliği ve yöresel bakır malzemeler de tarihi mekan algısını güçlendirmektedir (Şekil 6.117).

Şekil 6.94 Bakır ve sedef malzemeden masa üzerindeki geleneksel dokular, Hışvahan

Avluda özel günlerde alkol servisi için kullanılan bar bankosu da yine aynı geleneksel dokuda tasarlanmıştır. Kullanılan bu geleneksel doku tarihi yapıyla ve mekan genelinde malzemelerde kullanılan dokuyla uyum göstermektedir. Yapı genelinde aynı dokunun kullanılması kullanıcının yapı algısı kolaylaşmaktadır (Şekil 6.95).

Şekil 6.95 Avluda bulunan bar servis bankosu mavi renk kullanımı ve üzerindeki geleneksel doku, Hışvahan

Aynı geleneksel motifli doku meyhane olarak işlevlendirilen Susamhane mekanında girişteki banko tasarımında ve nişlerin içinde mavi renkli ahşap paneller üzerinde (Şekil 6.96), Develik-restoran alanı içindeki duvar nişlerinin üzerini kaplayan ahşap panellerde ve bar bankosunda da kahverengi renginde kullanılmıştır. Bunun yanında, bankolarda kullanılan gizli ışık malzeme dokusunun algısını kolaylaştırmaktadır (Şekil 6.97).

Şekil 6.96 Meyhane bölümünde kullanılan soldaki arkası dokulu ahşap panel, sağdaki kasa olarak kullanılan dokulu ahşap banko, Hışvahan

Şekil 6.97 Develik-restoran bölümünde kullanılan dokulu ahşap bar bankosu ve paneller, Hışvahan (www.tripadvisor.com)

İç mekanda ve dış mekanda kullanılan ahşap bölücü paneller üzerindeki geleneksel motifler modern geometrik çizgilerin içinde olacak şekilde tasarlanmıştır. Dolayısıyla hem tarihi yapıda bulunma hissini kuvvetlendirmekte hem de yeniden işlevlendirmenin modern çizgileri sayesinde kullanıcıda farklı duyguların oluşumunu sağlayarak mekan algısını etkilemektedir (Şekil 6.98).

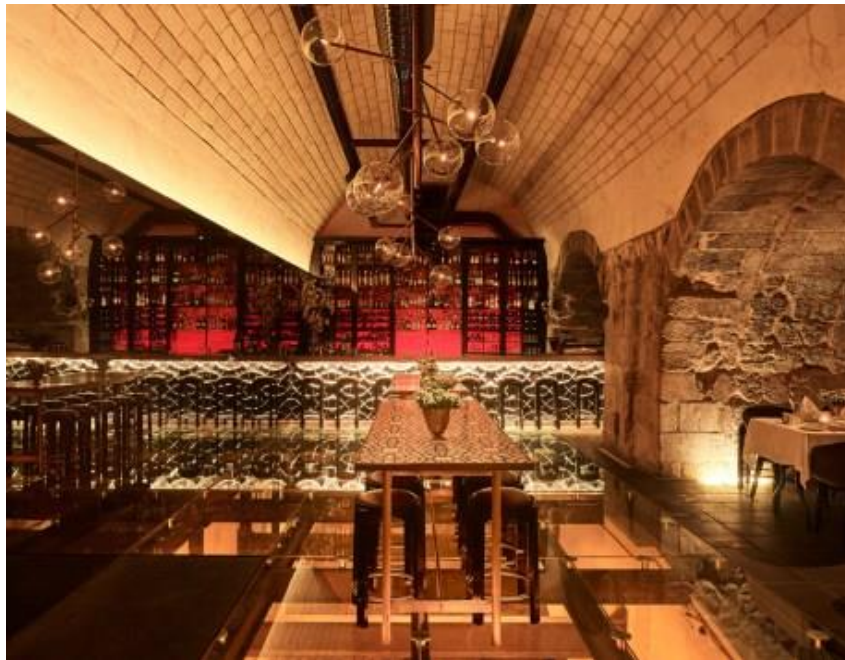
Şekil 6.98 Geleneksel dokuyu ve modern çizgilerde birleştirerek tasarlanmış avluda ve iç mekanlarda kullanılan ahşap bölücü paneller, Hışvahan

Restoran müşterisinin kullandığı genel tuvaletlerde lavabo arkasında ve konaklama odalarında ıslak hacim arkasında kullanılan hem gelenekselliği hem de modernizmi çağrıştıran dokusuyla kırmızı renkte ahşap dekoratif paneller kullanılmıştır (Şekil 6.99). Aynı motifte ahşap paneller konaklama odalarında yatak başında ve giysi dolaplarında da kahverengi renkte tasarlanmış, yine yapı genelinde bir bütünlük oluşturarak kullanıcı algısını kuvvetlendirmektedir.

Şekil 6.99 Soldaki şekil restoran kullanıcısı tarafından kullanılan wc lavabo arka paneli, sağdaki ise konaklama odasındaki lavabo arka paneli, Hışvahan

Detay-ambiyans bölümünde de bahsedildiği gibi, Hışvahan’da zemini taş malzemeden yapılmış olan Develik restoranda üzeri camla örtülmüş sığınak bölümü mekan içinde farklılaşmakta ve bar işleviyle kullanılmaktadır (Şekil 6.100). Susamhane mekanında da benzer şekilde yapının özgün işlevinde sarnıç olarak kullanılan bölümün üzeri camla örtülüdür, yeni işlevinde meyhane olarak işlevlendirilen mekanda sahne olarak kullanılmakta ve mekan algısında farklılık oluşturmaktadır (Şekil 6.101).

Şekil 6.100 Develik restoranda zeminde malzeme farklılığı ile oluşan farklı mekan, Hışvahan (www.geo-id.com)

Şekil 6.101 Susamhane mekanında zeminde malzeme çeşitliliği ile oluşan algı farklılığı, Hışvahan

Bayazhan'da restoran bölümünde işlev dönüşümüyle beraber yapı orijinallliğini ve gelenekselliğini bozacak bir malzeme kullanılmamıştır. Zeminde, kolon çeperlerinde yaklaşık 1 metre yükseklikte ve duvarlarda ahşap kaplamalar bulunmaktadır. Bu ahşap malzemelerin altından mekan aydınlatmaları yapılmaktadır. Böylelikle hem malzemeye vurgu yapılmakta hem de mekan atmosferinde aydınlatma elemanlarının ön plana geçmesi engellenmektedir. Ahşap malzeme geleneksel doku içerisinde yabancı durmamakta, mekana uyum sağlamaktadır (Şekil 6.102). Zemini ahşap parkeyle kaplanan mekanın giriş bölümü geleneksel taş zemin döşemelerini hatırlatacak dokuda seramik malzeme kaplanmıştır. Mekanda malzemenin farklılaşmasıyla giriş bölümünün kolay algılanması sağlanmıştır (Şekil 6.103).

Şekil 6.102 Restoran bölümünde kolonlarda ve duvarlarda kullanılan ahşap kaplamalar ve taş malzeme uyumu, Bayazhan

Şekil 6.103 Restoranda girişte farklılaşan zemin, Bayazhan

Restoran, bar, meyhane ve etrafındaki satış birimleri olmak üzere farklı kullanımları barındıran avlu, zemin döşemesinde siyah ve beyaz taşlarla oluşturulan dokuyla farklı fonksiyonların bölümlenmelerini sağlarken, sınır ve yürüme alanlarının da belirlenmesini sağlamaktadır. Bu sayede kullanıcının sınırları ve farklı fonksiyondaki kullanımları daha kolay algılayabildiği düşünülmektedir (Şekil 6.104).

Şekil 6.104 Farklı işlevlerin algılanmasını kolaylaştıran avlu zemininde siyah ve beyaz taş malzeme dokusu, Bayazhan

Meyhane bölümü, giriş, orta alan ve cephe bölümü olmak üzere tonozlu geçişlerle üç sahından oluşmaktadır. Giriş ve cephe kısmındaki sahında ahşap kirişli tavan bulunan mekanın orta bölümünde volta döşemeyle yapılan tavan, üzeri metal boşluklu, geometrik dokulu malzemeye kaplanmıştır. Bu uygulamayla sahne kullanımını da içeren orta sahinin algılanması kolaylaşmıştır. Yeniden işlevlendirilirken yan sahinlardaki kirişli ahşap malzemenin korunması ise geleneksel yapı algısını bozmamaktadır. Tarihi yapının taş duvar dokusu ve volta tavan üzerine tasarlanan metal malzemedan panellerle ise, geleneksel yapının yeniden kullanım etkisi kullanıcıya hissettirilmektedir. Böylelikle mekan, yeniden kullanımında kültürel algı yitirilmeden dönüştürülmüştür (Şekil 6.105).

Şekil 6.105 Meyhane bölümünde taş duvar ve tavan üzerini kaplayan geometrik dokulu metal paneller, Bayazhan

Günümüzde meyhane olarak kullanılan mekanın, plan düzleminde simetriği olan bar bölümü de benzer şekilde üç sahından oluşmaktadır. Bar bölümü, bankolarının bulunduğu alan olarak orta sahında işlevlendirilmiş, diğer alanlarda ise oturma alanları bulunmaktadır. Bar bölümünün tavanı volta döşeme ile, oturma alanları olan yan sahınlar ise meyhane işlevindeki mekanda olduğu gibi kirişli sistemde ahşap malzemedendir. Dolayısıyla, tavadaki farklılık bar bölümünü özelleştirmekte ve kolay algılanmasını sağlamaktadır (Şekil 6.106).

Şekil 6.106 Bar mekanında, orta sahındaki banko üzeri tavanın malzeme farklılığıyla beraber verilen yeni işlevinde özelleştirilmesi, Bayazhan

Malzeme ve dokunun mekânsal algıya etkisi ile Bayazhan ve Hışvahan üzerinden analizi Tablo 6.7’de açıklanmıştır.

Tablo 6.7 Malzeme ve dokunun mekânsal algıya etkisi ile Bayazhan ve Hışvahan üzerinden incelenmesi

MALZEME VE DOKU	
Mekansal Algıya Etkisi	Bayazhan ve Hışvahan Analizi
Aynı dokudaki yüzeyler farklı renkler sayesinde farklı algılanarak, kişide farklı etkiler bırakabilir	Hışvahan'da Susamhanede, restoranda ve avluda bankoların aynı dokuda farklı renklerde kullanımının farklı algıları
Dokusu olmayan bir nesne 'soyut' görünüm oluşturur; belirli dokuda nesneyse daha "somut" ifade oluşturarak çevresindekilerden ayrılır	Hışvahan'da kullanılan ahşap ve metal malzemelerden panellerin üzerindeki dokular nesnelerin kolayca fark edilmesini sağlamaktadır.
Malzeme ve doku farklılaşmalarıyla, mekan içinde başka bir mekan oluşturulabilir.	Bayazhan'da parke döşemeden restoranda girişte kullanılan geleneksel dokulu seramik malzemeye girişin farklılaşması Hışvahan'da zemini taş malzeme olan restoranda üzeri camlı sığınağın bar; Susamhane'de üzeri camla kapatılmış sarnıç bölümünün sahne olarak kullanımı
Dış mekanda da bir alanın sınırlandırılması doku ve malzeme yoluyla yapılabilir	Bayazhan'da avluda siyah beyaz taşlarla kullanım alanları tanımlanmıştır
Zeminde veya tavanda kullanılan malzeme ve doku farklılıklarıyla kullanıcı istenen yöne yönlendirilebilir	Bayazhan'da meyhane ve bar bölümlerinde yan ve orta sahınların tavan malzemeleri ve dokuları farklıdır, meyhanede sahne işleviyle, barda ise bar bankosu olarak kullanılan orta sahında kullanıcı algısı ve yönelimi kolaylaşmaktadır
Malzemeler doğalarına uygun bir şekilde ele alındıklarında tasarlanan yapının görünümü de kendiliğinden ortaya çıkmış olmaktadır	Bayazhan'da mekanların doğal, özgün malzemeleriyle yeni işlevinde kullanılması malzemenin doğasıyla beraber yapının orijinalliğini algılatmaktadır. Hışvahan'da özgün malzemelerin yanı sıra yeni işlevinde metal ve ahşap malzemeden paneller mekan algısını artırmaktadır
Malzemeler öncelikli olarak renkleri ve dokularıyla algılanır. Bir mekanda kullanılan malzemelerde doku birliği varsa mekan algısı kolaylaşmaktadır	Hışvahan'da çeşitli mekanlarda, farklı yüzeylerde, farklı malzemelerde aynı geleneksel doku türünün kullanılması

Oran-Ölçek

Mekanı tanımlayan nesnelerin ölçüleri ve birbiriyle ilişkisini belirleyen oranları mekanın insan tarafından algılanışını etkiler. Gözlemcinin kendi ölçüleri ve birbirleriyle bağlantılı mekanların ölçüsü de kullanıcının algısında belirleyicidir. Oran ve ölçek insanın mekanla uyumu açısından da önemli kavramlardır. Bunlar doğrultusunda çalışmanın bu bölümünde oran ve ölçek kavramları Bayazhan ve Hışvahan özelinde gözlemlenerek incelenmiştir.

Hışvahan'da Develik restoranda verilen yeni işlevde, giriş kapısının doğusundaki ve batısındaki duvar boyunca ayna kullanılmıştır. Bu aynalar, iki sahnalı olan mekanın olduğundan daha büyük görünmesini ve hemen yanında bulunan bar kısmının daha uzun algılanmasını sağlayarak kullanıcılardaki ölçek algısını değiştirmektedir. Bu sebeple kullanıcı algısını yönlendirmektedir. Bu mekandaki kolonlar ve tonozlu geçişler, dönemin teknolojisi ve sistemiyle yapıldığından ölçek bakımından mekana oranla daha büyüktür. Mekanın kolonlarla bölünmüş olması, dikdörtgen bir geometride olduğundan ince-uzun hissedilmesi ve kat yüksekliğinin düşük olması mekanda kapalılık hissini arttırmakta ve kullanıcıda farklı duyguların oluşumuna yol açmaktadır. Mekanın bir duvarında boydan boya ayna kullanılması ile bu kapalılık ve darlık hissi bir miktar da olsa azaltılmaya çalışılmıştır (Şekil 6.107).

Şekil 6.107 Develik restoran bölümünde kullanılan ayna ve yansıtıcılığı, Hışvahan (www.tripadvisor.com)

Bayazhan'da restoran olarak kullanılan mekanda kolonlar ve tonoz sistemleri yapının Hışvahan'a göre daha geç dönemde yapılması sebebiyle insan ölçeğiyle ve mekanın boyutlarıyla daha orantılıdır (Şekil 6.108).

Şekil 6.108 Hışvahan’da ve Bayazhan’da restoran mekanının insan ölçeğine göre karşılaştırması, soldaki şekil Hışvahan, sağdaki şekil Bayazhan

Bayazhan’da merdivenlerin ölçeği yapı boyutuna göre küçük kalmakta ve üst katın önemini arka plana atmaktadır. Bu sebeple de bina ölçeğini algılamamızda yanıltıcı bir etkisi vardır. Düşey dolaşım elemanlarının yapının merkezinde olması görsel etkileşime imkan verip kullanıcının mekânı kolay algılamasını sağlarken Bayazhan’da tam tersi durum söz konusudur, merdivenler kolayca algılanmamaktadır (Şekil 6.109). Ancak doğu ve batı kanadın avluya bakan cephesinde merdivenlerin yer aldığı hacmin kapısı diğer kapılara göre daha büyüktür ve cephede farklılık oluşturmaktadır. Bu nedenle açıklığın arkasındaki öğeye vurgu yapılmakta ve kullanıcın algısının o yöne çekilmesi sağlanmaktadır (Şekil 6.110).

Şekil 6.109 Yapı merkezinde olmayıp uç kısımda yer alan iki taraftaki merdivenlerden doğu kanatta bulunan, Bayazhan

Şekil 6.110 Yapının doğu ve batı kanadının en ucundan bulunan merdivenlerden batı kanattaki ve yapının boyutuyla karşılaştırılması, Bayazhan

Yapının kuzey kanadında avluya ve caddeye bakan cephelerinin her ikisinde de birinci katta yer alan eyvanın bulunduğu pencere açıklığı diğer pencerelere göre daha büyüktür. Bu sebeple cephede dikkat çekmekte, pencere arkasındaki mekanın boyutuna ve önemine vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla kullanıcıda merak duygusu oluşturmaktadır. Tuvaletlerin bulunduğu mekanların pencereleri ise daha küçüktür ve işlevi için gerektirdiği açıklıkla beraber cephede, yapıdaki konumunu göstermektedir (Şekil 6.111).

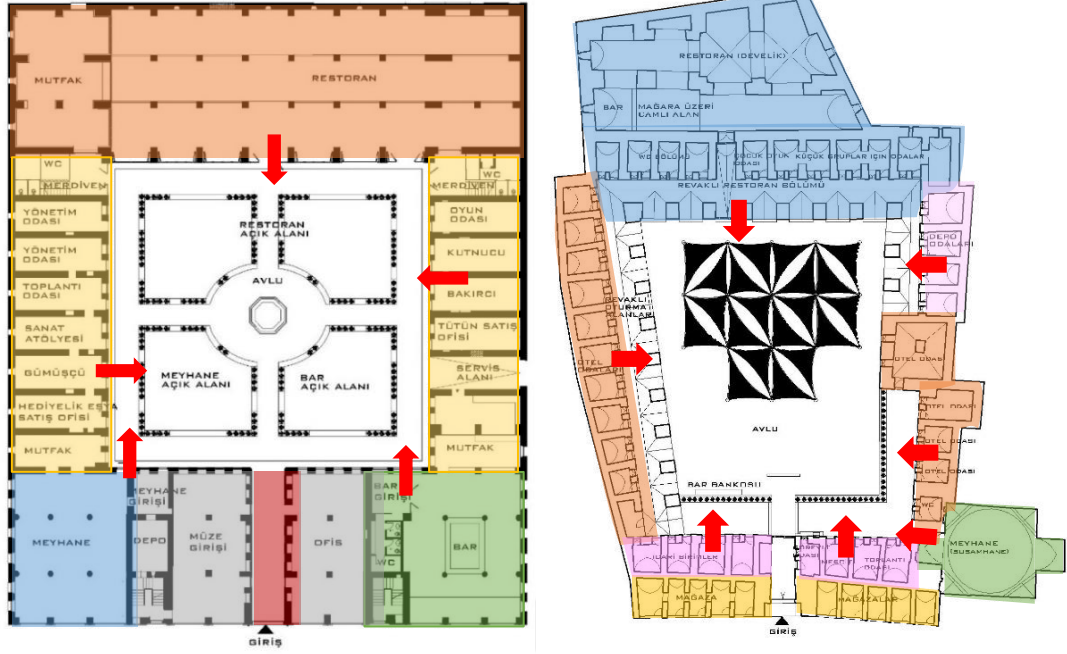
Şekil 6.111 Yapının avluya bakan kuzey cephesindeki farklı ölçekteki pencereler, Bayazhan

Hışvahan'da ise giriş dehlizi ve taç kapısı yapı yüksekliğinden daha uzun olmasıyla ölçek olarak dışarıdan girişi ve önemini belli etmektedir. Külliye'nin bir parçası olarak yapılan hanın bulunduğu kompleks içerisindeki Susamhane yapısının kubbesi de dış mekandan ölçek olarak kendini göstererek altında farklı bir hacim olduğunu dış mekandan algılatmaktadır (Şekil 6.112).

Şekil 6.112 Taş kapısının yapıdan yüksek, farklı bir ölçekte olması ve Susamhane yapısının kubbesinin dışardan ölçek olarak hissedilmesi, Hışvahan

Avlu ölçeği Hışvahan'da ve Bayazhan'da yapı ölçeğine göre orantılı büyüklüktedir. Tezin 2. bölümünde, kavramlar kısmında da ifade edildiği üzere, büyük mekânlar küçüklere eklenmişse kullanıcıda genişleme hissi, küçük mekânlar büyüklere eklenmişse, bu da kullanıcıda kuşatılmış olma hissi yaratır. Her iki yapıda da farklı işlevlerdeki küçük mekanlar büyük bir avluya eklenmiştir, ancak avlu üzeri açık olduğundan dış mekan etkisi yaratmakta ve kullanıcıda kuşatılmış olma hissi uyandırmamakta, ferahlık duygusu vermekte olduğu düşünülmektedir. Bayazhan'da doğu batı kanadında 6'şar adet oda, güney kanadında restoran bölümü, hana girişin bulunduğu kuzey kanadında ise meyhane ve bar olmak üzere iki adet mekan avluya direkt olarak açılmaktadır. Hışvahan'da ise doğu kanadındaki konaklama işleviyle kullanılan odalar, güney kanadındaki Develik restoran ve batı kanadının bir bölümündeki depo odaları avluya revaklı alanlar ile bağlanmaktadır. Batı kanadında yer alan Susamhane-meyhane ve konaklama odaları, hana girişin bulunduğu kuzey kanattaki idari birim odaları ise yine avluya direkt olarak bağlanmamakta, ahşap bölücü panellerle görsel ve fiziksel olarak avludan ayrılmaktadır. Dolayısıyla Hışvahan'da mekanların avluyla ilişkisi Bayazhan'a göre daha sınırlıdır bu da avlu cephelerinin kullanıcıda büyüklük olarak algısını etkilemektedir. Yaklaşık olarak benzer boyutlarda olan iki han yapısının avlusu, Bayazhan'da kareye yakın formda yaklaşık olarak 29 m x 29 m iken, yamuk formda olan Hışvahan'da ise en uzun kenarları 35 m x 27 m'dir. Fakat, Hışvahan'da avlunun bir bölümünün oturma alanı olarak kullanılmayıp boş olmasına rağmen, Bayazhan'ın avlusunun daha büyük algılandığı düşünülmektedir (Şekil 6.113).

Şekil 6.113 Solda Bayazhan'da ve sağda Hışvahan'da küçük mekanların büyük mekan olan avluya bağlanması ve verdiği ferahlık hissi (KUDEB'ten alınan restorasyon projelerinden işlenerek)

Bununla beraber, Bayazhan, kuzey, doğu ve batı kanatlarının iki katlı olması sebebiyle avlu kullanıcısında ölçek algısı bakımından, tek katlı olan Hışvahan'a göre daha kapsayıcı bir his oluşturmaktadır. Ancak Hışvahan'da kullanıcının genişleme hissiyle beraber psikolojik olarak kendini daha rahat hissettiği düşünülmektedir, çünkü görsel iletişim Bayazhan'a göre daha azdır ve yapının tek katlı olması da buna etki etmektedir (Şekil 6.114, Şekil 6.115). Bu gözlemler için kullanıcı algısını sorgulamaya yönelik anket araştırmasında çeşitli sorulara yer verilmiştir.

Şekil 6.114 Avlunun kapsayıcılığı, Bayazhan

Şekil 6.115 Avlunun verdiği genişleme, rahatlık hissi, Hışvahan (www.hsvhn.com)

Her iki yapıda da yapı büyüklükleri verilen işlev gereksinimlerine göre uygun olduğundan kullanıcıda fiziksel ve psikolojik sorunlar oluşturmadağı düşünülmektedir. Mekanların içine yerleştirilen nesneler de ölçek bakımından mekanlara göre orantılıdır. Dolayısıyla kullanıcıda pozitif mekan algıları oluşturduğu gözlemlenmiştir (Şekil 6.116).

Şekil 6.116 Mekan içine yerleştirilen nesnelerin ölçek bakımından mekana uygunluğu, soldaki şekil Bayazhan, sağdaki şekil Hışvahan

Oran ve ölçeğin mekânsal algıya etkisi ile Bayazhan ve Hışvahan üzerinden analizi Tablo 6.8’de açıklanmıştır.

Tablo 6.8 Oran ve ölçeğin meknsal algıya etkisi ile Bayazhan ve Hışvahan üzerinden incelenmesi

ORAN-ÖLÇEK	
Mekansal Algıya Etkisi	Bayazhan ve Hışvahan Analizi
Görsel kurguda elemanlar arasında düzen hissi algılanması için oranlama yapılmaktadır. Parça-bütün ilişkisinin tutarlı bir şekilde kurulması	Bayazhan’ın iki, Hışvahan’ın tek katlı olması kullanıcıda farklı mekan algıları oluşturmaktadır
Oran-ölçeğin zihinde oluşturduğu psikolojik etkisi algı sayesinde hissedilir Mekanda mutlu, mutsuz, huzurlu, huzursuz vb. gibi duygu oluşumu sağlar	Bayazhan’da simetrik bir oran ve ölçeğin olması kullanıcıda olumlu duygular oluşturmaktadır Hışvahan’da restoran bölümünde tonozlu geçişler mekanda görsel iletişimi engellemekte ve kullanıcılarda tavan yüksekliğinin olduğundan düşük hissedilmesine, olumsuz duyguların oluşmasına sebep olmaktadır
Mekanda ölçek hissi; dokunsal ipucundan çok görsel belirleyicilerle algılanır. İnsan boyutuyla ilişkili elemanlar sayesinde (mobilya, masa, sandalye, merdiven, pencere gibi) mekanın boyutunun algılanması	Bayazhan’da merdiven ölçeği yapı ölçeğine göre küçük kalmaktadır Her iki yapıda da mekanların içine yerleştirilen nesneler ölçek bakımından mekanlara göre orantılıdır
Mekanın ölçeğini etkileyen ikincil faktörler vardır. Bunlar; - Mekanın birleştirici yüzeylerinin şekli, rengi, deseni - Açıklıklarının şekli ve yer değişimi - Mekan içine yerleştirilen elemanların özelliği ve boyutları gibidir.	Bayazhan’da kare bir avlu bulunmaktadır. Yapı ölçeğine oranla yeterli büyüklükte olan avlu, farklı işlevde kullanımlar için peyzaj elemanlarıyla ayrılmış, avlunun tamamı kullanılmaktadır. Hışvahan’da yamuk bir avlu bulunmaktadır. Ölçek olarak yapıyla uyumlu olmasına rağmen bir bölümü kullanılmamaktadır. Ancak, şekli ve büyüklüğünden dolayı avludayken yapının tüm bölümlerini kolaylıkla algılamaya elverişlidir

Form-Biçim

Mekanın görsel olarak algılanması yapıların formuyla başlamaktadır. Yapıya dair ilk izlenim, dış mekandan, yani yapının bulunduğu konuma yaklaşımdan itibaren oluşmaktadır. Dolayısıyla, yapının formu ve bu formun yapılı çevre ile olan ilişkisi mekan algısını etkileyen önemli bir faktördür. Yapılar düzenli-düzensiz, açık formda-kapalı formda gibi çeşitli şekillerde oluşmaktadır. Form, algısal olarak ‘benzetme’ yöntemiyle birlikte kişinin zihninde oluştuğundan kullanıcının mekanı anlamlandırabilmesi için ilk izlenimdir. Yapıyla ilk karşılaşılın özelliğin yapının formu olması dolayısıyla algılayıcı, dış mekanda yapıyla karşılaşmasından itibaren yapıdaki mekanlar arası organizasyonu zihninde canlandırmaya başlamaktadır. Bu tez çalışması kapsamında ele alınan her iki han yapısı da yeniden işlevlendirilerek günümüzde kullanılmaktadır. Dolayısıyla, yeni inşa edilen yapılar olmadığından biçimler işleve göre oluşturulmayıp yeni işlevle değerlendirilmiştir. Orijinal işlevi günümüz kullanımından farklı olan bu geleneksel yapılarda işlev ve biçim uyumunun ele alınması gereken önemli bir konudur. Bu doğrultuda, Bayazhan ve Hışvahan olmak üzere, her iki han yapısı biçimin mekânsal algıya etkisi bağlamında ele alınarak gözlemlenmiştir.

Her iki yapı da çevreden yaklaşımdan itibaren düzenli biçimlerin bir araya getirdiği, kapalı formlardan oluşan tek bir ifade oluşturacak şekilde net geometrilerle algılanmaktadır.

Bayazhan düzgün hacimlerden oluşmuşken, Hışvahan arazinin konumu nedeniyle yamuk geometride mekanlardan oluşmaktadır. Özellikle Hışvahan’ın güneyinde yer alan, restoran olarak işlevlendirilen hacmin formunda bu geometri hissedilmektedir. Avlu mekanlarına baktığımızda ise Bayazhan’da kare bir avlu etrafına takılan mekanlar varken, Hışvahan’da dikdörtgene yakın formda yamuk bir avlu mevcuttur. Her iki yapıda da avlu ve iç mekanlar köşeli ve dörtgen plan tipine sahip olduğundan kullanıcıda dinamik ve güçlü etkiler bırakmaktadır. Yine, her iki yapı da ortada tek bir avlu bulunması nedeniyle “ortak bir mekanla birbirine bağlanan mekanlar” şemasında değerlendirilmektedir (Şekil 6.117).

bulunmaktadır. Bu strüktürel elemanlar mekanı bölmekte aynı zamanda da görsel algıyı sınırlandırmaktadır (Şekil 6.119).

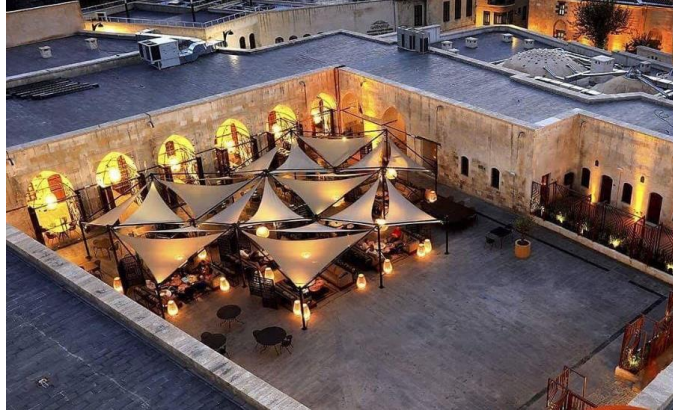

Şekil 6.119 Dikdörtgene yakın yamuk formda restoran iç mekanı ve strüktürel elemanlar dolayısıyla sınırlı görsel algı, Hışvahan (www.hsvhn.com)

Bayazhan'da kareye yakın bir avlu varken, Hışvahan'da çevresinde yamuk formların bulunduğu avlu, dikdörtgene yakın bir formdadır. Bayazhan'da avlu, çeşitli işlevdeki mekanları bağlaması ve avluda da farklı işlevde mekanların bulunması açısından geometrik olarak işlevine uygun olmaktadır (Şekil 6.120). Ancak Hışvahan'da avlunun yarısına yakın bir bölümü oturma alanı olarak kullanılmamakta ve yalnızca bu bölümün üzeri asma germe sistemde strüktürle örtülüdür. Avlunun geri kalan bölümü sadece giriş dehlizinden Develik restorana geçiş için kullanılmaktadır. Yapının tek katlı olmasıyla beraber avlu içerisinde asma germe strüktürdeki üst örtü görsel algıyı belirlemekte, dolayısıyla, dikdörtgen formlu olan avlunun geometrisi anlaşılamamaktadır. Avlunun bir bölümü işlevsiz kalmakta ve avlu olduğundan daha küçük boyutta algılanmaktadır (Şekil 6.121).

Şekil 6.120 Kare formda farklı fonksiyondaki mekanların ortak kullanımındaki ve farklı kullanımdaki mekanları birleştiren avlu, Bayazhan

Şekil 6.121 Dikdörtgen formda avlu ve kullanılmayan bir bölümü, Hışvahan (www.hsvhn.com)

Bayazhan’da meyhane ve bar kapalı mekanlarının dış mekana cephelerinin olması, mekanların çevreleri ile ilişki kurmasını sağlamakta, bu sayede içine girmeden kullanıcıda o mekana dair biçim algısı oluşmaktadır (Şekil 6.122). Hışvahan’da ise caddeye hizmet veren dükkanlar dışında mekanların dış mekana açılan cepheleri bulunmamakta, dolayısıyla kullanıcıda çevreden yaklaşımda iç mekana dair biçim algısı oluşmamaktadır (Şekil 123).

Şekil 6.122 Meyhane ve bar mekanlarının dış cepheyle ilişkisi olması ve biçim algısına etkisi, Bayazhan (www.tripadvisor.com)

Şekil 6.123 Caddeye hizmet veren dükkanlar dışında mekanların dış cepheyle ilişkisinin olmaması, Hışvahan

Form ve biçimlenişin algıya etkisi ve her iki mekan için bu etkilerin analizi Tablo 6.9’da özet bir şekilde gösterilmiştir.

Tablo 6.9 Form-biçimin mekansal algısı, Bayazhan ve Hışvahan için incelenmesi

FORM-BİÇİM	
Mekansal Algısı	Bayazhan ve Hışvahan için Analizi
Kare, dikdörtgen gibi dik açılı formlar dinamik ve güçlü etki bırakır	Her iki yapıda da avlu ve iç mekanlarda dik açılı formlar bulunduğu için kullanıcıda dinamik ve güçlü etkiler oluşmaktadır
Görsel algılama yapıların formuyla başlamaktadır	Her iki yapıda da avlunun ve mekanların net geometrisi ile hem dışardan hem de yapı içerisinden görsel algı sağlanmaktadır
Çevreden yaklaşımda en başta yapının formuyla karşılaşılıyor	Her iki yapıda da çevreden yaklaşımda yapı formu algılanabilmektedir
Mekanlar arası görsel organizasyonun zihinde kurulabilmesi için biçim ilk karşılaşılacak özelliğidir	Mekanlar arası görsel organizasyon avlu ve biçimi sayesinde her iki yapıda da kolayca kurulabilmektedir.
Algısal “benzetme” yolu ile kullanıcılar kültürleri ve geçmiş deneyimleri doğrultusunda zihinde canlandırma yoluyla mekan tanımlarlar	Bayazhan’da renkli vitray camlar, üst katta revaklı alanlar, avlu ortasındaki havuz kullanıcının yapıyı zihninde canlandırmasını sağlayan öğelerdir. Hışvahan’da taç kapı, avludaki asma germe üst örtü, revaklı alanlar, avluda sergilenen yapının orijinal kapısı, metal ve ahşap paneller yapının hafızada kalan imgesel faktörleri olmaktadır
Yapının arka fonundaki biçimler kullanıcıda psikolojik etkiler bırakarak çeşitli duyu ve his oluşumunu sağlar	Bayazhan’da çevrede bulunan niteliksiz konut yapıları görsel kirlilikle beraber negatif duyu oluşumu sağlamaktadır. Hışvahan’da yapının karşısında bulunan Gaizantep Kalesi tarihi mekan algısını kuvvetlendirmekte ve pozitif duygular oluşturmaktadır
Mekan biçimlenişleriyle kullanıcı hareketi karşılıklı etkileşim içindedir	Bayazhan’da avluda peyzaj elemanlarıyla sınırlandırılmış alanlar kullanıcı hareketini belirleyerek, kullanıcıyı tanımlı alanlarda yürümeye sevk etmektedir. Hışvahan’da revaklı alanların psikolojik olarak harekete telkin etmesi

6.2. Anket Çalışmaları

İnsan davranışlarını anlamlandırabilmek amacıyla yapılan araştırma tekniği olarak anket çalışması yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir.

Bu tez kapsamında hazırlanan anket soruları ile çalışma alanı olarak seçilen yapılardaki mekan algısının ele alınması ve irdelenmesi hedeflenmiştir. Sorular mekan ve mekan algısını etkileyen faktörler göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Bu faktörlerin yanı sıra yapıların hem kent içindeki konumları; çevrelerinden nasıl algılandıkları hem de yapının açık ve kapalı mekanların içindeyken nasıl algılandığı konuları ele alınmıştır.

Alan çalışması olarak belirlenen Bayazhan ve Hışvahan, Gaziantep'te yeniden işlevlendirilen iki tarihi han yapısıdır. Bu korunmaya değer iki yapının yeni işlev verilerek günümüze ve geleceğe kazandırılmasıyla beraber kullanıcı algısının değerlendirilmesi, psikolojik ve fiziksel olarak anlamlandırılması önemli olmaktadır. Bu bağlamda, mekânlardaki biçimsel kurgu, renk, doku ve malzeme kullanımı, aydınlatma kararları, sınırların tanımı, doluluk ve boşluk oranları, ölçek, mekanın atmosferi, hareketle beraber mekanların içinde geçirilen zaman gibi mekân algısını belirleyen etkenlerin analiz edilmesi amacıyla anket soruları belirlenmiştir. Bunun yanı sıra; çalışma alanı olan hanlar ve iç-dış mekânlarının verilen yeni işlevleriyle olan bağlantısını mekânsal algı açısından değerlendirmek üzere soruları hazırlanmıştır.

Yapıların kent içindeki algılarının değerlendirilmesi için belirlenmiş soru grupları kendi içinde; okunabilirlik, ulaşılabilirlik ve yapılara verilen yeni işlevlerin bulunduğu konumla kurduğu ilişki olarak alt gruplar altında toplanmıştır. Bunun yanı sıra, kendi içinde farklı bölümlerden oluşan Hışvahan ve Bayazhan yapılarının mekân algısını değerlendirmek üzere oluşturulan anket soruları; mekanların duygusal, fiziksel, kavramsal ve algısal bütünlüğünü oluşturan mekan bileşenlerinin sorgulanmasına yönelik olarak hazırlanmıştır.

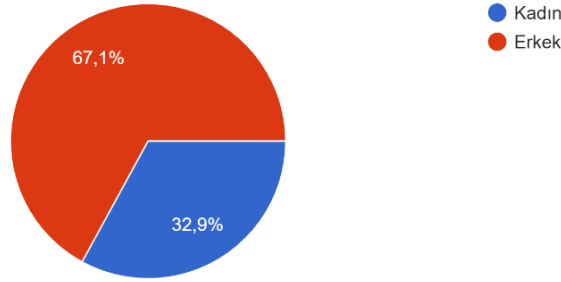
Anketin uygulanacağı kullanıcı grubu belirlenirken, algıda seçicilik ve dikkat konuları gözetildiğinde kişilerin ilgi duydukları alanlara ve detaylara daha dikkatli bakmasından dolayı tasarım eğitimi almış kişiler ve farklı meslek gruplarından olan kullanıcılara anketin uygulanması uygun görülmüştür. Bu doğrultuda anket, farklı meslek grubundan bireylere uygulanmıştır.

6.2.1. Anket Tekniğine İlişkin Bilgiler ve Elde Edilen Bulgular

Yapılan literatür araştırması sonucu belirlenen mekan algısını etkileyen faktörler alt başlıklar halinde gözlemler bölümünde her iki mekan için incelenmiştir. Araştırma yönteminin ikinci aşaması olan bu bölümde ise gözlemler sonucu mekan algısını etkileyen faktörler anket tekniği kapsamında değerlendirilecektir. Bayazhan ve Hışvahan'ın mekânsal algısını ölçmeye yönelik geliştirilen anket 85 kişiye uygulanmıştır. Anketin birinci bölümü demografik bilgileri ve kullanıcıların yapıları kullanma sıklığı, kullanıcı memnuniyeti gibi durumları ölçmeye yönelik soruları içermektedir. İkinci bölüm ise yeniden işlevlendirilen iki han yapısının kullanıcıda oluşturduğu etkileri, belirlenen mekânsal algıyı etkileyen parametreler doğrultusunda ölçmeye yönelik soruları kapsamaktadır. Hazırlanan anket formu, likert tipi, seçmeli ve açık uçlu sorular içermektedir. Mekan algısını ölçmek amaçlı belirlenen faktörler doğrultusunda kullanıcıların beğeni ve tercihlerini ortaya çıkarmak üzere ankette sorular yer almaktadır. Anket soruları Ek 1'dedir.

Demografik özellikler incelendiğinde ankete katılan kullanıcıların %67,1'inin erkek, %32,9'unun ise kadın olduğu görülmektedir (Şekil 6.124).

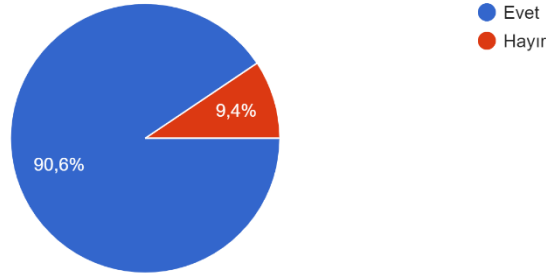
Cinsiyetiniz
85 yanıt

Şekil 6.124 Ankete katılanların cinsiyetlerini gösterir grafik

Anket sorularını yanıtlayan kullanıcıların %90,6'si Gaziantep'te ikamet ederken, %9,4'lük bir kısmı ise Gaziantep dışında ikamet etmektedir (Şekil 6.125). Dolayısıyla katılımcıların büyük çoğunluğunun kente ve tarihine hâkim olduğu düşünülmektedir.

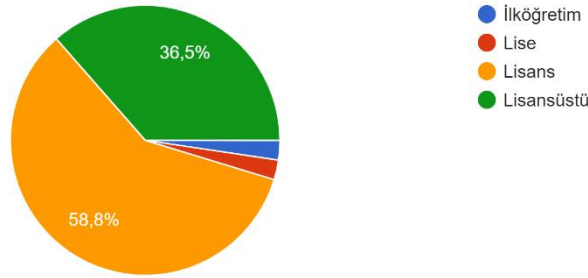
Gaziantep'te mi ikamet ediyorsunuz?
85 yanıt

Şekil 6.125 Anket sorularını yanıtlayan kullanıcıların Gaziantep veya dışında ikamet ettiğini gösterir grafik

Eğitim durumunu belirlemeye yönelik sorulan sorudan anlaşılacağı üzere kullanıcıların çoğunu %58,8 ile lisans mezunları oluşturmaktadır. %2,4 oranlarında lise ve ilkokul mezunları, %36,5 ise lisansüstü mezunları soruları cevaplandırmıştır (Şekil 6.126).

Eğitim durumunuz nedir?
85 yanıt

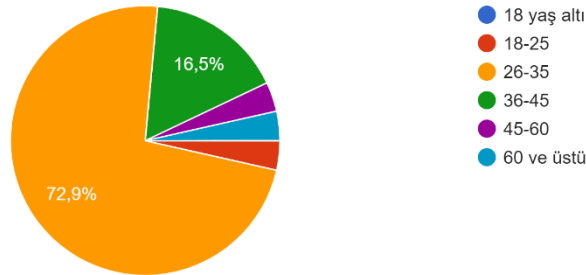
Şekil 6.126 Anket katılımcılarının eğitim durumu grafiği

Ankete katılan 85 katılımcının mesleklerine bakıldığında, yarısının tasarım eğitimi almış, dolayısıyla mekanlara farklı bakış açısıyla bakacak olan 40'ının mimar, 2'sinin yüksek mimar ve 43 kişinin ise çeşitli meslek gruplarından olduğu görülmektedir. Bu mesleklerin, öğretim görevlisi, eczacı, avukat, diş hekimi, çiftçi, öğretmen, inşaat mühendisi gibi farklı alanlardan olduğu görülmektedir. Böylelikle, alan çalışması için seçilen tarihi yapıların mekânsal algısı mimarların ve farklı meslek gruplarından kullanıcıların çok yönlü bakış açılarıyla dengeli bir şekilde araştırması yapılarak verilerin elde edilmesi sağlanmıştır.

Katılımcıların yaşlarına bakıldığında, ankete katılanların büyük çoğunluğunun (%72,9) genç olarak nitelendirilebilecek yaş olan 26-35 yaş aralığında, %16,5'nin 36-45 yaşlarında olduğu dikkat çekmektedir. Azınlıkta olan kullanıcı yaş grupları ise;

%3,5 ile 18-25, %3,5 ile 45-60, %3,5 60 ve üstü yaşlarındadır. Ankete katılan 18 yaş ve altı kullanıcı ise bulunmamaktadır (Şekil 6.127).

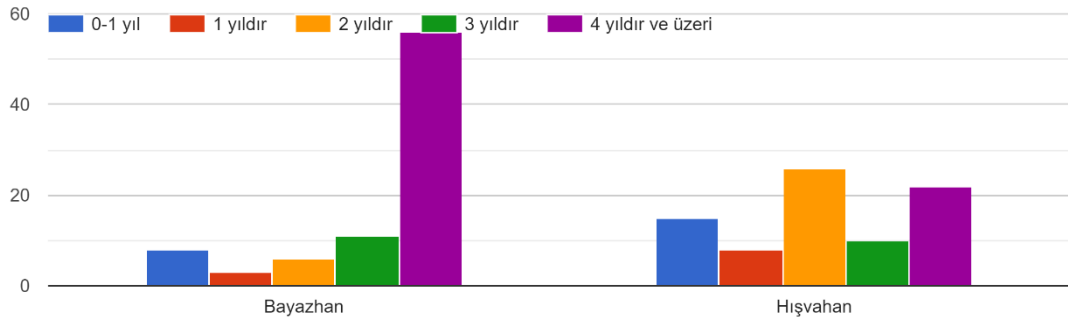
Yaş aralığınız
85 yanıt

Şekil 6.127 Ankete katılan kullanıcıların yaş aralıkları

Kullanım durumlarını ölçmek amaçlı sorulan sorulara verilen cevaplara bakıldığında ise, Bayazhan kullanıcılarının büyük bir kısmının 4 yıldır ve üzeri, Hışvahan'da ise katılımcıların çoğunluğunun 2 yıldır yapıyı kullanmakta olduğu görülmektedir. Anket katılımcılarının yanıtlarına göre, Hışvahan'ın çeşitli sürelerce kullanıldığı, Bayazhan'ın ise Hışvahan'a oranla daha eski bir kullanıma sahip olduğu ortaya çıkmıştır (Şekil 6.128).

Ne zamandan beri yapıyı kullanıyorsunuz?

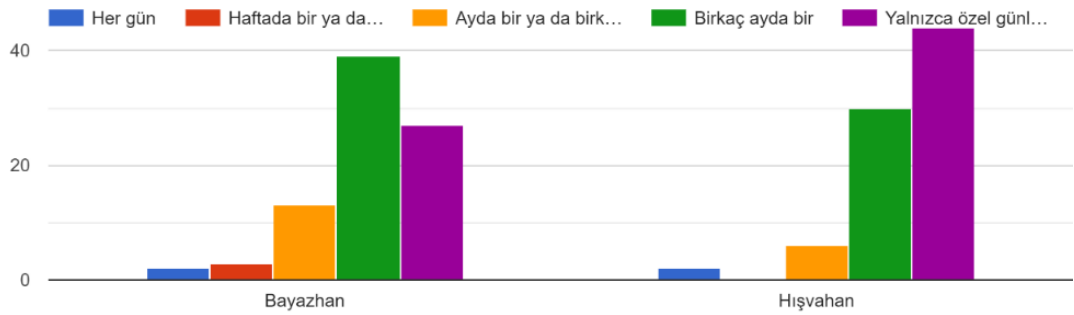

Şekil 6.128 Mekanın ne zamandan beri kullanıldığına dair grafikler

Yapıların kullanımı açısından önemli olduğu düşünülen hangi sıklıkla kullandıkları sorusu kullanıcılar yöneltmiştir. Alınan cevaplardan; Hışvahan'ın %53,6 oranıyla daha çok “yalnızca özel gün ve etkinliklerde”, Bayazhan'ın ise çoğunlukla %46,4 oranıyla “birkaç ayda bir” kullanıldığı verilerine ulaşılmıştır. Diğer verilere bakıldığında, Bayazhan %32,3 oranında “yalnızca özel gün ve etkinliklerde”, %15,4 oranında “ayda bir ya da birkaç kez”, %3,5 oranında “haftada bir ya da birkaç kez”,

%2,4 oranında her gün kullanılmaktadır. Hışvahan ise, %36,5 oranında “birkaç ayda bir”, %7,3 oranında “ayda bir ya da birkaç kez”, %2,4 oranında “her gün” kullanılmakta, “haftada bir ya da birkaç kez” kullanan ise bulunmamaktadır. Verilerden anlaşıldığı üzere her iki yapının da özel gün ve etkinliklerdeki kullanım oranı oldukça fazlayken, “her gün” ve “haftada bir ya da birkaç kez” cevapları diğerlerine göre az sayıdadır. (Şekil 6.129).

Yapıyı hangi sıklıkla kullanıyorsunuz?

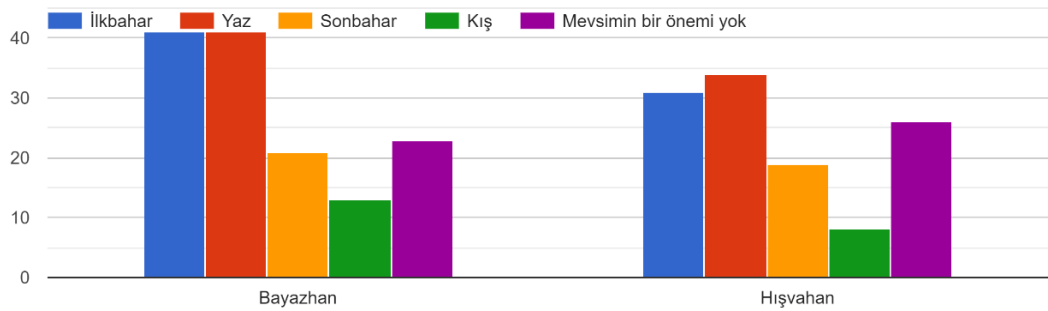
Şekil 6.129 Yapıların hangi sıklıkla kullanıldığına dair veriler

Yapıların kullanım durumları için önemli olan bir diğer soru ise, mevsimsel kullanım olmaktadır. Katılımcıların verilerine bakıldığında, Bayazhan için, yapının ilkbahar ve yaz dönemlerinde eşit oranda %29,5 ile en fazla kullanıldığı, %15,1 ile sonbahar kullanımı olduğu, en az %9,4 ile kış mevsimlerinde kullanıldığı anlaşılmakta olup, %16,5 katılımcı ise yapıyı kullanmak için mevsimin bir öneminin olmadığı belirtilmiştir. Hışvahan verilerine bakıldığında ise, yapının en fazla %28,8 ile yaz mevsiminde, daha sonra %26,3 ile ilkbaharda, %16,1 oranıyla sonbaharda ve %6,8 oranıyla ise en az kış mevsiminde kullanıldığı, %22 oranında katılımcının görüşü ile yapının kullanımı için mevsimin bir öneminin olmadığı belirlenmiştir.

Kullanıcıların görüşleri doğrultusunda Bayazhan'ın en çok ilkbahar ve yaz mevsimlerinde, Hışvahan'ın ise, en fazla yaz mevsiminde kullanıldığı sonucuna varılmaktadır. Bunun sebebinin ise her iki yapıda da yoğun bir şekilde kullanıma sahip olan ve kullanıcının ilgisini çeken avlu olduğu düşünülmektedir. Her iki yapının da en az kullanımının kış mevsimi olduğu görülmekte iken, daha çok Hışvahan'da olmak üzere kullanıcılar her iki yapıda da kullanım için mevsimin bir önemi olmadığını belirtmiş, ilkbahar ve yaz mevsimlerinden sonra en çok işaretlenen seçenek kış olmuştur (Şekil 6.130). Hava sıcaklıkları ile kullanıcı sayısı arasında doğru orantı

ortaya çıkmıştır. Ancak yapıyı kullanmak için mevsimin bir önemini olmadığını düşünen kullanıcı oranının da az olmadığı görülmüştür. Buna etken olarak ise araştırmaya konu olan yapıların, yeni işlev verilen tarihi yapılar olması sebebiyle her mevsimde kullanıcının ilgisini çektiği düşünülmektedir. Ancak avlu kullanımının sıcak havalarda yapıları tercih etme sebebi açısından belirleyici olduğu anlaşılmaktadır.

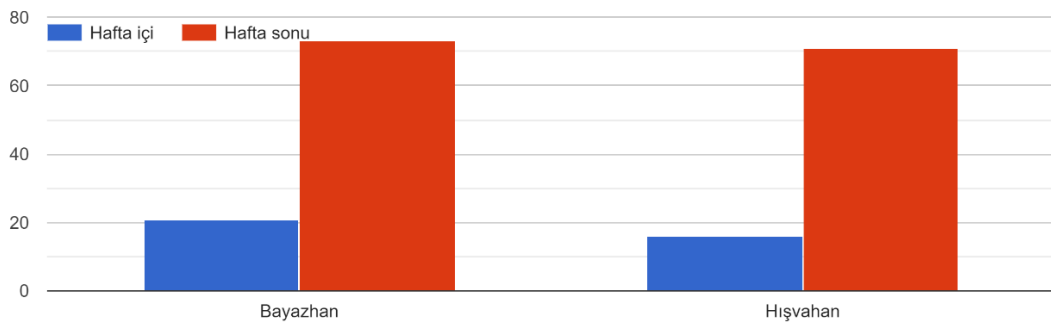
En çok hangi mevsimde yapıyı kullanıyorsunuz, bir veya birden fazla seçim yapabilirsiniz

Şekil 6.130 Kullanıma ait mevsimsel anket verileri

Ankette yer alan yapıyı kullanım sıklığı sorusunun yanıtlarına göre her iki yapının da hafta içi ve hafta sonu kullanımında belirgin farklar olduğu anlaşılmaktadır. Kullanıcıların yapıları ağırlıklı olarak hafta sonu kullandıkları görülmekte olup, Bayazhan için %77,6 hafta sonu, %22,4 yanıt ile hafta içi iken, Hışvahan'da %82,6 hafta sonu, %18,4 ile hafta içi yanıtları verilmiştir (Şekil 6.131). Bu veriler doğrultusunda görülmektedir ki, az da olsa Bayazhan'ın hafta içi kullanımı Hışvahan'a göre daha fazladır. Bu durumun Bayazhan'ın bulunduğu konumun Hışvahan'a göre, şehir merkezine daha yakın olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

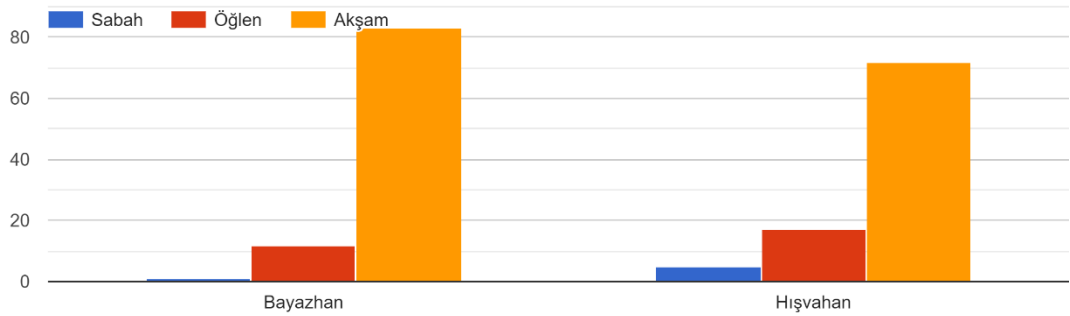
Yapıyı en çok hangi aralıkta kullanıyorsunuz?

Şekil 6.131 Yapıların hafta içi ve hafta sonu kullanım verileri

Yapıların gün içindeki kullanım durumlarını ölçmeye yönelik günün en çok hangi vakitlerinde tercih edildiği katılımcılara sorularak birden fazla seçim yapabilme olanağı sağlanmıştır. Anket sorusuna göre her iki yapının da daha çok akşam saatlerinde, daha sonra öğlen ve en az ise sabah saatlerinde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bayazhan’da %86,5 akşam, %12,5 öğlen, %1 ise sabah saatlerini oluşturmaktadır. Sabah kullanımı yok denecek kadar azdır. Hışvahan’da ise, %76,6 akşam, %18,1 öğlen, %5,3 ise sabah kullanımıdır (Şekil 6.132).

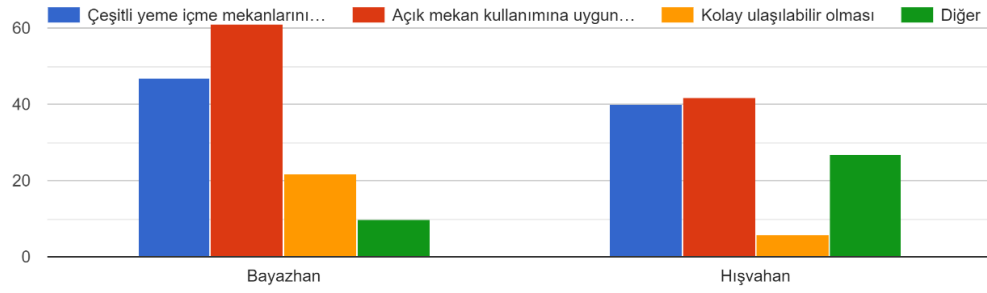
Yapıyı en çok günün hangi vakitlerinde kullanıyorsunuz? Bir veya birden fazla seçim yapabilirsiniz

Şekil 6.132 Yapıların günün en çok hangi vakitlerinde kullanıldığını gösteren grafikler

Katılımcılara yapıyı kullanma sebepleri sorulduğunda ise, her iki yapının da daha çok açık mekan kullanımına uygun olması sebebiyle tercih edilmekte olduğu görülmüştür. Bununla beraber, avlunun Bayazhan kullanımı için daha etkili bir tercih sebebi olduğu %43,6 yanıt ile “açık mekan kullanımına uygun olması” seçiminden anlaşılmaktadır. Hışvahan’da ise bu oran %36,5’tir. Bu veriler doğrultusunda avlu kullanımının Bayazhan’da daha başarılı olduğu ve avlunun çeşitli işlevlerle tamamının kullanılmasının bunu etkilediği düşünülmektedir. Bu yanıtı her iki yapıda da Bayazhan’da %33,6 Hışvahan’da %34,8 olmak üzere “çeşitli yeme içme mekanlarının bir arada olması” seçeneği takip etmektedir. Üçüncü kullanma sebebi, Bayazhan için %15,7 ile “kolay ulaşılabilir olması” seçeneği iken, Hışvahan’da %23,5 ile “diğer” seçeneğidir. Son tercih sebebi ise Bayazhan için %7,1 ile “diğer”, Hışvahan için %5,2 ile “kolay ulaşılabilir olması” seçeneğidir (Şekil 6.133). Yanıtlardan da anlaşılmakta olduğu üzere, eski kent merkezinde konumlanan Hışvahan’a ulaşım kullanıcılar için Bayazhan’a göre daha zor olmakta ve yapıyı kullanım tercihlerini etkilemektedir.

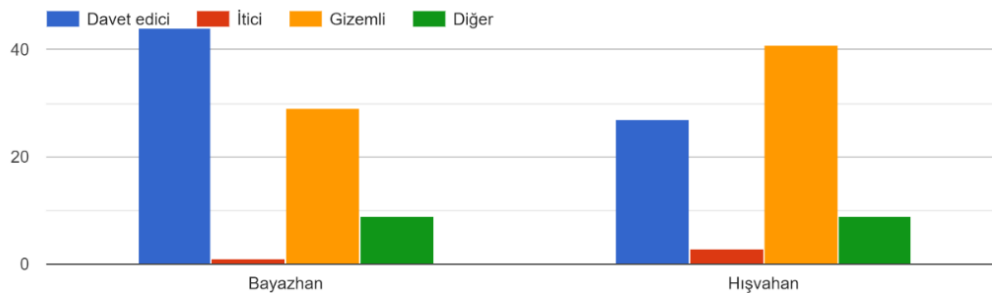
Yapıyı kullanma sebeplerinizi işaretleyebilir misiniz? Bir veya birden fazla seçim yapabilirsiniz

Şekil 6.133 Yapıların kullanım sebeplerini gösteren grafikler

Yapıların dış mekandan algısını değerlendirirken önemli parametrelerden biri de duygusal ve psikolojik boyuttur. Bu nedenle kullanıcıların dışarıdan yapıya dair oluşan hislerini belirlemek amaçlı çevreden yaklaşımda ve yapıya dışarıdan bakıldığında nasıl algıladıkları sorulmuştur. “Yapıya dışarıdan baktığınızda içeriye dair nasıl bir fikir veriyor?” şeklinde sorulan soruya anket katılımcılarının yarısından çoğu (%53) Bayazhan için davet edici, Hışvahan içinse yine katılımcıların yarısından fazlası (%51,3) gizemli yanıtını vermiştir. Hışvahan’ın gizemli algılanmasının sebebinin kişisel gözlemlerde de belirtildiği üzere, dükkanların haricinde han içerisindeki mekanların dışarıya cephesinin bulunmamasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Bayazhan’da ise mekanların dış çevreyle görsel ilişkisi bulunduğundan kullanıcılar için davet edici olduğu düşünülmektedir. Diğer kullanıcı seçimlerine baktığımızda ise, Bayazhan’ın dışarıdan algısını gizemli bulanların oranı %35, itici bulanların oranı yok denecek kadar az olup %1,2 iken %10,8 oranında kullanıcı ise diğer seçeneğini işaretlemiştir. Hışvahan için %33,8 oranında kullanıcı yapının dışarıdan algısının davet edici, %3,7 itici olduğunu belirtmiş, %11,2 ise diğer seçeneğini işaretlemiştir (Şekil 6.134).

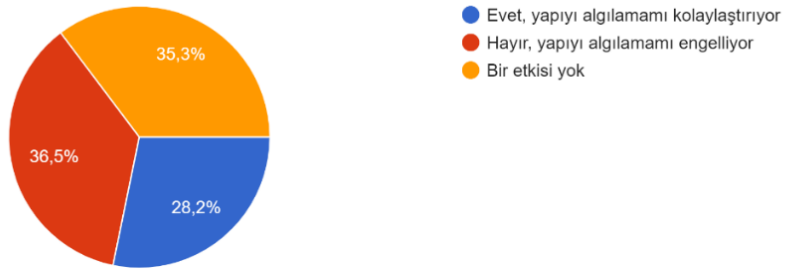
Yapıya dışarıdan baktığınızda içeriye dair nasıl bir fikir veriyor?

Şekil 6.134 Yapıların dışarıdan iç mekana dair oluşturduğu kullanıcı algısı grafikleri

Her iki yapıya yönelik, yapı içindeyken ve yapıya dış mekandan yaklaşırken çevresindeki yapıların kullanıcı algısını nasıl etkilediğini belirlemek amaçlı sorular sorulmuştur. Bayazhan için, “Bayazhan'a dışarıdan yaklaşımda çevresindeki yapılar yapıyı algılamanızı etkiliyor mu?” sorusuna verilen cevaplara bakıldığında, “bir etkisi yok” seçeneği %35,3 ile ve “hayır, yapıyı algılamamı engelliyor” seçeneği %36,5 ile hemen hemen aynı oranda yanıtlanmıştır. Yapı algısını kolaylaştırdığını düşünen kullanıcıların oranı ise %28,2 ile daha düşüktür (Şekil 6.135). Yapının çevresinde bulunan yapılaşmanın niteliksiz olması nedeniyle kullanıcıların büyük çoğunluğunun yapıyı algılamasını engellediği düşünülmektedir. Çevresindeki yapılaşmanın yapıyı algılamaya bir etkisi olmadığını belirten büyük bir kullanıcı grubunun ise tarihi yapının atmosferinin çevresinde baskın olarak tek başına algılanmasının yeterli olduğu görüşünde oldukları düşünülmektedir.

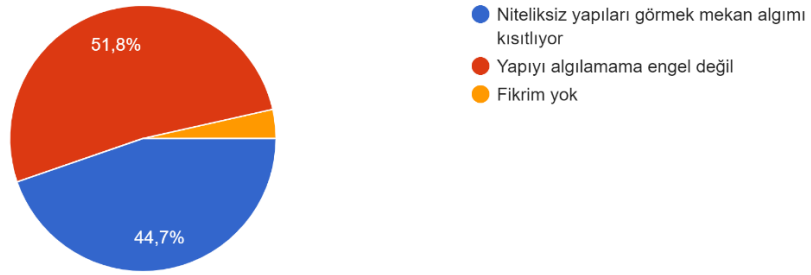
Bayazhan'a dışarıdan yaklaşımda çevresindeki yapılar yapıyı algılamanızı etkiliyor mu?
85 yanıt

Şekil 6.135 Bayazhan’a dışarıdan yaklaşımda çevresindeki yapıların kullanıcı algısına etkisi grafiği

Bayazhan’da yapı içerisindeyken çevresinde yer alan yapıların kullanıcıların mekan ve çevresi ile olan etkileşimini nasıl etkilediği sorulduğunda ise, “Yapıyı algılamama engel değil” düşüncesinde olanlar % 51,8 oranında çoğunlukta iken, %44,7 oranında kullanıcılar çevredeki niteliksiz yapıları görmelerinin mekan algısını kısıtladığını düşünmektedir. %3,5 oranını oluşturan 3 katılımcı ise fikri olmadığını belirtmiştir (Şekil 6.136). Kişisel gözlemler bölümünde yapının çevresinde yer alan niteliksiz yapıların mekan algısını kısıtladığı düşüncesine yer verilmişti. Anket sorusundan çıkan yanıtlara baktığımızda ise, katılımcıların yarısına yakını aynı şekilde düşünerek yapının çevresindeki niteliksiz yapıların mekan algısını olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Bunun yanında, katılımcıların yarısından fazlası olan çoğunluğun görüşüyle çevredeki yapıların mekan algısını büyük ölçüde etkilemediği sonucuna varılmıştır.

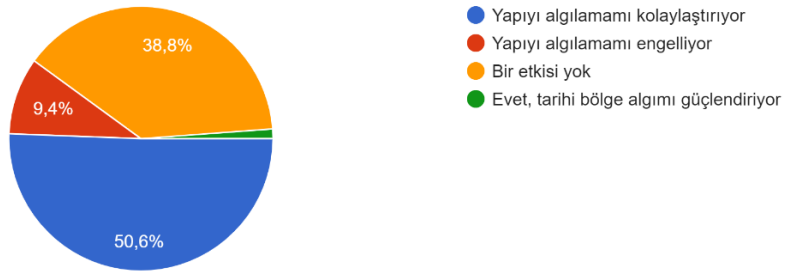
Bayazhan'da yapı içerisindeyken çevredeki yapılar mekan ve çevre ile olan etkileşiminizi nasıl etkiliyor?
85 yanıt

Şekil 6.136 Bayazhan'da yapı içerisindeyken çevresinde yer alan yapıların mekan ve çevre etkileşimi algısı grafiği

Benzer bir soru Hışvahan için, yapının tarihi bölge olan çevresinin mekan algısını nasıl etkilediğini anlamaya yönelik “Yapıya dışarıdan yaklaşımda kale yapıyı algılamamanızı etkiliyor mu?” şeklinde sorulmuştur. Kullanıcılar, %50,6 oranında “yapıyı algılamamı kolaylaştırıyor”, %1,2 oranında “evet, tarihi bölge algımı güçlendiriyor”, %9,4 oranında “yapıyı algılamamı engelliyor” yanıtlarını vermiştir. %38,8 oranında kullanıcı ise “bir etkisi yok” fikrindedir (Şekil 6.137). Cevaplar sonucundan da anlaşılmaktadır ki, Hışvahan’ın tarihi bölgede yer alması ve kale karşısında konumlanması kullanıcıların mekan algısını olumlu yönde etkilemektedir.

Hışvahan'a dışarıdan yaklaşımda kale yapıyı algılamamanızı etkiliyor mu?
85 yanıt

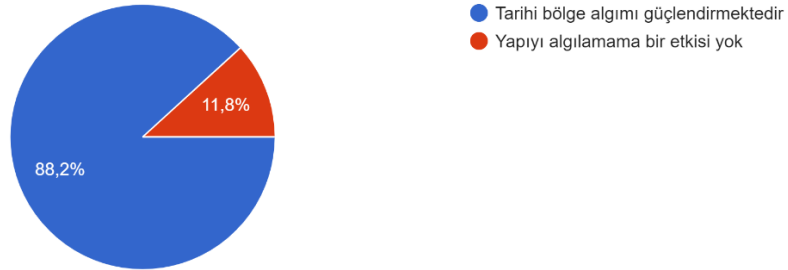

Şekil 6.137 Hışvahan'a dışarıdan yaklaşımda kalenin kullanıcı algısına etkisi grafiği

Yapı içindeyken yapının çevresiyle ilgili mekânsal algıyı belirlemeye yönelik, Hışvahan'da yapı içindeyken kaleyi görmenin mekansal algıya etkisi sorulmuştur. Katılımcıların büyük çoğunluğu %88,2 ile “tarihi bölge algımı güçlendirmektedir” yanıtını, %11,8 ile “yapıyı algılamama bir etkisi yok” yanıtını vermiştir (Şekil 6.138). Cevaplar doğrultusunda yapının kalenin karşısında yer alması ve mekan içindeyken kullanıcının kaleyle görsel iletişiminin olmasının kullanıcının tarihi bölge algısıyla beraber mekan algısını da kuvvetlendirdiği sonucuna varılmaktadır. Dolayısıyla,

yapının bulunduğu konumun ve tarihi bölge içinde yer almasının yeniden işlevlendirilen yapıların mekan algısı açısından önemli olduğu anlaşılmaktadır.

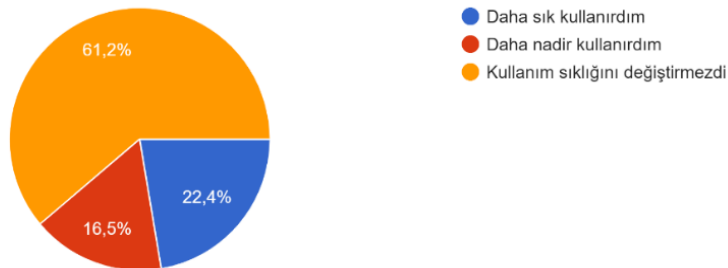
Hışvahan'da yapı içindeyken kaleyi görmek mekansal algınızı etkiliyor mu?
85 yanıt

Şekil 6.138 Hışvahan içindeyken kaleyi görmenin kullanıcının mekansal algısına etkisi grafiği

Katılımcılara yöneltilen, yapıların mekan algısında çevre etkisini belirleyici önceki soruları destekler nitelikte anket kapsamında bir soru daha yer almaktadır. Bu soru, araştırmaya konu olan yapıların kullanıcı tarafından tercih edilme sebepleri açısından konumlarının etkisini belirlemeye yöneliktir. Kent merkezine yakın bir konumda yer alan Bayazhan için, tarihi alan içinde olsaydı kullanım sıklığıyla ilgili verilen seçeneklerin işaretlenmesi istenmiştir. “Kullanım sıklığını değiştirmezdi” yanıtını verenler %61,2 ile büyük orandadır. %22,4 ile “daha sık kullanırdım”, %16,5 ile “daha nadir kullanırdım” yanıtları alınmıştır (Şekil 6.139). Yanıtlar doğrultusunda, Bayazhan’ın kullanıcı tarafından tercih edilme sebebinde bulunduğu konumun bir etkisinin olmadığı anlaşılmaktadır. Bunun nedeninin ise yapının verilen yeni işlevinde tarihi dokusunun korunarak günümüz kullanımına kazandırılması, dolayısıyla tasarımın kullanım sıklığını değiştirmemesine etken olduğu düşünülmektedir. Ancak, azımsanmayacak sayıda kullanıcının ise tarihi bölge algısının yapıyı kullanım sıklığını değiştireceği, daha sık kullanılmasına sebep olacağı fikrinde olduğu anlaşılmaktadır.

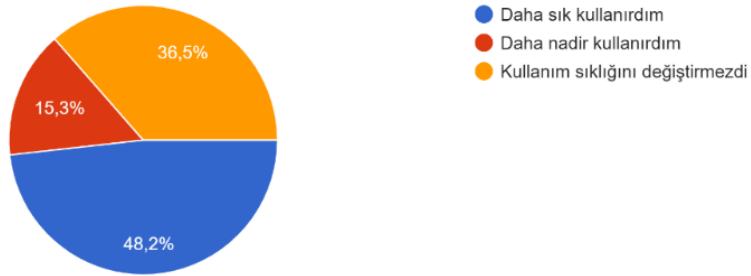
Bayazhan tarihi alan içinde olsa;
85 yanıt

Şekil 6.139 Bayazhan tarihi alan içinde olsa kullanım sıklığını gösterir grafik

Tarihi kent merkezinde yer alan Hışvahan içinse, kent merkezinde olsaydı kullanım sıklığıyla ilgili verilen seçeneklerin işaretlenmesi istenmiştir. Katılımcıların yarısına yakını %48,2 ile “daha sık kullanırdım”, %36,5 “kullanım sıklığını değiştirmezdi”, %15,3 ise “daha nadir kullanırdım” yanıtlarını vermiştir (Şekil 6.140). Hışvahan’ın kent merkezine yakın olmaması kullanım sıklığı açısından yarıya yakın bir ölçüde belirleyicidir. Cevaplar doğrultusunda yapının yer aldığı tarihi bölgenin ulaşım açısından kolay bir konumda olmamasının kullanım sıklığını etkilediği, dolayısıyla yapının kullanımı için bulunduğu konumun önemli olduğu anlaşılmaktadır.

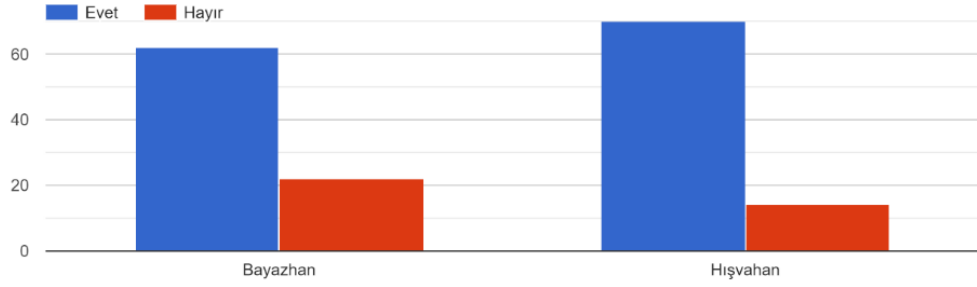
Hışvahan kent merkezinde olsa;
85 yanıt

Şekil 6.140 Hışvahan kent merkezinde olsa kullanım sıklığını gösterir grafik

Kullanıcılara yapıların tarihi yapı olmasının yapıyı tercih etme sebeplerini etkileyip etkilemediği sorulduğunda ise, her iki yapı için de büyük oranda etkilediği yanıt alınmıştır. Bayazhan’da %73,8 ile, Hışvahan’da %83,3 ile kullanıcıların yapıları tercih etme sebebinde belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Belirleyici olmadığını düşünerek hayır yanıtını veren katılımcıların oranı ise, Bayazhan’da %26,2, Hışvahan’da, %16,7’dir (Şekil 6.141). Katılımcı yanıtlarından da anlaşıldığı üzere, her iki yapıda da tarihi yapı olması kullanım sebebinin etkilemekte ancak, Hışvahan’da Bayazhan’a göre daha fazla etkilemektedir. Yeni işlev verilerek kullanılan geleneksel han yapılarının, sahip oldukları tarihi atmosferin ve dokunun yapıların kullanım sebebine etken olduğu düşünülmektedir. Hışvahan’da bu oranın daha fazla olmasının nedeninin ise, konum itibarı ile tarihi bölge içerisinde yer alması olduğu düşünülebilir.

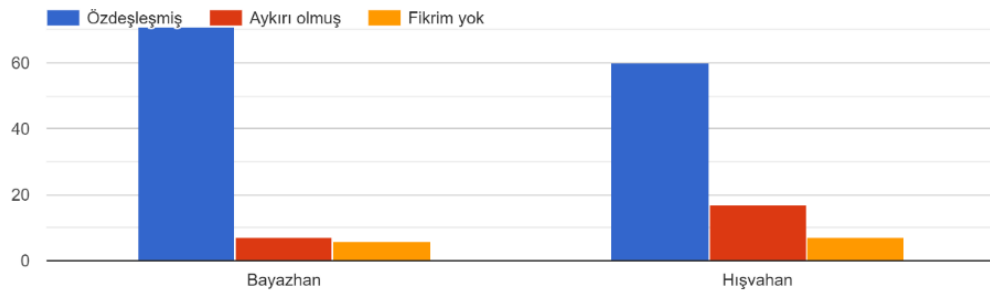
Tarihi yapı olması yapıyı tercih etme sebebinizi etkiliyor mu?

Şekil 6.141 Tarihi yapı olmasının yapıları tercih etme sebebine etki grafiği

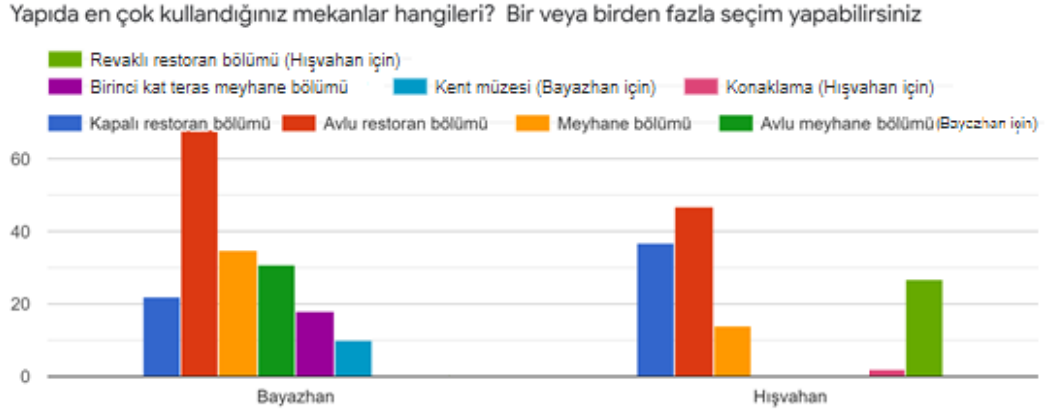
Tarihi yapıların dönüştürülmesi sebebiyle belirli bir formun içine yeni işlev yerleştirilen yapılara verilen bu işlevlerin yapıyla uyumlu olup olmadığını ölçmeye yönelik kullanıcılara soru sorulmuştur. Kullanıcılar tarafından verilen yanıtlar doğrultusunda, tarihi yapıya verilen yeni işlevin mekanla; Bayazhan için %84,5 ile, Hışvahan için %71,4 ile her iki yapı için de özdeşleşmiş olduğu düşünülmekte olduğu anlaşılmaktadır. “Aykırı olmuş” cevabını verenlerin oranı ise, Bayazhan için %8,3, Hışvahan için %20,2’dir. Bu oran ise kullanıcıların Bayazhan’da Hışvahan’a göre tarihi yapıya verilen yeni işlevin mekana daha uygun bulduklarını göstermektedir. Hışvahan’da dekorasyon açısından yapıya daha fazla müdahale edilmesi, Bayazhan’ın daha doğal atmosferinde bırakılmasının bu görüşe neden olduğu düşünülmektedir. Konuyla ilgili fikir sahibi olmadığını belirtenler ise, Bayazhan için %7,1, Hışvahan için %8,3’tür (Şekil 6.142). Çeşitli yeme içme fonksiyonlarını bir arada bulunduran her iki yapı için de birim hacimden yola çıkıldığında verilen restoran, bar, meyhane gibi işlevlerin mekan hacimlerine uygun olduğu, avluyla da bu birimlerin desteklenmesinin form-fonksiyon uygunluğuna katkı sağladığı düşünülmektedir. Anket sonuçlarıyla da bu görüşün uyum sağladığı görülmektedir.

Tarihi yapıya verilen yeni işlev mekanla;

Şekil 6.142 Tarihi yapıya verilen yeni işlevin mekanla uyumuna dair kullanıcı görüşlerini belirten grafik

Ankette kullanıcılara yöneltilen soru ile yapıların en çok kullanılan mekanları değerlendirildiğinde, her iki yapının da en fazla tercih edilen mekanının restoran amaçlı kullanılan avlu bölümü olduğu görülmektedir. Bayazhan'da ve Hışvahan'da ikisinde de aynı oranla %37 ile tercih edilmektedir. Diğer mekanlara bakıldığında ise, kapalı restoran bölümünün, Hışvahan'da %29,1 ile Bayazhan'a göre (%12) daha çok tercih edildiği anlaşılmaktadır. Meyhane bölümünün kullanımının ise, Bayazhan'da %19 ile Hışvahan'a (%11) oranla daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Buna sebep olarak Bayazhan'da meyhane işlevinin Hışvahan'a göre daha eskiden beri kullanılıyor olması gösterilebilir. Bayazhan'da yer alıp Hışvahan'da bulunmayan avlunun meyhane bölümünün ise %16,8 oranında kullanıldığı belirlenmiştir. Yine yalnızca Bayazhan'da bulunan birinci kat teras meyhane kullanımı ise, %9,8 oranındadır. Bu doğrultuda Bayazhan'da farklı mekanlarda kullanımı olan meyhane için en çok kapalı alan, daha sonra avlunun meyhane bölümü, en az ise birinci kat teras meyhane bölümünün kullanılmakta olduğu ortaya çıkmıştır. Kapalı mekanın meyhane işlevi için uygunluğu ve dolayısıyla ambiyansının kullanıcı tercihini etkilediği düşünülmektedir. Bayazhan'da kent müzesi kullanımına baktığımızda ise, yapıdaki mekanlar içinde en az kullanım oranı olan %5,4 ile tercih edilmekte olduğu görülmektedir. Katılımcı görüşlerinden de anlaşılmakta olduğu üzere, Bayazhan'da müze kullanımı yeme-içme mekanlarına oranla daha azdır. Yalnızca Hışvahan'da bulunan revaklı restoran alanının kullanımına baktığımızda, katılımcılar tarafından %21,3 ile tercih edildiği görülmektedir. Kapalı restoran alanıyla yaklaşık benzer oranlarla kullanılmakta olmasına rağmen kapalı restoran mekanının daha çok tercih edildiği anlaşılmaktadır. Kapalı restoran mekanının revaklı alana göre restoran işlevi için daha uygun olmasının bu tercihi etkilediği düşünülmektedir. Bayazhan'dan farklı olarak konaklama işlevine sahip olan Hışvahan'da bu fonksiyonun katılımcılar tarafından %1,6 kullanıldığı görülmektedir. Butik konaklama hizmeti veren yapıda yalnızca 10 adet oda bulunmakta ve yeme-içme mekanlarına oranla daha az kullanıldığı dikkat çekmektedir (Şekil 6.143). Her iki yapıda da en çok kullanım oranına sahip olan avlunun restoran bölümünün kullanıcılar için açık mekan kullanımı açısından önemli olması ve restoran işlevinde daha uzun süreli oturma gerektirdiği için tercih edildiği düşünülmektedir. Bunun yanında, yapı bütününe en fazla avludan algılanması dolayısıyla tarihi mekan algısının bu bölümde daha yoğun hissedilmesinin de tercih sebebini etkilediği düşünülmektedir.

Şekil 6.143 Yapılarda en çok kullanılan mekanları gösteren grafikler

Yapıların orijinal işleviyle bağlantısını ölçmeye yönelik kullanıcılara yapıların ilk işlevini bilip bilmedikleri sorularak eğer biliyorlarsa, bırakılan boşluğu doldurmaları istenmiştir. Bayazhan için 11 katılımcı soruyu boş bırakmış, soruyu yanıtlayan 37 katılımcıdan ise; 12’si bilmediğini ifade etmiş, “evet” yanıtını veren 25 kullanıcıdan 24’ü ise yapının ilk işlevi için, “yapıldığı dönem bütün tüccarları tarafından sonrasında tek el binası, ticaret amaçlı yapıldığı daha sonrasında hapishane gibi farklı işlevler, savaş sırasında karargah ve Antep savunmasında hapishane, karargah, hapishane, kervanların duraklama noktası olarak kullanılan han, ticaret merkezi ve konaklama, tek el binası sonrası depolama alanı, tek el fabrika binası, okul, konaklama, otel, toptan inşaat malzemeleri satışının yapıldığı bina, iş hanı, ticaret amaçlı han” kullanımındaki işlevleri belirtmişlerdir. Sonuçlardan da anlaşıldığı üzere, kullanıcıların büyük çoğunluğu yapının ilk işlevini bilmiyorken, çok az sayıda kişi yapıldığı dönemdeki işlevini doğru yanıtlayarak bütün tüccarlarının konaklama amacıyla kullandığı han cevabını vermiş, yine az sayıda katılımcının yapının Tekel’e devredildikten sonraki kullanımını bildiği görülmektedir. Birçok katılımcının ise, birinci dünya savaşında bir dönem karargah ve hapishane kullanımını bildiği anlaşılmaktadır. Mevcut işlevinin geçerliliğini yitirmesiyle beraber bir dönem kullanılmayan yapının caddeye bakan, şu anki işleviyle bar ve meyhane olarak kullanılan dükkanlarının o dönemde, inşaat malzemesi satışının yapıldığı mekanlar olarak kullanıldığını bilen katılımcıların da olduğu görülmektedir. Dolayısıyla yapının ilk işlevini bilen kullanıcı sayısının az olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 6.10).

Tablo 6.10 Bayazhan’ın ilk işlevi hakkında kullanıcı bilgisi

Bayazhan’ın İlk İşlevine Dair Kullanıcı yanıtları	Yanıt Sayıları
Yapıldığı dönem tütün tüccarları tarafından, sonrasında tekel binası	1
Ticaret amaçlı yapılmıştır, daha sonrasında hapishane gibi farklı işlevler	1
Savaş sırasında karargâh ve Antep savunmasında hapishane	1
Karargâh	3
Hapishane	3
Kervanların duraklama noktası olarak kullanılan han	1
Ticaret merkezi ve konaklama	1
Tekel fabrika binası sonrası depolama alanı	2
Tekel fabrika binası	3
Okul	1
Konaklama	1
Otel	1
Toptan inşaat malzemeleri satışının yapıldığı bina	1
İş hanı	1
Ticaret amaçlı han	3

Hışvahan’ın ilk işlevi sorularak boş bırakılan kısmın katılımcılar tarafından doldurulması istendiğinde ise, 39 katılımcı yanıtlamıştır. 16 sayıyla katılımcıların büyük bir kısmı yapının ilk işlevini bilmediğini ifade etmiş, evet cevabını veren 23 kullanıcıdan 20’si ise işlev olarak, “külliye, konaklama-ticari dükkan-depo-hamam birimlerini içeren külliye, kervansaray, han, susamhane-hamam ve ticaret gibi işlevler için yapılan bir han, pamuk ticareti yapılan han, kervanların yükünü bıraktığı yer, kervanların uğradığı han, kervanların konakladığı yer, ticaret merkezi-konaklama, develerin bağlanması için kullanılan ahır, han-dükkan, şarap mahzeni, satış alanı” yanıtlarını vermişlerdir. Anket sonuçlarına göre katılımcıların büyük çoğunluğu kapsamlı olmayan han, külliye ve kervansaray yanıtlarını vermiştir. Kullanıcıların büyük çoğunluğunun Hışvahan’ın ilk işlevine dair bilgi sahibi olmadığı anlaşılmaktadır. Alınan yanıtlar doğrultusunda, bildiğini belirten kullanıcıların ise bir kısmında bilgi eksikliği, yanlış veya karışıklığın söz konusu olduğu görülmektedir (Tablo 6.11).

Tablo 6.11 Hışvahan’ın ilk işlevi hakkında kullanıcı bilgisi

Hışvahan’ın İlk İşlevine Dair Kullanıcı yanıtları	Yanıt Sayıları
Han	4
Külliye	3
Kervansaray	2
Konaklama-ticari dükkân-depo-hamam birimlerini içeren külliye	1
Susamhane, hamam ve ticaret gibi işlevler için yapılan bir han	1
Pamuk ticareti yapılan han	1
Kervanların uğradığı han	1
Han ve dükkân	1
Kervanların yükünü bıraktığı yer	1
Kervanların konakladığı yer	1
Ticaret merkezi ve konaklama	1
Develerin bağlanması için kullanılan ahır	1
Şarap mahzeni	1
Satış alanı	1

Aynı soru mekan özelinde sorulduğunda, “Bayazhan'da yapıda şu anki işleviyle restoran olan mekanın önceki işlevini biliyor musunuz? Biliyorsanız lütfen belirtiniz” şeklinde kullanıcılara yöneltilen soruya 45 yanıt alınmıştır. Boş bırakılan kısmın doldurulması istenen soruda katılımcıların büyük çoğunluğu olan 34 kişi bilmediğini belirtmiş, evet yanıtı veren az sayıdaki 11 kişi içinden 10’u ise mekanın ilk işleviyle ilgili olarak, “depo, satış ve konaklama, kervanların ahırları, tekel deposu, at hangarı, alkol tütün deposu, karargah, ticari, okul” işlevlerini cevap olarak vermişlerdir. Katılımcılardan alınan yanıtlara göre kullanıcıların büyük çoğunluğunun şu anki işleviyle restoran, han yapısının ilk işlevinde ahır olarak kullanılan mekanın ilk işlevine dair bilgi sahibi olmadıkları anlaşılmaktadır. Bildiğini ifade eden kullanıcıların ise çok azı doğru biliyorken, genel olarak bilgi karışıklığı ve yanlış bilgilerin mevcut olduğu görülmüştür (Tablo 6.12).

Tablo 6.12 Bayazhan’da restoran mekanının ilk işlevi hakkında kullanıcı bilgisi

Bayazhan’da Restoran Mekanının İlk İşlevine Dair Kullanıcı Yanıtları	Yanıt Sayıları
Depo	2
Satış ve konaklama	1
Kervanların ahırları	1
Tekel deposu	1
Alkol tütün deposu	1
At hangarı	1
Karargâh	1
Ticari	1
Okul	1

Hışvahan için Develik restoran özelinde benzer bir soru olan, “Hışvahan’da yapıda şu anki işleviyle restoran olan mekanın önceki işlevini biliyor musunuz? Biliyorsanız lütfen belirtiniz” sorusuna 43 kişi yanıt vermiş, 34 kişi bilmediği ifade etmiştir. “Evet” yanıtını veren 9 kişiden 8’i ise boş bırakılan açıklama kısmına “kervanların ahır, han, şarap mahzeni, Tekel binası, deve ahır, satış alanı, konaklama, yolcuların develeri ve binek hayvanları için ahır” işlevleriyle kullanıldığına dair yanıtlar vermiştir. Cevaplardan anlaşıldığı üzere, yapının develerin bağlanması için ahır olarak kullanılan mekanı için doğru yanıt verenler olduğu gibi, yanlış ve bilgi karışıklığı içeren cevaplar da mevcuttur. Bunun sonucunda kullanıcılarının çoğunun mekanın ilk işlevini bilmediği çıkarımı yapılmaktadır (Tablo 6.13).

Tablo 6.13 Hışvahan’da restoran mekanının ilk işlevi hakkında kullanıcı bilgisi

Hışvahan’da Restoran Mekanının İlk İşlevine Dair Kullanıcı Yanıtları	Yanıt Sayıları
Kervanların ahır	1
Han	1
Şarap mahzeni	1
Tekel binası	1
Deve ahır	1
Satış alanı	1
Konaklama	1
Yolcuların develeri ve binek hayvanları için ahır	1

Aynı soru her iki yapı için mevcut işleviyle meyhane olarak kullanılan mekanlar için sorulmuş ve bırakılan boşluğa mekanların ilk işlevini yazmaları istenmiştir. “Bayazhan'da yapıda şu anki işleviyle meyhane olan mekanın önceki işlevini biliyor musunuz? Biliyorsanız lütfen belirtiniz” şeklinde katılımcılara yöneltilen soruya 40 yanıt alınmıştır. 37 kişi bilmediğini belirtmiş, “evet” yanıtını veren 3 kullanıcıdan 2’si ise, “alkol ve tütün deposu satış yeri, konaklama mekanı” işlevleriyle kullanıldığı cevaplarını vermişlerdir. Cevaplar doğrultusunda bu mekanın da ilk işlevini bilen kullanıcı sayısının az olmasıyla beraber, yanlış veya eksik bilinmekte olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 6.14).

Tablo 6.14 Bayazhan’da meyhane mekanının ilk işlevi hakkında kullanıcı bilgisi

Bayazhan’da Meyhane Mekanının İlk İşlevine Dair Kullanıcı Yanıtları	Yanıt Sayıları
Alkol ve tütün deposu satış yeri	1
Konaklama mekânı	1

Hışvahan için mevcut işlevinde meyhane olarak kullanılan Susamhane mekanı için aynı soru “Hışvahan 'da yapıda şu anki işleviyle meyhane olan mekanın önceki işlevini biliyor musunuz? Biliyorsanız lütfen belirtiniz” şeklinde sorulmuştur. Yine 45 katılımcı tarafından cevaplanmış, 37 kişi bilgisi olmadığını belirtmiştir. “Evet” cevabını veren 3 kişiden 2’si ise bırakılan boşluğa “hamam, han” işlevlerini yazmışlardır. Anket katılımcılarından anlaşıldığı üzere, mekanın ilk işlevi kullanıcılar tarafından bilinmemektedir (Tablo 6.15).

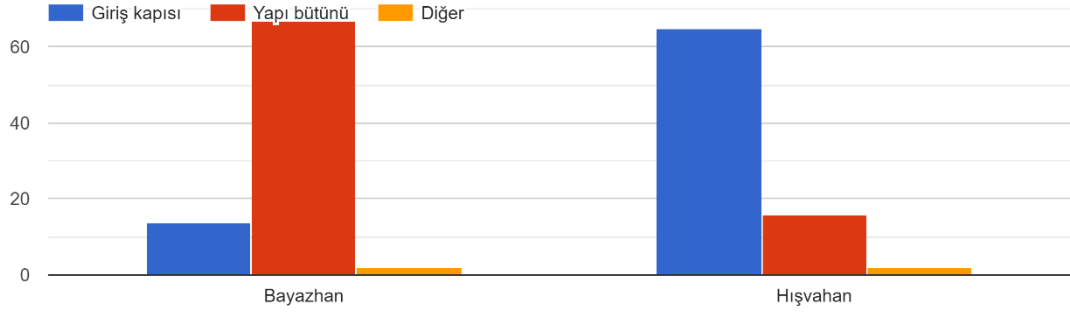
Tablo 6.15 Hışvahan’da meyhane olarak kullanılan susamhane mekanının ilk işlevi hakkında kullanıcı bilgisi

Hışvahan’da Meyhane Olarak Kullanılan Susamhane Mekanının İlk İşlevine Dair Kullanıcı Yanıtları	Yanıt Sayıları
Hamam	1
Han	1

Dış mekandan yapıya yaklaşımda kullanıcının yapıyı algılanmasını sağlayan detayları belirlemeye yönelik yapıya yaklaşımda ilk algıladıkları bölüm sorulmuştur. Bayazhan için katılımcıların %80,7 ile büyük bir çoğunluğu “yapı bütünü” cevabını vermiş, Hışvahan için ise, %78,3 ile yine büyük bir oranla “giriş kapısı” yanıtını vermiştir. Bu doğrultuda kullanıcı yorumlarının, kişisel gözlemlerde mekânsal algıya etkenlerden

biri olan “ambiyans-detay” bölümünde ifade edilen gözlemlerle örtüşmekte olduğu görülmektedir. Bayazhan için %16,9 ile “giriş kapısı”, %2,4 ile “diğer” yanıtları alınmıştır. Hışvahan içinse kullanıcılar tarafından, %19,2 ile “yapı bütünü”, %2,5 ile “diğer” cevapları verilmiştir (Şekil 6.144).

Yapıya yaklaşımda dışarıdan ilk algıladığınız bölüm hangisi?

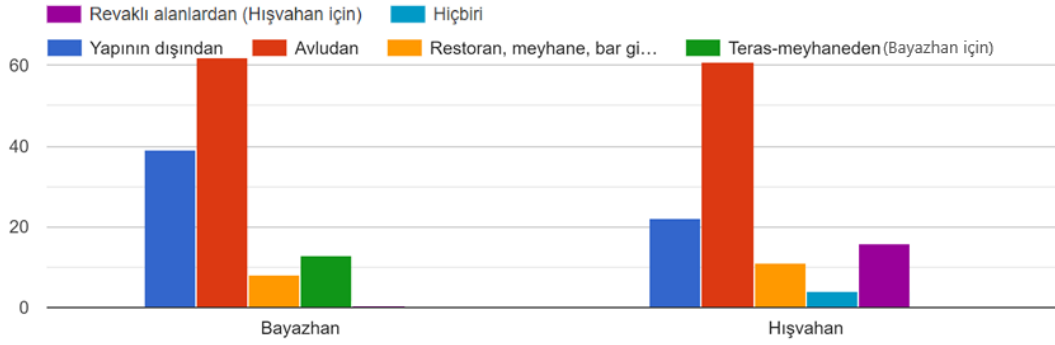

Şekil 6.144 Yapıya yaklaşımda dışarıdan ilk algılanan bölüm grafikleri

Mekanların formu ve bir araya gelişlerinin mekan algısına etkisini belirlemeye yönelik kullanıcılara yapıların hangi mekanlarındayken yapıyı daha kolay algıladıkları sorulup bir veya birden fazla tercih yapabilecekleri belirtilmiştir. Her iki yapı için de en fazla “avludan”, ikinci olarak ise “yapı dışından” mekanı daha kolay algıladıkları yanıtları alınmıştır. Bayazhan için “avludan” yanıtı katılımcıların yarısından biraz fazla olmak üzere %50,8, “yapının dışından” yanıtı, %32 oranındadır. En fazla yanıt alan üçüncü seçenek ise, %10,6 ile “teras-meyhaneden” yanıtıdır. Dördüncü ve en az oranda tercih edilen seçenek %6,6 ile “restoran, meyhane, bar gibi birimlere girince” yanıtıdır. Hışvahan için bakıldığında, “avludan” seçeneği Bayazhan’da olduğu gibi katılımcıların yarısından fazlası tarafından %53,5 oranında, “yapının dışından” yanıtı %19,3 oranında tercih edilmiştir. Diğer yanıtlara baktığımızda sırayla, “revaklı alanlardan” seçeneği %14, “restoran, meyhane, bar gibi birimlere girince” seçeneği %9,6, Hışvahan için %3,5 oranında katılımcı ise “hiçbiri” seçeneğini seçmiştir. Bayazhan’da ise yapının hiçbir mekandan algılanmadığını düşünen katılımcının bulunmadığı görülmektedir (Şekil 6.145). Sonuçlar doğrultusunda da anlaşılmakta olduğu gibi, her iki yapının mekânsal algısı için avlu önemli bir yer taşımaktadır. Yine her iki tarihi yapının dışarıdan algısının da kullanıcı için önemli olduğu sonucu çıkarılmaktadır. Yapılara özgü olan, Hışvahan için “revaklı alanlar” ve Bayazhan için “teras-meyhane” mekanlarının yapı özelinde mekan algısını önemli ölçüde etkilediği anlaşılmaktadır. Hışvahan için azınlıkta katılımcı ise mekanın hiçbir yerden

algılanmadığını düşünmekteyken, Bayazhan için bu seçenek tercih edilmemiştir. Bu da kullanıcıların Bayazhan'dan mekanı algılayamadığı bölümün bulunmadığını göstermektedir.

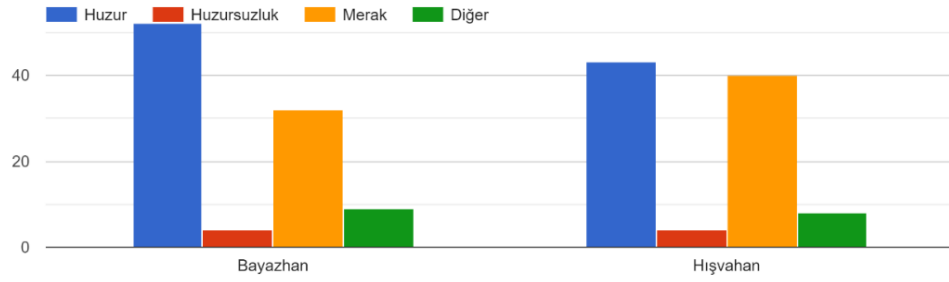
Yapıyı hangi mekandayken daha kolay algılayabiliyorsunuz? Bir veya birden fazla seçim yapabilirsiniz

Şekil 6.145 Yapıların hangi mekandayken daha kolay algılanabildiğini gösteren kullanıcı görüşleri grafikleri

Yapıların mekânsal algısını değerlendirirken önemli bir parametre de duygusal boyuttur. Bu sebeple kullanıcılara yapıya ilk girdikleri an ve yapının içindeki hisleri sorularak bir veya birden fazla seçim yapmaları istenmiştir. Yapıya girildiğinde kullanıcının izlenimi doğrultusundaki ilk hissi, ilk tepkisi sorulduğunda; Bayazhan için, kullanıcıların yarısından fazlası olan %53,6 huzurlu, %33'ü yapıya dair meraklı, %4,1 huzursuz, %9,3 ise seçeneklerde belirtilmeyen diğer duyguları hissettiğini belirtmiştir. Hışvahan için bakıldığında, %45,3 huzurlu, %42,1 yapıya dair meraklı, %4,2 huzursuz, %8,2 ise seçeneklerde belirtilmeyen diğer duyguları hissettiğini belirtmiştir (Şekil 6.146). Kullanıcı yorumlarından da anlaşılabacağı üzere Bayazhan'da ilk girişten itibaren kullanıcıda huzur duygusunun olduğu ortaya çıkmıştır. Huzursuzluk hissinin diğer hislere oranla daha az olduğu anlaşılmaktadır Hışvahan'a baktığımızda ise, kullanıcılar ilk girişten itibaren baskın olarak huzur ve merak duygularını hissetmektedir. Her iki yapıda da kullanıcılar en fazla huzur duygusu hissetmekte iken Hışvahan'da merak duygusunun da fazlaca hissediliyor olmasına etken olarak farklı işlevdeki mekanların direkt olarak avluya açılması yerine camla kapanmış revaklı alanlarla, peyzaj elemanlarıyla ve ahşap bölücülerle ayrılmış olması düşünülmektedir. Huzursuzluk hissinin ise Bayazhan'da olduğu gibi düşük bir oranda kullanıcı tarafından hissedilmekte olduğu anlaşılmaktadır.

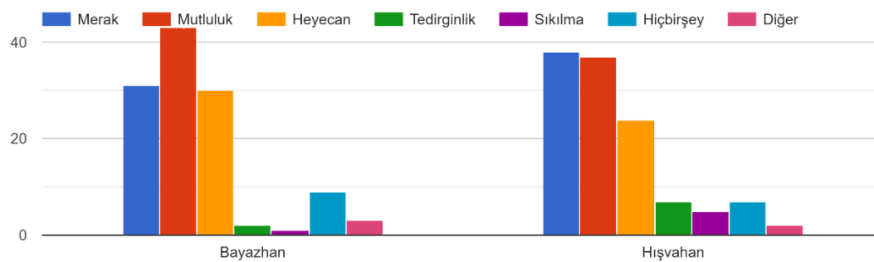
Yapıya girdiğinizde sizde oluşan ilk his ve ilk tepkiyi nasıl tanımlarsınız? Bir veya birden fazla seçim yapabilirsiniz

Şekil 6.146 Kullanıcıların yapıya girişlerindeki hislerine dair görüşlerinin dağılımı

Bir önceki soruyu destekleyici olarak kullanıcılara yapıların içindeyken hisleri sorulduğunda ise alınan yanıtlar doğrultusunda, kullanıcıların çoğunluğu Bayazhan için bakıldığında, %36,1 mutlu hissettiğini, %26 merak hissettiğini, %2,5 heyecan duyduğunu, %7,6 hiçbir şey hissetmediğini, %2,5 yapının verilen hisler dışında hisler bıraktığını, %1,7 tedirgin hissettiğini, 1 kişi ile %0,8 oranda sıkıldığını belirtmiştir. Hışvahan için %31,7 yapı için merak hissettiğini, %30,8 mutlu hissettiğini, %20 heyecan duyduğunu, %5,8 tedirgin hissettiğini, %5,8 hiçbir şey hissetmediğini, %4,2 sıkıldığını, %1,7 ise yapı içinde verilenler dışında hislerin oluştuğunu ifade etmiştir (Şekil 6.147). Yanıtlara göre kullanıcıların Bayazhan’da yapı içindeyken baskın bir şekilde mutluluk, Hışvahan’da ise, ağırlıklı olarak merak, ona yakın bir oranda da mutluluk hissettiği anlaşılmaktadır. Her iki yapıda da mutluluk hissini fazlaca oluşmasının sebebinin verilen yeni işlevlerin yapılarla özdeşleşmiş olmasından dolayı kullanıcının kendini mekana ait hissetmesi olduğu düşünülmektedir. Hışvahan’da oluşan merak duygusunun ise hem Bayazhan’a göre daha yakın tarihte yeniden işlevlendirilerek kullanıma açılmasından dolayı hem de mekanların daha gizil olması sebebiyle kullanıcıda keşfetme hissini oluşturduğu düşünülmektedir.

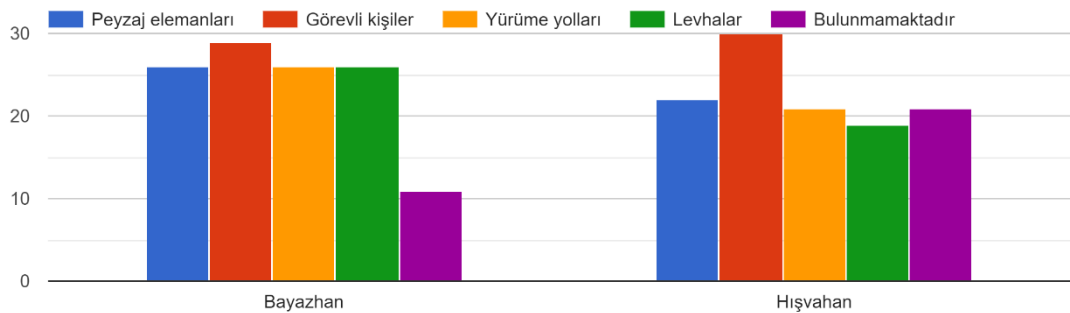
Yapı içindeki hislerinizi aşağıdakilerden hangisi en iyi tarif eder? Bir veya birden fazla seçim yapabilirsiniz

Şekil 6.147 Kullanıcıların yapı içindeki hislerine dair görüşlerinin dağılımı

Formların bir araya geliş düzenlerinin, açık kapalı mekanların ve oluşturulan sınırların yönlenmeye, dolayısıyla mekânsal algıya etkisini değerlendirmek amaçlı kullanıcılara “Yapıda farklı mekanlara geçişleri sağlamak üzere yönlenmeniz için yardımcı tasarım var mı? Var ise bir veya birden fazla şık işaretler misiniz?” sorusu sorulmuştur. Bu değerlendirme sonucu, kullanıcılar, Bayazhan için, %24,6 görevli kişilerin olduğunu belirtmiş, eşit oranlarla %22 peyzaj elemanları, yürüme yolları ve levhaların yönlenmeye yardımcı olduğunu, %9,4 ise herhangi bir yönlendirici bulunmadığını belirtmiştir. Hışvahan için verilen yanıtlara bakıldığında, %26,5 görevli kişilerin yönlenmesi için yardımcı olduğunu, %19,5 peyzaj elemanlarının yönlenme sağladığını, %18,6 yürüme yollarının yardımcı olduğunu, yine aynı oranla %18,6 herhangi bir yönlendirici tasarım olmadığını, %16,8 ise levhaların bulunduğunu belirtmiştir (Şekil 6.148). Kullanıcı görüşlerinden anlaşılabacağı üzere Bayazhan için görevli kişiler sayesinde yönlenmelerini sağlayanların çoğunlukta olmasına rağmen, peyzaj elemanları ve yürüme yollarının biçimsel düzen ve sınır tanımlama olarak yapı içinde yönlenmeye yardımcı olduğunu, bunun yanında levhaların da yönlenme konusunda destek olduğunu düşündükleri söylenebilir. Hışvahan için kullanıcı yanıtlarına bakıldığında, görevli kişiler sayesinde yönlenmelerini sağlayanların büyük çoğunlukta olduğu görülmekte, yönlenmeyi sağlayacak bir tasarım olmadığını düşünenlerin sayısının da az olmadığı ortaya çıkmıştır. Bayazhan’da formların bir araya gelişi, peyzaj elemanları ve levhaların Hışvahan’a göre kullanıcı yönlenmesinde daha yardımcı olduğu, dolayısıyla mekan algısında olumlu yönde katkı sağladığı sonucuna varılmaktadır.

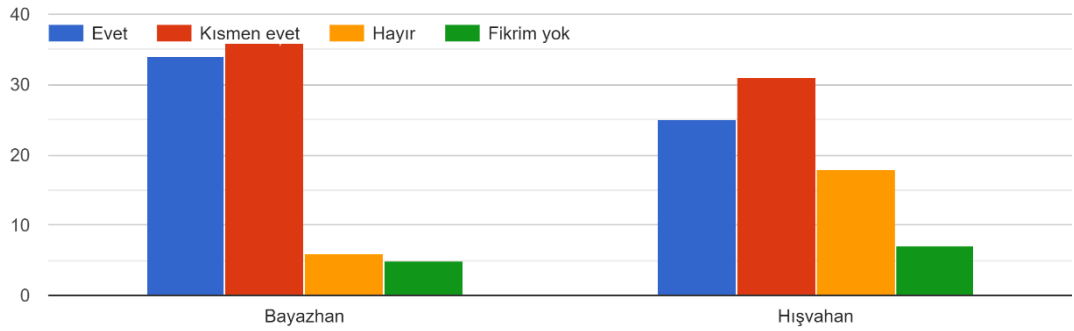
Yapıda farklı mekanlara geçişleri sağlamak üzere yönlenmeniz için yardımcı tasarım var mı? Var ise bir veya birden fazla şık işaretler misiniz?

Şekil 6.148 Yapılarda yönlenme konusunda bulunan tasarımlara dair kullanıcı görüşleri dağılımı

Mekan algısı için önemli parametrelerden biri olan sınır etkeniyle ilgili olarak, kullanıcılara her iki yapı için de ortak kullanımları barındıran avludaki farklı işlevlerin birbirinden ayrılmasında sınır etkisini araştırmaya yönelik soru yöneltilmiştir. Bu doğrultuda “avlu kısmında farklı kullanımları olan restoran, kafe, bar, meyhane gibi birimleri birbirinden ayıran sınırların tanımlı olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusu sorulmuştur. Bayazhan için, %44,4 “kısmen evet”, %42 “evet”, %7,4 “hayır” seçeneklerini işaretlemiş, %6,2 ise fikrinin olmadığını belirtmiştir. Hışvahan içinse, %38,3 “kısmen evet”, %30,9 “evet”, %22,2 “hayır” ifadelerini, %8,6 fikrinin olmadığını belirtmiştir (Şekil 6. 149). Kullanıcı görüşlerinden de anlaşılacağı üzere, kullanıcılar avludaki sınırların mekan algısında etkisinin Bayazhan’da Hışvahan’a göre daha tanımlı olduğunu düşünmektedirler. Bayazhan’da avluda restoran, bar, meyhane ve yürüyüş alanları fonksiyonları peyzaj elemanlarıyla sınırlandırılmış iken, Hışvahan’da avluda yalnızca restoran ve kafe kullanımı vardır. Bu işlevler ise kendi içinde oturma şekline göre koltuklu bölüm, sandalyeli bölüm gibi ayrıştırılmıştır. Bu sınırlama peyzaj elemanları ve ahşap bölücü elemanlarla sağlanmıştır.

Avlu kısmında farklı kullanımları olan restoran, kafe, bar, meyhane gibi birimleri birbirinden ayıran sınırların tanımlı olduğunu düşünüyor musunuz?

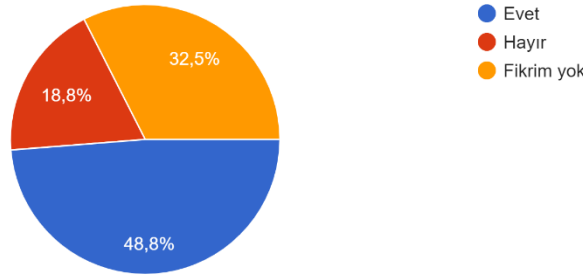

Şekil 6.149 Avludaki farklı işlevleri birbirinden ayıran sınırların tanımlı olup olmadığına dair kullanıcı görüşleri

Hışvahan’da yapının tarihi yapı algısını güçlendirecek bir detay olarak belirlenen, avluda camekan içerisinde hanın orijinal kapısının sergilenmekte olduğu, ancak peyzaj elemanlarıyla görsel ilişkisinin kesildiği gözlemlenmiştir. Bu detayın avludayken mekan algısına etkisini ölçmeye yönelik, kullanıcıların dikkatini çekip çekmediğini belirlemek amaçlı soru sorulmuştur. “Hışvahan’da avludayken cam içerisinde sergilenen hanın eski kapısını görebiliyor musunuz?” şeklinde sorulan soruya katılımcılardan yarısına yakını %48,8 ile “evet”, %18,8 “hayır” ve %32,5 “fikrim yok” yanıtlarını vermiştir (Şekil 6.150). Buradan anlaşılacağı üzere avludayken

kullanıcıların büyük çoğunluğu yapının tarihi kapısını algılamakta ve peyzaj elemanları engel oluşturmamaktadır. Sergilenen tarihi kapıyı göremediğini belirten kullanıcılar içinse kapının ilk girişteyken avluda olduğundan daha çok dikkatlerini çektiği düşünülmektedir.

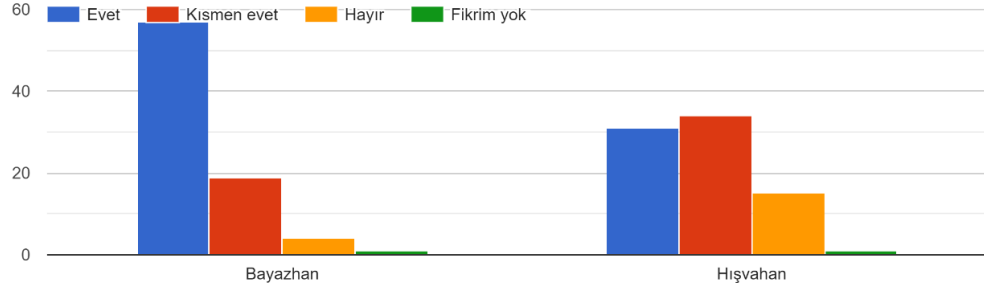
Hışvahan'da avludayken cam içerisinde sergilenen hanın eski kapısını görebiliyor musunuz?
80 yanıt

Şekil 6.150 Hışvahan’da cam içerisinde sergilenen yapının orijinal kapısının avludayken kullanıcının algılayabilmesi ile ilgili görüşleri

Yapılardaki avlunun form-fonksiyon algısını ölçmeye yönelik olarak kullanıcılara, “Avlu kullanımını yeterli buluyor musunuz?” sorusu sorulmuştur. Verilen yanıtlara baktığımızda Bayazhan için büyük çoğunlukta kullanıcı %70,4 ile “evet”, %23,5 “kısmen evet”, %4,9 “hayır” yanıtını vermiş, %1,2 ise fikrinin olmadığını belirtmiştir. Hışvahan için kullanıcılar %42 “kısmen evet”, %38,3 “evet”, %18,5 “hayır” yanıtını vermiş, %1,2 fikrinin olmadığını belirtmiştir (Şekil 6.151). Yanıtlara göre kullanıcıların Bayazhan’daki avlu kullanımını yeterli bulduğu, Hışvahan’da ise kısmen yeterli bulduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu doğrultuda Bayazhan’daki avlunun formların bir araya gelişinden kaynaklı olarak ve yeniden işlevlendirmedeki form-fonksiyon uyumundan dolayı görsel algılamada yeterli bulunduğu anlaşılmaktadır. Hışvahan’da ise avlunun tamamının kullanılmıyor olması ve farklı fonksiyonlar için değil sadece restoran, kafe amaçlı kullanılıyor olmasından dolayı işlev açısından kullanımının yeterli bulunmadığı düşünülmektedir. Bunun yanında avluyla yapı içindeki mekanların görsel iletişiminin peyzaj elemanlarıyla ve ahşap bölücülerle engellenmesinin avlu kullanımının yetersiz bulunmasını etkilediği düşünülmektedir.

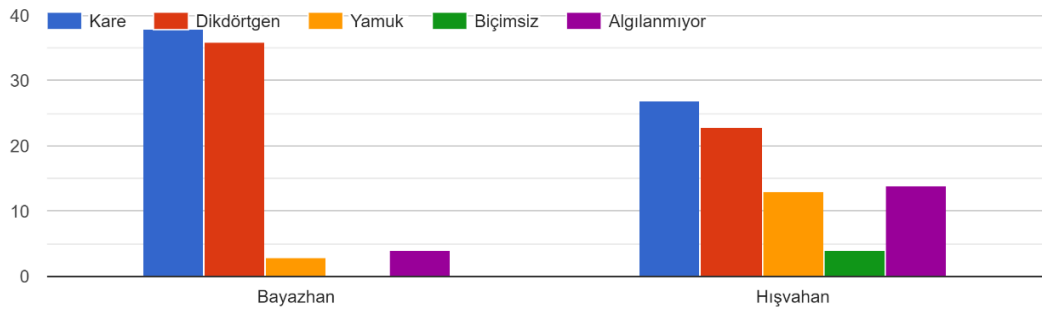
Avlu kullanımını yeterli buluyor musunuz?

Şekil 6.151 Yapılardaki avlu kullanımını yeterli bulup bulmadıklarına dair kullanıcı görüşleri

Bir önceki soruya ek olarak yapılardaki form algısını ölçmeye yönelik kullanıcılara “Avluyu kullanırken biçimini algılayabiliyor musunuz, algılayabiliyorsanız nasıl ifade edersiniz?” sorusu sorulmuştur. Bayazhan için verilen yanıtlarda kullanıcılar %46,9 kare, %44,5 dikdörtgen, %3,7 yamuk olarak algıladığını, %4,9 ise algılanmadığını belirtmiştir. Hışvahan’da ise %33,3 kare, %28,4 dikdörtgen, %16 yamuk olarak algıladığını, %4,9 biçimsiz olduğunu, %17,3 algılanmadığını belirtmiştir (Şekil 6.152). Kullanıcıların yanıtlarına bakıldığında kare olan Bayazhan’ın avlusunun dikdörtgen formda olduğunu düşünenlerin sayısının az olmamasıyla beraber, katılımcıların yarısına yakın büyük çoğunluğu tarafından doğru olarak, kare formda algılandığı anlaşılmaktadır. Dikdörtgene yakın olan yamuk formda Hışvahan’ın avlusunun ise kullanıcı tarafından farklı ve kare formunda algılandığı anlaşılmaktadır. Bayazhan’da soruya daha net yanıtlar alınmış ve kullanıcıların hiçbiri “biçimsiz” olarak algıladığını belirtmezken, Hışvahan’da daha çeşitli cevaplar alınmış ve “biçimsiz” ve “algılanmıyor” cevaplarını verenler de bulunmaktadır. Dolayısıyla Bayazhan’da hem arazi yerleşiminden hem de mekanın kullanımından dolayı Hışvahan’a göre daha net bir mekânsal algının söz konusu olduğu anlaşılmaktadır.

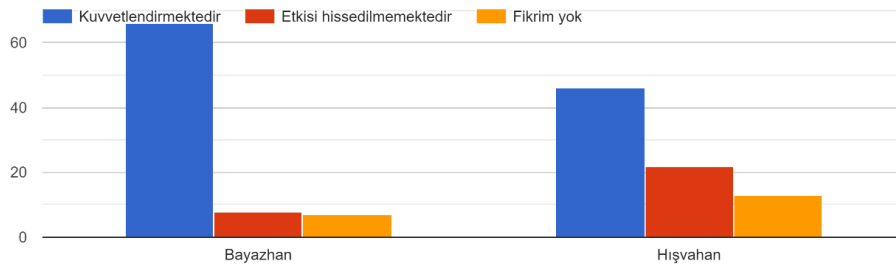
Avluyu kullanırken biçimini algılayabiliyor musunuz, algılayabiliyorsanız nasıl ifade edersiniz?

Şekil 6.152 Kullanıcıların yapıların avlusu hakkında biçim algısı görüşleri

Yapılarda avlunun kendi içinde ve mekanlar arasındaki ilişkide etkisini, kullanıcının mekânsal algısını nasıl etkilediğini anlamak üzere soru sorulmuş, katılımcılardan uygun gelen seçeneği işaretlemeleri istenmiştir. Avlu için, yapıdaki farklı birimlerin algılanmasını ve mekanların birbirleriyle kurduğu ilişkiyle ilgili olarak; “kuvvetlendirmektedir” seçeneği Bayazhan için %81,5, Hışvahan için %56,8’dir. “Etkisi hissedilmemektedir” seçeneğine bakıldığında, Bayazhan’da %9,9, Hışvahan’da %27,2 işaretlenmiştir. Bayazhan’da %8,6, Hışvahan’da ise %16 fikrinin olmadığını belirtmiştir (Şekil 6.153). Kullanıcı yorumlarından da anlaşıldığı üzere, Bayazhan’da avlunun mekanlar arasında kurduğu ilişki Hışvahan’a göre daha güçlüdür. Bunun sebebinin ise Bayazhan’da avlunun hem farklı birimler tarafından kullanılması hem de tanımsız alanın kalmaması olduğu düşünülmektedir. Hışvahan’da ise tam tersi olarak avlu Bayazhan’a göre daha az işlevle kullanılmakta, hem kullanılmayan alanlar bulunmakta hem de mekanlar arası görsel ilişki sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla anket sorusunda avlunun yapıdaki farklı birimlerin algısını kolaylaştırması açısından ve mekanların birbiriyle kurduğu ilişki için etkisinin hissedilmediğini düşünen kullanıcı sayısı da az olmamaktadır.

Avlu; yapıdaki farklı birimleri algılamamı ve mekanların birbirleriyle kurduğu ilişkiyi,

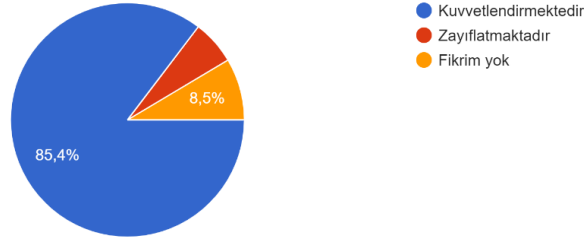

Şekil 6.153 Avlunun yapıdaki farklı birimlerin algılanmasına ilişkin kurduğu ilişkiyi gösteren kullanıcı görüşleri

Önceki iki soruda Bayazhan’da mekanların bir araya gelişinde avlunun mekan algısına olumlu etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Formun mekan algısına etkisini belirlemek amaçlı sorulan bu sorulara ek olarak, Bayazhan’da mekanlara avludan erişimin olması ve farklı işlevdeki tüm mekanların avlu kullanımının olmasının kullanıcının mekan algısına etkisini belirlemeye yönelik soru sorulmuştur. Katılımcılardan avlunun iç mekanlarla doğrudan ilişkili olmasının mekanların birbirleriyle ilişkisine etkisi hakkında görüşlerini belirtmeleri istenmiştir. %85,4 kullanıcı avlunun mekanların arasındaki ilişkiyi kuvvetlendirdiğini, %6,1 zayıflatıldığını düşünmektedir. %8,5 ise fikrinin olmadığını belirtmiştir (Şekil 6.154). Katılımcı görüşlerinden de anlaşılabacağı

üzere avlu, mekanlar arasındaki bağlantıyı sağlamanın yanı sıra mekanların birbirleriyle kurduğu ilişkiyi de güçlendirmektedir.

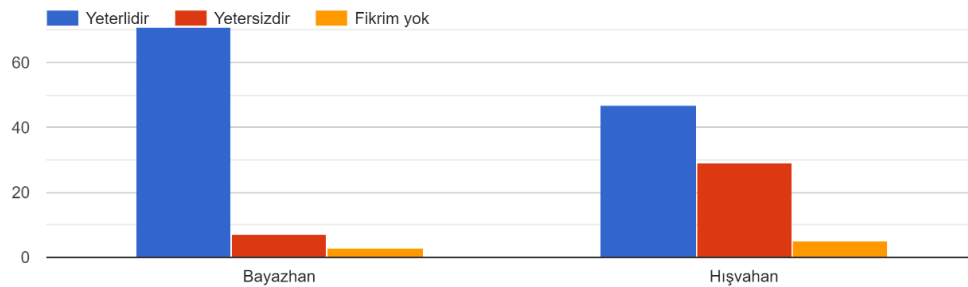
Bayazhan'da avlunun iç mekanlarla doğrudan ilişkili olması mekanların birbirleriyle ilişkisini
82 yanıt

Şekil 6.154 Bayazhan'da avlunun mekanlar arası ilişkiye etkisi hakkında kullanıcı görüşleri

Oran-ölçeğin mekan algısına etkisini belirlemeye yönelik katılımcılardan her iki yapı için de avlunun ölçüsünü yapının boyutuna göre yeterli ve yetersiz olarak tanımlamaları istenmiştir. Kullanıcılar, Bayazhan'da %87,7 yeterli bulurken, Hışvahan'da bu oran %58'dir. Yetersiz bulanlara bakıldığında ise, Bayazhan'da %8,6, Hışvahan'da %35,8'dir. Bayazhan için %3,7, Hışvahan'da %6,2 fikrinin olmadığını belirtmiştir (Şekil 6.155). Sonuçlardan da görüldüğü üzere, her iki yapıda da avlu boyutu yapıya oranla yeterli bulunurken, Bayazhan'da Hışvahan'a göre karşılaştırıldığında daha yeterli bulunduğu anlaşılmaktadır. Buna sebep olarak, avlu boyutunun yapıya oranla kullanıcıda ölçek algısı oluşturduğu düşüncesiyle, Bayazhan'daki mekanların direkt olarak avluya açılması ve verilen yeni işlev sonrası avlunun tamamının bu farklı mekanlar tarafından kullanılıyor olması anlaşılabilir. Hışvahan'da ise avlunun kapalı mekanlarla ilişkisinin zayıf olması ve tamamının kullanılmaması, boş alanların olması kullanıcının mekanı ölçek olarak yapıya oranla daha büyük algılamasına sebep olduğu düşünülmektedir.

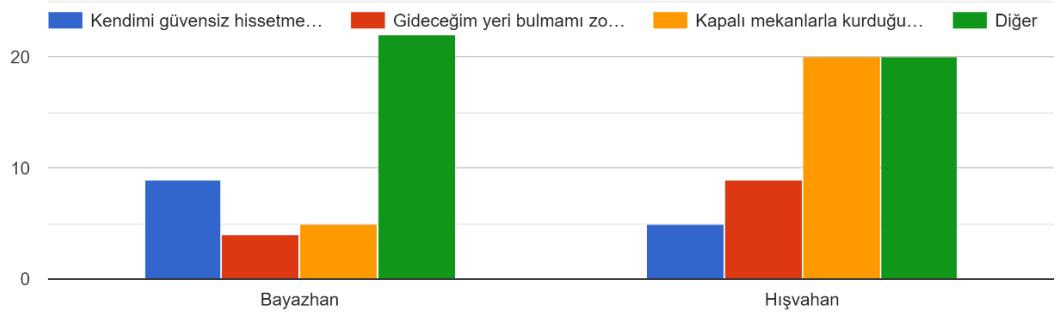
Avlunun ölçüsü yapının boyutuna göre

Şekil 6.155 Avlu ölçüsünün yapının boyutuna göre yeterli olup olmadığına dair kullanıcı görüşleri

Önceki soruda avlu ölçüsünü yetersiz bulan kullanıcıların düşüncelerini anlamaya yönelik yetersiz bulma nedenleri sorulduğunda ise, Bayazhan için, %22,5 kendini güvensiz hissettiğini söylemekte, %12,5 avlunun kapalı mekanlarla ilişkiyi zayıflattığını, %10 gideceği yeri bulmakta zorlanmasına sebep olduğunu, %55 katılımcı ise verilen seçeneklerin dışında nedenlerden dolayı avlu ölçüsünün yapının boyutuna göre yetersiz olduğunu düşünmektedir. Hışvahan için, %37 avlunun kapalı mekanlarla kurduğu ilişkiyi zayıflattığını, %16,7 avlu dolayısıyla gideceği yeri bulmakta zorlandığını, %9,3 kendini güvensiz hissetmesine sebep olduğunu, %37 ise verilen seçeneklerin dışında sebeplerden dolayı avlu kullanımını yetersiz bulduğunu belirtmiştir (Şekil 6.156). Bir önceki soruda da düşünüldüğü gibi, kullanıcı görüşlerinin de aynı yönde olup örtüştüğü görülmekte; Hışvahan'da kullanıcıların büyük çoğunluğunun avlunun kapalı mekanlarla ilişkisinin zayıf olması sebebiyle avlu ölçüsünü yetersiz bulduğu anlaşılmaktadır.

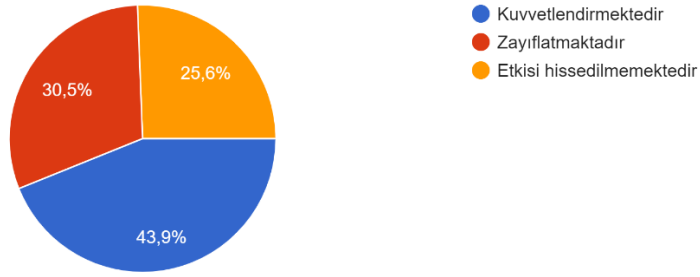
Yetersiz ise; aşağıdakilerden uygun olduğunu düşündüklerinizi işaretleyiniz

Şekil 6.156 Yapılarda avlu ölçüsünü yetersiz bulan kullanıcıların yetersiz bulma sebeplerine dair görüşleri

Mekan algısında sınır etkisini değerlendirmek üzere kullanıcılara Hışvahan özelinde soru yöneltilmiştir. Hışvahan'da avluyla kapalı mekanlar arasında bir geçiş oluşturan camla kapatılmış olarak kullanılan revak kullanımının mekanların birbirleriyle kurduğu ilişkiye etkisi konusunda kullanıcı görüşlerini anlamak üzere sorulan soruyu 82 kişi yanıtlamıştır. %43,9 mekanlar arasındaki ilişkiyi kuvvetlendirdiğini, %30,5 zayıflattığını, %25,6 ise etkisinin hissedilmediğini belirtmiştir (Şekil 6.157). Mekanlar arasında bir sınır oluşturmalarının yanı sıra şeffaf olması dolayısıyla görsel ilişkiyi kesmeyen revakların, kullanıcı görüşlerinden de anlaşıldığı gibi mekanların arasındaki görsel ve fiziksel ilişkiyi kuvvetlendirdiği sonucu çıkarılmaktadır.

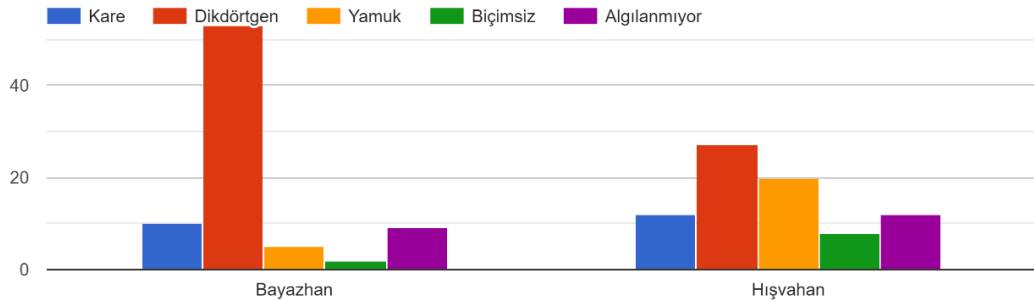
Hışvahan'da revak kullanımı mekanların birbirleriyle ilişkisini
82 yanıt

Şekil 6.157 Hışvahan'da revak kullanımının mekanların birbiriyle ilişkisindeki etkisine dair kullanıcı görüşleri

Formun mekan algısına etkisinin belirlemeye yönelik, mekanların formunun kullanıcı tarafından nasıl algılandığı, yapıların iç mekanında en çok kullanılan birim olan restoran için sorulmuştur. Kullanıcılara “yapının restoran iç mekanlarındaki geometrik formunu aşağıdakilerden hangisi gibi tanımlarsınız?” şeklinde yöneltilen soruya, Bayazhan için, %67 dikdörtgen, %1,3 kare, %6,3 yamuk olarak algıladığını, %2,5 biçimsiz olduğunu, %11,4 ise algılanmadığını belirtmiştir. Dikdörtgen formunda olan restoran mekanının kullanıcı tarafından doğru algılandığı sonucuna varılmaktadır. Hışvahan için bakıldığında, %34,2 dikdörtgen, %25,3 yamuk, %15,2 kare olarak algıladığını, %10,1 ise biçimsiz olduğunu, %15,2 algılanmadığını belirtmiştir. Dikdörtgene yakın yamuk formda olan restoran mekanının, kullanıcı tarafından net bir şekilde algılanmadığı, yamuk ve dikdörtgen olarak her iki formda da baskın olmak üzere, çeşitli şekillerde algılanabildiği sonucuna varılmıştır (Şekil 6.158).

Yapının restoran iç mekanlarındaki geometrik formunu aşağıdakilerden hangisi gibi tanımlarsınız?

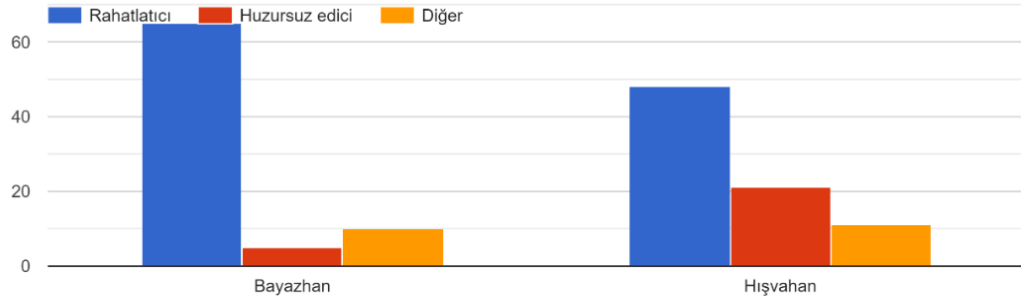

Şekil 6.158 Yapıların restoran iç mekanlarının geometrik formuna dair kullanıcıların algısı

Mekanın formuyla beraber boyutları da kullanıcı algısını etkilemektedir. Aşağıdaki üç soru oran-ölçeğin mekan algısına etkisiyle ilgili olarak anket katılımcılarına

yöneltirilmiştir. Ölçek algısının belirlenen yapılar için nasıl etkilediğini anlamak amaçlı kullanıcılara yapıların restoran bölümünün algıladıkları büyüklüklerin kendilerinde bıraktıkları etki sorulmuştur. Her iki yapı için de çoğunluklu katılımcı “rahatlatıcı” etki bıraktığını ifade etmiştir. Bayazhan’da bu oran %81,25 iken Hışvahan’da %60’tır. “Huzursuz edici” bulanlar ise, Bayazhan’da %6,2, Hışvahan’da %26,2’dir. Belirtilen seçenekler dışında fikri olanlar ise Bayazhan’da %12,5 ile Hışvahan’da %13,8 ile “diğer” seçeneğini işaretlemişlerdir (Şekil 6.159). Yanıtlardan da anlaşıldığı gibi her iki yapıda da restoran büyüklüğü, kullanıcı algısında rahatlatıcı etki bırakmaktadır. Her iki restoran mekanının da bu etkiyi bırakması restoran işlevi için yeterli forma ve büyüklüğe sahip olmasından kaynaklıdır. Bunun yanında kullanıcı görüşlerine göre, Bayazhan’ın daha fazla rahatlatıcı his oluşturmamasının sebebi ise mekanın daha geniş olmasının yanında strüktürlerin Hışvahan’a oranla daha az yer kaplaması, dolayısıyla görsel algının daha fazla olması olduğu düşünülmektedir. Bayazhan’ın restoran bölümünün kat yüksekliğinin daha fazla olmasının da rahatlatıcı etki oluşumuna katkı sağladığı düşünülmektedir. Bu amaçla bir sonraki soruda bu varsayımı belirlemeye yönelik soru yer almaktadır.

Restoran bölümünün genişliğinin /büyüklüğünün sizde bıraktığı etkiyi nasıl tanımlarsınız?

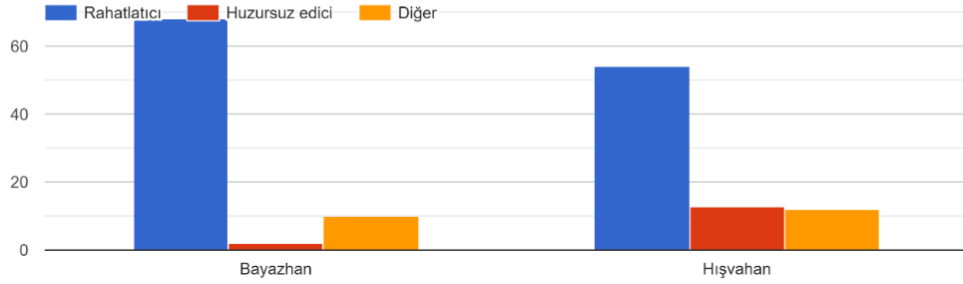

Şekil 6.159 Yapıların restoran bölümü genişliğinin/yüksekliğinin kullanıcıda bıraktığı etki görüşleri

Yukarıda da bahsedildiği üzere, mekan algısında oran-ölçeğin oluşturduğu etkide kullanıcı algısı bakımından mekanın yüksekliğinin bıraktığı etkiyi anlamak amacıyla katılımcılara soru yöneltirilmiştir. “Restoran bölümünün tavan yüksekliklerini nasıl tanımlarsınız?” şeklinde sorulan soruya alınan yanıtlara göre, Bayazhan için %85 “rahatlatıcı”, %2,5 “rahatsız edici”, %12,5 ise verilen hislerin dışında etki bıraktığını belirtmiştir. Hışvahan içinse kullanıcılardan %68,3 “rahatlatıcı”, %16,5 “huzursuz edici”, %15,2 ise bunların dışında bir etki bıraktığını ifade ederek “diğer” yanıtı vermiştir (Şekil 6.160). Yanıtlardan anlaşıldığı üzere her iki yapı için de tavan

yüksekliği kullanıcı algısında rahatsız edici bir etki bırakmamakta, dolayısıyla yeterli bulunmaktadır. Ancak, bir önceki soruda da ifade edildiği ve bu sorunun da yanıtlarından anlaşıldığı gibi Bayazhan’da kat yüksekliklerinin Hışvahan’a göre daha fazla olması mekanın ölçek algısında daha rahatlatıcı bir etki oluşturduğu görülmektedir.

Restoran bölümünün tavan yüksekliklerini nasıl tanımlarsınız?

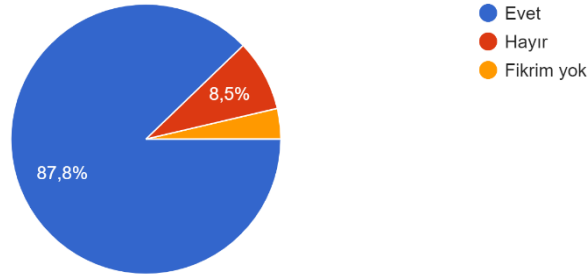

Şekil 6.160 Yapıların restoran bölümünün tavan yüksekliklerinin mekânsal algıya etkisiyle ilgili olarak kullanıcı görüşleri

Tezin kavramlar bölümünde, form-biçimin mekânsal algıya etkisi açıklanırken yatay biçimlerin huzur, rahatlık hislerini oluştururken, dikey biçimlerin kullanıcıdan büyük olduğu takdirde yücelik, ululuk hissi verdiği ifade edilmişti. Bu savı kullanıcı gözleminden değerlendirmek üzere her iki yapıyla ilgili olarak, Bayazhan’ın iki katlı oluşu ve Hışvahan’ın tek katlı oluşunun kullanıcıda bıraktığı hisler üzerinden sorular sorulmuştur.

“Bayazhan’da yapının 2 katlı oluşu yapıyı daha heybetli göstermektedir” önermesine katılımcılardan “evet”, “hayır” veya “fikrim yok” yanıtlarını vermeleri istenmiştir. 82 kişinin yanıtladığı soruda %87,8 katılımcı “evet”, %8,5 “hayır” yanıtını vermiş, %3,7 ise fikrinin olmadığını belirtmiştir (Şekil 6.161). Kişisel gözlemler bölümünde hareket-bakış açısının mekânsal algıya etkisine yönelik olarak Bayazhan’a yaklaşırken yapı daha yukarda kaldığından ve kullanıcının karşısında “heybetli” görüldüğünü için uzak bir mesafeden de algılanabildiği düşüncesine yer verilmişti. Biçimin mekânsal algıya etkisini belirleyici bir soru olmasının yanı sıra, aynı zamanda bu soru hareket ve bakış açısıyla ilgili yukarıda ifade edilen gözlemin kullanıcı görüşüyle örtüşüp örtüşmediğine yönelik olarak kullanıcıda bıraktığı hissi anlamak amaçlıdır. Cevaplardan da anlaşılabileceği üzere, yapılan kişisel gözlemle ve kavramsal tanımlarla kullanıcı görüşlerinin örtüştüğü görülmektedir.

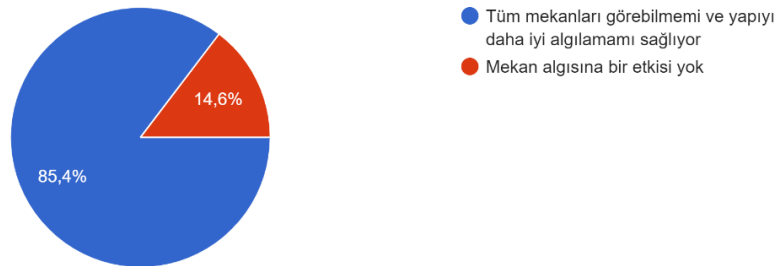
Bayazhan'da yapının 2 katlı oluşu yapıyı daha heybetli göstermektedir
82 yanıt

Şekil 6.161 Bayazhan'da yapının 2 katlı oluşunun yapıyı daha heybetli gösterdiğine dair kullanıcı görüşleri

Yukarıdaki soruya destek amaçlı, aynı zamanda da oran-ölçeğin mekânsal algıya etkisiyle ilgili olarak, mekan öğelerinin görsel kurguda parça-bütün ilişkisini tutarlı bir düzende kurup kuramadığını kullanıcı algısı açısından belirlemeye yönelik olarak sırayla Bayazhan ve Hışvahan için sorular sorulmuştur. Bayazhan için üst katın olmasının mekan algısına etkisi sorulmuştur. 82 kişinin cevaplandığı soruda %85,4 “tüm mekanları görebilmemi ve yapıyı daha iyi algılamamı sağlıyor” yanıtını vermiş, %14,6 ise mekan algısına bir etkisinin olmadığını belirtmiştir (Şekil 6.162). Kullanıcı görüşlerinden de anlaşılmaktadır ki, yapının üst katının olması görsel algıyı artırmakta ve yapının bütününe algılamayı kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla yapının parça-bütün ilişkisinde düzgün bir oran-ölçekle kurgulanması ile görsel kurguda kullanıcının mekânsal algısını olumlu yönde etkilediği sonucuna varılmaktadır.

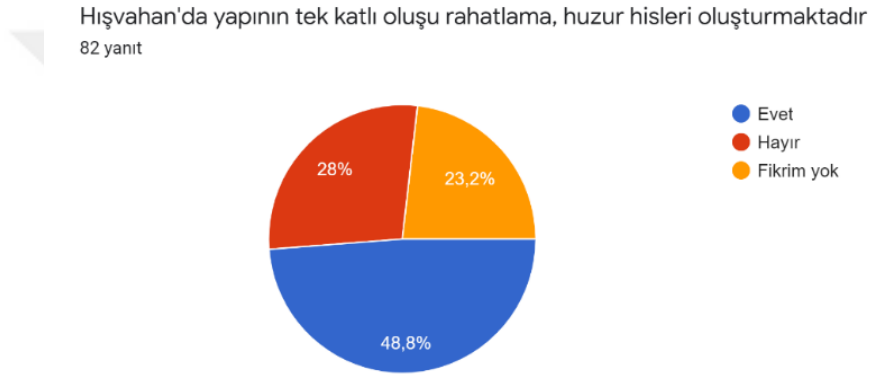
Bayazhan'da üst katın olması;
82 yanıt

Şekil 6.162 Bayazhan'da üst katın olmasının mekan algısına etkisine dair kullanıcı görüşleri

Hışvahan içinse, biçimin ve oran-ölçeğin mekan algısında kullanıcıda oluşturduğu his ile ilgili soru sorulmuş, yapının tek katlı oluşunun “huzur, rahatlama” hislerini oluşturup oluşturmadığı sorgulanmıştır. %48,8 evet, %28 hayır yanıtını verirken, %23,2 fikrinin olmadığını belirtmiştir (Şekil 6.163). Anket sorusu sonucunda yapının tek katlı olması ile beraber katılımcıların yarısına yakın bir oranda huzur hisleri

oluşturduğu anlaşılmaktayken, yarısından fazlasının olumsuz düşündüğü ya da fikrinin olmadığını ifade ettiği görülmektedir. Gözlemler kısmında Bayazhan'ın iki katlı olması dolayısıyla avlu kullanıcısında ölçek algısı açısından, tek katlı olan Hışvahan'a göre daha kapsayıcı bir his oluşturduğu görüşü ortaya atılmıştır. Bununla beraber Hışvahan'da ise Bayazhan'a göre görsel iletişimin daha az olması sebebiyle kullanıcının genişleme hissiyle beraber psikolojik olarak kendini daha rahat hissettiği düşünülmekte olduğu ifade edilmişti. Her iki yapıya dair yanıtların gözlemlerle örtüştüğü görülmektedir. Soruyu rahatlama hissi oluşturmadığı yönde cevaplayan kullanıcıların bu yapıda, Bayazhan'daki kapsayıcılığın hissedilmemesinin sebep olduğu düşünülmektedir.

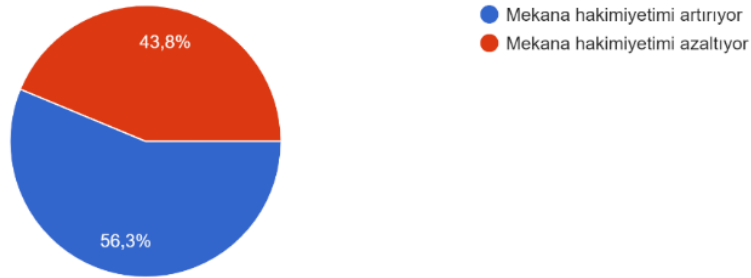

Şekil 6.163 Hışvahan'da yapının tek katlı oluşunun rahatlama, huzur hislerini oluşturduğu hakkında kullanıcı görüşleri

Bir önceki soruya destek amaçlı, oran-ölçeğin mekânsal algıya etkisiyle ilgili olarak Hışvahan için kullanıcılara, yapının tek katlı olmasının, üst katının olmamasının mekana hakimiyeti azalttığına veya artırdığına dair soru yöneltilmiştir. Katılımcılardan %56,3 artırdığını, %43,8 azalttığını ifade etmiştir (Şekil 6.164). Yakın oranlarda yanıt alınmasıyla her iki düşüncede de kullanıcıların olduğu anlaşılmakta, ancak yapının tek katlı olmasının mekana hakimiyeti artırdığını düşünen kullanıcıların daha fazla olduğu görülmektedir. Yukarıdaki soruyla örtüştüğü üzere, yapıdaki görsel iletişimin fazla olmaması sebebiyle kullanıcıda oluşan genişleme duygusuyla kendini daha rahat hissetmesinin bu kapsayıcılık etkisini oluşturduğu düşünülmektedir. Mekan hakimiyetini azalttığını düşünen kullanıcıların ise hareket-bakış açısının mekan algısına etkisi gözlemlerinde yer alan görüşle uyduğu anlaşılmaktadır. Bu görüş; gözlemler kısmında, Hışvahan'da avlunun dolaşım alanı olarak tüm mekanlar için kullanılmamasıyla ve görsel iletişimin peyzaj ve bölücü elemanlarla engellenmesi sonucu mekanlar arasındaki ilişkinin zayıfladığı, yapının bir bütün olarak

algılanmasının zorlaştığı düşüncesiyle ifade edilmişti. Bunun yanında avlunun bir yarısının kullanılırken diğer yarısının boş bir şekilde, kullanılmamakta olduğu, dolayısıyla, mekanın bütününe olan hakimiyetin sağlanmasını önlediği görüşü savunulmuştur.

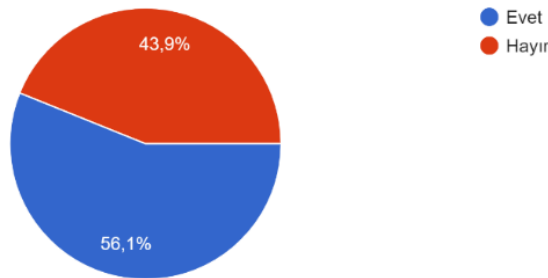
Hışvahan'da yapının tek katlı olması, üst katın olmaması
80 yanıt

Şekil 6.164 Hışvahan'da yapının tek katlı oluşunun mekan hakimiyetine etkisi konusunda kullanıcı görüşleri

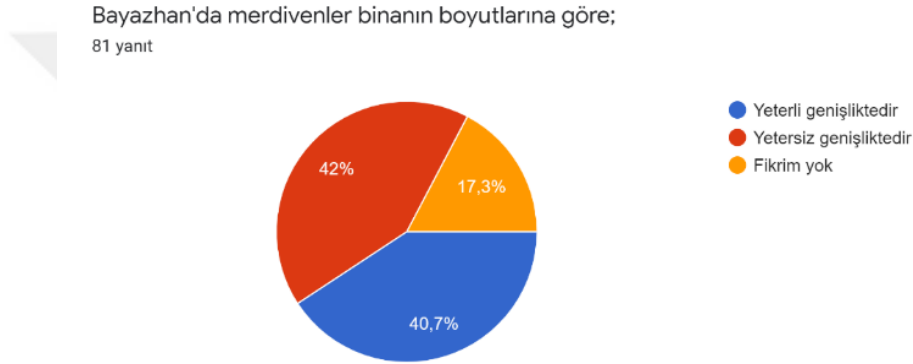
Kişisel gözlemler bölümünde hareket ve bakış açısının mekan algısına etkisiyle ilgili olarak, Bayazhan'ın en güneyinde doğu ve batı kanatta yer alan merdivenlerin yapının çoğu noktasından görülemediği için algılamayı zorlaştırdığı düşüncesinden bahsedilmişti. Bu gözlemle ilgili olarak, kullanıcı görüşleri alındığında, katılımcılardan %56,1'i "evet" derken, %43,9'u "hayır" yanıtını vermiştir (Şekil 6.165). Yakın oranlarda sonuç alınırken, kullanıcıların merdiveni kolayca bulabildiği anlaşılmaktadır. Anket sorusunun sonucu kişisel gözlemle çelişmektedir, ancak Bayazhan'ın katılımcılar tarafından uzun süredir kullanıldığı göz önünde bulundurulduğunda kullanıcıların merdivenleri kolayca bulabildiklerini ifade etme sebebinin buna dayandığını düşünebiliriz.

Bayazhan'da üst kata ulaşmak için merdiveni kolayca bulabiliyor musunuz?
82 yanıt

Şekil 6.165 Bayazhan'da merdivenlerin kolay bulunabilirliğine dair kullanıcı görüşleri

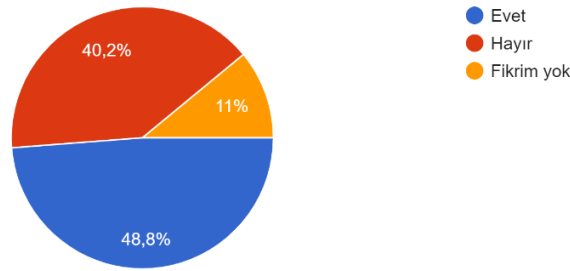
Tezin kavramlar bölümünde oran-ölçeğin mekânsal algıya etkisiyle ilgili olarak, merdivenlerin bir mekanın ölçeğini belirlemeye yardımcı olduğundan bahsedilmişti. Kişisel gözlemler bölümünde ise, merdiven boyutlarının yapı boyutuna göre küçük kaldığı düşüncesine yer verilmişti. Bunlar doğrultusunda katılımcılardan, Bayazhan'da merdivenlerin binanın boyutuna göre genişliğinin yeterliliği konusunda uygun seçeneği işaretlemeleri istenmiştir. 81 kişinin yanıtladığı anket sorusunda, kullanıcılardan %42'si yetersiz olduğunu düşünürken, %40,7'sinin yeterli bulduğu görülmektedir. %17,3 ise fikrinin olmadığını belirtmiştir (Şekil 6.166). Sonuçlardan da anlaşıldığı gibi merdiven boyutlarının yetersiz ölçüde olması kişisel gözlemler ve kullanıcı görüşleriyle örtüşmekte, yapının ölçeğine göre yetersiz kalmaktadır.

Şekil 6.166 Bayazhan'da merdiven boyutlarının yapı boyutuna oranla genişliğinin yeterliliği konusunda kullanıcı görüşleri

Gözlemler bölümünde Bayazhan'da kapalı restoran mekanında tasarlanan kademelerin oturma birimleri arasında sınır oluşturduğu, mekan içinde bir hiyerarşi kurulmasını sağladığı, mekanı kategorize ederek algıyı kolaylaştırdığı ve hem mekan içi hem de avlu ile olan görsel iletişimi arttırdığı düşünüldüğü ifade edilmişti. Bu gözlemi kullanıcı algısıyla beraber değerlendirmek için anket katılımcılarının görüşleri alınmıştır. Kullanıcılardan “Bayazhan'da restoran bölümünde oluşturulan kademeler mekanın tamamını ve avluyu algılamamı kolaylaştırmaktadır” önermesiyle ilgili fikirlerini belirtmeleri istenmiştir. Katılımcılardan yarısına yakını %48,8 ile evet, %40,2 ile hayır yanıtını verirken, %11 fikri olmadığını ifade etmiştir (Şekil 6.167). Yanıtlardan da anlaşılabacağı üzere, mekan içindeki kademelerin kullanıcının mekânsal algısını artırdığı ve sınırların mekan algısına etkisiyle ilgili kişisel gözlemlerde ifade edilenle kullanıcı görüşlerinin örtüşmekte olduğu görülmektedir.

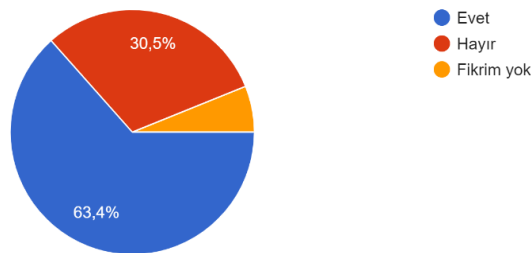
Bayazhan'da restoran bölümünde oluşturulan kademeler mekanın tamamını ve avluyu algılamamı kolaylaştırmaktadır
82 yanıt

Şekil 6.167 Bayazhan’da restoran bölümünde oluşturulan kademelerin mekânsal algıya etkisine dair kullanıcı görüşleri

Edinilen kişisel gözlemler sonucu, Hışvahan’da Develik restoran bölümünde sahinler arasındaki kolonların ve kemerlerin oluşturduğu strüktürün mekandaki bakış açısını ve dolayısıyla mekânsal algıyı engellediği görüşü savunulmuştur. Anket sorusuyla desteklenen, “Hışvahan'da restoran bölümünde yapı strüktürü (taşıyıcı elemanlar; kolon, kiriş vs.) mekanın tamamını görmemi ve mekan büyüklüğünü algılamamı zorlaştırmaktadır” gözlemi için kullanıcıların görüşü istenmiştir. Büyük oranda kullanıcı %63,4 ile bu gözleme katılarak evet, %30,5 ise hayır yanıtını vermiştir. %6,1 ise fikrinin olmadığını belirtmiştir (Şekil 6.168). Bakış açısının mekan algısına etkisiyle ilgili olarak Hışvahan için katılımcılara yöneltilen sorunun gözlemlerle örtüştüğü, Develik restoranda yapının orijinal strüktürünün bakış açısı bağlamında mekan algısını sınırlandırdığı anlaşılmaktadır.

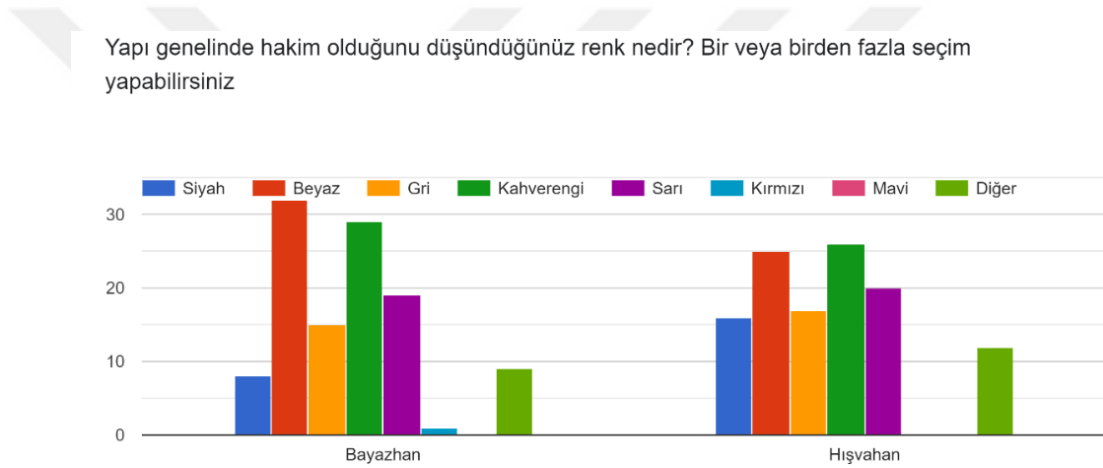
Hışvahan'da restoran bölümünde yapı strüktürü (taşıyıcı elemanlar; kolon, kiriş vs) mekanın tamamını görmemi ve mekan büyüklüğünü algılamamı zorlaştırmaktadır
82 yanıt

Şekil 6.168 Hışvahan’da Develik restoran mekanındaki yapı strüktürlerinin mekan algısına etkisi hakkında kullanıcı görüşleri

Rengin mekân algısına etkisini belirlemeye yönelik kullanıcılara yapı genelinde hakim olduğu düşünülen renk sorulup, bir veya birden fazla tercih yapmaları istenmiştir. Bayazhan’da %28,3 beyaz, %25,7 kahverengi, %16,8 sarı, %13,3 gri, %7,1 siyah, %0,9 kırmızı rengini, %7,9 ise belirtilen renkler dışından bir renk algıladığını

belirtmiştir. Hışvahan’a bakıldığında, %22,4 kahverengi, %21,6 beyaz, %17,2 sarı, %14,7 gri, %13,8 siyah, %10,3 ise verilen renkler dışında bir rengin yapı genelinde hâkim olduğunu düşünmekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Şekil 6.169). Kullanıcılardan alınan cevaplar doğrultusunda, yapı genelinde Bayazhan’da akılda kalan rengin beyaz iken, Hışvahan’da kahverengi olduğu anlaşılmaktadır ve buna göre yapı genelinde bu renklerin daha fazla algılanmakta olduğu görülmektedir. İkinci olarak ise Bayazhan’da kahverengi, Hışvahan’da ise birinciye çok yakın bir oranla beyaz rengin, üçüncü olarak ise her iki yapıda da sarı rengin akılda kaldığı görülmektedir. Bu sorunun yanıtlarından anlaşılacağı üzere Bayazhan daha ferah olan beyaz renkle hatırlanıyorken, Hışvahan’ın daha karanlık olan kahverengi renkle anıldığı sonucuna varılmaktadır.

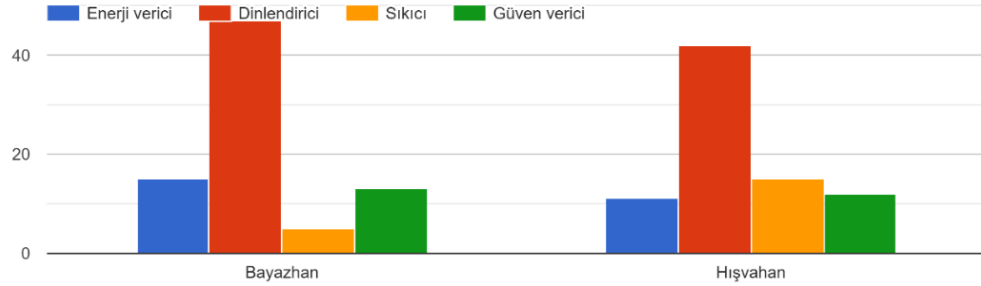

Şekil 6.169 Yapı genelinde algılanan renklerin kullanıcı görüşlerine göre dağılımı

Bir önceki sorunun devamı niteliğinde, yapılar için katılımcılar tarafından hakim olduğu düşünülen bu renklerin kullanıcıların üzerinde bıraktığı etki sorulduğunda ise, Bayazhan için, %55,3 dinlendirici, %17,6 enerji verici, %15,3 güven verici, %5,9 sıkıcı etki oluşturduğunu belirtmiş, %5,9 kişi ise soruyu yanıtsız bırakmıştır. Hışvahan’da ise, %49,4 dinlendirici, %17,7 sıkıcı, %14,1 güven verici, %12,9 enerji verici etki bıraktığını ifade etmiş, %5,9 soruyu yanıtsız bırakmıştır (Şekil 6.170). Cevaplardan anlaşıldığı üzere, Bayazhan’da kullanıcıların yarısından fazlası, Hışvahan’da ise yarısına yakını yapının genelinde hakim olduğunu düşündüğü rengin dinlendirici olduğunu belirtmiştir. Bayazhan’da yapının tercih edilen birinci renkle belirgin farkta oranda ikinci olarak enerji verici, üçüncü olarak güven verici etki bıraktığı düşünülmektedir. Hışvahan’da ise yapının yine birinci tercihle belirgin farkla ikinci olarak sıkıcı, üçüncü olarak ise güven verici etki bıraktığı düşünülmektedir.

Dolayısıyla her iki yapının da mekanda hakim olduğu düşünölen renklerin farklı olmasına rağmen, kullanıcıda aynı dinlendirici etkiyi bıraktığı sonucu çıkarılabilir.

Yapıda hâkim olduğunu düşündüğünüz bu rengin sizin üzerinizdeki etkisi nedir?

Şekil 6.170 Yapılarda hakim olduğu düşünölen renklerin kullanıcı üzerinde bıraktığı etkiye dair katılımcı görüşleri

Zaman-mekan ilişkisini kullanıcı gözünden analiz edebilmek amacıyla, kullanıcılara avlu veya iç mekanlarda karşılaştıkları ilk andan itibaren dikkatlerini çeken öge sorulmuştur. Katılımcılara yönlendirme olmaması için soru bölümünde herhangi bir seçenek sunulmamış, bu ögeyi hangi mekanda olduğuyula ve rengiyle beraber yazmaları istenmiştir. Bayazhan için, katılımcılardan 8'i avluda havuzu siyah, beyaz, sarı ve kahverengi gibi çeşitli renklerde, 5'i avludaki zemin döşemelerini siyah ve beyaz renklerde, 3'ü giriş kapılarını kahverengi ve gri olarak iki farklı renkte, 2'si kahverengi renkle ahşap malzemeleri, 2'si mekan girişlerinde bulunan kırmızı, yeşil vitray boyalı camları, 2'si yapı genelinde doğal taş malzemeleri gri, sarı ve beyaz gibi çeşitli renklerde, 1'i iç mekanda kullanılan aydınlatmaları sarı renklerinde, 1'i mekan genelinde aydınlatmaları, 1'i avluda soğuk zamanlarda ateş yakılması için kullanılan metal siyah variller, 1'i avlu girişinde yer alan peyzaj elemanlarını, 1'i meyhane olarak kullanılan mekandaki masa ve sandalyeleri koyu renklerde, 1'i bar mekanındaki kırmızı renkte bar bölümünü, 1'i manzarayı yapıda ilk olarak algıladığını belirtmiştir. Bu doğrultuda, işlev dönüşümü sonrası yapıda ilk olarak dikkat çeken ögenin avluda bulunan havuz olduğu ve kullanıcılar tarafından çeşitli renklerde algılandığı anlaşılmaktadır. İkinci olarak akılda kalan ögenin, yine avluda zemin döşemesindeki siyah-beyaz taşlar, daha sonra ise yapıdaki kapıların ağırlıklı olarak kahverengi renkte, 1 kullanıcı tarafından ise farklı olarak gri renkte algılandığı anlaşılmaktadır. Alınan yanıtlara göre bazı öğeleri kullanıcının farklı renklerde algılandığı anlaşılmaktadır. Örneğin, bar mekanında kahverengi renklerde olan bar bölümünün kırmızı renkte hatırlandığı anlaşılmaktadır. Buna etki olarak, mekanda yer alan kırmızı renkte

perdelerin mekandaki genel hakim renk algısını oluşturduğu düşünülebilir (Tablo 6.16).

Tablo 6.16 Bayazhan'da avlu ya da iç mekanda karşılaşıldığı anda dikkati çeken ilk öge ve rengiyle ilgili kullanıcı gözlemleri

Öge	Mekan	Renk	Sayı
Havuz	Avlu	Siyah, beyaz, sarı, kahverengi	8
Zemin döşemeleri	Avlu	Siyah, beyaz	5
Giriş kapıları		Kahverengi, gri	3
Ahşap malzemedeki öğeler		Kahverengi	2
Vitray boyalı camlar	Mekan girişleri	Kırmızı, yeşil	2
Doğal taş malzemeleri	Yapı geneli	Gri, siyah, beyaz	2
Aydınlatmalar	İç mekanlar	Sarı	1
Aydınlatmalar	Yapı geneli		1
Metal ateş variller	Avlu		1
Peyzaj elemanları	Avlu girişi		1
Masa, sandalyeler	Meyhane	Koyu renklerde	1
Bar banko bölümü	Bar	Kırmızı	1
Manzara	Yapı geneli		1

Aynı soru Hışvahan için sorulmuş, kullanıcılardan avlu veya iç mekanlarda karşılaştıkları ilk andan itibaren dikkatlerini çeken öğeyi mekan ve rengiyle beraber yazmaları istenmiştir. Kullanıcılardan 4'ü avlu girişindeki camekan içinde sergilenen yapının orijinal kapısını sarı, gri, yeşil gibi çeşitli renklerde, 4'ü iç mekanda kullanılan sarı renkte aydınlatmaları, 3'ü restoran bölümündeki sığınak ve üzerindeki cam döşemeyi, 2'si dekoratif amaçlı kullanılan pamukları beyaz renkte, 2'si avludaki zemin döşeme taşlarını sarı renkte, 2'si yapıdaki camları, 2'si avludaki beyaz renkte asma germe strüktürde üst örtüyü, 2'si kahverengi renkte yapının kapılarını, 2'si revaklı alanları beyaz renkte, 2'si, avluyu koyu renkler, sarı gibi farklı renklerde, 1'i yapı genelindeki doğal taşları, 1'i giriş dehlizinin yan tarafındaki nişte obje sergilemek amaçlı kullanılan cam rafları, 1'i koyu renkte zemin döşemelerini, 1'i yapının cephesini siyah ve kahverengi renklerde, 1'i Develik restorana giriş bölümünü, 1'i taş duvarları, 1'i yapının taç kapısını, 1'i dekoratif öğeleri, 1'i manzarayı, 1'i masaları yapıda ilk olarak algıladığını belirtmiştir. Yanıtlar sonucu, işlev dönüşümü sonrası yapıda algılanan ilk öğelerin avlu girişinde camekan içinde sergilenen yapının orijinal

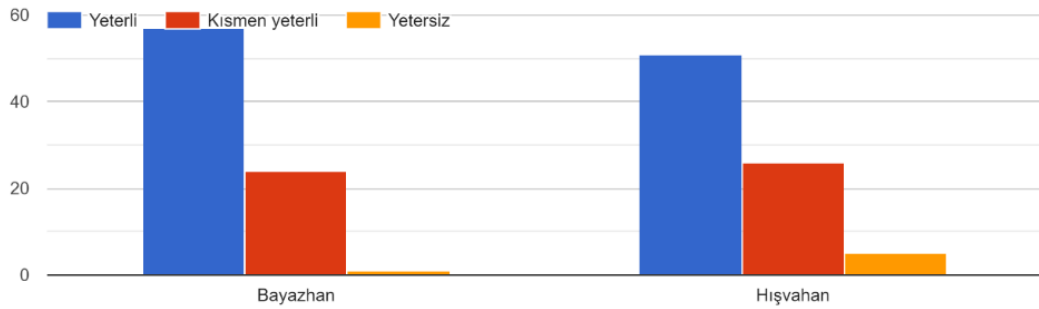
kapısı ve iç mekandaki sarı renkteki aydınlatmalar olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar dışında yapıda kullanıcı tarafından ilk algılanan farklı, çok sayıda öğenin, detayın olduğu ve bu öğelerin kullanıcılar tarafından farklı renklerde algılandığı ya da çeşitli şekillerde akılda kaldığı anlaşılmaktadır. Bunun yanında Bayazhan'da olduğu gibi Hışvahan'da da bazı öğelerin kullanıcı tarafından farklı algılandığı anlaşılmaktadır. Örneğin, yanıtlar doğrultusunda bazı kullanıcıların avluda zemin döşemesinde kullanılan gri renkli taşları sarı tonlarında algıladığı görülmektedir (Tablo 6.17).

Tablo 6.17 Hışvahan'da avlu ya da iç mekanda karşılaşıldığı anda dikkati çeken ilk öğe ve rengiyle ilgili kullanıcı gözlemleri

Öge	Mekan	Renk	Sayı
Camekan içinde sergilenen yapının orijinal kapısı	Avlu	Sarı, gri, yeşil	4
Aydınlatmalar	İç mekan	Sarı	4
Sığınak ve üzerindeki cam döşeme	Develik restoran		3
Dekoratif pamuklar	Yapı geneli	Beyaz	2
Zemin döşeme taşları	Avlu	Sarı	2
Camlar	Yapı geneli		2
Asma germe üst örtü	Avlu	Beyaz	2
Kapılar	Yapı geneli	Kahverengi	2
Revaklı alanlar		Beyaz	2
Avlu geneli	Avlu	Koyu renkler, sarı	2
Doğal taşlar	Yapı geneli		1
Giriş dehlizindeki nişte obje sergilenen cam raflar	Giriş dehlizi		1
Zemin döşemeleri	Yapı geneli	Koyu renklerde	1
Cepheler	Dış mekân	Siyah, kahverengi	1
Develik restoran girişi	Develik restoran		1
Taş duvarlar	Yapı geneli		1
Taç kapı	Yapı girişi		1
Dekoratif öğeler	Yapı geneli		1
Masalar	Yapı geneli		1
Manzara	Yapı geneli		1

Anket çalışması kapsamında, Bayazhan'da ve Hışvahan'da yapıların geneli için, mekanların açıklıklarının büyüklüğü, konumu gibi faktörlerle iç mekanda oluşturduğu aydınlık seviyesini değerlendirmek üzere, gündüz saatlerindeki aydınlık düzeyinin yeterliliği sorgulanmıştır. Kullanıcıların verdiği yanıtlara göre, Bayazhan için, %70,7 Hışvahan için %62,2 yeterli, Bayazhan için %29,3, Hışvahan için %31,7 kısmen yeterli, Bayazhan için %1,2, Hışvahan için %6,1 yetersiz aydınlatma olduğu görüşlerine ulaşılmıştır (Şekil 6.171). Her iki yapı için de kullanıcıların büyük çoğunluğu yapılardaki gündüz saatlerindeki aydınlık düzeyinin yeterli olduğunu düşünürken, Bayazhan'da Hışvahan'a göre yapının aydınlık düzeyinden memnun olan kullanıcı oranının daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Bayazhan'da mekanların tamamı dış mekana olan geniş açıklıkları sayesinde yeterli düzeyde doğal ışık alırken, Hışvahan'da tam tersi olarak mekanlarda doğal ışık alınabilecek açıklık bulunmaması dolayısıyla yapay aydınlatma yapılmaktadır. Yapıda yapay aydınlatmalarla yeterli düzeyde aydınlık seviyesi sağlanmaktadır, ancak gündüz saatleri için Bayazhan'da doğal yolla sağlanan aydınlık seviyesinin yapay aydınlatmaya göre mekan için daha yeterli bulunduğu anlaşılmaktadır.

Yapıda gündüz saatlerindeki aydınlık düzeyi sizin için yeterli midir?

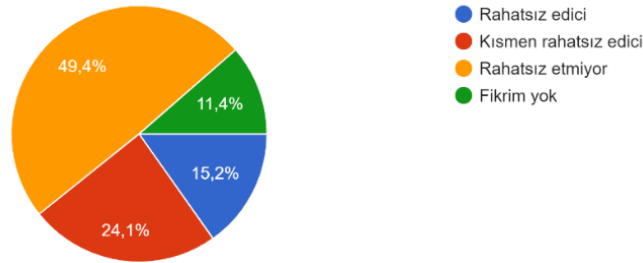

Şekil 6.171 Yapılardaki gündüz saatlerinde aydınlık düzeyinin yeterliliği hakkında kullanıcı görüşleri

Mekansal algıya ışığın etkisi ve zaman-mekan faktörlerini değerlendirmek amaçlı, yukarıdaki soruya destek niteliğinde, kullanıcılara yapı içindeki doğal yoldan aydınlanmadan yararlanılmayan mekanların özelinde aynı soru yöneltilmiştir. Bayazhan'da dış mekana geniş cephesi olduğu halde perdelerle engellenen bar mekanı ve Hışvahan'da dış mekana açıklığı olmayan Develik restoran için kullanıcılara doğal ışıktan yararlanamamanın oluşturduğu psikolojik etkilerle beraber bıraktığı hisler sorulmuştur.

Kullanıcılara yöneltilen “Bayazhan'da kapalı bar bölümünde, doğal ışıktan yararlanamamak sizde nasıl bir etki bırakıyor?” sorusuna anket katılımcılarının yarısına yakını %49,4 oranda rahatsız etmediğini, %24,1 kısmen rahatsız edici olduğunu, %15,2 rahatsız edici bulunduğunu, %11,4 ise fikrinin olmadığını belirtmiştir (Şekil 6.172). Yanıtlar doğrultusunda mekanda doğal ışıktan yararlanamamanın kullanıcıyı rahatsız etmediği sonucuna ulaşılmış, buna etken olarak ise mekanın işlevi doğrultusunda akşam kullanımının olması ve doğal ışık ihtiyacının olmaması olduğu düşünülmektedir.

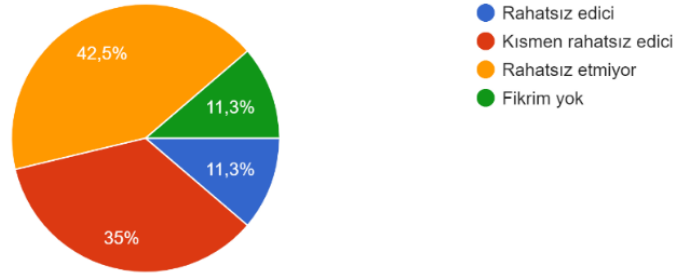
Bayazhan'da kapalı bar bölümünde, doğal ışıktan yararlanamamak sizde nasıl bir etki bırakıyor?
79 yanıt

Şekil 6.172 Bayazhan’da kapalı bar mekanında doğal ışıktan yararlanamamanın kullanıcıda bıraktığı etkiye dair katılımcı görüşleri

“Hışvahan'da kapalı Develik restoran bölümünde, doğal ışıktan yararlanamamak sizde nasıl bir etki bırakıyor?” sorusu için katılımcıların verdiği yanıtlara bakıldığında, %42,5 oranında kullanıcı rahatsız olmadığını, %35 kısmen rahatsız olduğunu, %11,3 rahatsız olduğunu, %11,3 ise fikrinin olmadığını belirtmiştir (Şekil 6.173). Kullanıcıların yarısına yakın olan büyük çoğunluğu mekanda doğal ışıktan yararlanamamayı kısmen rahatsız edici ve rahatsız edici bulurken, diğer yarısına yakın kısmı ise rahatsız olmamaktadır. Alınan sonuçlarla beraber anket katılımcılarının neredeyse eşit oranlarda iki farklı görüşe bölünmesinden şu sonuca varabiliriz; gündüz doğal ışıktan yararlanamamak yitirilen zaman algısıyla beraber kullanıcıda psikolojik olarak olumsuz hislere sebebiyet vermektedir. Bunun yanında mekanda yapay ışıklarla oluşturulan farklı ambiyansın ise bu algıyı bir ölçüde kırarak çeşitli pozitif duyguların oluşumuna yol açtığı düşünülebilir.

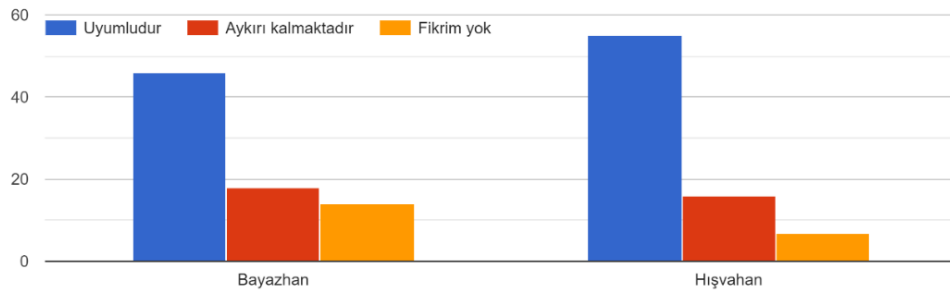
Hışvahan'da kapalı Develik restoran bölümünde, doğal ışıktan yararlanamamak sizde nasıl bir etki bırakıyor?
80 yanıt

Şekil 6.173 Hışvahan'da Develik restoranda doğal ışıktan yararlanamamanın oluşturduğu psikolojik etkiye dair kullanıcıların görüşleri

Doğal ışıkla aydınlatmanın sağlanamadığı mekanlarda veya doğal aydınlatmanın yetersiz olduğu durumlarda yapay aydınlatma kullanılmaktadır. Her iki yapı için de yapay aydınlatmaların mekânsal algıya etkisini, tarihi yapıya ve malzemesine ne kadar uyumlu olduğunu kullanıcı gözünden belirlemek amaçlı katılımcılara soru yöneltilmiştir. Bayazhan için, %59 yapay aydınlatmaların tarihi yapıya uyumlu olduğunu, %23,1 aykırı bulunduğunu, %17,9 ise fikrinin olmadığını ifade etmiştir. Hışvahan içinse, %70,5 uyumlu, %20,5 aykırı, %9 ise fikrinin olmadığını belirtmiştir (Şekil 6.174). Verilere göre her iki yapı için de katılımcıların yarısından fazlası olan büyük çoğunun, yapay aydınlatmayı tarihi yapı dokusuna uyumlu bulduğu görülmektedir. İki yapı arasında karşılaştırma yapıldığında ise, kullanıcıların, Hışvahan'daki yapay aydınlatmaları Bayazhan'a göre daha fazla uyumlu bulduğu anket sonuçlarından anlaşılmaktadır.

Kullanılan yapay aydınlatmalar tarihi yapının dokusuna ve malzemesine

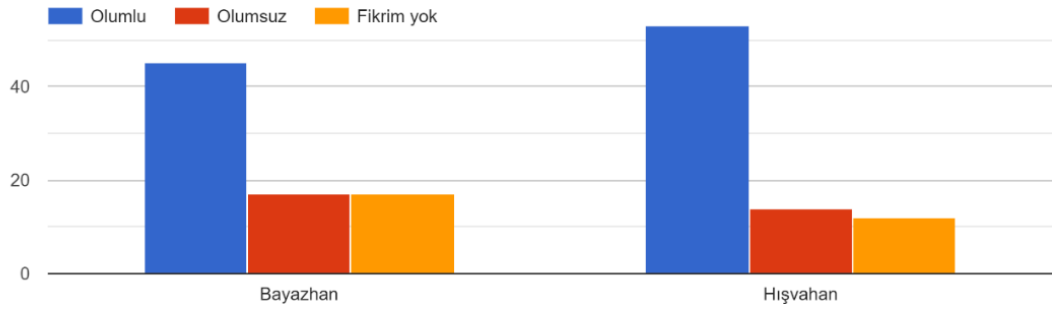

Şekil 6.174 Yapılarda kullanılan yapay aydınlatmaların tarihi yapı dokusuna ve malzemesine uyumu konusunda kullanıcı görüşleri

Aydınlatmanın mekan ambiyansına etkisini kullanıcı gözüyle analiz etmek üzere yapıların kapalı restoran bölümündeki yapay aydınlatmalarının mekan ambiyansına etkisi sorularak anket katılımcılarından değerlendirmeleri istenmiştir. Bayazhan için

katılımcıların yarısından fazlası olan %57 ile aydınlatmaların mekan ambiyansını olumlu etkilediğini, %21,5 ile olumsuz etkilediğini, %21,5 ise fikrinin olmadığını belirtmiştir. Hışvahan içinse, yine katılımcıların yarısından fazla olarak %67,1 olumlu etkilediğini, %17,7 olumsuz etkilediğini, %15,2 ise fikrinin olmadığını belirtmiştir (Şekil 6.175). Kullanıcı görüşlerinden de anlaşılabacağı üzere Hışvahan’da oran daha fazla olmak üzere her iki yapıda da kullanıcıların yarısından fazlası kapalı restoran bölümündeki yapay aydınlatmaların mekan ambiyansını olumlu etkilediği düşüncesindedir. Hışvahan’da bu oranın daha fazla olmasının nedeninin ise doğal ışık almayan mekanın sadece yapay yolla aydınlatıldığından mekan içinde farklı bir atmosfer oluşturma etkisinin daha fazla olduğu düşünülmektedir.

Restoran bölümündeki yapay aydınlatma mekan ambiyansını nasıl etkiliyor?

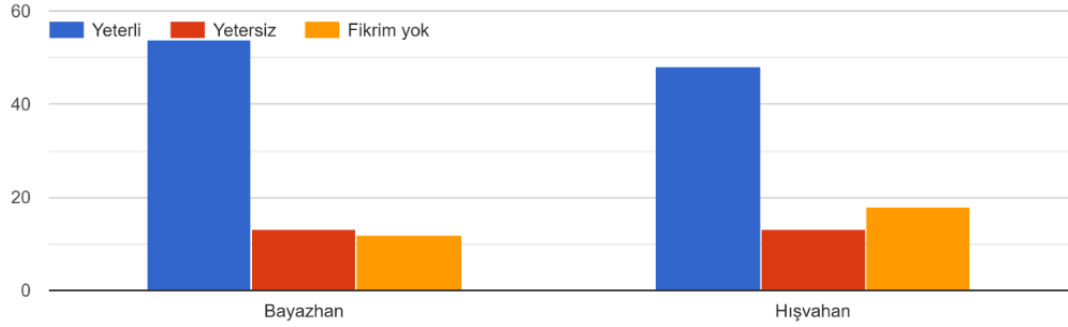

Şekil 6.175 Yapıların restoran bölümündeki yapay aydınlatmaların mekan ambiyansına etkilerine dair kullanıcı görüşleri

Yukarıdaki soruya benzer bir soru olan yine yapay aydınlatmanın mekan algısına etkisini belirlemeye yönelik kullanıcılara yapıların meyhane bölümü için yapay aydınlatmanın yeterlilik düzeyi sorulmuştur. Bayazhan için %68,4 yeterli bulunduğunu, %16,4 yetersiz olduğunu, %15,2 ise fikrinin olmadığını belirtmiştir. Hışvahan’da meyhane olarak kullanılan Susamhane mekanı için bakıldığında %60,8 yeterli, %16,4 yetersiz bulunduğunu, %22,8 ise fikrinin olmadığını belirtmiştir (Şekil 6.176). Her iki yapı için de meyhane mekanında kullanıcıların, büyük çoğunluğunun yapay aydınlatma düzeyini yeterli bulduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bayazhan’da meyhane olarak kullanılan mekanın geniş dış cephesinin olmasıyla doğal yoldan ışık alabiliyorken, Hışvahan’da dış mekana cephesi olmayan Susamhane mekanı doğal ışık alamamaktadır. Buna rağmen anket katılımcıları tarafından her iki yapı için de benzer oranlarda aydınlatma düzeyi yeterli bulunmuştur. Dolayısıyla, işlevi nedeniyle akşam kullanımına sahip olan meyhane mekanlarındaki yapay aydınlatma, ortamın aydınlık

düzeyinde belirleyici olmakta ve her iki yapı için de yeterli bulunmakta olduğu görülmüştür.

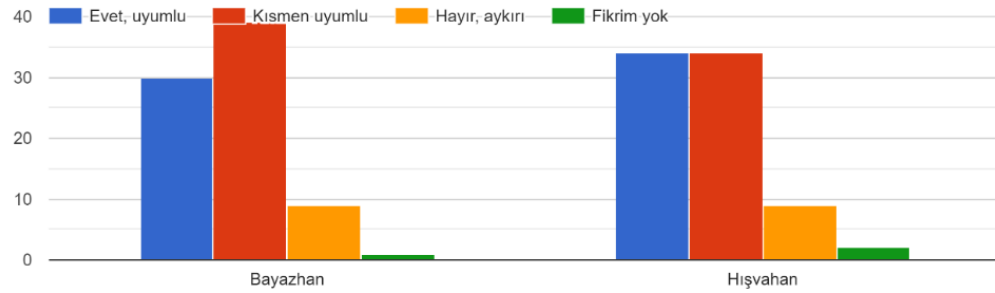
Meyhane bölümündeki yapay aydınlatma düzeyini nasıl buluyorsunuz?

Şekil 6.176 Yapıların meyhane bölümündeki yapay aydınlatma düzeyinin yeterliliği hakkında kullanıcı görüşleri

Malzemenin mekânsal algıya etkisini tarihi yapıda geleneksel doku içerisinde analiz etmek üzere kullanıcılara anket içerisinde sorular yöneltilmiştir. Bunlardan biri, yapılara verilen yeni işlevle beraber iç mekanda kullanılan malzemelerin tarihi yapıya uygun olup olmadığını kullanıcı görüşüyle belirlemeye yöneliktir. Soruya alınan yanıtlardan katılımcılar, Bayazhan için %49,4 kısmen uyumlu, %38 uyumlu, %11,3 aykırı bulduğunu, %1,3 fikri olmadığını ifade etmiştir. Hışvahan içinse, eşit oranlarda %43 uyumlu ve %43 kısmen uyumlu, %11,4 aykırı bulduğunu, %2,5 fikrinin olmadığını belirtmiştir (Şekil 6.177). Kullanıcı görüşlerinden de anlaşılacağı gibi her iki yapı için de katılımcıların yarısından daha azı kullanılan malzemelerin tarihi yapı dokusuna uyumlu olduğunu düşünmektedir. Aykırı ve kısmen uyumlu bulanlar ise her iki yapı için de çoğunluktadır. Hışvahan'da Bayazhan'a göre iç mekanda dekorasyon anlamında özgün dokuya daha fazla müdahalede bulunulmuşken, Bayazhan'da yapının orijinal dokusuna daha az müdahale edilerek işlevlendirilmiştir.

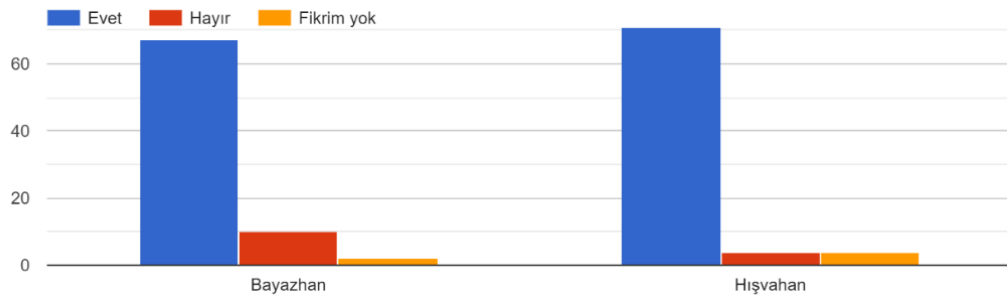
Yapıdaki iç mekan dekorasyonunda kullanılan malzemelerin tarihi yapıyla uyumlu olduğunu düşünüyor musunuz?

Şekil 6.177 Yapılara verilen yeni işlevde iç mekanda kullanılan malzemelerin tarihi yapı dokusuna uyumluluğuna dair kullanıcı görüşleri

Malzeme ve dokunun mekan algısına etkisiyle ilgili olarak sorulan sorulardan bir diğeri de kullanıcıda oluşan hisleri anlamlandırmaya yöneliktir. Cephede ve iç mekanlarda kullanılan taş ve ahşap malzemenin mekan algısında “sıcaklık” hissi oluşturmaları kişisel gözlemiyle ilgili olarak kullanıcılardan fikirlerini belirtmeleri istenmiştir. Bayazhan’da %84,8 bu savla hem fikir olarak “evet”, %12,7 “hayır” yanıtını vermiş, %2,5 fikrinin olmadığını belirtmiştir. Hışvahan’da ise yine yüksek oranla %89,8 “evet”, %5,1 “hayır” yanıtını vermiş, %5,1 fikrinin olmadığını ifade etmiştir (Şekil 6.178). Kullanıcı görüşlerinden de anlaşılacağı üzere, çoğu geleneksel yapıda olduğu gibi Bayazhan ve Hışvahan’da da çokça kullanılan taş ve ahşap malzemenin mekan algısında sıcaklık hissi oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Cephede ve iç mekanlardaki taş ve ahşap malzeme kullanımı mekansal algıda sıcaklık hissi oluşturmaktadır

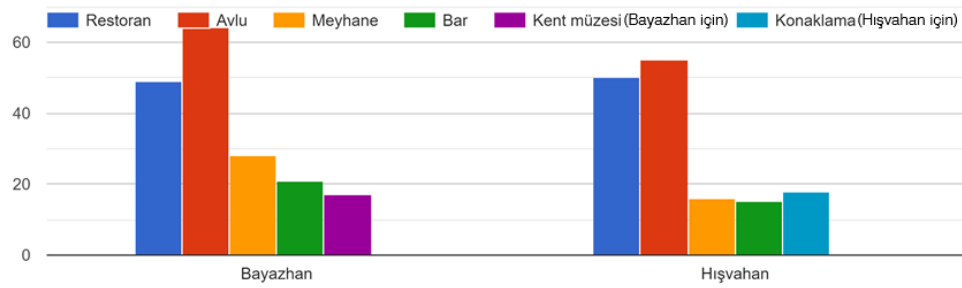

Şekil 6.178 Cephede ve iç mekanlarda kullanılan ahşap ve taş malzemenin mekan algısında sıcaklık hissi oluşturmaları düşüncesiyle ilgili kullanıcı görüşleri

Anket kapsamında kullanıcılara, her iki yapıda da verilen yeni işlevler doğrultusunda içinde yer alan fonksiyonların kavramsal, fiziksel, duygusal ve algısal olarak yeterliliklerini ve bu yeterliliği sağlayan mekânsal bileşenleri değerlendirmek amaçlı “verilen yeni işlev için tasarımı yeterli gördüğünüz mekânları işaretleyiniz” sorusu

yöneltirilmiştir. Kullanıcılar, Bayazhan için, %35,8 avlunun yeterli olduğunu, %27,4 restoran, %15,6 meyhane, %11,7 bar, %9,5 kent müzesi işlevleriyle kullanılan mekanları yeterli bulduğunu belirtmiştir. Hışvahan için, %35,7 avluyu yeterli bulduğunu, %32,5 restoran, %11,7 konaklama, %10,4 meyhane, %9,7 bar işlevleriyle kullanılan mekanların yeterli olduğunu ifade etmiştir (Şekil 6.179). Alınan yanıtlardan her iki yapı için de avluyu işaretleyenlerin fazlalığı yapılarda yer alan avlunun önemini vurgulamaktadır. Verilen işlevlerin yeterliliği konusunda kullanıcılar tarafından beklenen işlevin en fazla karşılandığı mekanın avlu olduğu anlaşılmaktadır. Bayazhan için işlevsel beklentiyi en az karşılayan mekan olarak kent müzesi yanıtı alınmıştır. Buna sebep olarak ise diğer işlevlerin yapı genelinde daha ön plana çıkması olduğu düşünülebilir. Hışvahan içinse, işlev beklentisini en az karşılayan mekan olarak bar sonucuna ulaşılmıştır. Bar kullanımı için ayrı bir mekanın olmayıp restoranın bir bölümünün bar işleviyle kullanılmasının bu sonucu ortaya çıkardığı düşünülmektedir.

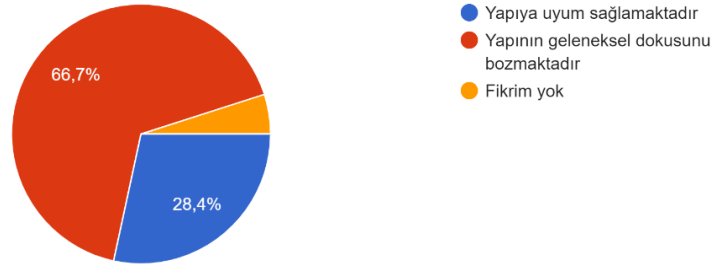
Verilen yeni işlev için tasarımını yeterli gördüğünüz mekânları işaretleyiniz

Şekil 6.179 Kullanıcılar tarafından tasarımın yeterli görüldüğü mekanların dağılımı

Bakış açısının mekan algısına etkisi, geleneksel yapıların yeniden kullanımında içerdiği eklerin uyumuyla beraber sorgulanmıştır. Bayazhan’da verilen yeni işlevinde avluda gündüz ve yağmurlu zamanlarda şemsiyeler kullanılmaktadır. Kişisel gözlemlerde, kullanılan bu şemsiyelerin tarihi yapı içerisinde kullanıcıların bakış açısını engelleyerek yapının geleneksel dokusunu bozduğu ifade edilmişti. Bu görüşle ilgili tarihi yapı avlusu içinde kullanılan şemsiyelerin bakış açısı faktörüyle mekan algısını olumlu veya olumsuz yönde nasıl etkilediği konusunda kullanıcıların fikrini anlamak ve kişisel gözlemlerle ne kadar örtüştüğünü belirlemek üzere anket kapsamında soru yöneltirilmiştir. Katılımcıların %66,7’si yapının geleneksel dokusunu bozduğunu, %28,4 yapıya uyum sağladığını, %4,9 ise fikrinin olmadığını belirtmiştir (Şekil 6.180). Bu doğrultuda alınan sonuçların kişisel gözlemle örtüştüğü anlaşılmaktadır.

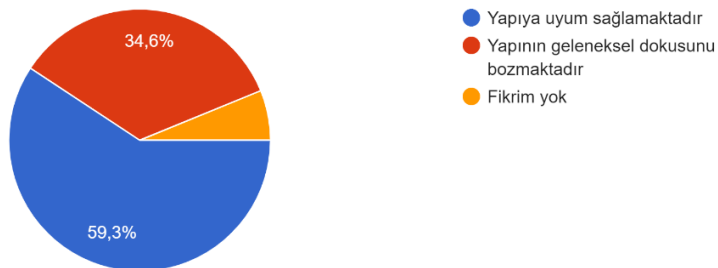
Bayazhan'da avluda gündüz ve yağmurlu zamanlarda kullanılan şemsiyeler;
81 yanıt

Şekil 6.180 Bayazhan'da avluda farklı zamanlarda kullanılan şemsiyelerin yapıya uyumu konusunda kullanıcı görüşleri

Bir önceki soruyu destekleyici ve farklı iki tasarımda ekleri içeren iki yapıyı karşılaştırmak amaçlı Hışvahan için benzer bir soru sorulmuştur. Hışvahan'da avluda asma germe strüktürde üst örtü yer almaktadır. Avluda sabit olan bu ek Bayazhan'da olduğu gibi ihtiyaç olduğu zamanlar kullanılmamakta, dolayısıyla yapının bir parçası haline gelmiştir. Kişisel gözlemler kısmında bu asma germe strüktürde sistemin boşluklu yapısı sayesinde yapıyı görmeyi engellemediği, bunun yanında yapıya farklı bakış açıları sağladığından bahsedilmiştir. Bununla beraber modern sistemde bir öge olmasının yanında tarihi yapıya uyum sağlayarak mekan algısını pozitif yönde etkilediği ifade edilmiştir. Bununla ilgili kullanıcıların görüşleri alındığında ise, bu ögenin %59,3 yapıya uyum sağladığını, %34,6 yapının geleneksel dokusunu bozduğunu, %6,1 fikrinin olmadığını belirtmiştir (Şekil 6.181). Hışvahan için de kişisel gözlemlerle anket sorusunun örtüştüğü anlaşılmaktadır. İki yapıya karşılaştırmalı olarak bakıldığında ise Hışvahan'da sabit olan asma germe sistemin, Bayazhan'da belirli zamanlarda açılan, yapıda sabit olmayan şemsiyelere göre kullanıcı tarafından yapıyla daha uyumlu bulunduğu, yapının dokusuna daha fazla uyum sağladığı sonucuna ulaşılmaktadır.

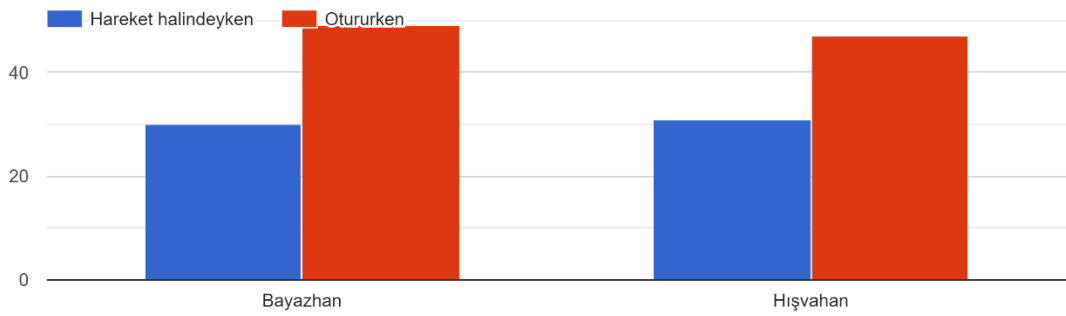
Hışvahan'da avluda üst örtü olarak asma germe sistem;
81 yanıt

Şekil 6.181 Hışvahan'da avluda üst örtü olarak kullanılan asma germe sistemin yapıya uyumuyla ilgili kullanıcı görüşleri dağılımı

Tez kapsamında mekan algısını etkileyen faktörlerin açıklanması kısmında mekanın hareket halindeyken, oturulduğundakine kıyasla daha iyi algılanabileceğinden bahsedilmişti. Bunu kullanıcı bakış açısıyla belirlemek amaçlı anket kapsamında katılımcılara mekanı hangi aktiviteyi yaparken yapıyla ilgili farklı detayların daha çok dikkatlerini çektiği sorulmuştur. Bayazhan için %62 otururken, %38 hareket halindeyken yanıtları alınmıştır. Hışvahan için de katılımcılar %60,3 ile otururken, %39,7 ile hareket halindeyken mekanla ilgili daha fazla detay algıladıklarını belirtmişlerdir (Şekil 6.182). Anket sorusuyla beraber, mekan algısını etkileyen faktörlerden, “hareket-bakış açısı” etkeninde ifade edildiğinden farklı bir sonucun ortaya çıktığı görülmüştür. Her iki yapıda da katılımcıların yarısından fazlası mekanda oturarak daha fazla detay algılayabildiklerini belirtmişlerdir. Bu fikre etken olarak ise otururken daha uzun zaman geçiriliyor olması düşünülebilir.

Yapı içerisinde yapıyla ilgili farklı detaylar hangisinde daha çok dikkatinizi çekmektedir?

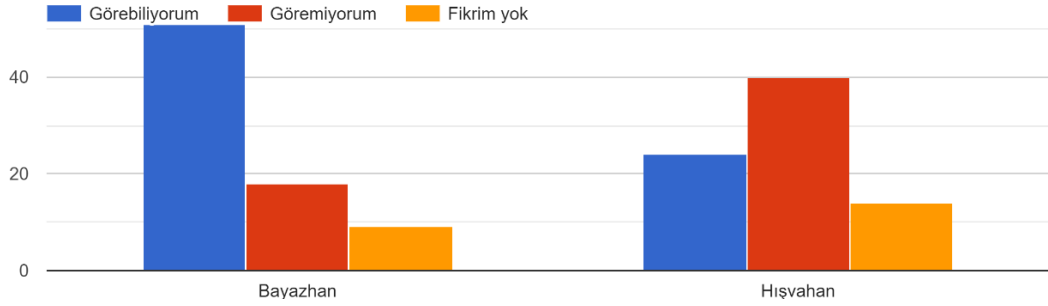

Şekil 6.182 Hangi aktiviteyi yaparken mekanda daha fazla detay algılanabildiğine dair kullanıcıların her iki yapı için görüşleri

Mekan algısında yapılarıdaki mekanların biçimi ve bir araya gelişlerindeki düzenle beraber hareket-bakış açısı faktörünün etkisini belirlemeye yönelik kullanıcılara soru sorulmuştur. Avlunun yapıların formlarındaki bir araya gelişinde, aynı zamanda mekanlar arasındaki hareket ve bakış açısında önemli bir yere sahip olduğu düşüncesiyle kullanıcılara “avlude otururken restoran kısmını görebiliyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Bayazhan için %65,4 görebildiğini, %23,1 göremediğini, %11,5 ise fikrinin olmadığını belirtmiştir. Hışvahan içinse, %51,3 göremediğini, %26,9 görebildiğini, %21,8 fikrinin olmadığını ifade etmiştir (Şekil 6.183). Bayazhan’da restoran mekanının avluya geniş cephesi varken, Hışvahan’da restoran kullanımlı revaklı alan dışında kapalı restoran alanının avluyla görsel ve fiziksel bir bağlantısı bulunmamaktadır. Anket sorusu, Bayazhan’da katılımcıların yarısından fazlasının

“görebiliyorum”, Hışvahan’da ise yarısından fazlasının “göremiyorum” yanıtıyla kullanıcıların yapı içindeki avlu-restoran ilişkisindeki görsel algısını göstermektedir.

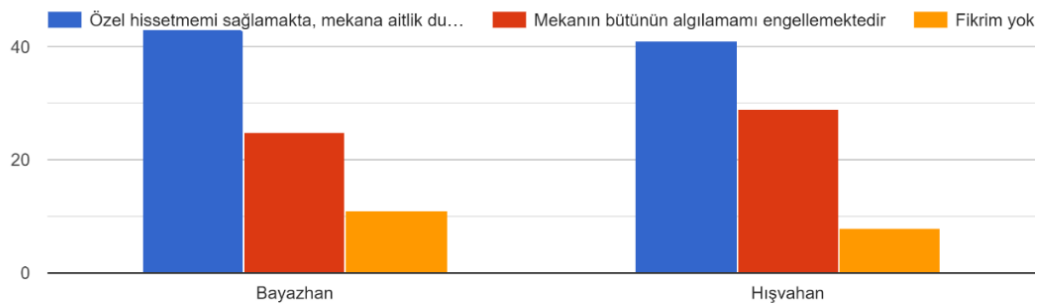
Avluda otururken restoran kısmını görebiliyor musunuz?

Şekil 6.183 Avluda otururken restoran mekanının görülüp görülemediğine dair kullanıcı algısı dağılımları

Yapıların avlularında yer alan peyzaj elemanları, ahşap bölücüler gibi öğelerin sınır oluşturması sonucu sağladığı bakış açıları ile kullanıcıların mekan algısını belirlemeye yönelik soru sorularak katılımcılardan uygun gördüklerini seçmeleri istenmiştir. Bayazhan’da katılımcıların yarısından fazlası, %54,4 ile mekanda özel hissetmesini sağladığını, %31,6 mekanın bütününe algılamasını engellediğini, %14 ise fikrinin olmadığını belirtmiştir. Hışvahan’da %52,6 mekanda özel hissetmesini sağladığını, %37,2 mekanın bütününe algılamasını engellediğini, %10,2 fikrinin olmadığını belirtmiştir (Şekil 6.184). Bunlar doğrultusunda her iki yapıda da kullanıcıların yarısından fazlasının bu öğelerin mekanda aitlik duygusu oluşturduğunu düşündüğü anlaşılmaktadır. Dolayısıyla her iki yapıda da avluda kullanılan bu öğelerin sınır oluşturma konusunda başarılı olduğu ve mekan algısını olumlu yönde etkileyerek kullanıcıların mekanda özel hissetmesini sağladığı anlaşılmaktadır.

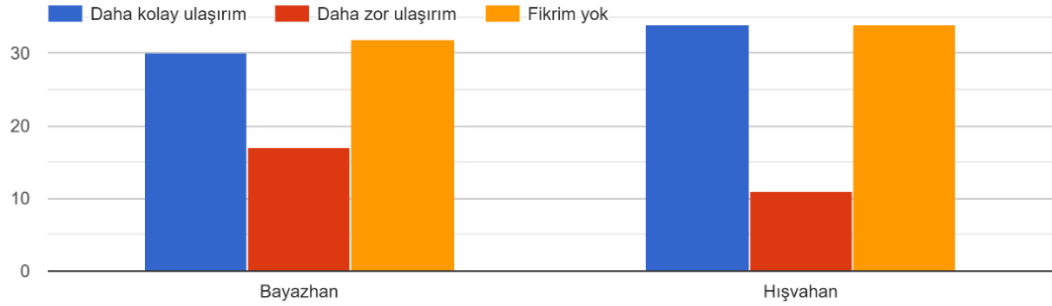
Avluda kullanılan bölücü elemanlar (ahşap bölücü, peyzaj elemanları gibi) mekanda daha,

Şekil 6.184 Avludaki bölücü elemanların mekanda kullanıcı algısına etkisiyle ilgili katılımcıların görüşleri dağılımı

Avluda kullanılan peyzaj elemanlarının sınır oluşturmaları sonucu mekanda tanımladıkları alanla kullanıcıların yönlerini bulmalarını kolaylaştırdığına veya zorlaştırdığına dair katılımcılara soru yöneltilmiştir. Peyzaj elemanları olmasa gideceği bölüme daha kolay ulaşacağını ifade edenler Bayazhan'da %38, Hışvahan'da %43, daha zor ulaşacağını düşünenler Bayazhan'da %21,5, Hışvahan'da %11, fikrinin olmadığını belirtenler ise her iki yapı için de büyük çoğunluk olarak, Bayazhan'da %40,5, Hışvahan'da %46'dır (Şekil 6.185). Katılımcılardan alınan yanıtlar doğrultusunda, kişisel gözlemlerdeki düşüncenin aksine, kullanıcıların her iki yapıda da avluda sınırları tanımlayarak kullanılan peyzaj elemanlarının dolaşıma ve yön bulmaya fazla etkisinin olmadığını düşündüğü anlaşılmaktadır.

Avluda kullanılan peyzaj elemanları olmasa gideceğim bölüme

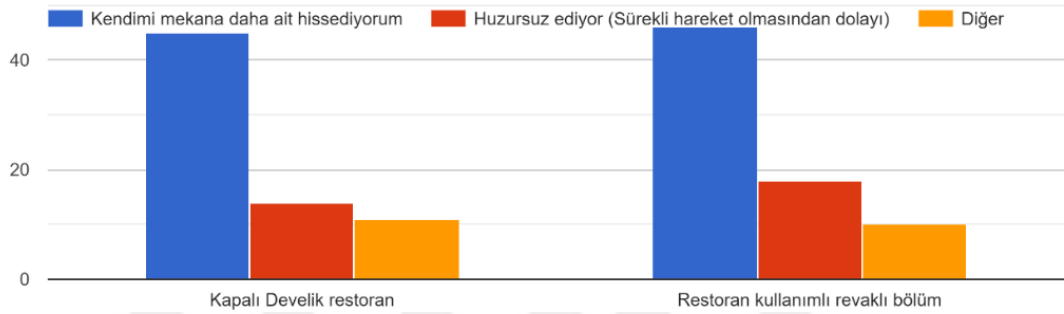

Şekil 6.185 Avluda kullanılan peyzaj elemanlarının kullanıcıların gideceği bölüme gitmesini kolaylaştırması veya zorlaştırması hakkında kullanıcı görüşleri

Verilen yeni işlevlerin mekanla uyumluluğu ve sonucunda kullanıma etkisini belirlemek üzere anket katılımcılarına soru yöneltilmiştir. Hışvahan'da restoran kullanımındaki iki mekandan; avluyla direkt olarak fiziksel ve görsel ilişkisi bulunan revaklı alanla, avluyla direkt ilişkisi olmayan ve doğal gün ışığı alamayan kapalı Develik restoran mekanından hangisinin daha fazla tercih edildiği kullanıcılara sebepleriyle beraber sorulmuştur. Kapalı Develik restoran bölümünü tercih edenlerin %64,3'ü kendini mekana daha ait hissettiğini, %20 huzursuz olduğunu düşünmekte, %15,7 ise verilenler dışı sebeplerden dolayı tercih ettiğini belirtmiştir. Revaklı bölüm içinse, %62,2 kendini mekana daha ait hissetmekte olduğunu, %24,3 sürekli hareket olmasından dolayı rahatsız olduğunu, %13,5 verilenler dışında sebeplerden dolayı mekanı kullanmayı tercih ettiğini belirtmiştir (Şekil 6.186). Kullanıcı görüşlerinden her iki mekanda da yaklaşık eşit oranlarla kullanıcıların kendini mekana ait hissettiği bu nedenle iki mekanın da restoran kullanımı için tercih edildiği sonucuna ulaşılmaktadır. Tezin kavramlar bölümünde revaklı alanların kullanıcıyı harekete

teşvik ettiğinden bahsedilmişti. Kişisel gözlemlerin yer aldığı bölümde ise, Hışvahan'da restoran amaçlı kullanılan revaklı alanın kullanıcıda hareket isteği oluşturduğu için koridor tarafındaki masaların kullanımı sorgulanmış ve kullanıcıların düşüncelerini anlamak üzere bu soru sorulmuştur. Alınan yanıtlar doğrultusunda revaklı alanda sürekli hareket olmasından dolayı %4,3 farkla Develik restorana göre daha fazla huzursuzluk hissi oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak, tercih sebebini etkileyecek belirgin bir fark yaratmadığı anlaşılmaktadır.

Hışvahan'da revaklı alanda mı restoran kısmında mı yemek yemeyi tercih edersiniz, lütfen nedenini işaretleyiniz.

Şekil 6.186 Hışvahan için kapalı restoran alanının ve revaklı alanın yemek yemek amaçlı tercih edilme oranları ve nedenleri hakkında kullanıcı görüşleri

Avlunun mekanların bir araya gelişindeki etkisiyle ilgili olarak mekan algısını belirlemeye yönelik katılımcılara avlu kullanımının bıraktığı his sorulmuştur. Bayazhan'da %83,5 genişleme hissi, %16,5 kuşatılmışlık hissi yarattığını belirtmiştir. Hışvahan'da ise %68,2 genişleme hissi, %27 kuşatılmışlık hissi yarattığını, %4,8 fikrinin olmadığını belirtmiştir (Şekil 6.187). Bayazhan'da bu etki daha fazla olmak üzere her iki yapı için de avlunun kullanıcıda genişleme hissi yaratmakta olduğu anlaşılmaktadır. Bayazhan'da daha fazla oranda kullanıcı görüşünün bu yönde olmasına sebep olarak ise, avlunun çevresindeki mekanlarla görsel ve fiziksel ilişkisinin Hışvahan'a göre daha fazla olması ve avluyu çevreleyen tüm mekanların avlu kullanımının olması düşünülmektedir. Hışvahan'da ise avlu sadece restoran işleviyle ve dolaşım amaçlı kullanılmaktadır.

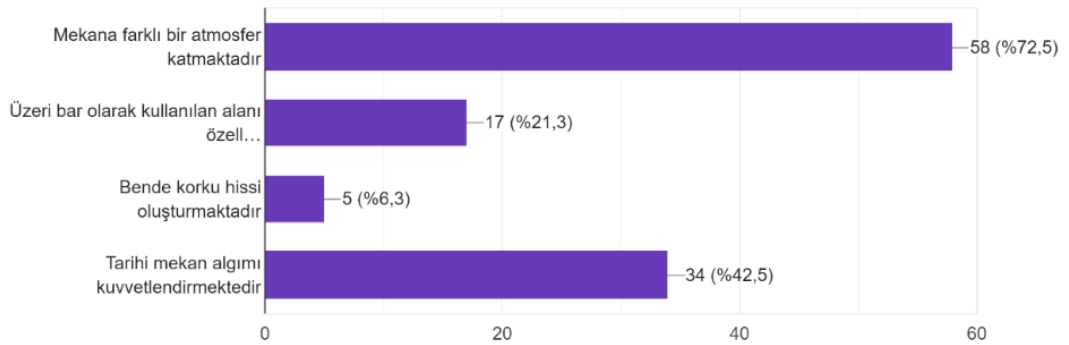

Şekil 6.187 Yapılarda avlu kullanımının kullanıcılarda bıraktığı hisler hakkında katılımcı görüşleri

Hışvahan'da kapalı Develik restoran bölümünde bulunan sığınak, yapının yeniden işlevlendirilmesiyle üzeri camla kapatılarak bar olarak kullanılmaktadır. Bu doğrultuda, mekanın üzerini kapatmak için kullanılan camla ilgili olarak farklı malzemenin mekan algısına etkisi ve detay olarak mekana kattığı atmosfer açısından katılımcıların değerlendirmesi, verilen seçeneklerden uygun olanları işaretlemesi istenmiştir. 80 katılımcının yanıtladığı soru için %72,5 mekanda farklı bir atmosfer oluşturduğunu, %42,5 tarihi mekan algısını kuvvetlendirdiğini, %21,3 üzeri bar olarak kullanılan alanı özelleştirdiğini, %6,3 korku hissi oluşturduğunu ifade etmiştir (Şekil 6.188). İşaretlenen seçeneklerden anlaşılabacağı üzere, kullanıcıların en fazla mekanda farklı bir atmosfer oluşturduğunu düşünmekte olduğu görülmektedir. Daha sonra ise ilk işlevinde sığınak olarak kullanılan mekanın yeni işlevinde de görsel olarak bulunmasının tarihi mekan algısını kuvvetlendirdiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla sığınak bölümünün mekanın yeni işlevinde farklı bir atmosfer oluşturduğu sonucuna ulaşabiliriz.

Hışvahan'da Develik restoranda üzeri camla kapatılmış olan sığınak bölümü için size uygun olanları işaretleyiniz

80 yanıt

Şekil 6.188 Hışvahan'da Develik restoranda üzeri camlı sığınak bölümünün kullanıcılarda oluşturduğu hislerle ilgili katılımcı görüşleri dağılımı

Yapılarda bulunan mekanların anlık algılarının yanı sıra, yapılardan ayrıldıktan sonraki izlenimlerini belirlemek üzere katılımcılara; her iki yapı için de ayrı ayrı “Yapıdan ayrıldığınızda sizi en çok etkileyen en az 1, en fazla 3 detayı yazar mısınız?” sorusu yöneltilmiştir. Alınan cevaplarda Bayazhan için; avlunun en çok akılda kalan detay olduğu görülmüştür. Daha sonra ise yapının tarihi dokusunun ve mekan ambiyansının kullanıcının aklında kaldığı anlaşılmaktadır (Tablo 6. 18). Bayazhan’da avlu veya iç mekanda kullanıcıların ilk dikkatini çeken öge avluda yer alan havuzken, en fazla akılda kalan detayın ise avlu olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla avlunun mekan algısında önemli bir yeri olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 6.18 Bayazhan’dan ayrıldıktan sonra kullanıcıların akıllarında kalan detayların dağılımı

Detay	Sayı
Avlu	11
Tarihi doku	6
Mekan ambiyansı	6
Tarihi yapı dokusu	5
Dış cephe	2
Taş dokusu	2
Taş duvarlar	2
Mekanların genişliği, büyüklüğü	2
Meyhane kısmındaki vitray camlar	1
Kemerler	1
Tavan	1
Tonoz tavanlar	1
Restoran	1
Kent müzesi	1
Revaklar	1
İki katlı olması	1
Yapının simetrik oluşu	1
Ses akustiği	1
Aydınlatmalar	1
Mekanların huzurlu oluşu	1

Hışvahan'da ise; kullanıcı yanıtlarına göre en çok yapının tarihi dokusunun ve atmosferinin akılda kalan detay olduğu anlaşılmaktadır. Daha sonra ise sırayla avlu ve tarihi yapının modern tarzda yeniden işlevlendirilmesinin kullanıcının aklında kaldığı anlaşılmaktadır (Tablo 6.19). Hışvahan'da avlu veya iç mekanda kullanıcıların ilk dikkatini çeken öge avlu girişinde yer alan camekan içinde sergilenen hanın orijinal kapısı iken, en fazla akılda kalan detayın ise yapının tarihi dokusu ve atmosferi olduğu anlaşılmaktadır. Kullanıcı görüşleri doğrultusunda yapının yeniden işlevlendirilmesiyle beraber farklı bir atmosfer oluşturan detayların çokça bulunduğu ve bu detayların kullanıcıya mekanı farklı bir atmosferde algılattığı, aynı zamanda da tarihi yapı algısını etkilediği anlaşılmaktadır.

Tablo 6.19 Hışvahan'dan ayrıldıktan sonra kullanıcıların yapıyla ilgili akıllarında kalan detayların dağılımı

Detay	Sayı
Tarihi doku ve atmosfer	10
Avlu	6
Tarihi yapının modern tarzda yeniden işlevlendirilmiş olması	5
Restoran	3
Üzeri camla kapatılmış sığınak	3
Mekan ambiyansı	2
Han yapısının mimarisi	2
Tek katlı olması	2
Mobilyalar	2
Camekan içinde sergilenen tarihi han kapısı	2
Kale manzarası	2
Taş dokusu	1
Lavabolar	1
Meyhane	1
Aydınlatmalar	1
Giriş kapısı	1
İç mekandaki bronz renkte detaylar	1
Avludaki asma germe sistemdeki üst örtü	1
Revaklı restoran alanı	1
Kapı ve pencereler	1
Tarihi öğeler	1

Kullanıcılara yapıların yeniden işlevlendirme sonrası, orijinal işleviyle olan bağlantısını değerlendirmek üzere, verilen yeni işlevinde yapının orijinal işlevini merak etmelerini sağlayacak eski veya yeni elemanların olup olmadığı sorulmuş, var ise belirtmeleri istenmiştir. Alınan yanıtlar doğrultusunda Bayazhan'da katılımcıların büyük çoğunluğu herhangi bir ögenin bulunmadığını belirtmiş, 1 katılımcı avluda kullanılan çoğu ögenin yapının orijinal dokusuna dair izlenimler bıraktığını, 1 katılımcı restoran bölümünün orijinal tavan yapısının ve yöresel eşya satılan alanların olmasının, 1 katılımcı ise, üst katta yer alan odaların ve teras alanının yapının orijinal işlevini anımsattığını ifade etmiştir (Tablo 6.20). Kullanıcı görüşleri doğrultusunda yapıda özgün haliyle korunan mekanların tarihi mekan algısı oluşturması için yeterli bulunmasıyla beraber yapının yeni işlevinde orijinal işlevin merak edilmesini sağlayacak eski, yeni herhangi bir eleman olmadığı anlaşılmaktadır. Avlunun ise, Bayazhan'da yapı için ve mekan algısında birçok konuda olduğu gibi yapının özgün dokusunu yansıtmaması konusunda da önemli olduğu görülmektedir. Bunun yanında, alınan yanıtlar doğrultusunda, Gaziantep'in yöresel dokusunu yansıtan eşyaların satışının tarihi yapının geleneksel dokusunu hatırlatmaya yardımcı olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 6.20 Bayazhan'da yapının orijinal işlevinin merak edilmesini sağlayacak eski veya yeni elemanlarla ilgili kullanıcı görüşleri

Öğeler	Sayı
Avluda kullanılan birçok öğe	1
Restoran bölümünün orijinal tavan yapısı ve yöresel eşya satış alanı	1
Birinci katta yer alan odalar ve teras alanı	1

Hışvahan'da da büyük çoğunlukta katılımcı Bayazhan'la benzer şekilde yapının orijinal işlevinin merak edilmesine yönelik herhangi bir ögenin bulunmadığı yanıtını vermiştir. 1 katılımcı, tarihi doku hissini yaşayamadığını ve yeni yapı algısı yarattığını belirtmiş, 1 katılımcı, susam değirmenlerinin yer aldığını ve restoran bölümünde devalerin bağlanması için bulunan taşların korunduğunu ifade etmiş, 1 katılımcı avluda sergilenen yapının orijinal kapısının, 1 katılımcı restoran bölümünün orijinal tavan yapısının, 1 katılımcı restoran bölümünde üzeri camla kapatılmış olan sığınak bölümünün yapının tarihi dokusunun merak edilmesini sağlayacak öğeler olarak belirtmiştir (Tablo 6.21). Alınan yanıtlardan da anlaşılabacağı üzere Hışvahan'da Bayazhan'a göre yapının tarihi dokusunu anımsatır eski-yeni detayların kullanıcı

tarafından daha fazla hatırlandığı görülmektedir. Bunun yanında Hışvahan'da yeniden işlevlendirme aşamasında orijinal dokuya fazla müdahalede bulunarak yapının yeni işlevinde tarihi dokunun önüne geçilerek yeni bir atmosfer yaratıldığı görüşü ortaya çıkmıştır.

Anket sonunda katılımcılara Hışvahan ve Bayazhan ile ilgili mekansal algı konusunda ilave etmek istedikleri görüş ve öneriler sorulmuştur. Açık uçlu soruya daha çok fiziksel duruma yönelik görüşler alınırken, fonksiyona yönelik görüşler de alınmıştır. Alınan yanıtlar doğrultusunda Hışvahan'ın yeniden işlevlendirilmesi aşamasında Bayazhan'a oranla daha profesyonel bir tasarım yapıldığı, Bayazhan'da verilen yeni işlevde kullanılan tasarımın yetersiz kaldığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında Hışvahan'da bakır, sedef gibi Gaziantep'in geleneksel dokusunu yansıtır malzemedeki öğelerin yapının yeni işlevinde kullanılmasının kullanıcılar tarafından olumlu bulunduğu anlaşılmaktadır. Bayazhan'da ise yeni işlevinde avluda tasarlanan havuz, Gaziantep'in geleneksel avlu (hayat) dokusunu yansıttığı için kullanıcıların beğenisini kazanmakta, Hışvahan'ın avlu tasarımı ise modern bir tasarım ile yapının gelenekselliğinin önüne geçtiği düşüncesi anlaşılmaktadır. Her iki yapı için de avlu kullanımının da olduğu farklı işlevlerin ilave olarak yapıda yer alabileceği görüşü önerilmiştir.

Bayazhan'da avludayken yapı çevresindeki niteliksiz binaların görülmesinin mekan algısını olumsuz yönde etkilediği, iç mekanda kullanılan renklerde ve mekanların dokusunda bir uyum olmadığı, görüşleri belirtilmiştir. Restoran bölümündeki ahşap malzemenin tarihi dokuya uygun olacak şekilde başka bir malzeme ile değiştirilebileceği ve avlunun yeniden tasarlanarak düzenlenebileceği önerileri sunulmuştur. Hışvahan'da ise avluda tarihi dokuyu ön plana çıkaracak bir peyzaj tasarımının yapılabilirliği görüşü katılımcılar tarafından belirtilmiştir.

BÖLÜM VII

DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER

Mekan, algı, tarihi yapılar ve bu yapıların yeniden işlevlendirilmesi bu tez çalışmasının temelini oluşturan olgulardır. Esas olarak çalışmanın amacı ise yeniden işlev verilen tarihi yapılarda mekanların nasıl algılandığının araştırılmasıdır. Bu bağlamda alan çalışması olarak Gaziantep’te bulunan Bayazhan ve Hışvahan, kent belleği açısından önemli değere sahip, yeniden işlevlendirilen iki han yapısı olarak ele alınmıştır. İki yapı da benzer çeşitli fonksiyonlarla yeniden işlevlendirilmiş, kentin farklı merkezinde yer alan tarihi birer kamusal alan olarak geçmişle bağlantısını korumalıdır.

Tarihi yapılarda mekanların sahip olduğu kültürel birikimle beraber kullanıcıya o mekanların nasıl algılatıldığı da önemli olmaktadır. Yeniden işlevlendirilen tarihi yapılar, özgün karakterleri ve tarihi dokusu sayesinde yeni oluşturulan bir yapıya göre, kullanıcıyla daha fazla iletişime girmektedir. İlk olarak, “yeniden işlevlendirilen tarihi yapılar hem kullanıcıyla duygusal bağ kurarak kullanıcının kendini mekana ait hissetmesini sağladığından hem de merak ve heyecan duygusunu ön plana çıkardığından kullanıcı tarafından tercih edilmektedir” hipotezi bu tezin çıkış noktasıdır, incelenen iki han yapısı doğrultusunda kişisel gözlemler ve anket sonuçlarına göre doğrulanmıştır. Mekanın algılanmasını etkileyen faktörler bağlamında araştırılan Bayazhan’da ve Hışvahan’da, her ikisinde de verilen yeni işlevle beraber mevcut mekan algısı korunarak ön plana çıkarılmış ve mekana katılan yeni atmosferle farklı algıların oluşumu sağlanmıştır. Böylelikle hem yeni olanı keşfetme isteğinin hem de tarihi mekana olan merak ve bağ sayesinde kullanıcının yapıyı tercih etme sebebinin etkilendiği görülmektedir.

Kullanıcının mekanı anlayabilmesi ve tanımlayabilmesi için sadece fiziksel yapılarını bilmesi yeterli değildir; içinde yaşaması, hareket etmesi, zaman geçirmesi dolayısıyla o mekanı algılaması gerekmektedir. Kullanıcı, mekânsal algıyı uyaran ve etkileyen

parametreler yoluyla yapıyla iletişime girmektedir. Dolayısıyla, bu parametrelerin, mekan algısında belirleyici olmasıyla beraber kullanıcıda oluşturdıkları duygusal ve psikolojik etkiler de önemli bir boyut olmaktadır. Yeniden işlevlendirilen iki han yapısı olan Bayazhan ve Hışvahan, literatür taramaları sonucu belirlenmiş olan mekan algısını etkileyen parametreler üzerinden incelendiğinde kullanıcının mekanları algılamasında etkin rol oynadığı anlaşılmıştır. Hanlar, yapılan gözlemler sonrası anket sorularıyla beraber kullanıcı bakış açısıyla analiz edilmiştir. Anket sonucu ile bu gözlemler, kullanıcılar tarafından desteklenmiş veya aksi görüşler ortaya çıkmıştır. Kullanıcının mekanı algılaması sonucu değerlendirmesi memnuniyet, memnuniyetsizlik veya kişide oluşan duygu ve his şeklinde ortaya çıkar. Bu değerlendirmeler sübjektif olup kişilere göre değişebilmektedir. Ancak mekan tasarımlarında bazı genellemeler ve uygunluklar olduğu gibi mekan algısında da genellemeler söz konusudur. Bu bağlamda, “fiziksel, kavramsal ve algısal boyutuyla var olan mekânda dördüncü etken olarak psikolojik ve duygusal boyut mekanın kullanıcıyla olan etkileşiminde önemli rol oynamakta, mekan bu çok boyutluluğu ile kullanıcıyla iletişim kurarak mekan algısının belirlenmesinde etkindir” hipotezi doğrulanmıştır.

Tarihi bir yapıya yeni işlev verilirken işlevin yapıya uyumunun yanı sıra mekanların kullanıcıyla iletişim kurmasını sağlayacak mekansal algı ön plana çıkarılmalıdır. Bu doğrultuda mekan algısını etkileyen parametreler ele alınmalıdır. Bu parametrelerin mekan algısına etkisi bağlamında iki yapı için yapılan çalışmalar sonucu, kişisel gözlemler, anket verileri ve kullanıcı yorumları göz önünde bulundurularak karşılaştırmalı olarak birtakım sonuçlar elde edilmiş, değerlendirmelerde ve önerilerde bulunulmuştur. Bunlar şu şekildedir;

Kullanıcı algısı bakımından yapıya ilk yaklaşımdan itibaren yapıların sınırlarının kavranışı dış çeperlerinin algılanması yoluyla olur. Her iki yapı da formu ve dış çeperlerinin özellikleri dolayısıyla kent içerisinde yaklaşımdan itibaren kolayca fark edilmektedir. Her iki yapıda da mekanların net geometrisi ile yapının dışındayken ve içindeyken görsel algı oluşmaya başlamaktadır. Mekanlar arası görsel organizasyon avlu ve biçimi sayesinde kolayca kurulabilmektedir.

Yapının arka fonundaki biçimler kullanıcıda psikolojik etkiler bırakarak çeşitli duygu ve his oluşumunu sağlar. Tarihi bölge içinde yer alan Hışvahan’da kaleyi görmek

kullanıcının geleneksel doku algısını kuvvetlendirmekte, pozitif duygular oluşturmaktadır. Bayazhan'da ise yapı içindeyken çevredeki niteliksiz yapıların görülmesi yapının tarihi mekan algısını kısıtlamakta, negatif duygular oluşturmaktadır. Yapının konumlandığı bölgede tarihi ve kültürel varlığı olumlu yönde etkileyecek düzenlemelerin, çevresel dönüşümlerin yapılması ise kent için önemli bir değere sahip olan Bayazhan'ın çevresiyle beraber kent içindeki potansiyelini daha fazla ortaya koyabilecektir.

İnşa edildiği zamana göre farklı mekânsal ihtiyaçlar doğrultusunda farklı organizasyon şeması altında yeniden işlevlendirilen bu yapılar, yönlendirici düzenlemelerle beraber açık ve net mekan kurgusuna sahiptirler. Her iki yapı da yapıldığı dönem orijinal işlevleri doğrultusunda algısal gereksinimlerine paralel oluşturulmuştur. Verilen yeni işlevlerinde de bu algısal gereksinimleri karşılayabilmektelerdir. Ancak, Hışvahan'da yapılan tasarımla ve mekanlarda oluşturulan yeni atmosferle beraber Bayazhan'a göre mekan algısını etkileyecek daha fazla belirleyicinin yapıya katıldığı anlaşılmaktadır. Bayazhan'ın ise avlu kullanımıyla birlikte mekan organizasyonu bakımından daha başarılı olduğu anlaşılmakta, Hışvahan'da avludan yeterince yararlanılamadığı görülmektedir. Hışvahan'da konaklama kullanıcısı için danışma biriminin bulunmaması gibi işlevsel gereklilikler yetersiz kalmakta, daha anlaşılır bir danışma bölümünün oluşturulması önerilmektedir.

Biçim faktörünün yeniden işlevlendirilen yapılar için mekan algısına etkisine bakıldığında, her iki yapıda da yer alan avlunun işlevsel olarak, mekanların birbiriyle ilişkisinde ve en önemlisi mekan algısında önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Avlu, sirkülasyon sağlamanın yanı sıra, iç ve dış mekanları birbirine bağlayan algısal bir bağ oluşturmaktadır.

Avlu, yapı içerisinde yer alan açık mekanlar olması nedeniyle de kullanıcıların yapıları tercih etme sebebini de etkilemektedir. Mevsimsel ve günlük kullanımda zamansal farklılıklardan dolayı kullanıcıda çeşitli deneyimlerin oluşumunu sağlamaktadır. Dolayısıyla zaman faktörü bağlamında mekan algısında farklılıkların oluşumunu desteklemektedir. Tüm bunlar doğrultusunda avlunun, kullanıcının yapıların kullanımını etkileyen ve tercih edilmesinde önemli bir belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple geleneksel yapılarda çokça yer alan avlular mekan algısında önemli bir yere sahiptir ve avlulu yapılara yeni işlev verilirken avlunun

tasarımı ve fonksiyonu, derinlemesine düşünölmelidir. Bayazhan'da avlunun mekanlar arasında bağlantı kurarak görsel ve fiziksel ilişkiyi kuvvetlendirdiğı, dolayısıyla işlevsel olarak kullanımı yeterli göröölürken, Hışvahan'da daha yetersiz bir avlu kullanımının olduğı kişisel gözlemler ve anket sonucu ortaya çıkmıştır. Bayazhan'da avluda farklı işlevlerin kullanımı için sınırların tanımlı ve kararlı olması fiziksel olarak yeterliliğın yanı sıra, mekan algısına katkı sağlamaktadır. Hışvahan'da ise, avlunun, farklı işlevlerin de dahil edilmesiyle beraber mekan organizasyonunda daha aktif olarak kullanılması önerilmektedir.

Işığın aynı gün içinde, günden güne ve mevsimlere göre değışimi sayesinde mekan algısı değışmektedir. Aydınlatma yoluyla mekana ve objeye istenen vurgu verilebilir. Bayazhan'da renkli camlar ışığın etkisiyle mekanlarda farklı algılar oluşturmaktadır. Hışvahan'da ise aydınlatmalar yoluyla mekanlar özelleştirilmiş, malzeme ve doku ön plana çıkarılarak istenen vurgu yapılmıştır. Dolayısıyla aydınlatma aracılığıyla mekan algısı her iki yapıda da farklılaştırılmıştır. Ancak, Hışvahan Bayazhan'a göre daha yakın tarihte işlevlendirilmiş olduğundan, daha fazla düşünölerek tasarlandığı anlaşılmaktadır. Doğal ve yapay aydınlatma yapının atmosferini oluşturmaktadır. Bayazhan'da yeterli düzeyde doğal ve yapay aydınlatmadan yararlanıldığı anlaşılmakta, ancak yapı genelinde aydınlatma elemanlarının uyumu Hışvahan'daki kadar güçlü bir atmosfer yaratmamaktadır. Yapının özgün dokusunu bozmadan, mekana farklı bir atmosfer katacak ve yapı bütününde dil birliğı oluşturacak bir aydınlatma düzenlemesi yapılması önerilmektedir.

Bayazhan ve Hışvahan, yapıldığı döneme ait mimari izleri mevcut varlıklarıyla sergilemektedir, bunun yanı sıra yeni işlevinde de yer alan, kullanıcının dikkatini çeken detaylar bulunmaktadır. Işık, renk, malzeme gibi mekan algısını belirleyen etkenlerle beraber tüm bunlar mekanın atmosferini oluşturmakta ve kullanıcı için "avlu"yla beraber her iki yapıya dair en akılda kalıcı detayın "yapının atmosferi ve tarihi dokusu" olmasını sağlamaktadır. Her iki yapı için de tarihi doku kullanıcı tarafından algılanmakta, tarihi öge olarak ise Hışvahan'da Bayazhan'a göre kullanıcının dikkatini çeken daha fazla detayın bulunduğı anlaşılmaktadır. Bayazhan ise verilen yeni işlevle bozulmayan yapının özgün mimarisinin tarihi dokusuyla kullanıcının aklında kalıcı bir atmosfer oluşturabilmektedir.

Geleneksel yapı olan her iki yapının da kullanıcı algısına psikolojik ve duygusal boyutta etkisine malzeme yönünden bakıldığında taş ve ahşabın sıcaklık hissi oluşturduğu, yapıların tercih sebebine etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, tarihi yapılarda yapının özgün malzemesi kullanıcının mekan algısında önemli bir yere sahiptir ve yapıyla duygusal bağ kurmasını sağlamaktadır. Bu yapılar yeniden işlevlendirilirken özgün malzeme dokusu korunmalı, yapılan ekler de bu malzemelere uyumlu ve kullanıcı algısını ön plana çıkaracak şekilde yapılmalıdır.

Oran-ölçeğin zihinde oluşturduğu psikolojik etki algı sayesinde hissedilir. Bayazhan'ın iki, Hışvahan'ın tek katlı olması kullanıcıda farklı mekan algıları oluşturmaktadır. Mekan büyüklükleri ve tavan yükseklikleri her iki yapıda da verilen yeni işlev için uygundur ve kullanıcıda olumlu etkiler bırakmaktadır. Ancak, Hışvahan'da restoran bölümünde yapı strüktürünün mekanın büyüklük algısını zorlaştırdığı, görsel iletişimi ve mekan algısını engellediği anlaşılmaktadır. Mekanda bölücü elemanların kullanılması ile de görsel ilişki dolayısıyla mekan algısı daha fazla engellenmektedir. Bu sebeple, bölücü elemanların bu mekanda çok fazla kullanılmaması önerilmektedir.

Mekandaki küçük detaylar mekanın bütününe yansıyacak ambiyanslar oluşturarak mekan algısını etkiler. Her iki yapı da bu bağlamında incelendiğinde yapı bütününe yansıyacak ambiyansların yer aldığı görülmektedir. Bayazhan'da renkli vitray camlar ve Hışvahan'da üzeri camla örtülü sığınak ve sarnıç bölümleri gibi her iki yapıda da mekana atmosfer katacak detaylar yer almaktadır. Kullanılan renkler, malzeme ve dokular sayesinde mekanlarda farklı algı ve algı yansıması oluşmaktadır. Dolayısıyla detay ve atmosfer mekan algısında önemli bir parametredir.

Mekanı algılamada zaman yapıya ait duygu ve deneyim oluşumunu sağlamaktadır. Mekan içinde ne kadar fazla zaman geçirilirse algılanan detay da o kadar fazla olacaktır. Bu doğrultuda yapılar bir bütün olarak kullanıcının daha fazla zaman geçirmek isteyeceği mekanlar olarak düşünülmelidir. Hışvahan'da Develik restoranda kullanılan koyu renkler, mekanın doğal ışık almamasıyla beraber bunaltıcı bir etki oluşturmaktadır. Dolayısıyla daha açık renklerin kullanımı ile mekanda huzurlu bir his oluşumu sağlanabilir. Bayazhan'da ise mekanlarda daha güncel tasarım yaklaşımları ve malzemelerle yapının özgün dokusunu bozmadan kullanıcının daha fazla zaman geçirmek isteyeceği mekanlar oluşturulabilir.

Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi konusunda, yapının özgün dokusuyla günümüzde varlığını sürdürmesi, yapılan müdahalelerin en az düzeyde olması mekan algısı bağlamında yapıyla kurulacak duygusal bağ açısından önemlidir. Bu doğrultuda, yapılacak olan ekler, mevcut tarihi dokuyla uyumlu veya yarışmayacak şekilde tamamen zıt bir yaklaşımda yapılabilir. Hışvahan'da avluda tasarlanan asma-germe sistemde üst örtü bu bağlamda değerlendirildiğinde, tarihi dokuya zıt bir tasarımda olan modern ek, mekanda geleneksel dokunun önüne geçmemektedir. Bunun yanında boşluklu yapısı sayesinde mekandaki görsel algıyı engellememekte, yapıyla iletişimi kesmemektedir. Bayazhan'da ise, avluda gerekli zamanlarda açılıp kapanarak kullanılan şemsiyeler, yapının geleneksel dokusuna uyum sağlayamadığı gibi kullanıcının yapıyla görsel iletişimini de sınırlandırmakta, dolayısıyla mekan algısını olumsuz yönde etkilemektedir. Avluda ek olarak kullanılan bu şemsiyelerin yerine yapıya daha uyumlu, boşluklu biçimde, şeffaf malzemeden veya tamamen aykırı bir tasarımda fakat yapının önüne geçmeyecek bir üst örtünün düşünülmesi önerilmektedir.

Yapılan bu tez çalışmasında mekanın algısal boyutunun ve onu oluşturan parametrelerin yapılara yeni işlev verilirken düşünülmesi gereken önemli bir olgu olduğu ve gelecekteki çalışmalar için farklı bakış açıları sağlayacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla yeniden işlevlendirme yapılırken yapının özgün fiziksel ve algısal özelliklerini ön plana çıkararak kullanıcının ilgisini yapıya daha fazla çekecek düşüncede bir tasarım yapılması gerekmektedir.

Sonuç olarak tarihi yapılara verilen yeni işlevin, yalnızca yapıya uygun olması yeterli değildir, mekanların insanla etkileşim içinde olduğu ve beraber yaşamını sürdürdükleri düşünüldüğünde çevresinin ve kullanıcı olan toplumun da buna dâhil edilmesi gerekmektedir. Bu da yapıların kullanıcıyla algı yoluyla iletişim kurduğu düşünülerek mekânsal algıyı ön planda tutarak yeniden işlevlendirme yapılması ile mümkün olacaktır.

KAYNAKLAR

- Ağar, P. (2009). Gaziantep (Hışvahan) Lala Mustafa Paşa Hanı ve koruma sorunları, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi, FBE.
- Akalın, A. (2001). Yalın bir işaret dizgesi, *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, **16**, 63-75.
- Akaş, C. (2006). *Haliç'in kıyısında endüstriyel arkeoloji*, Rahmi Koç Müzesi, İstanbul.
- Akozan, F. (1963). Türk han ve kervansarayları, *Türk sanat tarihi araştırma ve incelemeleri*, Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, **1**, İstanbul.
- Altan, İ. (1983). Mimaride ışık gölge ilişkilerinin psikolojik etkileri üzerine bir araştırma, Doktora Tezi, YTÜ, Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- Altın, A. (2015). Gaziantep türk islam mimarisi (eyyubilerden cumhuriyete). Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, SBE. Türk İslam Sanatları Anabilim Dalı.
- Altınoluk Ü. (1998). *Binalarda yeniden kullanım*, Yem Yayınları, İstanbul.
- Ana Britannica. (2004). *Genel kültür ansiklopedisi*, Ana Yayıncılık, İstanbul.
- Arabacıoğlu, P. ve Aydemir, I. (2007). Tarihi çevrelerde yeniden değerlendirme kavramı, *Megaron Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Edergisi*, **2(4)**, 204-212, <http://www.megaron.yildiz.edu.tr/yonetim/dosyalar/02-04-Megaron-204-212.pdf>
- Arthur, P. and Passini, R. (1992). *Wayfinding: people, signs and architecture*, McGraw Hill, New York.
- Ashihara, Y. (1981). *Exterior design in architecture*, Van Nostrand Reinhold Company, New York.

Aslan F., Aslan E., Atik A. (2015). İç mekanda algı, *İnönü Üniversitesi Sanat Ve Tasarım Dergisi*, Cilt/Vol. 5 Sayı/No.11, 139-151, Malatya.

Atkinson, R., Atkinson R.C., Hilgard, E.R. (1995). *Psikolojiye Giriş*, Çev., K. Atakay, Sosyal Yayınlar, İstanbul.

Aydınlı, S. (1986). Mekansal değerlendirmede algısal yargılara dayalı bir model, Doktora Tezi, İstanbul: İTÜ, FBE.

Aydınlı, S. (1992). *Mimarlıkta görsel analiz*, İTÜ. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul.

Aydınlı, S. (1993). *Mimarlıkta Estetik Değerler*, İTÜ. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul

Aytuğ, A. ve İnceoğlu, M. (2009). Kentsel mekanda kalite kavramı, *Megaron Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Edergisi*, 4/3,131-146.

Baskaya, A., Wilson C. and Özcan Y.Z. (2004). Wayfinding in an nnfamiliar environment: Different spatial settings of two polyclinics, *environment and behavior*, 36, s.839.

Başkaya, A. (2001). Yalın bir işaret dizgesi, *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 16.Cilt, 63-75.

Benton, T. (1997). *Representing Le Corbusier, film, exhibition, multimedia, cinema and architecture*, Ed: François Pènz and Maureen Thomas, British Film Institute, London.

Brooker, G. ve Stone, S. (2011). *Görsel iç mimarlık sözlüğü*, Literatür Yayınları, İstanbul

Burat, E. Ş. (2012). Taşı taş gibi, ahşabı ahşap gibi göstermek: Frank Lloyd Wright'ın Malzeme Teorisi. *METU JFA* 2012/1., 29:1. 321-338.

Canter, D. (1974). *Psychology for architects*, Applied Science Publishers Ltd., Londra.

Ching, F.D.K. (2004). *İç mekân tasarımı*, Yapı Yayın, İstanbul.

Ching, F.D.K. (2007). *Mimarlık: biçim, mekan ve düzen*, 3. Baskı, Yem Yayın, İstanbul.

Cullen, G. (1996). *The concise townscape*, Architectural Press, 199p., Londra

Cüceloğlu, D. (2006). *İnsan ve davranışı psikolojinin temel kavramları*, 15. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Çakmaklı D. (1992). *Bina-kentsel çevre ilişkisi*, YTÜ Mimarlık Fakültesi, Baskı İşliği, İstanbul

Çam, N. (2006). *Gaziantep kültür envanteri 27*, TTK Yayınları, Ankara

Çellek, T. (2003). Resimde kompozisyon, temel sanat eğitimi -Temel Tasarım Ders Notları, www.tulaycellek.com.

Çetindağ, K. (2007). Işık ve renk kullanımının mekan algılamasına etkisi üzerine bir araştırma (Sultanahmet Meydanı Örneği) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İÜ, FBE.

Denel, B. (1981). “*Temel tasarım ve yaratıcılık*” , ODTÜ Mimarlık Fak. Yayınları, Ankara.

Dinler, Z. (2005). Gaziantep’te Bayazhan’ın korunması ve restorasyonu. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, FBE.

Doğruel, Doğruel. (2000). *Osmanlı’dan günümüze tekel*, Türkiye Ekonomi ve Toplumsal Tarihi Vakfı, İstanbul.

Doruk, B. (1973). *Mimari tasarıma giriş programı üzerinde bir araştırma*, Doçentlik Tezi, İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul.

Douglas, J. (2002). *Building adaptation*, reed educational and professional publishing, Heriot Watt University, Edinburgh.

Ecu, U. (2019). *Mimari göstergebilim*, Daimon Yayınları, İstanbul.

Erkman, U. (1982). *Mimari tasarım için bir veri üretim yöntemi olarak çevre analizi*, İstanbul Teknik Üniversite Matbaası, Gümüşsuyu, İstanbul.

Erkman, U. (1973). *Mimaride etki ve görsel idrak ilişkileri*, İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul.

Ertürk, S. (1984). Mimari mekânın algılanmasına üzerine deneysel bir çalışma, Doktora Tezi, Karadeniz Üniversitesi Basımevi, Trabzon.

Ersen A. (1992). Yeniden işlevlendirilen tarihi yapılar, modern ekler ve çağdaş tasarım, *Arredamento Dekorasyon*, sayı:37, s:102-105, Mayıs 1992/5.

Fleming, R. W. (2014). Visual perception of materials and their properties, *Vision Research*, **94**: 62–75pp.

Gehl, J., Kaefer, L.J. and Reigstad, S. (2006). Close encounters with buildings in urban design international, **11**, *Palgrave Macmillan Ltd.*, 29-47.

Gehl, J. (1987) *Life between buildings: Using public space*, Van Nostrand Reinhold Company, New York.

Gezer, H. (2007). Mekan ve mekanın algılanması, *Mimarlık ve Malzeme Dergisi*, 32-35.

Gibson, J. (1954). The visual perception of objective motion and subjective movement, *Psychological Review*, **61/5**, 304-305.

Gibson, J. (1950). *The perception of the visual world*, Houghton Mifflin, Boston.

Gür, Ş., Ö. (1996). *Mekan örgütlenmesi*, Gür Yayıncılık, Trabzon.

Hall, E.T. (1966). *The hidden dimension*, Garden City, N.Y.: Doubleday.

Hançerlioğlu, O. (2000). *Felsefe sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Hasol, D. (2007). *Ansiklopedik mimarlık sözlüğü*, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

Hesselgren, S. (1977). *Man's perception of man-made environment: an architectural theory*, John Wiley & Sons Inc.

Heuser, K. (1975): “*Innenarchitaektüre und raumgestalttung*”, Innenarchitecture und raumgestaltung, Bauverlag Wiesbaden und Berlin.

Highfield, D. (1987). Rehabilitation and re-use of old buildings, E&FN Spon Press, New York.

Hoogstad, J. (1990). *Space, time, motion*, Gravenhage, The Netherlands.

İmamoğlu, V. (1979). Psikoloji-mimarlık ilişkisi üzerine, tasarım ve insan bilimleri, der. Z. Ertürk, *KTÜ İnşaat-Mimarlık Fakültesi Yayını*, Trabzon, 34-38.

İzgi, U. (1999). *Mimarlıkta süreç, kavramlar – ilişkiler*, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

Joedicke, J. (1985). *Raum und form in der architektur: ä über den behutsamen umgang mit der vergangenheit (Space and form in architecture)*, Stuttgart, Germany.

Kızıl F. (2000). Objelerin iki, üç boyutlu grafik anlatımı ve zihinde canlandırma, *Mimar Sinan Üniversitesi Yayın No: 25*, İstanbul.

Köse, B. and Çalışır, D. (2012). Reused industrial buildings and their interior interventions: A case study in Istanbul: SantralIstanbul, IE International Conference 2012, Reinventing Architecture and Interiors: the past, the present and the future, Raversbourne.

Kuban, D. (1998) *Kent ve mimarlık üzerine İstanbul yazıları*, Yem Yayınları, İstanbul.

Kuban, D. (2002). *Mimarlık kavramları*, Yem Yayınları, İstanbul.

Kutlu, G.H. (2001). Çağdaş mimarlıkta ışık kullanımı: kavramlar ve uygulamalar, *Ege Mimarlık*, Sayı:39, İzmir.

Kuyucu, F. (2019). Türkiye'de modern mimarlık döneminde Gaziantep kent tasarımının mimari süreklilik bağlamında değerlendirilmesi, Doktora Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, FBE.

Lang, J. (1987). *Creating architectural theory, the role of the behavioral sciences in environmental design*, Van Nostrand Reinhold Company, New York.

Lang, J. (1987). *Designing for human behavior, architecture and the behavioral sciences*, Dowden, Hutchinson & Ross Inc. New York.

Le Corbusier, C. E. J. (1999). *Bir mimarlığa doğru*, Yapı kredi Yayınları, İstanbul.

Lechner, N. (1991). *Heating, cooling, lighting*, John Willy & Sons, USA.

Lefebvre, H. (1991). *The production of space*, Blackwell, Oxford.

Lynch, K. (2011). *Kent imgesi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Meiss, P.V. (1992). *Elements of architecture from form to place*, Van Nostrand Reinhold, London

Morris, C. G. (2013), Psikolojiyi anlamak: (psikolojiye giriş), H. B. Ayvaşık ve M. Sayıl, Çev., Türk Psikologlar Derneği, Ankara.

Özcan, O. (2003). *İnteraktif media tasarımında temel adımlar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Özdemir, T. (2005). Renk kavramı ve konut iç mekanında tasarıma etkileri, Sanatta Yeterlik Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bil. Enstitüsü, İstanbul.

Özgen, F. K. (1993). *Graphic images: visual intervention within the architectural environment*, Bilkent Üniversitesi, Ankara.

Özkarcı M. (1995). Gaziantep Lala Mustafa Paşa Külliyesi, *Vakıflar Dergisi*, **XXV**, Ankara.

Özkarcı, M. (1987). Gaziantep il merkezinde bulunan hanlar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Peter, J. (1994). *The oral history of modern architecture*, Harry N. Abrams, Inc., New York.

Porter, T. (1997). *The architect's eye: visualization and depiction of space in architecture*, E&FN Spon, **44**, London.

Rapoport, A. (1977). *Human aspects of urban form*, Pergamon Pres, Oxford.

Rapoport, A. (1987). *Pedestrian street use: culture and perception, public streets for public use*, Colombia University Pres, New York.

Reekie, R. F. (1972). *Design in the built environment*, Edward Arlond, London.

Scott, G. (1939). *L'architettura dell'umanesimo*, Laterza, Bari.

Schulz, C.N. (1966). *Intentions in architecture*, The M.I.T. Press, Cambridge.

Schulz, C.N. (1971). *Existence, space and architecture*, Studio Vista, London.

Schulz, C.N. (1980). *Genius loci: Towards a phenomenology of architecture*, Academy Editions, London.

Schulz, C.N. (1988). *Syteme languique de l'Architecture*, Charles Dessart et Pierre Mardaga, Bruxelles.

Sözen, M., Tanyeli, U. (2015). *Sanat kavram ve terimleri sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Tekeli, İ. (1987). “Kentsel korumada değişik yaklaşımlar üzer-ine düşünceler, korumacı yaklaşımlarda amaç farklılaşması”, *Türkiye 2. Dünya Şehircilik Kolokiyumu*, İstanbul.

Telyakar, Z. (2018). Mekan ve form ilişkisinde ikonik bir yaklaşım: starchitecture tasarım anlayışı, Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, GSE.

Thiis-Evensen, T. (1989). *Archetypes in architecture*, Norwegian University Press, Norveç.

Türk Dil Kurumu (TDK), (2020). <http://www.tdk.gov.tr/>

Venturi, R. (2005). *Mimarlıkta karmaşıklık ve çelişki*, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı, Ankara

Weber, R. (1997). *On the aesthetics of architecture: a psychological approach to the structure and the order of perceived architectural space*, Avebury-Ashgate Publishing Group, England.

Weisman, J. (1981). Evaluating architectural legibility, *Environment and Behaviour*, **13**, ss. 189.

Wright, F. L. (1954). *Natural house*, Horizon Press, New York.

Wright, F. L. (1975). *In the cause of architecture*, Architectural Record Books, New York.

Wölfflin, H. (2019). *Mimarlık psikolojisine öndeğişler*, Janus Yayınları, 2. Basım, İstanbul.

Yürekli, K.F. (1977). Çevre görsel değerlendirmesine ilişkin bir yöntem araştırması, Doktora Tezi, İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul.

Zengel, R. (2008). Mekan algısına yönelik farklı okuma biçimleri. *Mimarlık ve Yapı Malzemeleri Dergisi*, **7**.

Zevi, B. (1993). *Architecture as space* Da Capo Press, New York

Zevi, B. (2015). *Mimarlığı görebilmek*, Daimon Yayınları, 1. Basım, İstanbul.

Guggenheim Museum Frank Lloyd Wright, Peter Hall Performance Center, Therme Vals Peter Zumthor, Church of Light Tadao Ando, Bent-Sliced Residence Hufuft Projects, Italy Pavillion for Shanghai Expo 2010, In-sight Concept Store Palma de Mallorca Spain, Gallery of Harmay Space Aim Architecture, JOOOS Fitting Room X-Living, <https://www.archdaily.com>, 10.12.2019

Haber dosyaları, Nezh Eldem, <http://www.yapi.com.tr>, 10.12.2019

House of the day: Circular House by Don Erickson, www.themodernhouse.com, 10.12.2019

Cibali Tütün Fabrikası, <https://historyontheorientexpress.tumblr.com>, 11.12.2019

Haliç-Kadir Has Üniversitesi dönüşümü ve La Tourette Manastırı, Le Corbusier <https://v3.arkitera.com>, 15.12.2019

Ronchamp Katedrali, Le Corbusier, <http://compendium.kosawese.net/ne/notre-dame-du-haut-ronchamp-cathedral/>, 16.12.2019

Gestalt Prensipleri, <https://uxplanet.org/>, 16.12.2019

Peter Eisenman'ın Ev III'e ve biçimsel oluşum aşamaları, <https://eisenmanarchitects.com/>, 17.12.2019

Piazza San Pietro, Vatikan, www.architizier.com, 20.12.2019

Vitruvius Adamı, Leonardo Da Vinci, www.wikipedia.org, 20.12.2019

Le Modulor, Le Corbusier, <https://www.researchgate.net/>, 20.12.2019

Pitti Palace, Floransa, İtalya <http://www.museumsinflorence.com/>, 21.12.2019

Gotik Mimari Örneği, Notre Dame Katedrali, Paris, Fransa, www.wikimedia.org, 22.12.2019

Kimbell Sanat Müzesi, Louis Kahn, 1972, <https://www.wsj.com/>, 22.12.2019

La Tourette Manastırı, www.measurebuilding.wordpress.com, 25.12.2019

Comment délimiter un coin bureau à la maison, <https://www.planete-deco.fr/>, 27.12.2019

Using muted colours and shapes as scandi style decor, www.home-designing.com, 28.12.2019

Gece Kitaplığı, (2018). *Mimarlık, Planlama ve Tasarım Alanında Yenilikçi Yaklaşımlar*, Gece Akademi, <https://www.gecekitapligi.com/>, 03.01.2020

The Brighton Escape by Georgia Ezra, Use color to define an area, <https://www.contemporist.com/>, 03.01.2020

Santral İstanbul Enerji Müzesi, <https://www.santralistanbul.org/>, 04.01.2020

Tarihi Orsay Garı eski-yeni diyalogu, <http://www.doganhasol.net/>, 05.01.2020

Tel Aviv Museum of Art, www.imgur.com, 05.01.2020

San Diego Convention Center, <https://n-architektur.tumblr.com>, 05.01.2020

Penda, HK Art Gallery, Beijing, Çin, www.interiordesign.com, 06.01.2020

Tuz Ambarı, <http://www.ecarch.com/>, 10.01.2020

Esmâ Sultan Yalısı, <https://www.gadarchitecture.com/>, 10.01.2020

Hışvahan Fotoğraf Galerisi, <https://www.geo-id.com/tr/>, 20.01.2020

Hışvahan Fotoğraf Galerisi, www.hsvhn.com, 21.01.2020

Bayazhan ve Hışvahan fotoğrafları, www.tripadvisor.com, 21.01.2020

Bayazhan Bilgiler ve Fotoğraf Galerisi www.bayazhan.com.tr, 01.02.2020

Müzeler, Gaziantep Bayazhan Kent Müzesi, <https://gaziantep.ktb.gov.tr/>, 01.02.2020

Türkiye’den Endüstri Yapısı/Bölgesi Dönüşümleri, Haliç Lengerhane ve Hasköy Tersane Dönüşümü, <https://ituarchinzonguldak.files.wordpress.com>, 14.10.2020

Farnsworth House’un farklı mevsimlerden fotoğrafları, <https://avocad.studio.com>,
<https://architizer.com>, <https://cdn.miragestudio7.com>, 15.10.2020

EKLER

Ek 1: Katılımcılara Uygulanan Anket Örneği

Ek 1: Katılımcılara Uygulanan Anket Örneği

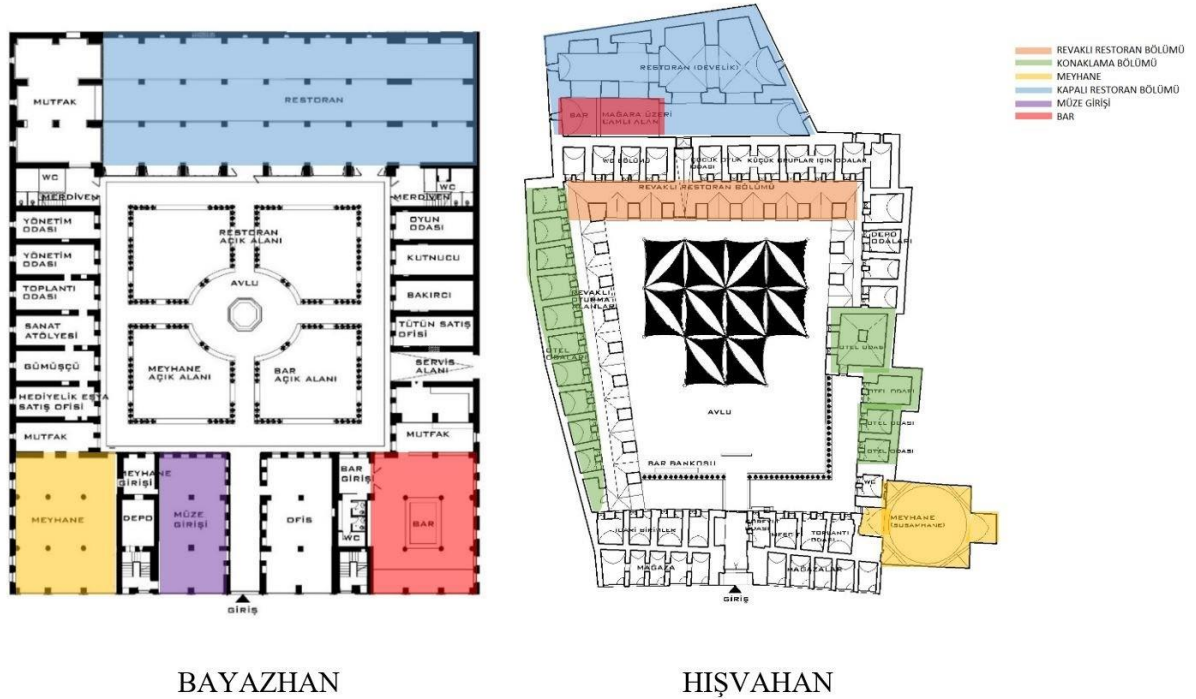
Bayazhan'ın ve Hışvahan'ın Mekansal Algı Analizi

Bu anket Gaziantep Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Yüksek Lisans Öğrencisi İpek Ozan'ın "Tarihi Yapıların Yeniden Kullanımı ve İşlevlendirilmesinin Mekansal Algıya Etkisi, Gaziantep Örneği" konulu tez çalışmasına veri toplamak amacıyla taşımaktadır.

Araştırma bilimsel bir nitelik taşıdığından ankete katılan kişiler ve bilgiler gizli tutulacaktır. Lütfen soruları okuyarak yanıtlayınız ve uygun bulduğunuz cevabı işaretleyiniz. Katkınız için çok teşekkürler.

* Gerekli

Araştırma alanı yapıları ve içindeki mekanlar

1. Cinsiyetiniz *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Kadın
- ☐ Erkek

2. Gaziantep'te mi ikamet ediyorsunuz? *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Evet
- ☐ Hayır

3. Eğitim durumunuz nedir? *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ İlköğretim
- ☐ Lise
- ☐ Lisans
- ☐ Lisansüstü

4. Mesleğiniz nedir? *

5. Yaş aralığınız *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ 18 yaş altı
- ☐ 18-25
- ☐ 26-35
- ☐ 36-45
- ☐ 45-60
- ☐ 60 ve üstü

6. Ne zamandan beri yapıyı kullanıyorsunuz?

Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	0-1 yıl	1 yıldır	2 yıldır	3 yıldır	4 yıldır ve üzeri
Bayazhan	☐	☐	☐	☐	☐
Hışvahan	☐	☐	☐	☐	☐

7. Yapıyı hangi sıklıkla kullanıyorsunuz?

Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin

	Her gün	Haftada bir ya da birkaç kez	Ayda bir ya da birkaç kez	Birkaç ayda bir	Yalnızca özel günlerde ve etkinliklerde
Bayazhan	☐	☐	☐	☐	☐
Hışvahan	☐	☐	☐	☐	☐

8. En çok hangi mevsimde yapıyı kullanıyorsunuz, bir veya birden fazla seçim yapabilirsiniz

Uygun olanların tümünü işaretleyin

	İlkbahar	Yaz	Sonbahar	Kış	Mevsimin bir önemi yok
Bayazhan	☐	☐	☐	☐	☐
Hışvahan	☐	☐	☐	☐	☐

9. Yapıyı en çok hangi aralıkta kullanıyorsunuz?

Uygun olanların tümünü işaretleyin

	Hafta içi	Hafta sonu
Bayazhan	☐	☐
Hışvahan	☐	☐

10. Yapıyı en çok günün hangi vakitlerinde kullanıyorsunuz? Bir veya birden fazla seçim yapabilirsiniz

Uygun olanların tümünü işaretleyin

	Sabah	Öğlen	Akşam
Bayazhan	☐	☐	☐
Hışvahan	☐	☐	☐

11. Yapıyı kullanma sebeplerinizi işaretleyebilir misiniz? Bir veya birden fazla seçim yapabilirsiniz

Uygun olanların tümünü işaretleyin

	Çeşitli yeme içme mekanlarının bir arada olması	Açık mekan kullanımına uygun olması	Kolay ulaşılabilir olması	Diğer
Bayazhan	☐	☐	☐	☐
Hışvahan	☐	☐	☐	☐

12. Yapıya dışarıdan baktığınızda içeriye dair nasıl bir fikir veriyor?

Her satırda yalnızca birşikkı işaretleyin.

	Davet edici	İtici	Gizemli	Diğer
Bayazhan	☐	☐	☐	☐
Hışvahan	☐	☐	☐	☐

13. Bayazhan'a dışarıdan yaklaşımda çevresindeki yapılar yapıyı algılamanızı etkiliyor mu?

Yalnızca bir şikkı işaretleyin.

- ☐ Evet, yapıyı algılamamı kolaylaştırıyor
- ☐ Hayır, yapıyı algılamamı engelliyor
- ☐ Bir etkisi yok

14. Bayazhan'da yapı içerisindeyken çevredeki yapılar mekan ve çevre ile olan etkileşiminizi nasıl etkiliyor?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Niteliksiz yapıları görmek mekan algımı kısıtlıyor
- ☐ Yapıyı algılamama engel değil
- ☐ Fikrim yok

15. Hışvahan'a dışarıdan yaklaşımda kale yapıyı algılamanızı etkiliyor mu?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Yapıyı algılamamı kolaylaştırıyor
- ☐ Yapıyı algılamamı engelliyor
- ☐ Bir etkisi yok

16. Hışvahan'da yapı içindeyken kaleyi görmek mekansal algınızı etkiliyor mu?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Tarihi bölge algımı güçlendirmektedir
- ☐ Yapıyı algılamama bir etkisi yok

17. Bayazhan tarihi alan içinde olsa;

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Daha sık kullanırdım
- ☐ Daha nadir kullanırdım
- ☐ Kullanım sıklığını değiştirmezdi

18. Hışvahan kent merkezinde olsa;

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Daha sık kullanırdım
- ☐ Daha nadir kullanırdım
- ☐ Kullanım sıklığını değiştirmezdi

19. Tarihi yapı olması yapıyı tercih etme sebebinizi etkiliyor mu?

Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin

	Evet	Hayır
Bayazhan	☐	☐
Hışvahan	☐	☐

20. Tarihi yapıya verilen yeni işlev mekanla;

Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin

	Özdeşleşmiş	Aykırı olmuş	Fikrim yok
Bayazhan	☐	☐	☐
Hışvahan	☐	☐	☐

21. Yapıda en çok kullandığınız mekanlar hangileri? Bir veya birden fazla seçim yapabilirsiniz

Uygun olanların tümünü işaretleyin.

[illegible]

22. Bayazhan 'ın ilk işlevini biliyor musunuz? Biliyorsanız lütfen belirtiniz

23. Hışvahan'ın ilk işlevini biliyor musunuz? Biliyorsanız lütfen belirtiniz

24. Bayazhan'da yapıda şu anki işleviyle restoran olan mekanın önceki işlevini biliyor musunuz? Biliyorsanız lütfen belirtiniz

25. Hışvahan'da yapıda şu anki işleviyle restoran olan mekanın önceki işlevini biliyor musunuz? Biliyorsanız lütfen belirtiniz

26. Bayazhan'da yapıda şu anki işleviyle meyhane olan mekanın önceki işlevini biliyor musunuz? Biliyorsanız lütfen belirtiniz

27. Hışvahan 'da yapıda şu anki işleviyle meyhane olan mekanın önceki işlevini biliyor musunuz? Biliyorsanız lütfen belirtiniz

28. Yapıya yaklaşımda dışarıdan ilk algıladığınız bölüm hangisi?

Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin

	Giriş kapısı	Yapı bütünü	Diğer
Bayazhan	☐	☐	☐
Hışvahan	☐	☐	☐

29. Yapıyı hangi mekandayken daha kolay algılayabiliyorsunuz? Bir veya birden fazla seçim yapabilirsiniz

Uygun olanların tümünü işaretleyin

	Yapının dışından	Avludan	Restoran, meyhane, bar gibi birimlere girince	Teras-meyhaneden (Bayazhan için)	Revaklı alanlardan (Hışvahan için)	Hiçbiri
Bayazhan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hışvahan	☐	☐	☐	☐	☐	☐

30. Yapıya girdiğinizde sizde oluşan ilk his ve ilk tepkiyi nasıl tanımlarsınız? Bir veya birden fazla seçim yapabilirsiniz

Uygun olanların tümünü işaretleyin

	Huzur	Huzursuzluk	Merak	Diğer
Bayazhan	☐	☐	☐	☐
Hışvahan	☐	☐	☐	☐

31. Yapı içindeki hislerinizi aşağıdakilerden hangisi en iyi tarif eder? Bir veya birden fazla seçim yapabilirsiniz

Uygun olanların tümünü işaretleyin

	Merak	Mutluluk	Heyecan	Tedirginlik	Sıkılma	Hiçbirşey	Diğer
Bayazhan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hışvahan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

32. Yapıda farklı mekanlara geçişleri sağlamak üzere yönlendirme için yardımcı tasarım var mı? Var ise bir veya birden fazla şık işaretler misiniz?

Uygun olanların tümünü işaretleyin

	Peyzaj elemanları	Görevli kişiler	Yürüme yolları	Levhalar	Bulunmamaktadır
Bayazhan	☐	☐	☐	☐	☐
Hışvahan	☐	☐	☐	☐	☐

33. Avlu kısmında farklı kullanımları olan restoran, kafe, bar, meyhane gibi birimleri birbirinden ayıran sınırların tanımlı olduğunu düşünüyor musunuz?

Her satırda yalnızca bir şıkı işaretleyin

	Evet	Kısmen evet	Hayır	Fikrim yok
Bayazhan	☐	☐	☐	☐
Hışvahan	☐	☐	☐	☐

34. Hışvahan'da avludayken cam içerisinde sergilenen hanın eski kapısını görebiliyor musunuz?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Evet
☐ Hayır
☐ Fikrim yok

35. Avlu kullanımını yeterli buluyor musunuz?

Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin

	Evet	Kısmen evet	Hayır	Fikrim yok
Bayazhan	☐	☐	☐	☐
Hışvahan	☐	☐	☐	☐

36. Avluyu kullanırken biçimini algılayabiliyor musunuz, algılayabiliyorsanız nasıl ifade edersiniz?

Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin

	Kare	Dikdörtgen	Yamuk	Biçimsiz	Algılanmıyor
Bayazhan	☐	☐	☐	☐	☐
Hışvahan	☐	☐	☐	☐	☐

37. Avlu; yapıdaki farklı birimleri algılamamı ve mekanların birbirleriyle kurduğu ilişkiyi,

Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin

	Kuvvetlendirmektedir	Etkisi hissedilmemektedir	Fikrim yok
Bayazhan	☐	☐	☐
Hışvahan	☐	☐	☐

38. Bayazhan'da avlunun iç mekanlarla doğrudan ilişkili olması mekanların birbirleriyle ilişkisini

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Kuvvetlendirmektedir
- ☐ Zayıflatmaktadır
- ☐ Fikrim yok

39. Avlunun ölçüsü yapının boyutuna göre

Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin

	Yeterlidir	Yetersizdir	Fikrim yok
Bayazhan	☐	☐	☐
Hışvahan	☐	☐	☐

40. Yetersiz ise; aşağıdakilerden uygun olduğunu düşündüklerinizi işaretleyiniz

Uygun olanların tümünü işaretleyin

	Kendimi güvensiz hissetmeme sebep olmaktadır	Gideceğim yeri bulmamı zorlaştırmaktadır	Kapalı mekanlarla kurduğu ilişkiyi zayıflatmaktadır	Diğer
Bayazhan	☐	☐	☐	☐
Hışvahan	☐	☐	☐	☐

41. Hışvahan'da revak kullanımı mekanların birbirleriyle ilişkisini

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin

- ☐ Kuvvetlendirmektedir
- ☐ Zayıflatmaktadır
- ☐ Etkisi hissedilmemektedir

42. Yapının restoran iç mekanlarındaki geometrik formunu nasıl tanımlarsınız?

Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin

	Kare	Dikdörtgen	Yamuk	Biçimsiz	Algılanmıyor
Bayazhan	☐	☐	☐	☐	☐
Hışvahan	☐	☐	☐	☐	☐

43. Restoran bölümünün genişliğinin /büyüklüğünün sizde bıraktığı etkiyi nasıl tanımlarsınız?

Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin

	Rahatlatıcı	Huzursuz edici	Diğer
Bayazhan	☐	☐	☐
Hışvahan	☐	☐	☐

44. Restoran bölümünün tavan yüksekliklerini nasıl tanımlarsınız?

Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin

	Rahatlatıcı	Huzursuz edici	Diğer
Bayazhan	☐	☐	☐
Hışvahan	☐	☐	☐

45. Bayazhan'da yapının 2 katlı oluşu yapıyı daha heybetli göstermektedir

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Evet
- ☐ Hayır
- ☐ Fikrim yok

46. Bayazhan'da üst katın olması;

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Tüm mekanları görebilmemi ve yapıyı daha iyi algılamamı sağlıyor
- ☐ Mekan algısına bir etkisi yok

47. Hışvahan'da yapının tek katlı oluşu rahatlama, huzur hisleri oluşturmaktadır

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Evet
- ☐ Hayır
- ☐ Fikrim yok

48. Hışvahan'da yapının tek katlı olması, üst katın olmaması

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Mekana hakimiyetimi artırıyor
- ☐ Mekana hakimiyetimi azaltıyor

49. Bayazhan'da üst kata ulaşmak için merdiveni kolayca bulabiliyor musunuz?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Evet
☐ Hayır

50. Bayazhan'da merdivenler binanın boyutlarına göre;

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Yeterli genişliktedir
☐ Yetersiz genişliktedir
☐ Fikrim yok

51. Bayazhan'da restoran bölümünde oluşturulan kademeler mekanın tamamını ve avluyu algılamamı kolaylaştırmaktadır

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Evet
☐ Hayır
☐ Fikrim yok

52. Hışvahan'da restoran bölümünde yapı strüktürü (taşıyıcı elemanlar; kolon, giriş vs.) mekanın tamamını görmemi ve mekan büyüklüğünü algılamamı zorlaştırmaktadır

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Evet
☐ Hayır
☐ Fikrim yok

53. Yapı genelinde hakim olduğunu düşündüğünüz renk nedir? Bir veya birden fazla seçim yapabilirsiniz

Uygun olanların tümünü işaretleyin

	Siyah	Beyaz	Gri	Kahverengi	Sarı	Kırmızı	Mavi	Diğer
Bayazhan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hışvahan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

54. Yapıda hâkim olduğunu düşündüğünüz bu rengin sizin üzerinizdeki etkisi nedir?

Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin

	Enerji verici	Dinlendirici	Sıkıcı	Güven verici
Bayazhan	☐	☐	☐	☐
Hışvahan	☐	☐	☐	☐

55. Bayazhan'da avlu ya da iç mekanda karşılaştığınız anda dikkatinizi çeken ilk öğeyi ve rengini hangi mekanda olduğuyula beraber ayrılan boşluğa yazar mısınız?

56. Hışvahan'da avlu ya da iç mekanda karşılaştığınız anda dikkatinizi çeken ilk öğeyi ve rengini hangi mekanda olduğuyula beraber ayrılan boşluğa yazar mısınız?

57. Yapıda gündüz saatlerindeki aydınlık düzeyi sizin için yeterli midir?

Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin

	Yeterli	Kısmen yeterli	Yetersiz
Bayazhan	☐	☐	☐
Hışvahan	☐	☐	☐

58. Bayazhan'da kapalı bar bölümünde, doğal ışıktan yararlanamamak sizde nasıl bir etki bırakıyor?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Rahatsız edici
☐ Kısmen rahatsız edici
☐ Rahatsız etmiyor
☐ Fikrim yok

59. Hışvahan'da kapalı Develik restoran bölümünde, doğal ışıktan yararlanamamak sizde nasıl bir etki bırakıyor?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Rahatsız edici
☐ Kısmen rahatsız edici
☐ Rahatsız etmiyor
☐ Fikrim yok

60. Kullanılan yapay aydınlatmalar tarihi yapının dokusuna ve malzemesine

Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin

	Uyumludur	Aykırı kalmaktadır	Fikrim yok
Bayazhan	☐	☐	☐
Hışvahan	☐	☐	☐

61. Restoran bölümündeki yapay aydınlatma mekan ambiyansını nasıl etkiliyor?

Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin

	Olumlu	Olumsuz	Fikrim yok
Bayazhan	☐	☐	☐
Hışvahan	☐	☐	☐

62. Meyhane bölümündeki yapay aydınlatma düzeyini nasıl buluyorsunuz?

Her satırda yalnızca bir şıkki işaretleyin

	Yeterli	Yetersiz	Fikrim yok
Bayazhan	☐	☐	☐
Hışvahan	☐	☐	☐

63. Yapıdaki iç mekan dekorasyonunda kullanılan malzemelerin tarihi yapıyla uyumlu olduğunu düşünüyor musunuz?

Her satırda yalnızca bir şıkki işaretleyin

	Evet, uyumlu	Kısmen uyumlu	Hayır, aykırı	Fikrim yok
Bayazhan	☐	☐	☐	☐
Hışvahan	☐	☐	☐	☐

64. Cephe ve iç mekanlardaki taş ve ahşap malzeme kullanımı mekansal algıda sıcaklık hissi oluşturmaktadır

Her satırda yalnızca bir şıkki işaretleyin

	Evet	Hayır	Fikrim yok
Bayazhan	☐	☐	☐
Hışvahan	☐	☐	☐

65. Verilen yeni işlev için tasarımını yeterli gördüğünüz mekânları işaretleyiniz
Uygun olanların tümünü işaretleyin

	Restoran	Avlu	Meyhane	Bar	Kent müzesi (Bayazhan için)	Konaklama (Hışvahan için)
Bayazhan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hışvahan	☐	☐	☐	☐	☐	☐

66. Bayazhan'da avluda gündüz ve yağmurlu zamanlarda kullanılan şemsiyeler;

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Yapıya uyum sağlamaktadır
☐ Yapının geleneksel dokusunu bozmaktadır
☐ Fikrim yok

67. Hışvahan'da avluda üst örtü olarak asma germe sistem;

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Yapıya uyum sağlamaktadır
- ☐ Yapının geleneksel dokusunu bozmaktadır
- ☐ Fikrim yok

68. Yapı içerisinde yapıyla ilgili farklı detaylar hangisinde daha çok dikkatinizi çekmektedir?

Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin

	Hareket halindeyken	Otururken
Bayazhan	☐	☐
Hışvahan	☐	☐

69. Avluda otururken restoran kısmını görebiliyor musunuz?

Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin

	Görebiliyorum	Göremiyorum	Fikrim yok
Bayazhan	☐	☐	☐
Hışvahan	☐	☐	☐

70. Avluda kullanılan bölücü elemanlar (ahşap bölücü, peyzaj elemanları gibi) mekanda daha,

Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin

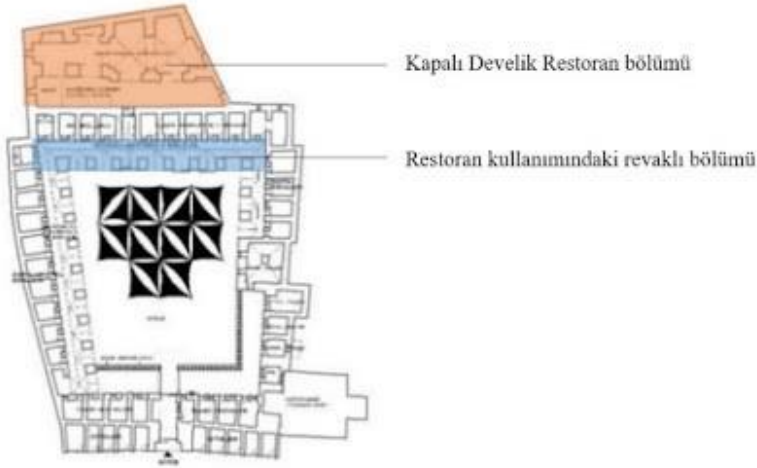
	Özel hissetmemi sağlamakta, mekana aitlik duygusu oluşturmakta	Mekanın bütünün algılamamı engellemektedir	Fikrim yok
Bayazhan	☐	☐	☐
Hışvahan	☐	☐	☐

71. Avluda kullanılan peyzaj elemanları olmasa gideceğim bölüme

Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin

	Daha kolay ulaşırım	Daha zor ulaşırım	Fikrim yok
Bayazhan	☐	☐	☐
Hışvahan	☐	☐	☐

72. Hışvahan'da revaklı alanda mı restoran kısmında mı yemek yemeyi tercih edersiniz, lütfen nedenini işaretleyiniz.

Uygun olanların tümünü işaretleyin

	Kendimi mekana daha ait hissediyorum	Huzursuz ediyor (Sürekli hareket olmasından dolayı)	Diğer
Kapalı Develik restoran	☐	☐	☐
Restoran kullanımlı revaklı bölüm	☐	☐	☐

73. Avlu kullanımı bende

Her satırda yalnızca bir şıkı işaretleyin

	Genişleme hissi yaratmaktadır	Kuşatılmış olma hissi yaratmaktadır	Fikrim yok
Bayazhan	☐	☐	☐
Hışvahan	☐	☐	☐

74. Hışvahan'da Develik restoranda üzeri camla kapatılmış olan sığınak bölümü için size uygun olanları işaretleyiniz

Uygun olanların tümünü işaretleyin.

- ☐ Mekana farklı bir atmosfer katmaktadır
- ☐ Üzeri bar olarak kullanılan alanı özelleştirmektedir
- ☐ Bende korku hissi oluşturmaktadır
- ☐ Tarihi mekan algımı kuvvetlendirmektedir

75. Bayazhan'da yapıdan ayrıldığınızda sizi en çok etkileyen en az 1, en fazla 3 detayı yazar mısınız?

76. Hışvahan'da yapıdan ayrıldığınızda sizi en çok etkileyen en az 1, en fazla 3 detayı yazar mısınız?

77. Bayazhan'da verilen yeni işlevde yapının orijinal işlevini merak etmenizi sağlayacak eski/yeni nesneler, elemanlar var mı? Var ise lütfen belirtiniz

78. Hışvahan'da verilen yeni işlevde yapının orijinal işlevini merak etmenizi sağlayacak eski/yeni nesneler, elemanlar var mı? Var ise lütfen belirtiniz

79. Hışvahan ve Bayazhan ile ilgili mekansal algı konusunda ilave etmek istediğiniz ve çalışma için yararlı olacağını düşündünüz görüşleriniz ve önerileriniz var ise lütfen belirtiniz

Katılımlarınız için teşekkürler